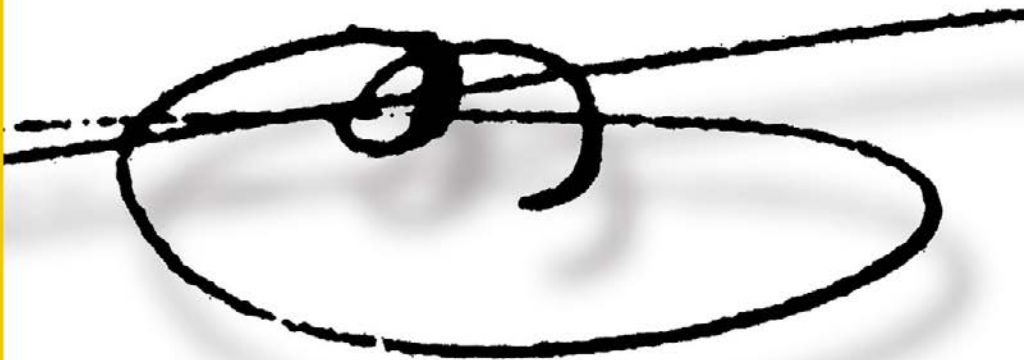

trinkov koledar 2014

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

trinkov koledar 2014

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

TK
14

TRINKOV KOLEDAR za leto 2014

izdalo in založilo kulturno društvo "Ivan Trinko" – Čedad

Zanj: predsednik Michele Obit

registriran na sodišču v Vidnu dne 29.12.1998 oet. 30

Tisk: LithoStampa – Pasian di Prato, 2013

kdivantrinko@libero.it

tel., fax.: +39 0432 731386

Uredili: Lucia Trusgnach, Iole Namor (odgovorna urednica)

Prevodi: Slovenski izobraževalni konzorcij – Slov.I.K. (info@slovik.org), Jadranka Križman

Izdajo je omogočila

Dežela Furlanija Julijska krajina

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO – ČEDAD

TRINKOV KOLEDAR
2014

POZDRAV MINISTRICE

TINA KOMEL*

V posebno zadovoljstvo mi je, da lahko nekaj pozdravnih misli bralcem Trinkovega koledarja, te častitljive in najstarejše slovenske periodične publikacije v Beneški Sloveniji, zapišem prav ob 150-letnici rojstva velikega beneškoslovenskega narodnega buditelja Ivana Trinka, po katerem svoje ime nosita izdajatelj koledarja, Kulturno društvo Ivan Trinko, kakor tudi koledar sam. Tako monsinjor Trinko, kot kulturno društvo in koledar z njegovim imenom so, vsak po svoje, orali ledino na polju narodnostnega ter kulturnega osveščanja beneškega ljudstva in so v tem pogledu opravili delo, ki je neprecenljivo.

Ker je torej letos njegovo leto – počastilo ga je celo mesto Čedad s poimenovanjem ene od svojih ulic – naj tudi to pozdravno besedilo predstavlja enega od poklonov temu izjemnemu človeku. A ne ostanimo pri poklonu; dajmo, naredimo korak dlje in se vprašajmo, kako bi Trinko videl sedanje stanje oziroma sedanji položaj slovenske narodne skupnosti v Nadiških in Terskih dolinah! Bi bil zadovoljen; bi bil razočaran; bi bili njegovi občutki mešani? V desetletjih po Trinkovi smrti se je deželica med Terom na zahodu in mejno rečico Idrijo na vzhodu močno spremenila. Doline in še bolj hribi so se močno izpraznili. Vasice po slemenih in pobočjih, pa tudi po globokih ozkih dolinah, ne premorejo več tiste množine in tistega bogastva človekovega življa, ki so ga premogle v času Trinkovega življenja. Mnogi, predvsem manjši in bolj odročni kraji so skorajda opusteli, in novorojenčkov jok, ta pesem življenja, je izginil iz njihovega spomina. Ljudje, zlasti mlajši, so odšli. Večina v razvita naselja bližnjega furlanskega nižavja, mnogi pa na različne, tudi zelo oddaljene konce sveta. Toda nekaj

domačega prebivalstva je vendarle ostalo. In to prebivalstvo je – zahvaljujoč slovenskemu izobraževalnemu središču v Špetru Slovenov in drugim slovenskim organizacijam, pa tudi zahvaljujoč novi evropski geopolitični stvarnosti – v zadnjih tridesetih letih doživelo pravi narodni preporod. Biti danes Slovenec v Slovenski Benečiji ne pomeni več biti ponižen, s trpko usodo sprijaznjen državljan druge kategorije, pač pa pomeni biti dejaven, samozavesten in v prihodnost z optimizmom zazrt človek. Oče beneških Slovencev Ivan Trinko bi zato bil – kljub temu, da bi ga mučilo in bolelo demografsko opustošenje pokrajine – zadovoljen. O tem ne more biti dvoma.

Dragi rojaki na Beneškem in tudi vsi ostali bralci Trinkovega koledarja, pred nami je novo, dvatisočštirinajsto leto; pregovorno sedmo leto, kar ta del Evrope – in matično domovino Republiko Slovenijo še prav posebej – razjeda težka gospodarska kriza. Kriza, ki pa nas ne sme zlomiti! Niti mi tostran, niti vi onstran Kanina, Matajurja in Kolovrata ne želimo in nočemo kloniti! In tudi ne bomo! Če nas niso uničile in zatrle strašnejše ujme, ki so v preteklosti viharile čez naše gore in doline, nas tudi tokratna kriza ne bo. Prav nasprotno, iz nje moramo iziti in iz nje bomo izšli prečiščeni ter bolj izkušeni; iz nje bomo izšli močnejši. Ne vdajajmo se torej mračnim občutkom in napovedim! Raje si – kot poziva naš 88-letni tržaški rojak Dušan Jakomin, ta novodobni Čedermac, ki je Ivana Trinka dobro poznal – zavijajmo rokave in se skupaj ter složno posvetimo delu. Tistemu, ki še ni dokončano, in tistemu, ki se ga doslej še nismo lotili. Imamo sposobno ter motivirano mlado generacijo, imamo voljo in imamo vero v prihodnost. Imamo torej vse kar je najbolj potrebno.

Že dolga desetletja se v času, ko ugaša staro leto in prihaja novo, za mnoge prihodnost pričinja z njim ...

Naj tudi letos ne bo drugače!

Srečno Benečani, srečno člani njegove številne bralske družine, kjerkoli doma ali po svetu ste ga čakali in dočakali – njega, ki sedaj vpija toplino vaših rok in bo v življenju slovenskega Benečana vselej imel posebno mesto; njega, ki nosi lepo in ponosno ime – Trinkov koledar!

* Ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu

KOLEDAR

Januar

1	S	Mati Božja Marija – Novo leto	●
2	Č	Bazilij Veliki – Gregor Nacijanski	
3	P	Presveto Jezusovo ime – Genovefa	
4	S	Hermes – Angela Folinjska – Elizabeta	
5	N	Amelija – Simeon – Emilijana	
6	P	Sveti trije kralji	
7	T	Lucijan – Rajmund	
8	S	Massimo – Severin	●
9	Č	Hadrijan – Julijan	
10	P	Aldo	
11	S	Pavlin Oglejski, ap. Slovencev	
12	N	1. nav. nedelja – Jezusov krst – Cezira – Tatjana	
13	P	Hilarij – Veronika	
14	T	Feliks – Odorik iz Pordenona	
15	S	Maver – Pavel Puščavnik	
16	Č	Marcel	○
17	P	Anton Puščavnik	
18	S	Marjeta Ogrska – Priska	
19	N	2. nav. nedelja – Marij	
20	P	Fabijan in Sebastijan	
21	T	Neža (Jana)	
22	S	Vincencij – Anastazij	
23	Č	Emerencijana – Henrik	
24	P	Frančišek Saleški	●
25	S	Spreobrnitev sv. Pavla	
26	N	3. nav. nedelja – Timotej in Tit	
27	P	Angela Merici	
28	T	Tomaž Akvinski	
29	S	Konstanc – Valerij	
30	Č	Jacinta Marescotti – Martina	
31	P	Janez Bosko – Cir – Marcela	●

Februar

1	S	Brigita Irska	
2	N	Darovanje Jezusa – Svečnica	
3	P	Blaž – Oskar	
4	T	Gilbert – Andrej Corsini	
5	S	Agata	
6	Č	Pavel Miki in tovariši	☉
7	P	Rihard – Evgenija	
8	S	Hieronim Emiliani	
9	N	5. nav. nedelja – Apolonija	
10	P	Sholastika	
11	T	Lurška Mati božja	
12	S	Evlalija – Damijan	
13	Č	Foska – Mavra – Jordan	
14	P	Valentin (Zdravko) – Ciril in Metod	
15	S	Georgija – Favstin	☽
16	N	6. nav. nedelja – Julijana	
17	P	Donat – Silvin – Flavijan	
18	T	Simeon Jeruz. – Janez iz Fiesole	
19	S	Mansueto – Konrad – Alvaro	
20	Č	Silvan – Leon	
21	P	Peter Damiani – Eleonora – Irena Rimska	
22	S	Sedež apostola Petra – Marjeta Kortonska	☉
23	N	7. nav. nedelja – Polikarp	
24	P	Matija	
25	T	Tarazij – Viktorin – Konstancij	
26	S	Viktor – Romeo – Paola – Aleksander	
27	Č	Gabrijel	
28	P	Roman – Timotej	

Marec

1	S	Albin – Silvij	●
2	N	8. nav. nedelja – Bazilij – debelinca	
3	P	Marino – Ticijan	
4	T	Kazimir – Lucij	
5	S	Janez Jožef – Hadrijan – pepelnica	
6	Č	Koleta – Julijan	
7	P	Perpetua in Felicita	
8	S	Janez od Boga	●
9	N	1. post. nedelja – Frančiška Rimska	
10	P	40 mučencev iz Sebaste	
11	T	Konštantin	
12	S	Alojzij Orione – Maksimilijan – Doroteja	
13	Č	Kristina – Leander – Patricija	
14	P	Matilda	
15	S	Klemen M. Dvoržak – Lojza	
16	N	2. post. nedelja – Hilarij Oglejski – kvatrnica	○
17	P	Patrik	
18	T	Ciril Jeruzalemski – Anzelm	
19	S	Sveti Jožef	
20	Č	Ivan Nepomuk – Klavdija – Marija Srca Jezuša	
21	P	Benedikt – Nikolaj iz Flüe	
22	S	Lea – Bernard	
23	N	3. post. nedelja – Walter	
24	P	Romol	●
25	T	Gospodovo oznanjenje – Marčınca	
26	S	Emanuel	
27	Č	Rupert – Avgusta – Lidija	
28	P	Sikst	
29	S	Sekund	
30	N	4. post. nedelja – Amedeo	●
31	P	Modest – Benjamin	

April

1	T	Hugo	
2	S	Frančišek Paolski	
3	Č	Luigi Scrosoppi – Rihard – Irena	
4	P	Izidor	
5	S	Vincencij Ferrer	
6	N	5. post. nedelja – Marcellin – tiha nedelja	
7	P	Herman	☉
8	T	Dionizij – Walter	
9	S	Marija Cleofe – Valtruda	
10	Č	Ezekijel prerok	
11	P	Stanislav	
12	S	Julij	
13	N	Ojčincea	
14	P	Valerijan	
15	T	Helena	☽
16	S	Bernardka Lurška – Lambert	
17	Č	Veliki četrtek	
18	P	Veliki petek	
19	S	Velika sobota	
20	N	Velika noč	
21	P	Velikonočni ponedeljek	
22	T	Aleksandra – Kajo – Hugo – Apolonij	☉
23	S	Jurij	
24	Č	Fidelis iz Sigm.	
25	P	Marko Evangelist – dan osvoboditve	
26	S	Klet – Marčelin	
27	N	2. velik. nedelja – Marija, mati dobrega sveta – bela nedelja	
28	P	Peter Chanel – Valerija	
29	T	Katarina Sienska	☉
30	S	Jožef Cottolengo – Pij V.	

Maj

1	Č	Jožef delavec – praznik dela	
2	P	Atanazij	
3	S	Filip in Jakob, apostola	
4	N	3. velik. nedelja – Florijan	
5	P	Gotard	
6	T	Dominik Savio	
7	S	Roza – Gizela – Flavija	●
8	Č	Viktor	
9	P	Pahomij Mlajši	
10	S	Job – Antonin	
11	N	4. velik. nedelja – Ignacij – Fabij	
12	P	Leopold Mandić – Pankracij	
13	T	Fatimska Mati Božja – Ema	
14	S	Matija ap. – Bonifacij	○
15	Č	Torkuat – Zofija (Sonja) – Izidor	
16	P	Ubald	
17	S	Paskal Baylon – Jošt	
18	N	5. velik. nedelja – Feliks – Janez I. – Erik	
19	P	Krispin – Celestin V.	
20	T	Bernardin Sienski	
21	S	Krištof Magallanes – Dino – Teobald	●
22	Č	Rita – Julija	
23	P	Janez de Rossi – Dezider – Renata	
24	S	Marija pomočnica kristjanov – Agata	
25	N	6. velik. nedelja – Beda – Gregor VII	
26	P	Filip Neri	
27	T	Avguštin Canterb.	
28	S	Pavel Hann – Emilij – Ignacij	●
29	Č	Maksim Emonski – Uršula – Bona	
30	P	Ivana Orleanska – Ferdinand	
31	S	Marijino obiskanje	

Junij

1	N	Vnebohod	
2	P	Marcelin in Peter – dan republike	
3	T	Karel Lwanga in tov.	
4	S	Frančišek Caracciolo – Kvirin	
5	Č	Bonifacij – Franko – Igor	●
6	P	Norbert – Pavlina – Rafael	
7	S	Robert	
8	N	Binkosti – Majenca	
9	P	Efrem	
10	T	Diana – Landerik – Marcela	
11	S	Barnaba, sodelavec ap.	
12	Č	Gašper – Gvido – Onofri	
13	P	Anton Padovanski	○
14	S	Elizej prerok – Fortunat – Valerij in Rufin	
15	N	Sveta Trojica – Vid – Germana – kvatrnica	
16	P	Marija Terezija Scherer – Avrelijan	
17	T	Ranierij – Gregor – Adolf	
18	S	Marina	
19	Č	Gervasij in Protazij – Romuald	●
20	P	Silverij – Hektor	
21	S	Alojzij Gonzaga	
22	N	Sveto Rešnje telo	
23	P	Jožef Cafasso	
24	T	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	S	Viljem	
26	Č	Vigilij	
27	P	Srce Jezusovo – Ciril Aleks. – Hema Krška	●
28	S	Srce Marijino – Irenej – Ada	
29	N	13. nav. nedelja – Peter in Pavel ap.	
30	P	Prvi rimski mučenci – Ladislav Ogrski	

Julij

1	T	Domicijan – Oliver	
2	S	Bernard – Oton – Frančišek Regis	
3	Č	Tomaž ap.	
4	P	Elizabeta Port. – Urh	
5	S	Edvard – Anton Marija Zaccaria – Ciril in Metod	☉
6	N	14. nav. nedelja – Marija Goretti	
7	P	Antonin – Klavdij	
8	T	Hadrijan – Kilijan – Prišila	
9	S	Veronika Giuliani – Avguštin in drugi kitajski mučenci	
10	Č	Rufina in Seconda – Silvan – Amalija – Ljuba	
11	P	Benedikt – Olga	
12	S	Janez Gualbert – Mohor in Fortunat	○
13	N	15. nav. nedelja – Henrik – Evgen škof	
14	P	Kamil de Lellis	
15	T	Bonaventura (Bogdan)	
16	S	Karmelska Mati Božja	
17	Č	Aleš	
18	P	Bruno – Friderik	
19	S	Zlatka – Arsen Veliki	☉
20	N	16. nav. nedelja – Elija prerok – Marjeta Antijoh.	
21	P	Lovrenc iz Brindisija	
22	T	Marija Magdalena	
23	S	Brigita Švedska	
24	Č	Kristina	
25	P	Jakob Starejši ap. – Krištof	
26	S	Joahim in Ana	
27	N	17. nav. nedelja – Natalija – Lilijana	●
28	P	Viktor I. – Nazarij in Celzij	
29	T	Marta in Marija iz Betanje	
30	S	Peter Krizolog – Viljem	
31	Č	Ignacij Lojolski	

Avgust

1	P	Alfonz Ligorij	
2	S	Evzebij iz Vercellija	
3	N	18. nav. nedelja – Lidija	
4	P	Janez M. Vianney	●
5	T	Marija Snežna (Nives) – Osvald	
6	S	Jezusovo spremenjenje na gori Tabor	
7	Č	Donat – Kajetan – Sikst II.	
8	P	Dominik	
9	S	Terezija Benedikta od križa – Roman	
10	N	19. nav. nedelja – Lovrenc	○
11	P	Klara – Jasna – Suzana	
12	T	Lelija – Ivana Šantalska – Julijan	
13	S	Hipolit in Poncijan – Irena	
14	Č	Maksimilijan Kolbe	
15	P	Rožinca – Marijino Vnebovzetje	
16	S	Rok – Štefan	
17	N	20. nav. nedelja – Evzebij – Hijacint	●
18	P	Helena	
19	T	Ludvik – Janez Eudes	
20	S	Bernard	
21	Č	Pij X – Zdenko	
22	P	Devica Marija kraljica	
23	S	Roža iz Lime – Flavijan – Irenej rimski	
24	N	21. nav. nedelja – Jernej ap. (Bartolomej) – Emilija	
25	P	Ludvik IX	●
26	T	Aleksander	
27	S	Monika	
28	Č	Avguštin	
29	P	Janezov glavosek – Edmund – Sabina	
30	S	Peter – Feliks (Srečko)	
31	N	22. nav. nedelja – Rajmund – Pavlin	

September

1	P	Egidij (Tilh)	
2	T	Ingrid	●
3	S	Gregor Veliki – Marino	
4	Č	Rozalija – Ida	
5	P	Mati Terezija – Viktorin	
6	S	Eva – Zaharija prerok	
7	N	23. nav. nedelja – Rožnovenska mati Božja	
8	P	Rojstvo Device Marije (bandimica)	
9	T	Peter Klaver – Dionizij	○
10	S	Nikolaj Tolentinski	
11	Č	Prot in Hijacint – Suzana	
12	P	Marijino ime – Gvido	
13	S	Janez Križ. Zlatousti	
14	N	24. nav. nedelja – Povišanje svetega Križa	
15	P	Žalostna Mati božja (Dolores)	
16	T	Kornelij in Ciprijan	●
17	S	Robert Belarmin	
18	Č	Jožef Kupertinski	
19	P	Januarij	
20	S	Evstahij – Korejski mučenci – Agata	
21	N	25. nav. nedelja – Matej ap. in ev. – Mavra – kvatrnica	
22	P	Ignacij – Mavricij	
23	T	Pij iz Pietralcine – Lino	
24	S	Marija rešiteljica jetnikov – Anton Martin Slomšek	●
25	Č	Nikolaj iz Flue – Sergij – Avrelija	
26	P	Kozma in Damijan	
27	S	Vincencij Pavelski	
28	N	26. nav. nedelja – Venčeslav	
29	P	Mihael, Gabrijel, Rafael nadangeli	
30	T	Hieronim – Frančišek Borgia	

Oktober

1	S	Terezija	●
2	Č	Angeli varuhi	
3	P	Ciprijan – Romana – Edmund Skotski	
4	S	Frančišek Asiški	
5	N	27. nav. nedelja – Marija Favstina Kowalska	
6	P	Bruno	
7	T	Rožarska Devica Marija	
8	S	Ugo – Demetrij – Benedikta	○
9	Č	Janez Leonardi – Dionizij – Abraham in Sara	
10	P	Danijel – Florencij – Danilo	
11	S	Janez XXIII. – Filip Alexander	
12	N	28. nav. nedelja – Serafin – Maksimiljan Celjski	
13	P	Edvard	
14	T	Kalist I.	
15	S	Terezija V. Avilska	●
16	Č	Marjeta Alacoque – Hedvika	
17	P	Ignacij Antiohijski	
18	S	Luka evangelist – Isaac Jogues	
19	N	29. nav. nedelja – Kanadski mučenci	
20	P	Irena – Marija Bertilla Bosc.	
21	T	Uršula – Hilarij	
22	S	Janez Pavel II – Donat – Marija Saloma	
23	Č	Janez Kapistran	●
24	P	Anton M. Klaret	
25	S	Krizant in Darija – Krispin	
26	N	30. nav. nedelja – Lucijan – Marcijan	
27	P	Vincenc, Sabina in Kristeta	
28	T	Simon in Juda Tadej ap.	
29	S	Ermelinda – Kajetan – Narcis	
30	Č	German – Marcel	
31	P	Antonin – Alfonz Rodrigues – Lucilla	●

November

1	S	Vsi sveti	
2	N	31. nav. nedelja – Verne duše	
3	P	Silvija – Martin de Porres – Viktorin Ptujski	
4	T	Karel Boromejski	
5	S	Zaharija in Elizabeta	
6	Č	Lenart	○
7	P	Adeodat – Ernest	
8	S	Bogomir	
9	N	32. nav. nedelja – Posvetitev lateranske bazilike	
10	P	Leon Veliki	
11	T	Martin iz Toursa	
12	S	Josafat – Renato – Elsa	
13	Č	Diego – Stanislav Kostka	
14	P	Nikolaj Tavelič	●
15	S	Albert Veliki – Rafael – Arturo	
16	N	33. nav. nedelja – Marjeta Škotska	
17	P	Elizabeta Ogrska	
18	T	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla	
19	S	Matilda – Favsto	
20	Č	Edmund – Bernard	
21	P	Darovanje Device Marije – Gelazij	
22	S	Cecilija	●
23	N	34. nav. nedelja – Kristus kralj – Klemen I.	
24	P	Janey od Križa Firmina – Flora	
25	T	Katarina Alek.	
26	S	Leonard Port. – Konrad	
27	Č	Virgil – Maksim – Modest – Sabina	
28	P	Jakob iz Mark	
29	S	Frančišek Anton Fasani – Saturnin	●
30	N	1. adv. nedelja – Andrej ap. (Štandrež)	

December

1	P	Eligij – Rudolf Sherwin	
2	T	Bibijana (Živa)	
3	S	Frančišek Ksaver	
4	Č	Barbara – Janez Damaščan	
5	P	Krispina – Saba	
6	S	Nikolaj – Miklavž	○
7	N	2. adv. nedelja – Ambrož	
8	P	Brezmadežno spočetje Device Marije	
9	T	Sirij – Valerija – Peter Fourier	
10	S	Loretska Mati Božja	
11	Č	Damaz I.	
12	P	Guadalupska Mati Božja – Amalija	
13	S	Lucija	
14	N	3. adv. nedelja – Janez od Križa	●
15	P	Marija od Križa – Virginija – Silvija	
16	T	Adelajda – Albina	
17	S	Olimpija – Janez de Matha – Lazar iz Betanije	
18	Č	Gracijan	
19	P	Anastazij – Favsta – Darijo	
20	S	Dominik – Liberat – Evgen	
21	N	4. adv. nedelja – Peter Kanizij – kvatrnica	
22	P	Frančiška Cabrini – Demetrij – Justina	●
23	T	Ivo – Janez Kancij	
24	S	Sveti večer – Adam in Eva	
25	Č	Božič	
26	P	Štefan	
27	S	Janez ap. in ev. – Fabijola	
28	N	Sveta družina – Nedolžni otroci	●
29	P	Tomaž Beckett – David	
30	T	Rugero – Evgen	
31	S	Silvester I.	

LETO 2014

LUCIA TRUSGNACH

Leto 2014 je navadno leto, ima 365 dni, začne se in konča v sredo. Februar ima 28 dni.

Cerkveno leto se začne s prvo adventno nedeljo, 1. decembra 2013, in traja do prve adventne nedelje, 30. novembra 2014. Pri nedeljskih mašah se berejo berila in evangeliji iz leta A.

Letni časi:

Pomlad: 20. marca. Sonce stopi v znamenje Oвна ob 17.57.

Pomladni ekvinokcij. Začne se pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 12.51

Poletni solsticij. Začne se poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehtnice ob 04.29.

Jesenski ekvinokcij. Začne se jesen.

Zima: 22. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 00.03.

Zimski solsticij. Začne se zima.

V poletni čas, ko premaknemo kazalce za uro naprej, stopimo v noči na zadnjo nedeljo v marcu (30. marca); k sončnemu času pa se vrnemo zadnjo nedeljo v oktobru (26. oktobra), ko premaknemo kazalce za uro nazaj.

Premakljivi prazniki v novem letu

Pepelnica: 5. marca. Prva kvatrna nedelja: 16. marca. Velika noč: 20. aprila. Vnebo-

hod: 1. junija. Majenca, Binkošti: 8. junija. Presveta Trojica, Druga kvatrna nedelja: 15. junija. Sveto Rešnje telo: 22. junija. Tretja kvatrna nedelja: 28. septembra. Prva adventna nedelja: 30. novembra. Četrta kvatrna nedelja: 21. decembra.

Leto 2014 je pod znamenjem planeta Saturna, ki je za Jupitrom največji planet in obkroži Sonce v 29. letih in 167. dneh. Ima najmanjšo gostoto, njegov premer je 120.000 km. Ima več satelitov, med katerimi je Titan največji, in je obdan z obroči. Saturn je na nočnem nebu opazen s prostim očesom. S teleskopom vidimo tudi njegove prstane.

Prvo vesoljsko plovilo, to je Pioneer 11, je Saturn obiskalo septembra leta 1979. Cassini-Huygens je skupni projekt vesoljskih agencij NASA, ESA in ASI in je vesoljska sonda, namenjena preučevanju Saturna in njegovih naravnih satelitov. Sondo so izstrelili 15. oktobra 1997 in je dosegla Saturn 1. julija 2004. 25. decembra istega leta se je sonda razdelila na orbiter Cassini in sondo Huygens. Cassini zdaj kroži okrog Saturna in pošilja fotografije planeta in njegovih lun, Huygens pa je 14. januarja 2005 pristal na Luni Titan, ki je največji Saturnov naravni satelit, edina luna v Osončju z atmosfero ter druga največja luna v našem sončnem sistemu.

Vpliv Saturna

Saturn potuje povprečno po dve leti in pol skozi vsako od znamenj zodiaka.

S pomočjo Saturna se soočamo s svojimi omejitvami in s svojo umrljivostjo. Opozarja nas, da nam je dan le omejen čas, v katerem moramo uresničiti svoje življenjsko poslanstvo.

Saturn poseblja lastnosti, ki so nam potrebne za doseganje ciljev: odločnost in srečo (značilni za Mars in Jupiter) predvsem pa delavnost, disciplino in vztrajnost.

Znamenje v katerem je Saturn kaže, kako sposobnost koncentracije in discipline imamo, kaj nas bremeni in katere so za nas najtežje življenjske preizkušnje.

Hiša v kateri imamo Saturna nam pove, na katerih področjih nosimo bremena in kje se izražajo.

V človeškem telesu Saturn vlada jetram, kostem, vranici, mehurju in koži.

Vreme

Čeprav je včasih suho vreme, so Saturnova leta ponavadi mrzla, mokra in niso posebno rodovitna.

Pomlad: je zelo suha in do maja zelo mrzla. V začetku aprila je nekaj toplih dni, nato se vrne hud mraz. Maja je podnevi prijazno, ponoči zelo mrzlo. Čeprav je nekaj dežja, se pojavlja suša. Lahko pade tudi nevarna slana. Proti koncu pomladi nastane ugodno toplo vreme, vmes pa včasih dežuje.

Poletje: je mrzlo in le malo dni brez dežja. Samo polovica julija je lepa in topla. Zato je treba pohiteti s kmečkimi opravili.

Jesen: je zelo mokra in mrzla. Zgodaj zmrzuje in vreme je viharo in mokro. Sredi oktobra je hudo mrzlo, november pa je vlažen in topel.

Zima: v začetku je deževna, večkrat pride do povodenj. Proti 20. decembru nastane velik mraz in zapade sneg. Tako vreme traja do aprila.

ZGODOVINA, JEZIK, IZROČILO

LETO 2013 JE BILO TRINKOVO LETO

IOLE NAMOR

Leto 2013 je zaznamovala 150-letnica rojstva duhovnika, pisatelja in politika Ivana Trinka. In po njem poimenovano čedadsko kulturno društvo je imelo vlogo protagonista. Izognilo se je komemorativnim proslavljanjem in se odločilo, da bo pomembno obletnico počastilo z vrsto vsebinsko pomenjlivih pobud tako s kulturnega kot političnega zornega kota.

Z namenom razširiti poznavanje lika in dela Ivana Trinka med mladimi generacijami sta naše kulturno društvo in Občina Sovodnja razpisali natečaj 'Po sledih Ivana Trinka'. Namenjen je bil vsej šolski populaciji ob meji na stopnji obveznega šolstva, ki je lahko sodelovala s prispevki v italijansčini, slovenščini ali v slovenskih dialektih. Pobuda je imela veliko kulturno in politično valenco, saj se je sovodenjska občinska uprava, ki jo sedaj vodi župan Germano Cendou, tokrat prvič v zgodovini spomnila na enega od svojih najimenitnejših sinov. Prvič je tudi prišlo do skupne pobude med našim društvom in kako občinsko upravo v Nadiških dolinah. Natečaj sta zmagali osnovna šola iz Sovodnje in drugi razred nižje srednje dvojezične šole iz Špetra. Nagrajevanje je bilo v soboto, 18. maja, v prostorih sovodenjske šole. Pred tem je Občina Sovodnja priredila krajšo slovesnost na grobu Ivana Trinka, nato pa postavila dvojezično slovensko – italijansko tablo na Trinkovo rojstno hišo na Tarčmunu. Dogodka je s Trinkovimi pesmimi oplemenitil mešani pevski zbor Pod lipo, medtem ko je nagrajevanje v Sovodnji uvedel s poezijo in pesmijo mešani pevski zbor Rečan z Les.

Trinkov dan so vključili tudi v program tradicionalne šolske prireditve Mittelteatro mladih za mlade, ki je v drugi polovici maja potekala že 18. leto v gledališču Ristori v Čedadu. Tudi letos so se je udeležile šole iz vsega čedajskega prostora in Benečije, v Špetru pa je nastopila osnovna šola iz Kobarida. 22. maja, na Trinkovem dnevu, so v Ristoriju med drugimi nastopili učenci in gojenci Glasbene šole in dvojezične šole iz Špetra s prvo beneško spevoigro 'Krajica Vida'. Besedilo zanjo je napisal Aldo Clodig, glasbo pa Davide Clodig, ki je bil tudi dirigent prav lepe glasbene prireditve.

Trinkovo obletnico je zabeležila tudi Občina Čedad. Tako kot je napovedal sam župan Stefano Balloch na Dnevu emigranta in 13. maja potrdil na srečanju s predstavniki slovenske manjšine na sedežu društva Trinko, je Občina poimenovala po beneškem pesniku ulico v Čedadu in sicer prav tisto, kjer ima svoj sedež naše kulturno društvo. Tablo so postavili v ponedeljek 19. avgusta. S tem dejanjem je čedajska občinska uprava tudi priznala in ovrednotila slovensko prisotnost v mestu ter nadgradila že dobro sodelovanje na kulturnem področju. Vsako leto namreč Občina sodeluje z društvom Ivan Trinko pri organizaciji velike razstave v cerkvi S. Maria dei Battuti, na kateri se predstavlja eden od slovenskih ustvarjalcev. Leta 2013 je bila razstava z naslovom 'Sledi na stezi čustev' posvečena slikarki Claudii Razi.

Dober nivo sodelovanja dokazuje tudi konvencija, ki jo je občina Čedad podpisala s kulturnim društvom Ivan Trinko, kjer od 1. oktobra 2013 do 31. januarja 2014 deluje slovenski urad, ki ga predvideva zaščitni zakon. Odprt je dvakrat tedensko v jutranjih urah. Gre seveda za začasno rešitev, saj mora slovenski urad delovati v okviru občinske uprave, vendar je pomenljivo, da se niso usluge, ki jih ponuja okence ukinitile v trenutku, ko je zapadla konvencija med Občino Čedad in gorsko skupnostjo v Špetru.

Vreden poudarka je tudi obisk predsednika republike Slovenije Boruta Pahorja v Čedadu ob otvoritvi Mittelfesta. Na čedajskem županstvu se je pogovarjal z italijanskim ministrom za kulturo Brayjem in predsednico deželne vlade Deboro Serracchiani, imel pa je tudi priložnost za stik s predstavniki slovenske manjšine v Furlaniji Julij-

ski krajini. Zelo pomembne pa so bile njegove besede na sami otvoritvi čedajskega festivala, ko se je zavzel za preseganje zastarelih pregrad in bilateralno sodelovanje na vseh področjih s pogledom uprtim v bodočnost.

Med pomembnejše pobude kulturnega društva Ivan Trinko v letu 2013 sodi tudi posvet na temo zakonskega varstva manjšin, ohranjanje in razvijanje manjšinskega jezika ter identitete, ki ga je društvo priredilo v okviru evropskega projekta LEX (vodilni partner je SKGZ) 26. septembra, na evropski dan jezikov, na Univerzi v Vidmu. Na posvetu so sodelovali predstavniki slovenske, nemške in furlanske manjšinske skupnosti v Furlaniji Julijski krajini ter italijanske narodne skupnosti v Sloveniji. Vsi so izpostavili pomen zaščitnih norm za ohranjanje in razvijanje jezika, kar bistveno vpliva na identiteto posameznikov in skupnosti ter na uveljavljanje dežele FJK kot jezikovno in kulturno pluralno območje. Seveda smo danes vsi priča razkoraku med črko zaščitnih norm in njihovim udejanjanjem. Pomanjkljivost je v tem, so ugotovili predstavniki vseh štirih manjšin, da zaščitni zakoni ne predvidevajo nikakršnih preverjanj o izvajanju, kaj še da bi vsebovali sankcije za kršitelje. V ospredju je bilo tudi vprašanje jezika in kvalitete ponujenih jezikovnih uslug še posebej na področju šolstva in izobraževanja. Posvet pa so sklenili z ugotovitvijo, da je dialog med manjšinami tega prostora koristen in da je potreben skupen nastop v odnosu do inštitucij in politike.

Leto 2013 je bilo izredno težavno za tednik Novi Matajur, najtežje v njegovi več kot šestdesetletni zgodovini. 6. februarja je časopis izšel s sedmimi praznimi, belimi stranmi, na prvi strani pa so uredniki postavili vprašanje: »Se bo glas naših dolin ugasnu?« V polovici februarja je časopis priredil v Špetru javno zborovanje, ki se ga je udeležilo veliko število bralcev in prijateljev beneškega tednika. Časopis je dober del lanskega leta izhajal samo zaradi velike požrtvovalnosti njegovih urednikov in uslužbencev, ki so nadaljevali z delom kljub temu, da so bili več mesecev brez osebnih prejemkov. V težave je časopis zašel zaradi preverjanja, ki so ga sprožili v Rimu, odkoder prejema dober del finančnih dotacij, kar so na Novem Matajurju sprejeli kot nekaj povsem naravnega. Toda preverjanje se je zavleklo za obilnih 18 mesecev in v tem času so bila finančna sredstva njemu namenjena zamrznjena. Od tu močen klic na pomoč s strani beneškega tednika. Na koncu, po razsodbi Državnega sveta, se je

vsa zadeva zaključila pozitivno. Izkušnja pa je potrdila, da Slovencem nam ni bilo nikoli nič podarjeno in da se moramo dan za dnem zavzemati za naše pravice, zato da ohranimo to, kar smo ustvarili in dosegli.

Tudi lansko leto je označevala izredna aktivnost slovenskih društev in organizacij po vsem obmejnem teritoriju, živahno je bilo tudi sodelovanje in čezmejno povezovanje s Posočjem. Ob Dnevu emigranta in Srečanju Slovencev iz Posočja in Videnske pokrajine, naj še posebej izpostavimo februarsko okno na Benečijo, ki ga vsako leto ob slovenskem kulturnem prazniku odprejo v Kobaridu, kjer tri dni zapored gostijo kulturne delavce in ustvarjalce iz našega prostora pod naslovom 'Benečija – Posočje: en sam kulturni prostor'.

Dve pobudi, ki povezujejo ljudi in kraje ob meji sta postali že tradicionalni. Pohod 'Čez namišljeno črto' iz Topolovega na Livek in obratno so v letu 2013 organizirali že dvajseto leto. Pohod prijateljstva med Čenebolo in Podbelo pa bo dvajsetletnico praznoval leta 2014.

Med čezmejne pobude, ali brezmejne kot pravijo prireditelji in sicer skupina Mladih Benečanov, sodi drugi koncert Liwckstock, ki je potekal zadnjo soboto junija na Livku in je tudi letos privabil v beneško vasico v Posočju prav lepo število mladih z obeh strani meje.

Mladi Benečani so bili protagonisti tudi druge odmevne pobude. Sredi oktobra so izvedli 'čistilno' akcijo in počistili pomazane slovenske, furlanske in italijanske napise v Nadiških dolinah in na cesti iz Čedadada do Stare gore. Glavnina skupine je v otroških letih obiskovala dvojezično špetrsko šolo in ob ohranjanju svoje slovenske identitete se zavzema za spoštovanje različnosti in uveljavljanje večjezičnosti. Njihovo pobudo je javno pohvalil tudi predsednik Pokrajine Fontanini, Mladi Benečani pa se niso zadovoljili z lepimi besedami in v spomenici, ki so mu jo izročili, so ga ponovno pozvali, naj umesti štirijezično tablo na pročelje Pokrajine Viden.

Bogata je bila tudi izdajateljska dejavnost. Med publikacijami velja posebej izpostaviti knjigo Ade Tomasetig 'Od Idrije do Nediže', ki je na pobudo furlanskega društva Tellini izšla pri založbi Chiandetti, uradna predstavitev pa je bila 1. marca v občinski dvorani v Podbonescu. Knjiga je rezultat večletnega raziskovalnega dela Ade Toma-

setig, ki je zbrala 578 pravljič. Napisane so po slovensko, v jeziku osemindesetih informatorjev, ki so ji pravljič pripovedovali v 47.ih beneških vaseh. Izšla je tudi v italijanskem prevodu.

Velikega pomena za krajevno domačo skupnost in za vse naše območje ob meji je tudi izdaja dvojnega CD, ki ga je letos poleti izdalo kulturno društvo Naše vasi iz Tipane. Pobudo zanj je dal Elio Berra, sedanji tipanski župan, ki je opravil več raziskav v arhivih, sam pa je posnel dober del objavljenega gradiva. Cedeja z naslovom 'Plestišča, ke smo poznali' vsebujeta ljudske in nabožne pesmi, tipično vriskanje iz vasice v zgornjem delu toka Nadiče, pregovore, reke in pripovedi v domačem narečju. Predstavitve je bila 24. avgusta v Plestiščah.

Muzej rezijanskih ljudi v Reziji je lansko leto izdal lepo publikacijo, namenjeno najmlajšim: 'Biside ta-na traku, Dila tu-w Reziji'. Gre za neke vrste rezijanskega otroškega 'leksikona' o starih poklicih in dejavnostih v dolini pod Kaninom. Ponuja mladim, tudi s pomočjo lepih in privlačnih ilustracij, možnost spoznavanja nekdanjega življenja v dolini in priložnost se obenem naučiti rezijanske besede za razne poklice in vse dejavnosti in predmete, ki so z njimi povezani. Knjigo sta pripravila Luigia Negro in Sandro Quaglia s strokovno pomočjo Roberta Dapita in Mateja Šeklija, za ilustracije sta poskrbeli pa Paola Gasparotto in Stefano Ornella.

Ko smo že v Reziji, naj povemo, da je v polovici lanskega februarja prišlo do nakupa polovice hiše Buttolo Ploc na Solbici, ki še ohranja prvine tipične krajevne arhitekture iz leta 1756 (ko je bila zgrajena). Bila je rojstna hiša duhovnika Odorica Buttola Ploc (1768-1845), ki je študiral v Kopru, Rimu in Vidnu, bil je duhovnik med Slovenci v Celovcu na Koroškem, od leta 1815 do leta 1845 je bil župnik v Reziji. Vreden je spomina tudi zato, ker je sestavil prvi slovar v rezijanščini. Nakup stavbe, ki jo bo upravljal Muzej rezijanskih ljudi, predstavlja pomembno pridobitev za kulturne delavce v Reziji in za celotno dolino.

Leto 2013 je bilo leto volitev. 24. in 25. februarja so bile politične volitve, na katerih je bila Tamara Blažina ponovno izvoljena (na listi DS) v rimski parlament, tokrat v

Poslansko zbornico. Dva meseca kasneje, 21. in 22. aprila, smo spet šli na volitve za izvolitev deželnega in pokrajinskega predsednika ter oba sveta. Na Pokrajini je bil potrjen že v prvem krogu, čeprav le za peščico glasov, dosedanji predsednik Ligaš Pietro Fontanini, na deželi pa je prišlo do političnega preobrata. Drugi neizvoljeni na listi Svoboda ekologija levica za videnski pokrajinski svet je bil Slovenec iz Nadiških dolin Fabrizio Dorbolò, ki je v pokrajinskem svetu nastopil zaradi vrste zapetljajev šele 5. avgusta. Po daljšem obdobju se je torej Slovenec vrnil v pokrajinski svet. Dorbolò je že s svojim prvim nastopom, tudi v slovenščini, pokazal voljo delati v korist Benečije in njenih interesov tako političnih in ekonomskih kot kulturnih in jezikovnih. Prvi njegov predlog je bil štirijezično poimenovanje Pokrajine, kar je podprla le levosredinska opozicija in je bil zavrnjen.

Na deželnih volitvah pa je zmagala kandidatka Demokratske stranke in leve sredine Debora Serracchiani. Bila je prav ona protagonistka zmage, saj je leva sredina zmagala nad desnico le za nekaj manj kot dva tisoč glasov, Debora Serracchiani pa je prejela nad 55 tisoč glasov več od strank, ki so jo podpirale. Zaskrbljujoče politični podatek pa je bila velika oddaljenost volilcev od politike, saj se polovica volilcev ni udeležila volitev. Z zmago levega centra pa so bili postavljeni novi pogoji za boljši in bolj učinkovit dialog deželne vlade s slovensko manjšino in tudi s Slovenijo.

Zanimanje za slovensko manjšino in obmejni prostor je Debora Serracchiani jasno pokazala tudi s tem, da se je na pobudo Zveze izseljencev Slovenci po svetu in Občine Bardo srečala prav v Terski dolini s slovensko ministrico za Slovence v zamejstvu in po svetu Tino Komel. Obe sta pozdravili in podprli kulturno-umetniško pobudo Planet Bardo, zavzeli pa sta se tudi za čezmejno sodelovanje, ki naj blagodejno vpliva na ekonomsko stanje Terskih dolin.

Tudi z začetkom lanskega šolskega leta, žal, ni prišlo do zelene in pričakovane spremembe na šolskem področju. Predlog o uvedbi dvojezičnega pouka v občinah Bardo in Tipana je zaradi birokratskih a tudi političnih ovir šele na mrtvem tiru.

Vredno pa je poudariti izredno kulturno živahnost v Terski dolini, kjer uspešno nadaljujejo s pobudami kot je Planet Bardo, na katerem sodelujejo umetniki iz različnih

krajev Italije in Slovenije, a tudi kulturni ustvarjalci slovenske in furlanske manjšine. Pomembne so tudi pobude kontinuiranega delovanja: barska glasbena šola Glasbene matice je lansko leto zabeležila peto delo delovanja, toliko let deluje tudi Barski oktet, ki uspešno nastopa na domačih in zunanjih kulturnih prireditvah. Naj povemo, da so leta 2013 priredili v Bardu tudi čezmejni kampus za 21 otrok od 11. do 14. leta starosti. Pobuda je bila rezultat sodelovanja občin Bardo in Kobarid ter Triglavskega parka.

Posebno pozornost si zasluži Inštitut za slovensko kulturo, ki je tudi lansko leto deloval na vsem obmejnem območju videnske pokrajine. Izpeljal je številne pobude in prireditve ter skrbel za širjenje poznavanja slovenskega jezika tudi preko tečajev jezika. Vredne posebnega poudarka so številne dejavnosti, ki tečejo v sklopu evropskega projekta ZborZbirk in realizacija Slovenskega multimedialnega okna v okviru evropskega projekta JezikLingua v Špetru, otvoritev katerega je bila predvidena za prvo polovico decembra.

RAZMISLIMO O RAZVOJU SLOVENCEV NA VIDENSKEM

RUDI PAVŠIČ*

Slovenska kulturno-gospodarska zveza je že 60 let protagonist na prizorišču naše narodne skupnosti v Furlaniji Julijski krajini, aktivna v čezmejnem prostoru in povezovalna na tem večjezičnem ob središču močju. Šestdeset let si prizadeva za naše pravice in na tej dolgi poti je dosegla veliko uspešnih rezultatov, čeprav ne gre spregledati kakega zdrsa.

Je torej v pozornosti, kot smo naslovili enega izmed naših zadnjih deželnih kongresov, in skrbi za uveljavljanje slovenskega jezika in našega bogatega in raznolikega organizacijskega potenciala. Ne pretiram, če zapišem, da smo bili večkrat korak pred drugimi, ker je naše delo vedno temeljilo na skrbi za celotno narodno skupnost v prepričanju, da je to najboljše jamstvo za uspeh tudi naše organizacije.

Časi so se spremenili in od vseh nas zahtevajo nove pristope, nove vizije in nove načrte. To ne pomeni, da bi morali zavreči ali preusmeriti na stranski tir našo dosedanjo stvarnost, ravno nasprotno, nadgraditi jo moramo, ker verjamemo, da je to edino izhodišče za uspešno bodočnost.

Prepričan sem, da je sedanji položaj v naši bližnji in širši okolici precej zmeden. Ljudje se oddaljujejo od standardnih sistemov organiziranosti v strankah, sindikatih, v civilni družbi. To velja tudi za našo narodno skupnost, kjer konservativne izbire še vedno prevladujejo nad reformističnimi in se verjetno tudi zaradi tega ljudje, predvsem mlajši, oddaljujejo od vseh nas.

Na nedavnem programskem seminarju SKGZ smo z veseljem poslušali razmišljanja treh mlajših članov naše organizacije (Antonio Banchig, Albert Voncina in Martin Lissiach), ki so nas opozorili, da imamo v sebi veliko dobrega in zanimivega. Pove-

dali so nam, da moramo še v večji meri spregovoriti našim ljudem, se jim približati in z njimi navezati stalen dialog in diskusijo. Potrebno je soočanje z vsakdanjimi potrebami naših organizacij, društev, številnih posameznic in posameznikov, ki prostovoljno, prepričano in nesebično investirajo svoj čas, energije in zasebnost v delovanje skoraj 250 društev in ustanov.

Potrebujemo kraj in priložnost za razmišljanje in medsebojno soočanje glede vprašanj, ki sodijo pod skupni imenovalec manjšinskega reformizma. Zakorakati moramo na to pot, ker smatramo, da nam edina zagotavlja uspešno bodočnost in da bomo na njej lahko odigrali vlogo, ki nam pritiče. Forum idej torej kot spodbuda, da nadaljujemo tako, kot so pred šestdesetimi leti storili ustanovitelji naše Zveze.

Ob skrbi za uveljavljanje naših pravic, ki imajo zakonsko podlago, moramo vztrajati pri vseh dejavnostih, ki bodo utrjevale in širile krog govorcev slovenskega jezika. Šola in pošolska dejavnost morata ostati naši prioriteti in to še posebej na Videnskem, kjer se špetrski dvojezični model uspešno uveljavlja. Razširiti ga moramo tudi v druge doline, kar morajo razumeti tako šolske kot deželne in državne institucionalne sredine, ki se doslej niso vedno odzvale na te klice.

Ena od prioritet naše Zveze bo v naslednjih mesecih namenjena prav Nadiškim in Terskim dolinam, Reziji in Kanalski dolini. Ob šoli se je treba resno lotiti še dveh pomembnih vprašanj, ki sta vezani na negativne demografske trende ter na gospodarski krč, ki že preveč let pesti videnski obmejni prostor. Ti in še drugi razlogi so nas spodbudili, da tem vprašanjem posvetimo posebno, poglobljeno in strokovno analizo ter ponudimo naš pogled na morebitne rešitve. Potrebujemo programsko razmišljanje o razvojnih perspektivah Slovencev na Videnskem.

Ob zaključku pa bi zaželel veliko uspeha in osebnega zadoščenja vsem, ki se trudite in prispevate k razvoju naše narodne skupnosti. Posebna voščila pa naj gredo špetrskemu multimedijškemu središču SMO, ki je shodil pred kratkim in obeta veliko lepega in zanimivega.

* Predsednik Slovenske kulturno-gospodarske zveze

JEZIK-IDENTITETA-ZAKON KOLIKŠNA JE POVEZAVA?

ACE MERMOLJA

Na poti med teorijo in prakso bi želel izpostaviti nekatere teze in opazovanja o povezavi med jezikom, identiteto in zakoni. Glede jezika mislim na slovenski knjižni jezik in na slovenska narečja v Italiji. Pod pojmom identiteta bom upošteval tako imenovano "narodno" identiteto ter krajevne identitete. Z zakoni mislim na zakone v korist slovenske manjšine v Italiji (št. 482/1999, št. 38/2001 in deželne norme).

Uvodoma bi ugotovil, da živimo v državi, kjer je odnos do pravnega reda, do zakonov in samih sodnikov zgodovinsko, kulturno in mentalitetno dvoumen, relativiziran, če že ne negativen. Tovrstna "kultura" je rojevala in rojeva mnogokrat dvoumne zakone, ki so podvrženi različnim interpretacijam, kar dopušča preveč poljubno aplikacijo. "Kulturni" odnos do zakonov odpira konflikte med pravnim redom in izvršno oblastjo.

Iz nedavne kronike lahko navedem zgovoren primer konflikta med pravno državo in pojmovanjem politične oblasti. Teza, da ljudski konsenz prinaša političnemu vodiji imuniteto, je v nasprotju s temeljnim načelom pravne države, da so pred zakonom vsi enaki. Za del italijanskih volilcev pa je povsem veljavna. Tovrstna debata je ob obsodbi Berlusconija zaradi davčne utaje okupirala italijansko politično sceno skoraj pol leta (2013) in jo bo še vsaj do prihodnjih volitev.

Iz večrajšnje preteklosti lahko navedem prav tako eklatanten primer. V videmski pokrajini so delovale tajne organizacije, kot je bila Gladio, ki so s tiho podporo institucij izvajale nezakonit pritisk nad državljani slovenskega rodu. V demokraciji, v pravni državi z jasnimi ustavnimi načeli (italijanska ustava je v svoji osnovi dobra in sodobna) so prizadeti ljudje sprejemali inštitucionalen pritisk kot nekaj vsakdanjega,

kot je bila (in je) na jugu Italije mafija del vsakodnevne stvarnosti. Sam pritisk pa je imel podporo politične oblasti, ki se je brez pomislekov obnašala protustavno in protizakonito.

Želim povedati, da pri nas, to je v Italiji, zakoni sami po sebi niso vedno jamstvo za določen red, toliko manj, ko gre za zaščitne norme, ki dodeljujejo manjšinam določene in »dodatne« pravice. Vse je še bolj zapleteno, če so taiste manjšine predmet kulturnih in političnih sporov.

Dojemanje zakonov, kot sta zakona za zaščito jezikovnih manjšin št. 482 in zakon za zaščito slovenske manjšine št. 38 sta v praksi doživela različne percepcije, čeprav bi lahko bile zadeve bolj travmatične, vendar ne moremo trditi, da je bil sprejem obeh zakonov enoglasen: tako s strani večine kot tistih, katerim sta bila namenjena. Skratka, prišlo je do političnih trenj pri aplikaciji, neglede na to, da pravna država udejanja sprejete zakone in jih ne »bojkotira« po sprejemu. Koristniki zakona pa imajo pravico-dolžnost, da se ga poslužujejo, čeprav je pri jezikovnih normah vse bolj zapleteno kot pri kakem drugemu zakonu ali predpisu, ker je sama odločitev za določen jezik vendarle subjektivna.

Sama pot do sprejema zaščitnih zakonov je bila kontroverzna in so jo zanamovale zelo različne ovire. Posebno sporen je bil zaščitni zakon za Slovence. Srečevali smo se s protislovjem. V Benečiji, v Režiji in v Kanalski dolini so desetletja politične in inštitucionalne sile trdile, da v bistvu tu ni neke slovenske manjšine, ki bi jo bilo treba zaščititi. Sklicevanje na ustavna načela naj bi bilo brezpredmetno, saj ustava ne more jamčiti pravic neobstoječemu. Slovenci v videmski pokrajini so tako postali najmočnejši argument proti specifičnemu zaščitnemu zakonu, ki ga je ustava predvidevala. Radikalno drugače je bilo v Trstu, kjer nihče ni zanikal obstoja Slovencev, nasprotno, tako politične kot inštitucionalne sile so naglaševale slovensko prisotnost, vendar so ji pripisovale zgodovinske krivde (fojbe, eksodus itd.), zaradi katerih slovenska manjšina ni bila »vredna«, da ji italijanska država prizna dodatne pravice. Slovenci so bili prisotni, vendar preveč invazivno. V manjši meri sta obe tezi še vedno v glavah in srcih nekaterih vplivnih ljudi. Skratka, zakon je pomemben, vendar potrebuje dodatek (o tem pozneje), ker ostaja predmet nekaterih dvomov in celo kontestaciji, ki imajo tako zgodovinski kot politični izvor.

Za jezikovno ali narodno skupnost je zaščitni zakon pomemben iz dveh bistvenih

aspektov. Prvič, ker pomeni priznanje večine, drugič ker jamči konkretne norme, ki udeležajo določene pravice in jim dajejo trdnejšo osnovo. Priznanje je bilo v primeru zaščitnega zakona št. 38 bistveno za Slovence v videmski pokrajini, konkretne norme, naj bi utrdile slovensko prisotnost v Trstu in Gorici. Vse se seveda prične s priznanjem, ker je brez tega zakon obsojen neuspehu.

Priznanje pa v prostoru, kjer so se odvijali dolgoletni in ostri etnični, nacionalni in meddržavni konflikti ni avtomatično ali samoumevno. Tako je bilo in je še delno pri nas. Kje vidim okrepitev in dodatno zaščito? Ne da bi šel v podrobnosti, zagovarjam liberalne poglede na multikulturno družbo, kar pomeni, da je v določenem prostoru dojemanje rasne, etnične, jezikovne in narodne pluralnosti percepirano kot pozitivno, in da pluralnost ne predstavlja vir konfliktov. Takšno dojemanje pomeni dosežek in ni dano. Pozitivno sprejemanje jezikovne, etnične ali narodne manjšine ostaja najboljše jamstvo, da zakoni ne bodo ostali mrtva črka, saj jih večina prebivalstva na določenem prostoru dojema kot pozitiven družbeni in kulturni element.

Pozitivni multikulturni politiki sledijo možni interkulturni procesi, ko različne skupnosti osvajajo tradicije, kulturo in jezik drugih soobčanov. Gre za visoko stopnjo pozitivne integracije, ki pri nas ni obča praksa. Vsaj pasivno poznanje sosedovega jezika, kulture, navad in običajev utrjuje politiko v prid pluralnosti, multikulturnosti in multietničnosti. Takšno vzdušje je idealen humus za zakone in njihovo izvajanje. Persistentnost konfliktov ustvarja, v nasprotju, nove in nove težave pri uresničevanju zakonov in prinaša negotovost. Zakonski členi, ki praktično zagotavljajo določene pravice postanejo npr. predmet nenehnih interpretacij, minimalističnih tez in kontestacij. To se kaže npr. pri normah, ki ščitijo javno rabo jezika, pri finančnih postavkah ali pri individualnih jamstvih, kot so sprememba priimka, dvojezične izkaznice itd.

V pozitivnem okolju identiteta ni ne strah in ne pogum, ampak pozitivna praksa, ki jo lahko deliš z drugimi, ki postavijo sebe v relacijo s tabo in s tvojo identiteto zato, da obogatijo lastno. V nasprotnem primeru je predvsem za šibkejšje sloje »pametneje«, da se potuhnejo (tako je potekala tiha asimilacija). Zakoni dajejo uradno prav pozitivni interpretaciji manjšinskih pravic. Preidimo torej k zakonu.

Menim, da bi potreboval zaščitni zakon št. 38 iz leta 2001 spremembe, saj so nekateri členi neustrezni ali pa povsem neuresničljivi in v konfliktu z drugimi, poznejši-

mi zakoni (npr. člen o glasbenem šolstvu) oziroma ne ustrezajo sedanjim potrebam manjšine. Ob ugotovitvi pa si racionalno zastavljam tri vprašanja:

a) V kakšnem političnem vzdušju bi bilo možno spremeniti zakon v boljše in ne v slabše?

b) V kakšno smer naj gredo spremembe?

c) Kaj je za manjšino nezadostno?

Z omenjenimi dvomi prehajam na problem jezika in identitete (slednjo sem sicer že omenil). Zakon in tudi njegove spremembe naj bi sedaj (leta 2014) odgovarjale osnovni funkciji utrjevanja rabe jezika in krepite identitete. Tu so odgovori na nekatera vprašanja samoumevni, drugi pa se samo zdijo takšni.

Po eni strani je logično, da pozitivna in z zakonom zajamčena uporaba slovenskega jezika odstranjuje psihološke in ne le normativne ovire uporabnikov. V življenjski praksi pa zakon ne preprečuje, da ostaja del večine do jezika drugega indiferenten ali celo nasproten. Posledično del možnih uporabnikov občuti še vedno nelagodje in se v javnosti (na delovnem mestu, v trgovini, v baru itd.) »potuhne«. Dodaten položaj je v tem, da del »izvornih« pripadnikov manjšine ne čuti kakšne posebne potrebe po koriščenju individualnih narodno-jezikovnih pravic in tudi ostalih ne. Nekateri pripisujejo krivdo za omenjeno »mlačnost« pri koriščenju zakonov pomanjkanju narodne identitete. Drugi asimilaciji, morda pa gre le za neko osnovno neobčutljivost do problema, ki je v osnovi kulturni. Smo pred vozli, ki jih je skrajno težko razvozlati in ki postavljajo v novo luč bodisi aplikacijo kot možne spremembe zakona. Sama stroka in z njo manjšinska politika se tem vprašanjem večkrat izogneta, ker so neprijetna za celotno »zavedno« skupnost.

Zgodovinska tradicija nam ponuja utečene recepte, ki jih neradi postavljamo v dvom. Obnovil bi običajno shemo: Slovenci v Italiji smo narodna manjšina. Večina slovenskega naroda, katerega del smo, živi v »matični« Sloveniji. Slovenci smo prevzeli nemški princip narodnosti, po katerem je jezik najpomembnejša oznaka naroda. Tu je mišljen knjižni jezik, ki je umeten ter povzema in nadgrajuje narečne govorice. Narod je suveren, ko, ob jeziku in kulturi, oblikuje lastno državo in tako je samostojna Slovenija nastala na etničnem principu. Manjšina izven matične države ohranja v večinskem (italijanskem) okolju svojo »subjektiviteto«, ko ima vsa jamstva za jezikovni, kulturni, gospodarski in drugačni razvoj. To je smisel in cilj zaščitnih

norm. Omenjeni elementi ohranjajo in utrjujejo narodno identiteto, ki je (na osnovnih prevladujočih teorij) sklop mitov in simbolov združenih s suverenostjo, ki pomeni po Cankarju, da si »narod piše sodbo sam«.

V lepo shemo pa plane življenje: je pri nas povsod in za vse res tako? Je s Slovenko manjšino v Italiji res tako? Podobno vprašanje bi lahko zastavil tudi za naše sosede, to je za Slovence v Avstriji ali pa za Italijane v Istri. Skušam razmišljati neideološko, ampak konkretno. V tem kontekstu se za mnoge odigra igra med zakonom in identiteto.

Omenil sem različno dojetje zaščitnega zakona za Slovence, ki je različno tudi s strani tistih, katerim je zakon namenjen. Čas je, da razkrijemo razliko. Za del Slovencev na Tržaškem in Goriškem je obstoječi zakon št. 38 šibek in nezadosten, ker le deloma odgovarja potrebam, ki izvirajo iz enačenja, jezik-narodnost-identiteta. Skratka, zakon naj ne bi bil dovolj dober za polno narodno, jezikovno in kulturno življenje, ki je obsežno. SKGZ je npr. v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja postavljala kot ideal južnotirolski paket, ki dejansko daje nemški manjšini v Italiji izjemno visoko stopnjo suverenosti in se približuje konceptu »države v državi«. V tej luči je zakon št. 38 šibek. Kaj pa v Reziji?

Občina Rezija je vključena v ozemlje, kjer velja zaščitni zakon. Ljudje še govorijo rezijanščino. Jezikoslovci vmeščajo rezijanščino v družino slovenskih narečij in vendar se je veliko število Rezijanov opredelilo za ne-Slovence. Javno so izjavili, da nimajo nič kaj opraviti z onimi »na bovški strani«. Skratka, zanikali so slovensko narodno pripadnost, za kar imajo vso pravico neglede na mnenje »zavednih« Slovencev. Nacije niso naravna ampak politična in zgodovinska kategorija, če to želimo ali pa ne. Narodna opredelitev je izbira, kar je natančno razumel že Francoz Renan, ko je pisal o »vsakodnevnem plebiscitu za narod«. Zato se ne moremo čuditi, če je za del Rezijanov zaščitni zakon št. 38 »preveč« opredeljujoč. Neglede na razloge, je tako in je to potrebno jemati na znanje.

Dvomi so se pojavili tako v Benečiji kot v Kanalski dolini, kar je ponovno razumljivo. Beneški Slovenci niso prehodili iste narodne in zgodovinske poti kot Slovenci v Sloveniji, v Trstu in v Gorici. Ostali so pod Italijo od leta 1866. Niso poznali ne čitalnic in ne taborov. Niso imeli slovenskih šol in so doživeli partizanstvo in NOB drugače ali obrobno, čeprav so prvi občutili fašistično zatiranje. Knjižni jezik v Benečiji ni

poznal razvoja kot v Ljubljani ali v Trstu. Prevladovala so narečja. Zato se ni možno čuditi, če so slovenska narečja osnovna govornica ljudi in obenem nositelji konkretnih krajevnih identitet in torej šibkejša ali nična opora abstraktnejši in daljnji (v čutenju ljudi) narodni identiteti, ki je prepoznavna le za določeni del Slovencev v videmski pokrajini. Konec koncev je bil msgr. Trinko precej osamljen in nerazumljen, ko je iskal vezi z osrednjo Slovenijo in si prisvajal knjižni jezik in narodno identiteto. Od takrat so se stvari bistveno spremenile, a ne povsod in za vse.

Citiram naj sodobno in nedvoumno izjavo (PD, 21.septembra 2013). Na vprašanje, v katerem jeziku piše pesmi priznan beneški oziroma videmski pesnik in odgovorni urednik Novega Matajurja Michele Obit, je slednji odgovoril: »Pišem večinoma v italijanščini. Zame je narečje "jezik od srca", italijanščina pa "jezik od glave". Obit govori premišljeno, zato mislim, da izraža realno stanje večinskega dela Benečije. V nasprotju z Obitom osebno ne bi znal kaj tehtnega napisati ne v narečju in niti v italijanščini (vsaj brez grobih napak ne). Bomo vzeli to dejstvo na znanje, ali se bomo nadalje sprenevedali? Slovenska identiteta ni strnjen kvader, ampak je mreža z mnogimi odtenci in »luknjami«.

K zapisanemu bi dodal novejši pojav razlike med jezikom in narodnostjo. Od Benečije do Trsta ugotavljamo tendenčni porast vpisov v slovenske šole, ki ni le trenutni fenomen. Omenjeni porast pa se ne odraža pri uporabi slovenske kulturne ponudbe, skratka, pri višanju naročnikov Primorskega dnevnika, kupcev abonmajev SSG-ja, odjemalcev slovenskih knjig itd. Na mnogih področjih beležimo upad. Kaj se dogaja? Naj naglasim, da so omenjene dejavnosti zakonsko podprte. Vpis v slovenske šole je zrastel, odjemalcev mnogih kulturnih in ostalih dobrin pa je manj. Kaj se dogaja? Odgovor je preprost, čeprav bo bolel slovenske narodnjake. Slovenska manjšina v Italiji se danes v svetu življenja sooča z različnimi identitetami. Poznamo klasično narodno identiteto, ki ima svoje mite, simbole, rituale in živeče ikone, poznamo jezikovno-krajevne identitete, ki se ne identificirajo v narodnem občestvu, imamo mešane identitete v mešanih zakonih in imamo italijanske ljudi, ki si prisvajajo osnovne slovenske prvine, a se ne vključijo v organiziran sistem slovenske skupnosti. Tako mešani zakoni kot italijanske družine pošljejo otroka v slovensko šolo ali v dvojezično šolo v Špetru, niso pa posledično naročniki Primorskega dnevnika ali Novega Matajurja. Nekateri celo odklanjajo narodne oznake, nočejo spremeniti poitalijanče-

nih priimkov ali pa se čutijo po narodnosti Italijani in ne Slovenci. Ker izhaja Trinkov koledar v Čedadu, naj opozorim, da so podobne dileme močno prisotne med Furlani, ki bi bili z Renanovim »vsakodnevnim plebiscitom« za furlanski narod večina, a to niso, ker se opredeljujejo drugače in se v osnovi čutijo Italijane, ki doma govorijo neko drugo govorico.

Vrnimo se torej k zakonu. Ker imamo tako zakon za jezikovne manjšine kot zaščitni zakon za Slovence, lahko zapišemo, da ne prinašata le priznanja in varnosti, ampak da tako med Italijani kot med Slovenci doživljata različno percepcijo. Sama aplikacija bi lahko bila sporna. Pustite mi majčkeno provokacijo. Ko bo v Čedadu okence, ki ga predvideva zakon št. 38, bo tu možno uporabljati le knjižno slovenščino, ki jo pozna malo ljudi, ali pa bodo enakopravno sprejeta rezijansko, terska in nadiška narečja? Koliko ljudi v Gorici in Trstu zna v pravilni knjižni slovenščini izpolnjevati formularje, ki jih zahtevamo? Nikoli ne pozabimo, da odraža jezik življenje in ne le pravopisa in slovnice, ki sta v svojem bistvu papirnata ali računalniška modela za neko kompleksnejšo stvarnost. Analizirata pravila, brez katerih ni jezika, vendar živ jezik sčasoma spreverča nekatera pravila in jih nadomešča z drugimi navadami.

Glede vprašanja bodo nekateri ponovno rekli: »potrebno je krepiti narodno zavest«. Odgovarjam s primerom. Na Hudičevem mostu sem slišal govoriti starejši ženski pojoče slovensko narečje, v Števerjanu (naj mi Števerjanci oprostijo), kjer ima večino slovenska etnična stranka, pa sem poslušal odbijajočo spakedranko. Ne vidim torej avtomatizmov med zakonom, jezikom in narodno identiteto. V tej zmedbi, ki razbija tradicionalno enačbo med zaščito in homogeno narodno manjšino, kakšni so lahko danes popravki k zaščitnim normam?

Če izhajam iz šolske stvarnosti, vidim korak dalje v interkulturnem dialogu. To ne pomeni prevesti treh knjig ali proslaviti slovenskega pisatelja, čeprav je tudi to medijsko koristno. Če pričnemo pri starših, ki dajo otroka v slovenske jasli, vrtece in nato šole, jim ponudimo nekaj izven šolskega okvira: magari tečaj slovenščine, kar se najpogosteje in organizirano dogaja. Gre za prvo stopničko. Učinkoviteje bi »prepričali« koristnike slovenske šole, ko bi se učenje slovenščine, prisvajanje slovenskih kulturnih prvin itd. širilo tudi v italijanske inštitucije začenši prav s šolo. Čas je za korak, ki bi presegel Illyjev »dober dan«.

Konkretne interkulturne izmenjave naj bi se pomnožile in inštitucionalizirale. To bi

bil vsaj v Trstu in Gorici, pa tudi v Benečiji dodatek, ki bi utrdil zakonske norme in motiviral ljudi, da se ob šoli ali učenju slovenščine pričenjajo intenzivneje vključevati v širše in primerno prilagojeno slovensko kulturno življenje v FJK. Gre za proces, ki bi bil pomemben.

V primeru Rezije so stvari še različne. Potrebno je ovrednotiti in nadgraditi to, kar je skupno in preseči izrazito strankarsko-politične spore, da ne bo hude krvi med Rezijani, ki potrjujejo svoje italijanstvo in redkejšimi, ki se čutijo Slovenci. Stopnje prisvajanja pluralnosti so različne, vendar zahtevajo dvojno odprtost in dvojni realizem: italijanski in slovenski.

Če strnem razmišljanje, daje zakon določeno varnost ni pa odločilen. Percepcija zaščitnih zakonov je različna tako na strani večine kot med tistimi, katerimi je zaščita namenjena. Zakon št. 38 potrebuje spremembe, vendar je za večjo učinkovitost potrebno opustiti klasičen okvir narodne strnjivosti, ki je v praksi ni.

Če izhajam iz potreb narodno zavednega manjšinskega jedra, bi ugotovil, da se to jedro številčno krči in da kljub temu potrebuje določene »gotovosti«. V okviru »strnjivosti« delujejo namreč ustanove, organizacije, mediji in izobraževalne enote. Celotna struktura, ki korenini v 19. in v začetku 20. stoletja, potrebuje trdnejše finančno jamstvo, čeprav vsi poznamo krizo. Za mnoge subjekte pa ni možno korektno delovati in načrtovati brez predvidljivih budgetov. Pregled zakona št. 38 in posameznih členov ter smiselna preureditev sredstev bi bila predmet rimskega zakonodajalca, ki bi upošteval stvarne potrebe manjšine. Ne bi se tu dotikal problema, kako manjšina uporablja že danes razpoložljiva sredstva, ker bi bil za to potreben dodaten zapis.

Trdnejša finančna osnova pa ni dovolj. Rednih uporabnikov storitev in ponudbe v slovenskem jeziku je vedno manj. »Tržišče« se za »zavedno« manjšino oži (svojo vlogo igra tudi demografski padec). Če pa je slovenska šola izjema, je to dokaz, da obstaja izven klasičnega »narodno-zavednega« jedra določeno število ljudi, ki so pripravljene sprejemati slovensko ponudbo. Sama šola bi potrebovala specifično pripravljeno osebje in strokovnost, da bi odstranjevali probleme, ki se pojavljajo med jezikovno mešano šolsko populacijo.

Prvi premišljen poizkus v to smer je bila prav dvojezična šola v Špetru, kar seveda ne pomeni, da bi jo dobesečno posnemali v Gorici in v Trstu. Vključevanje ljudi, ki osvajajo slovenski jezik z drugačnimi premisami od narodno-zavednih, pa je po-

membno zato, da se krog odjemalcev drugih uslug in ponudb s slovenske strani ne skrči na takšen minimum, da postanejo celo podpore vprašljive. Skratka, tržišče naj zaobjame tudi »nove« Slovence.

Tretji cilj je v konkretnem odnosu med slovensko manjšino in italijansko večino. Naš prostor bo ostal uklenjen v kletke vse do takrat, dokler ne bodo postali interkulturalni procesi vsakodnevna praksa, začenši z učenjem slovenskega jezika v italijanskih šolah. Jezikovna pregrada je danes največja ovira prepletanja med slovensko in italijansko kulturo in zamenjuje ideološko.

Minimum bi bil, da bi si italijanske elite prisvojile vsaj pasivno razumevanje slovenščine. Dal vam bi droben primer. Nedaleč od mojega doma je lekarna, ki ima veliko hrvaških klientov. Najprej je v lekarni delala uslužbenka-farmacistka, ki je povsem obvladala hrvaščino. Ker ima lekarna veliko prometa, so zaposlili nove diplomirance iz farmaceutike. Nihče ni znal hrvaške besede, danes so vsi sposobni komunicirati v hrvaščini. Zakon profita je prisilil ljudi v osvajanje hrvaščine, kot nas sili k prisvajanju angleščine. Slovenščina sodi v manj profitno in bolj kulturno sfero, vendar je za njeno varnost bistveno, da se širi izven tradicionalnega manjšinskega jedra. Če ostanemo »ta pravi« sami in izolirani, nas noben zakon ne bo rešil pred zatonom.

Je še četrti element, ki bi ga ne zanemaril. Hočeš nočeš se je potrebno spopasti z varnostjo krajevnih narečnih govoric, ki sodijo v družino slovenskih narečji. Zaradi negativnih interferenc in kontaminacije so ta narečja v smrtni nevarnosti. Ker pa za mnoge pomenijo identiteto srca, tradicije in doma, jim je potrebno posvetiti posebno skrb in si ne domišljati, da bo vse opravljeno s preskokom v knjižni jezik. Vemo, da ni tako.

Državne zakone naj posodobijo osrednje državne inštitucije. Z ostalimi vprašanji pa naj se ukvarjajo Dežela FJK in občinske uprave, v kolikor je to v njihovih zmogljivostih in kompetencah.

Zavedam se, da je samo moje razmišljanje model in da bo v praksi bistveno, v kakšno kulturno in politično ozračje drsimo. Nenazadnje vplivajo ekonomski in drugi trendi. Ko razmišljamo o odnosu med zakoni-jezikom in identiteto pa ne moremo več ostati v shemah 19. in v začetkih 20. stoletja, to je v preporodni tradiciji, ampak moramo ščititi in vzpodbujati jezik danes in to v razmerah, ki so žive in aktualne. Celotna knjižna slovenščina ni več enotna med Trstom in Ljubljano in postaja nesmiselno bičati

napake, ki so v Trstu štandardne celo za ljudi, kot sem jaz, ki se poklicno ukvarjajo z besedo. Zakon varuje, ne le, če ga spoštujemo, ampak tudi, če je povezan s stvarnostjo in ko ni pretirana abstrakcija ali utemeljen v rigidnih ideološko-političnih konstrukcijah. Triada: jezik, identiteta-zakon se »veže« le, če je čvrsto zasidrana v svetu življenja in ni le snov simpozijev.

ITALIJANSKA NARODNA SKUPNOST V LUČI VSTOPA TUDI HRVAŠKE V EVROPSKO UNIJO

MAURIZIO TREMUL*

Jadransko morje je stoletja predstavljalo veliko komunikacijsko pot, varno in pomirjeno pod okriljem Beneške republike, ki je združila dve obali in dva sveta ter s tem povezala med seboj – *in kontaminirala* – kulture, jezike in različne identitete.

Jadransko morje je bilo sredstvo in emblem odprte in v številnih pogledih sodobne pomorske miselnosti, ki je vzdolž Svilne ceste vzpostavilo odnose med posamezniki in zagotovilo obete za rast in razvoj. Gre za pot, ki jo gre danes, bolj kot kdajkoli prej, odločno prehoditi.

Z nastankom nacionalnih držav, z ekspanzijo in nasprotujočimi si nacionalizmi, z vzpostavitvijo neliberalnih in diktatorskih režimov, vse do spopada med Imperijem Zla in Dobrega, je Jadransko morje postalo prepreka.

S padcem Zidu se je to morje ponovno odprlo in spet lahko opravlja funkcijo, ki jo je imelo v preteklosti. Še zlasti zdaj, z vstopom najprej Slovenije in zatem Hrvaške v Evropsko unijo, ter, upajmo, s čim hitrejšim vstopom še ostalih držav, ki obkrožajo jadranski bazen. Prav tako ima morje povezovalno funkcijo zdaj, po Koncertu v Trstu 13. julija 2010, ob prisotnosti predsednikov držav Italije, Hrvaške in Slovenije, ter po Koncertu v puljski Areni 3. septembra 2011, ob obojestranskem opravičilu in obojestranskem odpuščanju, ki sta ga opravila italijanski in hrvaški predsednik. S sporočilom, da naj takšen korak začrta začetek poti sprave in obsodi vsakršno nasilje diktatorskih režimov in liberticidnih ideologij: nacizma, fašizma in komunizma. Gre za pot, ki se je nadaljevala 12. maja 2013 na željo Svobodne občine Pulj v izgnanstvu ter Italijanske unije, ob sodelovanju Federacije ezulov iz Istre, Reke in Dalmacije. Vsi naštetih so se ob tej priložnosti poklonili žrtvam nasprotujočih si totalitarizmov,

ki so se krvavo spopadli na naših tleh v prvi polovici prejšnjega stoletja.

Naj spomin na tiste tragične dogodke postane priložnost za razmišljanje o žalitvah in krivicah, ki so nam bile zadane in ki smo jih zadali; priložnost za sočutje do našega trpljenja in trpljenja drugih, kot tudi priložnost za odpuščanje in spravo ter opomin, da se takšni dogodki ne smejo nikoli več ponoviti.

Odnosi med Italijo, Slovenijo in Hrvaško morda še nikoli niso bili tako intenzivni, plodni in izvrstni. Naj omenimo na primer državni obisk italijanskega predsednika Giorgia Napolitana v Sloveniji v juliju 2012, državni obisk hrvaškega predsednika Iva Josipovića v Italiji pred kratkim, številna bilateralna srečanja med državami, ne nazadnje tudi zelo pomembno srečanje v Benetkah 12. septembra 2013 na temo definiranja skupne strategije v okviru širšega konteksta evropskega sodelovanja.

Nezanemarljiv delež pri vzpostavitvi takšnih odnosov in zaslug za njihovo izboljšanje izhaja tudi iz našega območja, zahvaljujoč neutrudnemu prizadevanju za tkanje vezi tudi na t.i. nižji, vsakodnevni ravni, ki so jih ljudje in ustanove iz Severnega Jadrana znali gojiti od nekdaj. Trenutek je torej pravi, da v celoti izkoristimo priložnosti, ki se nam ponujajo.

Stare strahove, tekmovalnosti, fobije, nesporazume, sume, dvome, zamere, itd. je potrebno nepreklicno poslati v pozabo. Stare vzorce, po katerih se je običajno razmišljalo in se včasih razmišlja še danes, je potrebno zavreči, kot na primer strah pred razprodajo nedotakljive slovenske/hrvaške zemlje Italijanom, da bi ohranili njeno etnično čistost, tudi upoštevajoč spomin na nasilje in zločine, ki jih je povzročil fašizem, ali pa na drugi strani strah pred skrnitvijo italijanske kulture v naših krajih s strani slovanskega prebivalstva, ob spominu na nasilje in zločine, ki jih je zadal komunizem. Vse omenjeno nam onemogoča, da bi pogledali onstran ter razmišljali in sanjali neskončne sanje!

Julijska krajina se je v geografskem smislu ponovno vzpostavila z Združeno Evropo, ki danes polnopravno obsega tudi Istro in Kvarner. Gre za povsem novo realnost, ki v sebi nosi potencial za novo razvojno obdobje, če bomo le sposobni razmišljati na drugačen način in z drugačnimi pričakovanji. Ne več in zgolj z nacionalnimi, temveč širšimi, makro-nacionalnimi. Prav tako ne več s pričakovanji, ki bodo temeljila izključno na narodnosti ali pripadnosti posamezni državi, temveč na pripadnosti večnacionalni makro regiji. Slednjo lahko odlikujejo močne in čvrste vezi ter ekonomski,

družbeni in kulturni interesi, kjer bo morebiti že zgodovinsko narodnostna-mešanost ozemlja olajšala takšne procese povezovanja in ponovnega združevanja.

Jadransko-Jonska makroregija, obstoječi GECT (Evropska skupina za evropsko sodelovanje) »*Euroregio Senza Confini*«, ki je nastal med Gorico in Novo Gorico, torej vsi tisti, ki se bodo imeli možnost razvijati v bodoče (na primer med Tržaško pokrajino, Slovensko Istro ter občinami nekdanje Cone B na Hrvaškem, kot seveda tudi drugod), so nedvomno dober odgovor takšnim pričakovanjem. V takšnem kontekstu gre izpostaviti naslednje:

- a) Če se želimo predstaviti kot dobra alternativa pomorskim tranzitnim potem Severne Evrope, razvoj pristaniških aktivnosti ne sme temeljiti zgolj na funkcionalni združitvi Trsta-Tržiča-Kopra-Benetk-Reke kot edine strateške vizije na tem področju.
- b) Prometne poti na kopnem in območja vzdolž osi S-J in V-Z morajo osvojiti logiko, ki bo preseгла omejenost pričakovanj, vezanih zgolj na kratkovidno ljubosumno varovanje lastnega državnega železniškega tira (na primer: Trst-Koper ali Koper-Divača) oziroma lastne letalske družbe ali avtocestnega priključka (na primer: Trst-Koper-Reka in Koper-Buje).
- c) Po enakem vzorcu bi bilo potrebno združiti celoten spekter storitev na način, da bi z njim upravljali iz skupne režijske kabine: tu gre na primer za storitve upravljanja z odpadki, pitno vodo, energijo, varovanjem okolja, prostorskim načrtovanjem, socialnimi storitvami, zdravstvenimi in bolnišničnimi storitvami, delovanjem policije in nadzorom kriminalitete, turizma in ohranjanja zgodovinske dediščine (na primer v obliki skupne promocije integriranega turizma na podlagi skupnega projekta Min-Tour, izpeljanega s strani Italijanske skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem ter Slovenske skupnosti v Italiji), na področju eno-gastronomije (na primer na podlagi še enega skupnega projekta obeh manjšin, Agromin), itd.
- d) Naslednji ključni povezovalni dejavnik predstavljajo univerze, ki delujejo v radiju nekaj več kot sto kilometrov, in sicer v Trstu, Kopru, Pulju, Reki, Vidmu, Benetkah, Ljubljani in Zagrebu, tu so tudi MIB, SISSA, Sincrotrone, Raziskovalno območje, itd. Gre za izjemen intelektualni potencial, ki komaj čaka, da ga v celoti izkoristimo. Tudi na področju izobraževanja in raziskav ter na področju razvoja novih tehnologij so možnosti za razširitev delovanja in vzpostavitev sodelovanja

zelo široke. Na tem področju bi bilo prav tako potrebno vzpostaviti sistem in spodbuditi mreženje za namene sodelovanja in izmenjav.

- e) Informiranost je ključnega pomena. To območje je potrebno upoštevati kot en sam teritorij, ki presega državne okvire. Prav zato bi bilo potrebno zagotoviti medij, ki bi prvič ponudil prebivalstvu ter javnim in zasebnim ustanovam celovito informacijo v italijanskem, slovenskem, hrvaškem in nemškem jeziku, kot povezanemu območju, z uporabo vseh razpoložljivih medijev, tako novih kot klasičnih.
- f) V takšen kontekst nedvomno sodi tudi spodbujanje in krepitev regionalnih in manjšinskih jezikov, dvojezičnosti in večjezičnosti kot priložnosti za vsakega *stanovanca* našega skupnega *prebivališča*. Pomembno je spodbujati poznavanje in učenje jezika, ki ga govori naš sosed (kot L2) ter njegove zgodovine in kulture (ki jo je potrebno poučevati na objektivni način, v skladu z jasnimi strokovnimi kriteriji) v vseh šolskih in univerzitetnih zavodih na tem območju, z vključitvijo takšnih elementov v didaktične programe in šolske ter univerzitetne učbenike.

Večjezičnost, multikulturalnost, pluralna regija. Prepričani smo, da manjšine, raznolikost, različne identitete (bodisi narodne, jezikovne ali kulturne) predstavljajo bogastvo, ne zgolj strošek, temveč vir za civilen, družbeni, kulturni in ekonomski razvoj teritorija. Evropski projekti, ki so jih izvedli pripadniki manjšin, t.j. pripadniki Italijanske narodne skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem ter pripadniki Slovenske narodne skupnosti v Italiji, so očitna potrditev.

Na takšnem področju ima naše območje, kot le malo drugih, že dolgoletne izkušnje, ki bi jih bilo potrebno potegniti iz preteklosti in jih prilagoditi novim potrebam sedanjosti in prihodnosti. Nanašam se na bogastvo jezikovnih in verskih skupnosti, ki jih odlikujejo. Prav slednje so danes pravo bogastvo, saj lahko predstavljajo dodano vrednost v mednarodnem kontekstu.

Manjšine torej predstavljajo bogastvo in priložnost. Pripadniki manjšin govorijo več jezikov in so običajno multikulturalni. Dejansko in intimno so motivirani spodbujati sodelovanje in povezovanje, saj ves čas stremijo k vzpostavitvi odnosa med območjem lastnega avtohtonega prebivališča, ki so ga v toku stoletij pomagali oblikovati, z območjem lastne narodne matice.

Manjšine so zatorej eden izmed najbolj prikladnih sredstev za vzpostavitev sodelovanja med sosednjimi območji. So vezni člen, ki povezuje mejna območja. Njihova vloga na področju čezmejnega združevanja jih označuje kot povezovalne dejavnike.

Z namenom podpiranja tovrstnih kompleksnih območij, za spodbujanje integracije in sodelovanja, kulturne in socialne rasti je Evropa že začrtala nekatere ustrezne mehanizme, zlasti v obliki številnih smernic, ki so značilne tudi za zadnje obdobje. Gre za orodja, ki smo jih doslej poznali kot “*Cilj 3, Teritorialno sodelovanje 2007-2013, Čezmejni program Italija-Slovenija*”; “*Program IPA Slovenija-Hrvaška 2007-2013*”; “*Program za evropsko teritorialno sodelovanje IPA Jadran 2007-2013*”; “*Program za evropsko teritorialno sodelovanje Med*”, itd. Ti bodo odslej nadomeščeni z novimi programi Evropske unije, še zlasti tistimi, ki se bodo nanašali na čezmejno sodelovanje Italija – Hrvaška, Slovenija – Hrvaška, South East Gateway, itd.

Na področju evropskih projektov čezmejnega sodelovanja je Italijanska narodna skupnost osvojila pomembne izkušnje in se ponša s pomembnimi dobrimi praksami (Phare CBC Slovenija-Italija, Interreg IIIA Italija-Slovenija 2000–2006, Interreg Jadran in Interreg IIIA Slovenija–Madžarska–Hrvaška 2004–2006), trenutno sta v teku IPA Jadran 2007-2013 in Program čezmejnega sodelovanja Italija-Slovenija 2007-2013. Italijanska unija je še zlasti v sodelovanju s Slovensko narodno skupnostjo v Italiji kot neposrednim subjektom-upravičencem oziroma aktivnim partnerjem izpeljala preko 40 projektov s področja kulture, izobraževanja in ekonomije. S tem namenom je ustanovila v Kopru, pod okriljem Italijanske unije, *Pisarno “Europa”*. Tudi na prvem razpisu za redne projekte iz Programa čezmejnega sodelovanja IPA Jadran 2007-2013 je unija uspešno sodelovala s Projektom “*SIMPLE – Socialna integracija pripadnikov manjšin za doseganje enakosti*”. Na strateških in standardnih razpisih Programa čezmejnega sodelovanja Italija-Slovenija 2007-2013 je Italijanska unija sodelovala pri številnih projektih, ki so imeli za cilj okrepiti italijansko kulturno in jezikovno prisotnost v Sloveniji, tudi v okviru strateškega projekta “*LINGUA - JEZIK: Večjezičnost kot bogastvo in vrednota italijansko-slovenskega čezmejnega območja*”. Slednji si med ostalim prizadeva tudi za organizacijo številnih brezplačnih tečajev italijanskega jezika za zaposlene v javni upravi na čezmejnem območju in bo postregel s številnimi didaktičnimi orodji za vertikalno poučevanje in izobraževanje

na celotnem programskem območju (vrtci, osnovne šole, srednje šole, univerze). Naj spomnimo, da je iz istega programa financiran tudi evropski projekt *LEX – Analiza, izvedba in razvoj zaščite manjšin v Italiji in Sloveniji*, ki se izvaja v sodelovanju s Kulturnim društvom Ivan Trinko in ki si prizadeva za širitev vrednot večjezičnosti, multikulturalnosti in za krepitev identitete, kulture in posebnosti prebivalstva na programskem območju.

V prihodnje je zaželeno, da bi Italija in severno-vzhodne dežele (Benečija in še zlasti Furlanija-Julijska krajina) prevzele večjo vlogo in pobudo v odnosu do tega teritorija in držav. Nekatere razvojne smernice bi lahko bile sledeče:

- 1) Vzpostaviti bolj neposreden, trajen in usklajen odnos med italijansko vlado, Benečijo, Furlanijo-Julijsko krajino in Italijansko unijo kot organizacijo v okviru Italijanske narodne skupnosti, in sicer za izvedbo aktivnosti, ki bodo koristne tako za Italijansko narodno skupnost kot celotno regijo.
- 2) Razviti in povečati prisotnost, jezik in italijansko kulturo na teh območjih – kot tudi na območjih izven zgodovinske prisotnosti Italijanske narodne skupnosti, s pomočjo krepitev potencialov in prednosti, ki jih prinaša aktivna prisotnost Italijanske narodne skupnosti v teh državah.
- 3) Znati pravilno izkoristiti prisotnost in poslanstvo nekaterih pomembnih ustanov znotraj Italijanske narodne skupnosti, v prvi vrsti založniške hiše EDIT z Reke in italijanskih programov, ki se predvajajo v okviru RTV Koper-Capodistria.
- 4) Vzpostaviti aktivno, konkretno in dolgoročno sodelovanje med Italijansko narodno skupnostjo in izseljenci, glede na to, da so presežene nekdanje razdvojenosti.
- 5) Dodatno razširiti sodelovanje med narodnimi manjšinami, ki delujejo na tem območju, še zlasti med Italijansko narodno skupnostjo v Sloveniji in Slovensko narodno skupnostjo v Italiji.
- 6) Okrepiti sodelovanje na področju kulture, gledališča, umetnosti, glasbe, šolstva, izobraževanja, raziskav, sodelovanje med univerzami, na ekonomskem področju, itd.
- 7) Ne nazadnje, Italijanska narodna skupnost je s svojo organizirano prisotnostjo v Sloveniji in na Hrvaškem lahko pomemben nosilec in spodbujevalec razvoja ekonomskih odnosov med območji Severnega Jadrana.

Vse naštetu je izvedljivo, če bodo politiki na tem območju začeli gledati na prihodnost z domišljijo in inovativnostjo, z razumom in predanostjo, z odgovornostjo in sodelovanjem, ter z načinom gledanja, ki bo zagotavljal pogled preko črte na horizontu.

*Maurizio Tremul, Predsednik Izvršnega odbora Italijanske unije

DELOVANJE SKGZ V VIDENSKI POKRAJINI 1954-2004*

IOLE NAMOR

Sposobnost imeti celovito vizijo slovenske manjšinske skupnosti in njenega razvoja. To je najpomembnejša značilnost Slovenske kulturno-gospodarske zveze v vsej njeni petdesetletni zgodovini. V svoji politični platformi je Zveza upoštevala vse bistvene aspekte življenja in delovanja slovenske skupnosti v Furlaniji Julijski krajini, od jezika in kulture do šolstva, od gospodarstva in socialnih služb do medijev in športa. V političnih zahtevah je dosledno in neomajno strmela k uveljavljanju manjšinske skupnosti v vseh treh pokrajinah, zavrnila je zato marsikateri poskus ločevanja ali predlog se odpovedati Beneški Sloveniji, zato da bi tržaški in goriški Slovenci lažje in hitreje dosegli zaščitni zakon. Obenem je v svojem delovanju zaobjela ves obmejni teritorij, kjer je zgodovinsko naseljena slovenska skupnost in postopno razširila svojo mrežo organizacij in ustanov tudi v Furlanijo.

Prvi je Slovenski raziskovalni inštitut odprl svoje podružnice v Čedadu (1976) in Kanalski dolini (1983). Sledila je Glasbena matica, v okviru katere sta delovali kanalska (1978) in špetska (1979) glasbena šola. Leta 1986 je Slovensko deželno gospodarsko združenje odprlo svoj sedež v Čedadu, kjer je kasneje začel delovati tudi Servis. Nato sta začela delovati urada Zveze slovenskih kulturnih društev v Čedadu in na Solbici (1990), v dolini Rezije. Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje je vrsto let prirejal številne tečaje na Videnskem, pred kratkim se je začelo pojavljati tudi Združenje slovenskih športnih društev v Italiji. Zadnja je letos (2004) odprla svojo čedajsko podružnico Kmečka zveza.

SKGZ je kot vsaka organizacija imela pomanjkljivosti in šibkosti, storjene so bile tudi napake. A zgodovinsko dejstvo je, da je za slovensko manjšinsko skupnost v videnski pokrajini in za njeno rast imela neprecenljivo vlogo. Lahko rečemo, da so bili Slovenci videnske pokrajine preko svojih političnih, kulturnih in gospodarskih organizacij protagonisti lastnega razvoja, vendar so ob strani imeli Zvezo, ki je vsekozi spremljala njihove napore in jih podpirala. Vse na slovenskem območju v Furlaniji je nastalo, če že ne v njenem okrilju, s spodbudo ali podporo SKGZ, od Zveze beneških izseljencev do Zavoda za slovensko izobraževanje in Dvojezične šole, od gospodarskih pobud s podjetji s slovenskim in z mešanim kapitalom do časopisov Novi Matajur in Dom.

SKGZ je odigrala pomembno vlogo tudi s tem, da je v obmejnem območju videnske pokrajine podpirala napredne občinske liste, ki so se začele uveljavljati leta 1980 z uspehom na volitvah v Špetru, naznanila pa jih je uveljavitev grmiške liste leta 1975. Njihovi programi so bili usmerjeni v iskanje izhoda iz politične, socialne in ekonomske marginalnosti, z različno intenzivnostjo so istočasno začele postavljati v ospredje tudi 'slovensko' vprašanje in ga z ravni civilne družbe 'dvignile' na nivo institucionalne sfere.

Premisa

Predstavitev delovanja Slovenske kulturno-gospodarske zveze v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini je zahtevna naloga, saj gre za prvo predstavitev zgodovine organiziranega kulturnega in političnega gibanja Slovencev v Furlaniji, ki časovno natančno sovpada z delovanjem SKGZ. Od oktobra 1950 je namreč v Vidnu izhajal petnajst-dnevnik Matajur, še prej je v Benečiji delovala Demokratična fronta Slovencev, toda Beneški Slovenci so le s kulturnim društvom Ivan Trinko v Čedadu (začelo je delovati leta 1954, a je bilo z notarskim aktom ustanovljeno leta 1955) postavili temelje svoje prve kulturne, prosvetne in politične organizacije. Že sama ustanovitev društva je bila v tistih razmerah veliko, pogumno politično dejanje. Vodili so ga ljudje, ki so na deželni ravni delovali v Slovenski kulturno-gospodarski zvezi, še prej pa sode-

lovali pri njeni ustanovitvi. Iz tega prvega jedra so se postopoma razvila vsa druga društva in organizacije na Videnskem.

Povojna politična zgodovina Benečije še čaka na poglobitev in strokovno obravnavo, ki je toliko zahtevnejša v kolikor gre za dogajanja do katerih nimamo še zadostne zgodovinske razdalje. Še zlasti za prvo, precej dolgo obdobje velja upoštevati tudi dejstvo, da je šlo za navdušena, pogumna in celo junaška prizadevanja skupinice zavednih Slovencev. Očitno so znali dobro sejati, če je v sedemdesetih letih prišlo do beneškega kulturnega razcveta, a na začetku so bili politično izolirani. Mimo tega gre upoštevati, da skorajda ni na to tematiko raziskav in objavljenih del. Le sektorialno so bila obdelana določena vprašanja, kot so zgodovina trikolorizma, problematika medijev, izseljenstva in šolstva. Dokumentarno gradivo je tudi sicer zelo skromno in pomanjkljivo. Lahko je razumeti zakaj.

V petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih ni bilo varno in priporočljivo hraniti zapisnike in drugo dokumentacijo, ki bi jo lahko neutrudni branitelji italijanstva Nadiških dolin zlorabljali. Konec koncev so Izidorja Predana leta 1953 priprli (sedel je v zaporu od 23. oktobra 1953 do 7. maja 1954) in kasneje mu sodili zaradi članka za Primorski dnevnik s popravki njegovega goriškega profesorja slovenščine. Beneško gostilno v Ščigljah pa so zaprli le zato, ker so domačini slovensko prepevali. Tudi slovenska organiziranost je bila šibka, opirala se je še zlasti v obdobju do potresa na peščico kulturnih delavcev, ki so delovali v zelo težkih pogojih, iskali so stik z ljudmi na terenu, organizirali srečanja, tečaje jezika in prireditve in manj, seveda, skrbeli za dokumentiranje opravljenega dela.

Dodatno težavo predstavlja dejstvo, da so beneški predstavniki, kot rečeno, sodelovali pri ustanovitvi SKGZ in so bili tudi izvoljeni v vodilne organe Zveze ter so oblikovali njeno politično usmeritev in programe, a na domačih tleh se je njihovo delovanje uokvirjalo v kulturno društvo Ivan Trinko. Zavedali so se pomena enotnosti Slovencev in enotnega nastopanja za skupne kulturne in gospodarske interese, zato so po svojih močeh gojili stike z goriškimi in tržaškimi (ter posoškimi) Slovenci. Obenem pa jim je bilo jasno, da bodo v svojih prizadevanjih prepričljivejši in

uspešnejši, če se bodo vsidrali v domačo stvarnost, če bodo črpali moč in utemeljevali boj za priznanje in uveljavitev slovenstva v domači ljudski kulturi, v slovenskem verskem izročilu, v zapuščini Čedermacev in zavedne beneške duhovščine. SKGZ je to izhodišče razumela in podpirala. Seveda ne gre zanemariti niti dejstva, da je bila stvarnost Slovencev v Furlaniji bistveno drugačna od tržaške in delno goriške, po meri katerih je bila SKGZ oblikovana. Brez slovenskih šol in le z domačo slovensko besedo so se po drugi strani s težavo vključevali v Zvezo na deželni ravni.

Šele v obdobju popotresne obnove se je SKGZ začela pojavljati v javnosti na Vi-denskem z lastnim imenom. Bila pa je vseskozi prisotna. Dejstvo je, da ni skrbela za lastno uveljavitev. Njena glavna skrb je bila ohranitev in razvoj slovenstva, ki je bilo v krajih ob Nadiži, Teru in Bili zamolčano in ponižano. In predvsem razlog za izvajanje hudih, včasih neznosnih pritiskov na ljudi, ki so bili narodno zavedni in so se kot Slovenci izpostavljali. Zato je Zveza podpirala vse pobude, ki so težile k uveljavljanju slovenstva, ne glede na ideološko ali strankarsko pripadnost pobudnikov. S tem je pokazala veliko politične modrosti in širine, saj je bodrila slovenske kulturne delavce in obenem delovala povezovalno. Najprej v društvu Ivan Trinko, nato tudi v drugih oblikah je znala pritegniti k sodelovanju vse dejavnike, gojila je stike tudi z beneško duhovščino in jo v različnih oblikah podpirala.

Iz povedanega sledi, da nima pričujoči prispevek namena in ambicije dokumentirati petdesetletnega delovanja Zveze v Furlaniji. Gre predvsem za poskus branja glavnih razvojnih smernic in izbir SKGZ za določene poudarke na posamezna obdobja ali vprašanja. Pri tem sem brskala po spominu, prelistala nekaj letnic časopisov in prebrala nekaj dokumentov, predvsem pa so mi bila v pomoč pričevanja in pripovedovanja ljudi, ki so bolj ali manj znani protagonisti naše povojne zgodovine. Seveda se zavedam pomanjkljivosti in subjektivnosti tega prispevka, a vsekakor je lahko začetek za nadaljnja poglobljanja in strokovno analizo.

Čas junaštva in žrtvovanja

Petdeseta leta so bila izredno težka za Slovence v Furlaniji. To je bil čas napetosti na meji in Predanovega zapora, procesa proti Beneški četi in za umor v Porčinju, obdobje, ko so nacionalistične in paravojaške sile stopnjevale odkrit in podtalen pritisk na Slovence. Kot dokaz, naj navedem drobec iz takratne beneške zgodovine, o katerem sem prav pred kratkim prejela dokumentarno gradivo.

V nedeljo, 6. julija 1950 so se v Barnasu (Špeter) sestali vsi družinski poglavarji in razpravljali o obnašanju domačega župnika, ki je vztrajal z uporabo slovenščine v bogoslužju. Cerkev, posvečena Mariji Tolažnici Žalostnih, je bila takrat svetišče in priljubljena romarska cerkev tudi za tržaške in goriške vernike. Sestanek nikakor ni bil spontan, zaključil se je z zapisnikom, ki so ga podpisali vsi prisotni in je bil posredovan 'pristojnim organom'.

Preberimo zapisnik:

»Prebivalci iz Barnasa, zbrani na sestanku, so po dolgi razpravi odločili, da bodo na prazniku ob kronanju Marije, ki bo v Barnasu 13. avgusta, sodelovali le pod pogojem:

1. da bodo ob tej priložnosti pridiga, molitve in pesmi izključno v italijanskem jeziku;
2. da bodo napisi, plakati in drugo propagandno gradivo samo v italijanščini;
3. da ne bo sprevedov in zbirališč ljudi na drugi jezikovni osnovi razen italijanski;
4. da se bo Rektor svetišča, župnik Pietro Qualizza, strogo držal zgoraj omenjenih navodil.

Prebivalci iz Barnasa so primorani postaviti te pogoje, ker se ni župnik pre Pieri Qualizza držal prejšnjih obljub (sprejetih na sestanku hišnih gospodarjev z dne, 19. maja 1950) in sicer, da bo pregnal lokalni dialekt in slovanski jezik iz cerkve ter da bo vsa verska dejavnost potekala izključno v italijanščini. V to so bili primorani tudi po pregledu propagandnega gradiva v slovenščini (kar ima tudi politični priokus), ki so ga razširili v bližnje kraje ob meji z nameni, za katerimi se skrivajo tudi neverški cilji. Sestanek je razpuščen s ponovno zahtevo Rektoru, naj opravlja vso svojo versko dejavnost, ob delavnikih in ob praznikih, izključno v italijanščini.«

Dokument je, najbrž mimo volje pobudnikov, zelo pomenljiv, saj izpričuje rabo slovenščine v javnosti ob delavnikih in praznikih, hkrati pa dokazuje intenzivnost pritiskov, ki so jih izvajali na barnaškega župnika.

Svinčeno ozračje, raznarodovalne pritiske ter ustrahovalno politiko italijanskih nacionalističnih organizacij so med drugimi opisali Paolo Petricig, Faustino Nazzi, Naz, Domenico Pittioni. Slednji je leta 1989 objavil knjigo "La guerra fredda ai confini orientali d'Italia" (Hladna vojna na vzhodni italijanski meji), v kateri je med drugim obdelal poročanje krajevnih medijev v prvi vrsti Messaggera Veneta. Iz nje smo povzeli nekatere citate, ki najbolj živo pričajo o takratnem vzdušju v Benečiji in o načrtnem raznarodovanju Slovencev.

»Praznik Trikolore in otrok v Špetru, Ažli in Tarčetu. V treh vaseh Nadiških dolin je predvčerajšnjim trobojnica visela iz vseh oken in plapolala v rokah veselih otrok, medtem ko so odmevale himne domovini, ki so jih spremljali vzkliki Živijo Trst in Istra in so se širili v okolju. Bilo je to znamenje strasti, ki se razvnamajo v tem hiperitalijanskem (italianissimo) ljudstvu.« (MV, 13. marca 1951).

»Objekt, ki je tu nastal kot spomenik omike in italijanstva, ni bil zgrajen zaman, pač pa zato, da bi od njega črpali navdih v našem delovanju za krščansko in italijansko omiko in da bi s tem visoko dvignili ljubezen do zemlje, ki jo varujemo tu, na meji domovine.« (Poimenovanje šole v Prosnidu po Julii, MV, 1. maja 1951).

»V Nadiške doline prihajajo po otroke in jih odpeljejo, zato da bi jih vzgajali h komunizmu. Po vsej verjetnosti se to dogaja ne da bi starši vedeli za namene in politično usodo svojih otrok... Jasno določeni agenti, katerih imena so znana, krožijo po Nadiških dolinah, se približujejo še zlasti najrevnejšim družinam, kjer je dosti otrok, in teh ne manjka. Pozornost usmerjajo na najinteligentnejše in nato predlagajo: želite izročiti vašega otroka zavodu v Gorici ali Trstu, kjer se bo izobraževal, bo imel čevlje, obleke, hrano in bivanje zastoj. Starši, ki jih ob materialni tare še duhovna revščina, po navadi sprejmejo ponudbo ... Otroke peljejo v Gorico ali Trst, a ne v zavod pač pa v domove komunistov preoblečenih v vzgojitelje. In tu v promiskuiteti, brez vsake verske oskrbe, otroci rastejo, se naučijo besedo komunizma, najbolj or-

todoksnega, zato da se bodo potem vrnil v družino in vas, kjer naj bi prevzeli vlogo propagandistov.«(Il Gazzettino, 24. aprila 1949).

»... Priča smo pravi trgovini nedolžnih (tratta degli innocenti), zato, da bi jim izkazali dušo s slavo-komunistično vzgojo in iz njih naredili orožje za prodor komunizma ... Prefekt in vlada, naj to vzamejo na znanje in ukrepajo. Vsi državljani, ki ljubijo svojo domovino pa, naj jo branijo pred to nevarnostjo. Pozorno bomo spremljali razvoj tega zaskrbljujočega dogodka in bomo odločni v obrambi italijanstva te zemlje. Ne gre za noben povratek nacionalizma, a za jasno in odločno italijanstvo«.(MV, 23. decembra 1950)

Župani, orožniki, prefekt so dejansko ukrepali, klicali na zaslišanje starše, pritiskali nanje, zato da bi izpisali otroke iz slovenskih šol. Včasih jim je tudi uspelo, kot pripoveduje Viljem Černo, tudi on sam 'žrtev' 'trgovine nedolžnih', saj je obiskal slovensko šolo v Gorici, mati pa se je morala doma zagovarjati in braniti pred odkritimi in podtalnimi pritiski. Dejstvo je, da so Mario Cont, Vojmir Tedoldi, Izidor Predan samo do leta 1960 poslali v goriške slovenske šole kakih 250 otrok, ki so se lahko izšolali, utrdili svojo narodno zavest in si ustvarili boljše pogoje življenja. A razen zelo redkih izjem, med katerimi sta izstopala Viljem Černo (profesor na italijanski šoli) in Salvatore Venosi (raziskovalec Slorija) v Kanalski dolini, se niso mogli zaposliti v domačih krajih, kjer bi lahko kulturno in politično delovali in prispevali k splošni rasti skupnosti. Šele v osemdesetih letih, ko je sicer število beneških otrok v goriških slovenskih šolah začelo upadati, je prišlo do zaposlitve prvih beneških dijakov, ki so se izšolali v Gorici, in sicer v slovenskih podjetjih v Benečiji in v dvojezični šoli.

V vsem povojnem času so člani KD Ivan Trinko in videnske SKGZ postavljali med glavne programske cilje priznanje pravice do slovenskega šolstva v videnski pokrajini, ohranjanje svojega jezika ter splošno kulturno rast skupnosti. Kulturno društvo »smo ustanovili, da dvignemo svoj rod na kulturno višino svojih bratov, da ne bomo več zaostajali, da bomo po sporočilu svojega voditelja Trinka branili narodni in kulturni zaklad«, je napisal Predan.

V šestdesetih letih se je delovanje na beneških tleh začelo razvijati. Prirejali so izlete in srečanja, tečaje jezika, organizirali posvetovalnico in informacijsko središče za beneške kmete in delavce, iz katere se je kasneje rodil Patronat INAC. Prvo odmevnejšo pobudo so organizirali v Čedadu januarja 1963 ob stoletnici rojstva msgr. Ivana Trinka. Še odmevnejša je bila naslednje leto proslava ob uradni otvoritvi sedeža kulturnega društva Ivan Trinko. Vse do takrat so beneški kulturni delavci imeli le začasne sedeže, tudi v neprimernih prostorih. »Težav za pridobitev urada v najem pravzaprav ni bilo, a čim so lastniki zvedeli, da gre za sedež slovenske organizacije, so nam dali odpoved ali nas prisilili iti iskat zavetje drugam«, se je ob 40-letnici društva spominjal Izidor Predan. Problem je bil rešen, ko je tržaška družba Dom kupila sedež v Ul. Monastero Maggiore v Čedadu. Svečana uradna otvoritev sedeža je bila, kot rečeno, 26. januarja 1964. Na njej sta spregovorila predsednik in tajnik društva Ivan Trinko Mario Cont in Izidor Predan, pozdravil je tudi predsednik SKGZ Boris Race, medtem ko je domačin Severino Bergnach, Trinkov učenec, orisal lik velikega beneškega Slovence. Govorom je sledil krajši kulturni pogram, na katerem so nastopili Anton Birtič in beneški dijakinji Maria Grazia Visintin in Ivanka Moro, ki sta recitirali nekaj Trinkovih pesmi. Sklenil je prireditev pevski zbor Gallus iz Trsta pod vodstvom Ubalda Vrabca. Prireditve so se udeležili domačini in zastopniki slovenske manjšine iz Trsta in Gorice.

A pogledimo dogodek iz druge perspektive, ki je v nekem smislu presenetljivo aktualna. Časopis "Matajur" je seveda dal precejšen poudarek dogodku. »V Čedadu, središču nadiških Slovencev, so uradno otvorili preurejene prostore društva Ivan Trinko« se je začel članek, ki je sprožil zelo močno protireakcijo, povod zanjo pa je bila opredelitev Čedada, kot središče beneških Slovencev, kar je zgodovinsko dejstvo. V resnici je bila akcija uperjena proti društvu in njegovemu samemu obstoju. Dvignile so se pokonci borčevske organizacije – bile so kar številne, saj jih je bilo takrat 11 –, ki so o "zadevi društvo Ivan Trinko" razpravljale na številnih sestankih, zavzele zelo ostra stališča posamično in skupno. Vsaj dva sestanka sta bila skupna in jima je predsedoval general Luigi Olivieri, med prisotnimi je bil tudi polkovnik Aldo Specogna. Na koncu so sprejele dokument, ki ga je 9. aprila 1964 z velikim

poudarkom objavil časopis Messaggero Veneto. »Odločen protest v Čedadu zaradi izjave Matajurja«, je bil naslov, v podnaslovu pa so napisali, da »Vse borčevske organizacije ostro nasprotujejo ustanovitvi kulturnega društva Ivan Trinko, ki ima 'jasno filozofsko usmeritev'«.

»Dokument« – piše MV – »zavzema odločno in oportuno stališče do pobude dobro znanega izvora, do katere je prišlo ob nastanku dežele Furlanije Julijske krajine.«

V dokumentu je napisano sledeče:

»V nedeljo, 26. januarja 1964, so v Čedadu, v Ul. Monastero Maggiore 20, odprli nov sedež kulturnega društva Ivan Trinko. Prisotni so bili vabljeni iz različnih krajev, ne iz čedajskega območja, a s Tržaškega, Goriškega in iz krajev čez mejo. Upoštevaajoč dejstvo, da je slovenski tisk dal velik poudarek manifestaciji in da je časopis Matajur predstavil mesto Čedad kot 'središče Slovencev Nadiških dolin', odbori in zanje spodaj podpisani predsedniki borčevskih organizacij protestirajo proti tej izjavi, ki nikakor ne odgovarja resnici, poudarjajo, da v Čedadu ne živijo pripadniki slovenske manjšine in niti jugoslovanski državljani. Zato menijo, da ni upravičen obstoj takega društva v mestu. Čedad, 2. aprila 1964«.

Svoje stališče so čedajske borčevske organizacije poslale prefektu, kvestorju, na karabinjersko poveljstvo v Čedadu in županom iz Čedada, Ahtna, Fojde, Tavorjane, Podbonesca, Špetra, Sovodnje, Rezije, Dreke, Grmeka, Srednjega, Sv. Lenarta, Prapotnega, Barda, Tipane in Nem. (Zanimiv seznam občin, kajne? Če dodamo še Naborjet in Trbiž, je to območje, kjer naj se izvaja zaščitni zakon za slovensko manjšino, kot so ga določili po zakonu 38/2001). Dokument so objavili še drugi krajevni časopisi, podobno stališče je zavzel tudi čedajski občinski svet in po vsej verjetnosti so se nanj odzvale vsaj nekatere od navedenih občin, če ne vse.

V teh pogojih in v tem vzdušju so beneški kulturni delavci nadaljevali s svojim ne-lahkim delom. Vlagali so nepopisne energije, zato da so dosegali minimalne rezultate, a so vztrajali in le naprej tkali vezi. V vseh njihovih prizadevanjih jim je stala ob strani SKGZ.

Prvi zametki beneške pomladi

Ob koncu šestdesetih let so se začeli zaznavati tudi v obmejnem pasu videnske pokrajine prvi znaki rahlega odpiranja tudi do slovenskega vprašanja. Očitno so tudi do sem pljusknili odzivi na evropsko študentsko gibanje, ki je imelo močen protiavtoritaren naboj, v Furlaniji pa je med svoje prioritete postavljalo tudi boj proti vojaškim služnostim, zaradi njihove zaviralne vloge pri vsakem projektu gospodarskega in socialnega razvoja celotnega teritorja. S kakovostno rastjo življenjskih pogojev se je tudi v Nadiških in Terskih dolinah, v Reziji in Kanalski dolini začela pojavljati domača inteligenca, ki se je upirala nacionalističnim pritiskom, se prizadevala za izhod iz marginalnosti ter se začela zavedati dejstva, da je bilo kulturno in jezikovno oropanje le odsev globljega socio-ekonomskega obubožanja. Prav v tistem času so se začeli oglašati na domači kulturno-politični sceni organizirani beneški izseljenci, ki so se v stiku z drugimi jeziki in kulturami začeli zavedati svojega izvora in svoje etnične specifikke.

Iz prepletanja teh elementov se je v Beneški Sloveniji sprožil proces družbenega in kulturnega napredka, ki je privedel do nastanka številnih organiziranih kulturnih sredin. Domači intelektualci in kulturni delavci so se začeli združevati. To se je na pobudo Viljema Černa zgodilo leta 1968 najprej v Bardu, v Terski dolini, kjer je nastal Center za kulturne raziskave. Podobno se je zgodilo na Lesah, kjer so prav takrat Rino Marchig, Aldo Klodič, Beppi Bonini in še drugi najprej ustanovili cerkveni pevski zbor in nato še kulturno društvo Rečan. Le nekaj let kasneje, leta 1972, so Pavel Petricig, Valentino Simonitti-Zak, Bruna Dorbolò in drugi ustanovili študijski center Nediža v Špetru. V tistem času so iz Vidna preneseli v Čedad uredništvo Matajurja, leta 1974 je začel izhajati kot Novi Matajur. Njegovo vodstvo je prevzel Izidor Predan in časopis se je močneje vsidral v srca beneških ljudi doma in po svetu, ob politični in povezovalni vlogi je opravljal tudi pomembno kulturno in izobraževalno delo. Okrog tega jedra so postopoma začele rasti nove pobude: pevski zbori, Beneško gledališče, popoldanski tečaji, glasbeni pouk ...

Takrat so začele poganjati korenine dvojezičnega šolskega središča, saj so začele nastajati pobude in dejavnosti, namenjene najmlajšim, z namenom izostriti poznavanje

ambienta in njegovih potencialov ter spodbujati pozornost otrok in njihovih družin do svojega naravnega in kulturnega okolja. Narečni natečaj za otroke Moja vas, ki je težil k ohranjanju domačega govora in narečnih variant, so namreč prvič priredili leta 1974. Sledilo je kulturno rekreacijsko letovanje Mlada brieza. To živahno in v marsičem izvirno kulturno delovanje, ki je slonelo na stalnih iskanjih in raziskovanjih, se zrcali v številni in kakovostni rasti tiskane besede od začetka sedemdesetih let dalje.

Viljem Černo, soustanovitelj še v dijaških letih in prvi tajnik društva Ivan Trinko v Čedadu, je leta 1973 postal predsednik društva in ga vodil celih deset let, dokler ni bil izvoljen za pokrajinskega predsednika SKGZ. Pod njegovim vodstvom se je začelo novo obdobje v političnem nastopanju Slovencev na Videnskem. Zelo intenzivno je namreč Černo deloval za notranjo utrditev skupnosti. Neutrudno povezoval beneške ljudi, od duhovnika do delavca, od študenta do kulturnega delavca z enim samim ciljem: v slogi se braniti pred očitnimi in podtalnimi nacionalističnimi pritiski ter ohraniti lastno slovensko kulturno in jezikovno podobo. Izhajal je iz načel italijanske ustave in v odnosu do italijanske države opustil konflikten odnos in ostro konfrontacijo, ter vztrajno in dosledno tkal mrežo stikov in odnosov z oblastjo, cerkveno in posvetno, s predstavniki inštitucij na vseh ravneh. Namen je bil očiten, preseči izolacijo, v katero so Slovence silili vsi tisti, ki niso hoteli priznati njihove prisotnosti v Furlaniji.

Ko se danes oziramo nazaj, se nam ta dolg in zapleten proces kaže kot uspešno udejanjen načrt. »Pri zgodovini gledamo na doslednost in logično povezanost dejstev, kot bi šlo za izvajanje vnaprej določenega programa, za uresničevanje doslednega načrta« je ob 25-letnici Študijskega centra Nediža ugotavljal Pavel Petričič. V resnici je v Benečiji šlo za več silnic, ki so prihajale iz različnih zarišč in središč ter se povsem naravno zlele v celoto.

Dejstvo je, da se je v začetku sedemdesetih let za italijansko državo ponovno, na prepričljivejši način odprlo politično vprašanje Slovencev na Videnskem, torej vprašanje priznanja naše prisotnosti in posledičnega uzakonjenja varstva kulturnih in jezikovnih značilnosti naše manjšinske skupnosti. Tudi na osnovi izkušenj beneških

izseljencev in njihovega organiziranega političnega nastopanja je postala še močnejša povezava ekonomskega in etničnega aspekta in odločnejša zahteva po globalnem razvoju skupnosti.

»Italijanska država naj prizna, da so Slovenci v Furlaniji narodna manjšina in kot taki del celotne slovenske manjšine v Italiji. Naj sprejme potrebne zakonske normative, zato da se na državni, deželni in krajevni ravni razrešijo odprta vprašanja slovenske manjšine. Kar se specifično tiče Slovencev v Furlaniji, naj začne uvajati v državne šole Beneške Slovenije pouk slovenskega jezika. Naj spoštuje in oživi krajevno toponomastiko slovenskega izvora in naj omogoči slovenske radijske oddaje namenjene Beneški Sloveniji. Poskrbi naj tudi za ustvarjanje delovnih mest in predvsem, naj začne načrtovati gospodarske posege na področju industrije, kmetijstva, turizma ...« Tako je zahteval Ado Cont v zastopstvu Zveze slovenskih izseljencev na vsedržavni konferenci o izseljenstvu, ki je bila od 24. februarja do 1. marca 1975 v Rimu.

Potres in skrb za obnovo

Šestega maja 1976 se je zemlja v Furlaniji in Posočju močno stresla. Potres je hudo prizadel vse slovenske obmejne občine. Še najbolj je bil rušilen v Reziji, Bardu, Tipani, Fojdi, Podbonescu, Špetru ... Materialna in kulturna škoda je bila ogromna, ljudje ustrašeni, zmedeni in obupani. Takrat se je Slovenska kulturno-gospodarska zveza in vsa slovenska narodna skupnost v Furlaniji Julijski krajini izkazala. Že v prvih trenutkih po potresu je organizirala materialno in solidarnostno pomoč in jo ponudila beneškemu in rezijanskemu prebivalstvu. Izkazala se je takrat tudi Jugoslavija in v prvi vrsti Slovenija, ki se je prvič pojavila v Furlaniji s svojimi strokovno priznanimi tehnikami. To so bili izvedenci z Inštituta za raziskavo materialov in konstrukcij iz Ljubljane, ki so v Benečiji organizirali kapilarno mrežo tehnične pomoči za protipotresno ojačanje in popravilo hiš. Medtem ko so drugod bili na delu bagri, ki so neusmiljeno rušili vse po vrsti, so v Ažli (Špeter) sanirali prve domove, ki so prestali najresnejši preizkus. Čeprav v epicentru so 15. septembra odlično zdržali nov potres.

Od tistega trenutka, čeprav ne brez birokratskih težav, se je začelo za slovenske in furlanske tehnike obdobje plodnega sodelovanja, pri čemer so kot povezovalni člen delovali beneški tehniki. Vse to je privedlo tudi do izdelave tehnologije, ki se je izkazala odločilnega pomena ne samo za obnovo Furlanije, a tudi drugih krajev Italije. »Medtem ko so slovenski izvedenci širokogrudno sodelovali z deželnimi funkcionarji« je prišlo do ponovnega primera »birokratske arogantnosti v zvezi s pomočjo, ki jo je Republika Slovenija namenila slovenskemu prebivalstvu Julijskih Predalp«, je napisal arhitekt Valentino Simonitti, eden od glavnih protagonistov popotresne obnove v Benečiji in strokovnega furlansko-slovenskega povezovanja. In nadaljeval: »Zato, da bi lahko vsaj delno uresničili ta načrt, ki je med drugim obsegal gradnjo približno štirideset stanovanjskih hiš in nekaj društvenih središč, je bilo potrebno utrpeti dvojno vsiljevanje: izključiti iz Benečije društvena središča (da bi nadaljevali z nepriznavanjem slovenske narodne skupnosti, ki ni imela lastnih sedežev) ter zgraditi del omenjenih hiš v Furlaniji (da bi odvzeli pomoči značilnosti prvotne namembnosti)«.

Hitro po potresu in v zahtevnem obdobju obnove je SKGZ odigrala zelo pomembno povezovalno in usklajevalno vlogo, v njenem okrilju je deloval tudi koordinacijski odbor za pomoč žrtvam potresa. SKGZ je bila tudi odločen politični glasnik Slovencev Furlanije. Splošna je ugotovitev, da je bil potres izjemen pospeševalec v procesu identifikacije in vzporedno pri oblikovanju nove strategije za ohranjanje slovenskega človeka in slovenske besede. Slovenska skupnost je prišla do spoznanja, da mora sama poiskati poti iz osamljenosti. Takrat je v Lipi (Špeter) prišlo do sprejetja prve skupne politične platforme "Listine o pravicah Slovencev v videmski pokrajini". V razpravi in pri njenem oblikovanju je sodelovalo veliko število slovenskih kulturnih delavcev iz vsega obmejnega prostora videnske pokrajine. Naj omenimo vsaj Viljema Černa, Pavla Petričiča, Valentina Simonittija, Ferruccia Clavoro in Marina Qualizzo, ki so bili najvidnejši protagonisti slovenskega političnega in kulturnega gibanja v videmski pokrajini.

Leta 1978 je bila slovenska skupnost protagonistka pokrajinske konference o etnično-jezikovnih skupinah, ki je potekala v Vidnu in do katere je prišlo tudi zaradi vztrajnega in uspešnega prizadevanja takratnega pokrajinskega svetovalca Pavla Petričiča. Na

konferenci in v pripravah nanjo je spet imela vodilno vlogo SKGZ. V tistem obdobju so se Slovenci iz videnske pokrajine tesneje vključili v SKGZ na deželni ravni, intenzivneje je postalo delovanje in sodelovanje tudi na ravni mladinskega odbora. Stopili so tudi neposredno v stik s Slovenijo.

To so bila leta, ko je bila v pokrajinskem vodstvu SKGZ močno prisotna skrb, da bi ustvarili vsaj minimalna kulturno-izobraževalna središča v vsem obmejnem pasu. V ta okvir sodijo tudi prizadevanja za okrepitev slovenske skupnosti v Kanalski dolini. Ob tečajih slovenščine in glasbenem pouku je tako prišlo do ustanovitve revije Ukve, v popotresnem obdobju so poskrbeli tudi za obnovo dvorane v župnišču v Žabnicah, zato, da bi v tistih prostorih lahko razvijali tudi kulturne dejavnosti. Takrat so nastali tudi pevski zbor Lepi vrh in folklorna skupina.

Prav tako je s pomočjo SKGZ bila obnovljena tudi dvorana na Lesah. »Nikogar nismo zanemarili«, poudarja Černo. »Priskočili smo na pomoč tudi v Rezijo, kjer je folklorna skupina takrat bila v težavah. Tudi z našo pomočjo so domačini in v prvi vrsti Luigi Paletti, poživili tisto dejavnost«. Ob kanalski in rezijanski je takrat delovala tudi beneška folklorna skupina "Živanit".

V popotresnem obdobju se je v Furlaniji razvila široka razprava o potrebi po gospodarskem uravnovešenju med razvitimi in marginalnimi območji. V to razpravo so se vključili tudi Slovenci, ki so na pobudo SKGZ in s strokovno pomočjo Slorija leta 1980 priredili pomemben posvet v Vili Manin v Passarianu. Dejstvo je, da so zakonski normativi, namenjeni pospešitvi gospodarskih dejavnosti še enkrat obšli ves obmejni pas, kjer živimo Slovenci. Pokazatelj nevzdržne stiske in šibkosti tega območja je demografska slika. V desetletju 1971-1981 je prebivalstvo Gorske skupnosti Nadiških in Terskih dolin padlo za 18,1 odstotka oz. za 21,1 odstotka. Za primerjavo, naj pove-
mo, da je huminsko področje, ki je bilo najbolj prizadeto od potresa, 'zgubilo' le 9,3 odstotka prebivalstva. Prvi pozitivni odgovori, z odprtjem podjetij s slovenskim in mešanim kapitalom so prišli s slovenske strani. Nastala so podjetja Beneco, Benedil, Veplas, Hobles, Mipot in Mir, v katerih je našlo dragoceno delovno mesto 200 in več uslužbencev in delavcev.

SKGZ je sicer že od svojega nastanka posvečala gospodarski problematiki veliko pozornost, zavedala se je pomena trdne ekonomske osnove za obstoj manjšine, poznala je tudi napore za obnavljanje gospodarskih dejavnosti, ki jih je na Tržaškem in Goriškem ukinil fašizem. Po podpisu osimskih sporazumov in v obdobju obnove po potresu se je v njenem okviru začela politična razprava o gospodarski okrepitvi obmejnega območja Furlanije. Iz tistih spodbud je prišlo do odprtja več gospodarskih dejavnosti, ki so dokazale, da je možno razvijati gospodarstvo tudi v Benečiji in Reziji, in torej posredno, da je v povojni zgodovini zmanjkala politična volja za udejanjenje posegov, ki bi omogočili socio-ekonomsko rast teh krajev. Slovenska podjetja so blagodejno vplivala na demografsko strukturo prebivalstva, ob odprti stanovanjski politiki, še zlasti občine Špeter, so namreč delno zaustavila izseljevanje. In vse več mladih beneških družin se je odločilo, da si ustvari življenje v domači ali vsaj sosednji vasi, kar se je pozitivno odražalo v splošni socialni in kulturni situaciji.

Seveda so se tista podjetja soočala z nemajhnimi problemi, zašla pa so v krizo, ko je začela razpadati Jugoslavija, še hujše je bilo ob uvedbi komisarske uprave v Kmečki banki in kasneje s krahom TKB. To poglavje zgodovine ni še napisano, gotovo pa je izkušnja slovenskih podjetij v Nadiških in Terskih dolinah ter v Reziji (kjer vsekakor Veplas, Hobles in Mir še delujejo, čeprav s spremenjenim lastništvom) ena od njenih najplemenitejših strani.

Osemdeseta leta in začetki slovenskega izobraževanja

Razprava o slovenski šoli, kot rečeno, je bila v vsem povojnem času zelo aktualna. Ob spodbujanju vpisovanja otrok v slovenske šole, so v okviru kulturnega društva Ivan Trinko prirejali številne tečaje slovenščine, najprej za odrasle, v začetku sedemdesetih let tudi za najmlajše. Veliko naporov so Černo, Venosi, Gariup in drugi vložili v to, da bi jih prirejali v popoldanskem času in to v šolskih prostorih. To se je zgodilo v Mašeri, Gorenjem Tarbiju, Špetru, Teru in v Kanalski dolini. A ni trajalo dosti, »šolske ali druge oblasti so nas na vse načine skušale ustaviti«, je dejal Černo.

Dosti bolj gostoljubna so bila župnišča, kot potrjuje primer Gorenjega Tarbija, kjer je tečaj slovenščine zelo lepo uspel.

Ponovno se je razprava o slovenski šoli v Benečiji razvnela po potresu in po izredno številni in kakovostni udeležbi otrok na natečaju Moja vas. Tudi masovna udeležba na letovanju Mlada brieza leta 1978 je opozarjala na dejstvo, da je bilo okolje sensibilizirano in pripravljeno za bolj kontinuirane oblike izobraževanja v slovenščini. Postopoma se je oblikovala zamisel o zasebni dvojezični šoli, namen katere je bil na zasebni ravni zapolniti vrzel italijanskega šolskega sistema, ki ni predvideval za vidensko pokrajino nikakršne oblike izobraževanja v slovenskem jeziku.

Živahna in mestoma tudi vroča razprava je tekla v okviru komisije za šolstvo SKGZ videnske pokrajine, ki jo je vodil Pavel Petricig. Ob njem so bili Živa Gruden, Marina Cernetig, Aldo Clodig, Laura Bergnach, Rita Venuti in številni drugi. Še zlasti izbira oblike privatne šole, ki je bila v danih pogojih edina možna, a ji je vsa italijanska levica nasprotovala, je privedla tudi do konfliktov. Projekt dvojezične šole so vsekar konkretizirali leta 1984, ko so v Špetru s peščico otrok začeli z vrtcem, dve leti kasneje so odprli prvi razred osnovne šole in v naslednjih letih šolo dopolnili z ostalimi razredi. Z letošnjim šolskim letom 2004-2005 je torej špeterska dvojezična šola stopila v dvajseto leto delovanja, vanjo pa vsakodnevno zahaja že polovica ustrezne populacije Nadiških dolin (V šolskem letu 2003-2004 je dvojezični vrtec obiskovalo 75 malčkov, dvojezično osnovno šolo pa 130 otrok). Vzporedno z rastjo šole se je spreminjal njen status, saj je bila najprej alegalna, nato so šolske oblasti vzele na znanje njen obstoj, kasneje jo je levo-sredinska vlada parificirala in končno je bila z zaščitnim zakonom, februarja leta 2001, tudi podržavljena.

Tudi glede ustanovitve Dvojezične šole v Špetru je imela SKGZ zelo pomembno vlogo. Razprava o njeni ustanovitvi se je, kot rečeno, odvijala v njenem okviru na pokrajinski ravni, težka in odgovorna odločitev glede vsebinsko in finančno zahtevnega projekta je padla na deželnem nivoju organizacije tudi na podlagi raziskave, ki so jo na to temo izpeljali v Sloriju. SKGZ se je v prvih letih prizadevala in je skrbela za njeno vzdrževanje, ob prispevkih staršev, seveda. Leta 1991 je šola bila vključena

v seznam primarnih slovenskih ustanov, ki so bila financirana od italijanske države preko dežele. Vseskozi je SKGZ – seveda kasneje skupaj z vsemi drugimi slovenskimi komponentami – skrbela za nemoteno delovanje šole, njeno priznanje in polno ter enakopravno vključitev v italijanski šolski sistem.

Zveza Slovencev

Od pomembnejših pobud, ki jih je SKGZ razvila v videnski pokrajini, je bil politično verjetno najzanimivejši projekt ustanovitev Zveze Slovencev. Rodila se je v okviru razmišljanj in razprav, ki jih je sprožila Slovenska kulturno-gospodarska zveza na deželni ravni leta 1991, ko je načela vprašanje lastne preнове in reorganizacije. Tista razprava je privedla do statutarnih sprememb, ki so bolj dosledno uveljavile pokrajinsko razčlenjenost organizacije ter ovrednotile specifikko vsake od njih, niso pa bistveno spremenile njenega ustroja. Zmanjkalo je moči za korenitejše spremembe.

Leto 1991 je sicer bilo leto velikih pretresov in sprememb, težav in negotovosti. Slovenija se je osamosvojila, napovedovalo se je novo obdobje odnosov med Italijo oz. Deželno FJK in Slovenijo, v Rimu so sprejeli zakon za obmejna območja, v katerem je bila tudi finančna postavka za slovensko manjšino. Bilo je pa tudi leto velikih težav. Pod vprašajem je bil zaradi težke krize ZTT celo obstoj tednika Novi Matajur in takrat je v Čedadu nastala novinarska zadruga Novi Matajur, ki ga še danes izdaja. Tudi Dvojezična šola je živela v veliki negotovosti, dokler ni dobila pozitivnega odgovora na priziv na Predsednika Republike. Pristojne šolske oblasti so na tisti osnovi vzele na znanje njen obstoj, temu pa je sledil pomemben sklep vključitve Dvojezičnega šolskega središča v skupino petih osrednjih slovenskih ustanov, ki jih je Dežela financirala iz zakona za obmejna območja. Asimilacija pa je vse bolj načenjajala slovensko skupnost v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini.

V tem družbenem in političnem kontekstu se je razvila zamisel o Zvezi Slovencev, ki bi morala združevati Slovence v Furlaniji, bolj učinkovito usklajevati njihovo delo, v novi obliki uveljaviti plemenito tradicijo enotnega nastopanja Slovencev, ki je segala

v petdeseta leta. V SKGZ videnske pokrajine se je takrat odprla zelo široka razprava, ki so se je udeležili tudi predstavniki društev in skupin, ki niso bile včlanjene vanjo. Kot uvod v tisto razmišljanje je služil posvet, ki ga je pokrajinski odbor SKGZ organiziral v Špetru 4. maja istega leta. Glavna referata sta imela predsednik Viljem Černo in msgr. Marino Qualizza. Prisotnih je bilo zelo veliko število kulturnih delavcev, ki so se soočili v vsebinsko bogati razpravi in potrdili potrebo po posodobitvi slovenske organiziranosti in »po oblikovanju nove sinteze hotenj in potreb slovenske narodne skupnosti v pluralizmu in različnosti«.

Posvetu je v Čedadu in po vsem obmejnem pasu sledilo nešteto srečanj na temo novega modela organiziranosti Slovencev v videnski pokrajini. Prvič se je na našem območju razvila tako kapilarna in doživeta razprava. Udeležba je bila povsod nad pričakovanji, Novi Matajur pa je pozorno spremljal nastajanje nove organizacije, s katero smo želeli ustvariti 'prostor', za vse tiste, ki se zavedajo svoje slovenske identitete in želijo sodelovati pri skupno dogovorjenem programu. Cilj je bil ustvariti bolj odprto in demokratično organizacijo, Zvezo slovenskih ljudi, ki na neposrednih volitvah izvolijo svoje vodstvo in ga na volitvah preverjajo. S tem predlogom bi premostili tudi tradicionalno metodo kooptiranja članov v razne organe in zastarele avtomatizme. Na pokrajinski ravni bi bila Zveza popolnoma avtonomna, na deželni bi delovala kot ena od članic SKGZ. Njen statut je sicer dopuščal tudi neposredno vključitev v deželno organizacijo tistih članic, ki se ne bi prepoznale v projektu Zveze. To se je tudi zgodilo, Zveza slovenskih izseljencev se je javno distancirala od tega projekta, isto so storili nekateri posamezniki in drzen ter ambiciozen projekt je bil izničen.

Od oktobra 1991 do konca leta so se srečanja vrstila po društvih, kjer so sprejemali tudi popravke k predlogu statuta. V naslednji fazi so bili sestavljeni sezname volilcev. To so bili člani posameznih društev, ki so ohranila pomembno vlogo, kasneje so namreč delovala kot volišča in nadzorovala potek volitev na svojem območju. Statut je predvideval tudi možnost vpisa za posameznike, ki so to lahko storili na sedežu društva Ivan Trinko v Čedadu, v Reziji in v Žabnicah, kjer so se lahko tudi prijavi kot kandidati in volili. Vsi sezname volilcev so se stekli na osrednji sedež v Čedad, kjer jih je pregledala osrednja volilna komisija. Volilni sistem je predvideval možnost predstavitve več list.

Na prvih in edinih volitvah v Zvezo Slovencev so se prijavile tri: Lista števil 1 "Tam za goro", lista števil 2 "Lipa zelenela je" in lista števil 3 "Naš dom", s skupno 37 kandidatov. Izvoljenih je bilo 25 članov pokrajinskega glavnega odbora (ki so bili avtomatično člani deželnega glavnega odbora SKGZ), v njem so bili po statutu še dva predstavnika slovenskih duhovnikov in vsi slovenski župani.

Zveza Slovencev ni nikoli zaživela, ker jo je peščica ljudi delegitimirala in ni bilo težko, saj je vse slonelo na notranjem političnem dogovoru, ni pa bilo telesa, ki bi nadzoroval in vse obvezoval k spoštovanju sprejetih obvez. Velja pa zabeležiti, da je šlo za pobudo, ki je močno poživila beneško in širšo realnost, politično precej statično, vključila je v diskusijo številne slovenske kulturne delavce. Ves ta proces se je zaključil z volitvami, ki se jih je udeležilo več stotin Slovencev, največ preferenčnih glasov pa je zbral prof. Viljem Černo, med vsemi najbolj znan slovenski predstavnik, tako v najbolj oddaljeni domačiji v Kanalski dolini kot v najbolj zakotni vasi v Benečiji. Neuspehu pobude, ki je vzbudila na terenu toliko pričakovanj, je sledilo veliko razočaranje, posledice katerega občutimo še danes.

Kulturno jedro v Reziji

Devetdeseta leta so bila zelo pomembna tudi za rezijansko dolino. Takrat se je zaključeval poseben evropski projekt "boja proti revščini", ki ga je izdelal Renato Quaglia, financirala pa Evropska skupnost. Težil je k povezavi ekonomskega in kulturnega elementa pri pospešitvi razvoja doline pod Kaninom. Ko se je projekt zaključil in so zmanjkali evropski ekonomski viri, je na pobudo domačih kulturnih delavcev, v prvi vrsti kasnejšega župana Luigija Palettija in drugih, nastopila Zveza slovenskih kulturnih društev in nadaljevala s tisto izkušnjo, dragoceno za Rezijo. Odprla je svoj sedež na Solbici in zaposlila Luigio Negro, ki od takrat odigrava pomembno kulturno vlogo, deluje povezovalno, je v dolino uvedla kulturni turizem in po svojih močeh pospešila krajevne tudi drobne gospodarske dejavnosti.

Za dolino pod Kaninom je bilo odprtje sedeža ZSKD velika pridobitev, saj so tudi Rezijani končno dobili svoje kulturno jedro, v katerem definirati nove oblike delovanja in razvijati nove možnosti kulturnega in vsesplošnega razvoja. Primer Rezije dokazuje, da je SKGZ v svoji petdesetletni zgodovini znala biti odprta in dojemljiva za spodbude, ki so prihajale s teritorija. V ta okvir sodi odprtje dvojezične šole a tudi odločitev, da postane časopis Novi Matajur tednik. Z vztrajnostjo in prepričevanjem so znali predstavniki Zveze iz videnske pokrajine vplivati tudi na koncept razvoja manjšinske skupnosti, ki je seveda ne brez težav in pomanjkljivosti postajal vse bolj odprt in policentričen.

Po slovenski osamosvojitvi

Z osamosvojitvijo Slovenije je prišlo do velikih sprememb tudi v manjšinski skupnosti. V Benečiji se je takrat pojavil Svet slovenskih organizacij, na začetku sicer kot slon v trgovini s kristalom. V skupnosti, ki je v vseh letih, ko se je spopadala z nacionalizmom in nepriznavanjem, znala ustvariti akcijsko enotnost in skupno nastopati glede vseh bistvenih vprašanj (v veliko večji meri kot na Tržaškem in Goriškem), so novi časi prinesli zahtevo po opredeljevanju za eno ali drugo krovno organizacijo, za eno ali drugo opcijo. Postopoma se je vzdušje umirilo, bipolarni sistem se je z leti vnesel in smo že pri današnjih dneh.

Leta 1999 smo bili Slovenci videnske pokrajine prvič uradno priznani in zaščiteni v zakonu za jezikovne manjšine v Italiji. Dve leti kasneje nam je bila z zaščitnim zakonom slovenske manjšine priznana tudi pravica do enakopravnosti z ostalimi Slovenci v deželi Furlaniji Julijski krajini. Polstoletni napor in žrtve so bili poplačani, čeprav je pred nami še dolga pot, da nadoknadimo zamujeno v razvoju naše skupnosti.

Organizirana prisotnost Slovencev v videnski pokrajini je vsekakor danes široka in kakovostna, delovanje razširjeno po vsem teritoriju in specializirano, kulturna ponudba vse bolj raznolika. Pomembno vlogo odigravajo in še jo bodo lahko odigravali slovenski izvoljeni predstavniki. Naloga SKGZ in drugih manjšinskih dejavnikov v

videnski pokrajini je spodbuditi večjo koordinacijo med vsemi političnimi, kulturnimi in gospodarskimi akterji in obenem ustvariti pogoje in priložnosti za skupno razmišljanje, saj je naša skupnost močnejša in zavednejša, a še vedno se mora spopadati s svojimi večnimi sovražniki: z asimilacijo in socio-ekonomsko šibkostjo.

* Prispèvek je nastal leta 2004 ob 50-letnici SKGZ in je tokrat prvič objavljen.

1974 – 1. NATEČAJ MOJA VAS

Dejavnosti v slovenskem jeziku, namenjene otrokom, predvsem v obliki popoldanskega pouka v šolskih prostorih ali župnjiščih so se v Benečiji in vsem našem prostoru ob meji do Kanalske doline začele v šestdesetih letih. Veliko družin je pokazalo zanimanje za pobude, ki so vrednotile domači slovenski izraz, težave pa so se pojavljale takoj na začetku. Šolske oblasti niso bile v večini primerov pripravljene dati na razpolago šolskih prostorov za pouk slovenščine, nacionalistični politični dejavniki pa so vselej poskrbeli, da so med ljudmi ustvarili neprijetno, težko ozračje in odklon.

V prvi polovici sedemdesetih let prejšnjega stoletja pa je na pobudo Študijskega centra Nediža prišlo do prvih kontinuiranih dejavnosti namenjenih otrokom, od popoldanskega in glasbenega pouka do poletnih letovanj in narečnega natečaja Moja vas. In prav te pobude so bile osnova za razvoj dvojezičnega šolanja v Nadiških dolinah. Prvi natečaj Moja vas je potekal leta 1974, le deset let kasneje je v Špetru odprl svoja vrata dvojezični vrtec.

Predsednik Študijskega centra Nediža je bil Paolo Petricig. V svojem govoru na prvem nagrajevanju je predstavil smisel in pomen natečaja Moja vas:

»S prvim natečajem "Moja vas" za spis v slovenskem narečju, namenjenim našim otrokom in odraščajočim od šestega do petnajstega leta starosti, si je Študijski center Nediža zastavil nekaj ciljev, ki jih je bilo mogoče preveriti ob izpeljavi natečaja.

Prvi cilj je bil izpeljava pisne izkušnje v slovenskem narečju za odraščajočo mladino na čim širšem območju Beneške Slovenije. Mladim smo omogočili prosto rabo na-

rečja tudi v pisni obliki, ne da bi se morali ukvarjati s pravopisno transkripcijo, ki je običajno največja ovira za razvoj tovrstne dejavnosti pri otrocih.

Drugi cilj je bil pridobitev (in naknadno posredovanje strokovnjakom in drugim zainteresiranim) čim bolj spontanih narečnih zapisov, ki bi jih bilo mogoče preučevati z jezikovnega vidika (tako glede strukture jezika kot besedišča in literarne vrednosti).

V tako kratkem času ni mogoče dokončno oceniti te izkušnje, ki so jo med drugim pozorno spremljale pomembne osebnosti z znanstvenega, literarnega in kulturnega področja. Omejil se bom le na nekaj značilnosti teh 119 besedil, ki smo jih zbrali.

Prva se nanaša na zapisovanje našega jezika. Najmlajši tekmovalci, vendar tudi nekateri starejši, so si pri tem pomagali z znanjem iz šole oz. z italijansko pisavo, drugi so se oprli na druge jezike iz srednje šole, npr. na angleščino, nekateri pa so se poslužili slovenske pisave, pri čemer so tudi naleteli na nekaj težav.

Tako kot pravilno ugotavlja Pasquale Gujon v svojem kratkem poročilu, je očitna razlika tudi med dečki in deklicami. Prve najbolj zanimajo teme s področja dela in družbenega življenja, medtem ko deklice raje opisujejo vasi, ljudi in njihov zunanji videz. Deklice poudarjajo, kako močno ljubijo svojo vas in pogosto izjavljajo: " ... čeglih moja je na majhana vaščina, vsegljih bi jo na zamenila za majdno rieč na sviete".

Nadalje je mogoče besedila tudi prostorsko razvrstiti, kot je razvidno tudi iz brošure, ki ste jo prejeli. Gre za delitev na območje Nediških dolin in območje Terske doline. Otroci boste sami ugotovili, da vsa besedila niso enako razumljiva, sicer pa se lahko iz vseh marsikaj naučimo.

Pa še nekaj besed o komisiji, ki je pregledovala spise natečaja "Moja vas". Sestavljali so jo: učiteljica Silvia Raccaro Pittioni, pesnik Dino Menichini, arhitekt Valentino Simonitti, duhovnik Pasquale Gujon, Michele Qualizza, inženir Michele Gubana in profesor Walter Zamparutti. Prav oni so tudi predlagali objavbo brošure "Vartac-Moja vas". Zaradi časovne stiske smo zanjo izbrali le osem besedil osmih otrok iz različnih vasi in različnih starosti. Najbolj problematično je bilo izbrati način zapisovanja in odločili smo se, da bomo uporabljali slovensko pisavo, besede italijanskega ali furlanskega izvora pa smo pustili v originalni obliki. Otrokom predlagamo, naj nadaljujejo z zapisovanjem, ki so ga prvotno izbrali za svoje spise, hkrati pa naj spoznajo tudi naš način zapisovanja njihovih besedil. Ugotovili boste, da se lahko le v nekaj minutah naučite brati tudi naše zapise, saj boste v njih našli iste besede, ki ste jih tudi sami uporabili.

Pozorni morate biti le na naslednje: kjer je zapisano "c", morate izgovarjati italijanski "z". Morda se zdi čudno, vendar ima vsak jezik svoja pravila. To gotovo dobro vedo dijaki nižjih srednjih šol.

Glede nagrad: sami ste že ugotovili, da jih je veliko. Malce nerodno nam je bilo, ker so nam skoraj vsi, ki smo jih prosili za kako darilo za vas, takoj kaj dali. Ko pa smo ugotovili, da je daril dovolj le za polovico sodelujočih otrok, smo pomislili: kako naj po tako lepem prazniku s pesmijo in glasbo pošljemo domov praznih rok toliko otrok z natečaja "Moja vas"? In tako smo poskrbeli, da boste vsi prijetno presenečeni.

Tudi sam bi se rad zahvalil vsem, ki so s tako pomembnimi in dragimi darili pripomogli k uspehu našega natečaja, predvsem prijateljem iz Čedadada, ki so prispevali veliko daril ali pa drugače sodelovali. Pa še nekaj besed našim mladim Benečanom: An vi otroc, bi van teu poviedet, de usak krat, ki van se bo dalo, nardita an tema, an še dva al tri, kar četa vi, al pa an disegn s kajšno besiedo po slovensko an pošjajta use na tist naš direcion, ki smo dal za pošjat te parvi tema: "Moja vas – Špietar – S. Pietro al Natisone".

Tako lahko izjavimo, da se je druga izvedba natečaja "Moja vas" že začela, čeprav se še ni končala niti prva.

Srčno upamo, da se bo to sodelovanje nadaljevalo. Dobro vemo, da so pri delu otrokom pomagali mnogi starši in učitelji. To dokazuje, da so tudi po družinah in šolah čutili željo po sodelovanju pri tej kulturni pobudi, ki zadeva pisno rabo slovenskega narečja. Prepričani smo, da sta osnovna razloga, zaradi katerih so starši in učitelji tako zavezeto sodelovali pri pobudi "Moja vas", zanimanje in ljubezen do našega starodavnega jezika.«

Ni brez pomena, da je bil v delovni skupini, ki je ocenila prispevke otrok za Mojo vas tudi priznani pesnik in novinar krajevnega dnevnika Messaggero Veneto Dino Menichini, ki je spodbudil otroke, naj ostanejo zvesti svoji zemlji in svojim koreninam:

»Sem pesnik in ustvarjam v italijanskem jeziku. Rodil sem se v Stupicci na gornjem koncu Nediške doline. Življenjske okoliščine so me pri šestih letih odtrgale od rojstne vasi. Živel sem v Umbriji, študiral v Rimu in se nato vrnil v Furlanijo. Tu delam kot novinar, učitelj in pišem pesmi.

Naj takoj poudarim naslednje: sam nisem nikoli rekel, da sem Furlan, vedno sem se izjavljal za človeka Nadiške doline; zame je bilo pomembno izpostaviti to značilnost, ki je bolj moralna in duhovna kot pa topografska ali zemljepisna.

Podobno – in tako je tudi prav – vam prebivalec Karnije ne bo nikoli rekel, da je Furlan; vedno se vam bo predstavil kot Karnijec. Kaj želim s tem povedati? Da na nekaterih področjih ozemlja italijanske države obstajajo specifični civilizacijski otoki, ki so tudi kulturni otoki; gre za posebna duhovna območja, ki so s svojo raznolikostjo pomembno bogastvo za državo, za katero so hkrati tudi kulturna, družbena, zgodovinska in moralna dediščina.

Zdaj pa bi želel čisto na kratko nagovoriti tudi vas, otroci. Povedal bi tole: nekoč, ko boste zrasli, boste verjetno služili v italijanski vojski. Jaz sem novinar in se spominjam intervjuja, ki sem ga opravil z nekim alpincom ob zadnjem državnem shodu alpincev v Vidmu. Alpinec iz Terske doline mi je dejal: “Jaz se čutim drugačnega.” Vprašal sem ga: “Zakaj pa?” “Ker sem alpinec.” Lepo bi bilo, da bi vi nekoč na podobno vprašanje odgovorili: “Jaz sem drugačen, sem bil vedno drugačen od drugih.” Zakaj? “Ker sem se rodil v Terski dolini, v Nediških dolinah, v dolini Idrije.” Glejte, ta vaša različnost bo nekoč osnova za vašo samostojnost in za vašo osebnost.

Sam sem prebral vaše spise in moram priznati, da bi jih objavil veliko več od tistih, ki so dobili mesto v brošuri “Vartac – Moja vas”. Kot vam je že razložil Pavel Petričič, se nam je mudilo in nismo imeli dovolj denarja za objavo tudi drugih pripevkov.

Če me vprašate, ali je bila potrebna izdaja tovrstne knjižice v narečju naših dolin, vam lahko prepričano odgovorim: “Seveda!” Ko smo se namreč mi rodili, ko sem se jaz rodil, so bile prve besede, ki sem jih slišal, izrečene v slovenskem narečju iz Stupice. Glejte, tu ne gre za nikakršno izposojjo slovenščine, ki se govori ontran meje; gre za to, da tu živi civilizacija, ki se razlikuje od prebivalstva v preostalih predelih Furlanije.

S tem priporočilom se vam zahvaljujem, da ste se udeležili tega natečaja, ki želi ovrednotiti neko čisto našo, tipično krajevno kulturo. Nobena kultura se ne more razglasiti za kulturo višje stopnje, če ni močno zakoreninjena v rojstni zemlji. Vedite, da lahko postanete in ostanete pesniki le takrat, ko se zavedate, da morate biti močno zakoreninjeni v zemlji, na kateri ste se rodili.

Že sama furlanščina je poseben jezik. Strokovnjaki, začenši z Graziadiom Ascolijem, potrjujejo, da je furlanščina jezik in ne narečje. Je eden od ladinskih jezikov, v katerih se besede razlikujejo od kraja do kraja. Furlanščina iz Cordenonsa se na primer zelo razlikuje od furlanščine iz Rigolata. Zato sem prepričan, da imajo pesmi, ki jih piše Renato Appi v furlanščini iz Cordenonsa, enako dostojanstvo kot one, ki jih piše Enrico Fruch v karnijskem govoru iz Rigolata.

Vsaka dežela ima svoj jezik, vsaka dežela ima svoje posebnosti, vsaka dežela ima svojo duhovno podobo. Zato vam priporočam, da bodite vedno otroci Nediških dolin, otroci Terske doline, otroci tiste dežele, ki ji v italijanščini pravimo *Slavia italiana*. Vendar samo ime ni pomembno, saj se imena spreminjajo, zgodovina pa ostane.«

»TA TRST JE KOT VERA, KI NE DOGORI.«*

MARTIN LISSIACH

Prizadevanja Zveze slovenskih kulturnih društev za ovrednotenje Slovencev v tržaškem mestnem središču na poti dialoga, sodelovanja in utrjevanja zavesti s projektom Slofest in drugimi pobudami.

Širše družbene dinamike, ki silijo čedalje večji delež tržaške populacije, da pomika svoja bivališča v tržaško širšo okolico, so prizadele tržaški živelj. Pri tem gre poudariti, da se je delovanje Slovencev v gosto naseljenem tržaškem mestnem središču dosledno krčilo zaradi razpršenosti Slovencev in posledičnega pomanjkanja kontinuitete slovenskega bivalnega prostora, kar je pospešilo asimilacijske procese. K tej sliki pa gre dodati, da ostaja tržaško mestno središče zaledje, v katerem se nahajajo sedeži osrednjih ustanov organizirane družbe Slovencev v Italiji.

Zveza slovenskih kulturnih društev deluje v tem kulturnem kontekstu. V programske smernice ZSKD že veliko let sodi podpora razvoju širšega mestnega področja, v katerem delujejo številne izmed njenih članic. Obravnavani izzivi sodijo sicer po svoji naravi v obseg dela pokrajinskega odbora ZSKD za tržaško pokrajino. Trenutna slika institucionalnega telesa ustanove je odraz predvidenih statutarne dejavnosti, ki so za triletno obdobje 2011–2013 potekale spomladi leta 2011.

Jasno pozornost do mestnega središča je PO ZSKD pokazal že v prvem projektu: šlo je za pomoč pri izvedbi otroškega gledališkega projekta, ki je potekal v obliki treh delavnic v sklopu društev KD Ivan Grbec iz Škednja, SKD Slavko Škamperle

iz Sv. Ivana in SKD Barkovlje. Trajnostna vrednost projekta se je udejanjila v sezoni 2012/2013, ko so društva nadaljevala projekt avtonomno.

Sledili so še številni projekti za ovrednotenje tržaškega mestnega središča, med temi gre izpostaviti projekcijo filma Gremo mi po svoje, ki si ga je ogledalo čez 500 učencev in dijakov slovenskih šol iz tržaške pokrajine, in projekcijo filma Piran – Pirano v društvu SKD Slavko Škamperle. Nezanemarljivo je sodelovanje leta 2012 pri uveljavljenem tržaškem festivalu Raz/seljani – Dodgodki na temo migracij s priredbo okrogle mize o usodi Bosne in Hercegovine ter s projekcijo bosanskega filma Grbavica za dijake tržaških višjih srednjih šol. Temu gre dodati tudi podporo članici Slovenski klub pri izvedbi literarnega dogodka Oh poetico parco na območju nekdanje psihiatrične bolnišnice v Trstu, pri organizaciji treh večerov posvečenim Krasu v novem kulturnem centru Pokrajine Trst – Skladišču idej ter pri izvedbi vsakoletnega branja pesmi pred Kosovelovim doprskim kipom v tržaškem Ljudskem vrtu.

Izkušnje na tem področju so pripeljale PO ZSKD do globljih refleksij na temo tržaškega mestnega središča. Očitna je postala potreba po uveljavljanju razmišljanj in dinamik, ki se tičejo celotne slovenske narodne skupnosti v Italiji, in okrepitvi tega segmenta delovanja, ki bi presegalo meje ljubiteljske kulture in bi uokvirilo to družbeno področje v širšo sliko slovenskih subjektov v Trstu, še zlasti na poti odprtosti in dialoga z večinskim prebivalstvom.

Slofest je nastal na teh temeljih. Leta 2012 si je PO ZSKD zamislil projekt, ki bi potekal v tržaškem mestnem središču. Cilja, ki ju je projekt zasledoval, sta bila predstavitve slovenske stvarnosti večinskemu delu prebivalstva in enotni nastop slovenskih organizacij. Za doseganje prvega cilja se je takoj izpostavila nujnost po priredbi dogodka na izredno prehodnem območju tržaškega mestnega središča, kjer bi Slovenci pritegnili pozornost še zlasti mimoidočih.

Skupna pobuda, ki bi prikazala celovito sliko dejavnosti slovenske narodne skupnosti v Italiji, je imela kot cilj tudi dvig zavesti o potencialu ter o številčnosti in kvaliteti vseh komponent slovenske družbe v tržaški pokrajini. Snovanje projekta je potekalo

namreč jeseni 2012, ko so odločitve rimske vlade z vidika financ postavile pod velik vprašaj celo obstoj organiziranosti Slovencev v Italiji. Kljub previdnosti in očitnim težavam pri finančni konstrukciji projekta je PO ZSKD vztrajal pri organizaciji dogodka z jasno zavestjo o možnem dvigu motivacije in samozavesti Slovencev v Italiji. Jasno je bilo tudi, da je bila jakost tega učinka odvisna od širine, ki bi ga dogodek dosegel v smislu vključevanja čim širšega števila sodelujočih posameznikov, društev in ustanov.

Predlog projekta je kljub organizacijsko težkemu delu naletel na veliko odprtost javnih uprav, saj so ga podprle Občina Trst, Pokrajina Trst in Avtonomna dežela Furlanija – Julijska krajina. K tem gre dodati še pokroviteljstvo vseh občin tržaške pokrajine. Iz Slovenije sta svojo podporo izrazila Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Poleg omenjenih so projekt podprli še Sklad Libero in Zora Polojaz, Zadrudna kraška banka in Tržaška trgovinska zbornica.

Slofest je potekal v Trstu 20., 21. in 22. septembra 2013. Delil se je na dva poglobljena segmenta: prireditveno-festivalsko dejavnost, ki je potekala v glavnem v velikem šotoru na Borznem trgu, in razstavno-predstavitveno dejavnost slovenskih ustanov, ki je potekala na bližnji Ulici Cassa di risparmio, kjer so v stojnicah svoje delovne predstavljali: Tržaška knjigarna in založba Založništvo tržaškega tiska, Narodna in študijska knjižnica in Slovenski raziskovalni inštitut, Primorski dnevnik, Glasbena matica in Slovensko stalno gledališče, taborniki Rodu modrega vala, Slovenska zamejska skavtska organizacija in Združenje slovenskih športnih društev v Italiji, Dijaški dom Srečka Kosovela in Krut, slovenske šole v Italiji, Slovensko deželno gospodarsko združenje in Kmečka zveza, Slovenski izobraževalni konzorcij – Slov.I.K, zavod Ad formandum in Qubik kava.

Pri snovanju festivalskega programa, kateremu je bila razstavna dejavnost komplementarna, se je pojavilo vprašanje o nevarnosti prikaza dejavnosti slovenske narodne skupnosti v Italiji kot prvine avtoreferencialnega sistema, ki bi pahnilo usodo projekta na pot dodatne getizacije Slovencev v Italiji, kar bi z druge strani povzročalo

tudi vtis, da se Slovenci folklorno predstavljajo na tržaških ulicah. Da bi se izognil tej nevarnosti, je PO ZSKD vključil čim širše število zunanjih akterjev, ki se delita v glavnem na dve enoti: italijanske (kulturne) sredine, ki so že od nekdaj podpirale Slovence v Italiji, in zastopanost slovenskih enot iz ostalih dveh pokrajin Furlanije-Juljske krajine, v katerih so naseljeni in delujejo Slovenci.

Slika tega je postala jasna že na preddogodku Slofesta. ZSKD je stopilo na pot sodelovanja z že omenjenim Slovenskim klubom in Skupino–Gruppo 85, ki že skoraj 30 let zagovarja dialog med etničnimi komponentami Trsta. Skupaj so te tri ustanove 10. septembra gostile v tržaškem muzeju Sartorio predvečer mednarodnega literarnega festivala Vilenica.

Tudi prvi dan Slofesta je izpostavil to tipologijo sodelovanja. V jutranjih urah je Slovenski raziskovalni inštitut pripravil delavnice, med katerimi so dijakom predstavili pisano jezikovno in narodnostno sliko našega prostora v sodelovanju s Furlanskim filološkim društvom, Slovenskim izobraževalnim konzorcijem, Skladom Mitja Čuk in Italijansko unijo. Tudi popoldanska kava s knjigo ob izidu italijanskega prevoda Bartolovega Alamuta je nastala v sodelovanju z društvom Cizerouno in založbo Comunicarte.

Otvoritveni večer je potekal v znamenju petja. Na štirih lokacijah na tržaških ulicah je zapelo 15 zborov iz tržaške, goriške in videnske pokrajine, med temi gre omeniti tudi gostujočo folklorno skupino Sot la Nape iz Ville Santine in zbor Halietum italijanske skupnosti iz Izole. Na otvoritveni slovesnosti je čez 200 pevcev vseh omenjenih zborov v pozdrav Pahorjevemu mestu v zalivu zapelo Vrabčevo Zdravljico. Občinstvo so nagovorili tržaški župan Roberto Cosolini, tržaška odbornica Antonella Grim, predsednica Pokrajine Trst Maria Teresa Bassa Poropat, deželni odbornik Gianni Torrenti in ministrica za Slovence v Zamejstvu in po svetu Tina Komel, ki sta jo pred slovesnostjo na pobudo Slovenske kulturno-gospodarske zveze sprejela tako Bassa Poropatova na sedežu Pokrajine kot Cosolini na sedežu Občine. Otvoritveni slovesnosti sta sledila še gledališka predstava v produkciji SSG 110 okusnih let in plesni performans Daše Grgič.

Protagonisti sobotnega programa so bili mladi: dijaki tržaških višjih srednjih šol so preplavili mestno središče z udeležbo na fotoorientacijskem pohodu v priredbi SPDT-ja, tabornikov RMV in SZSO. Popoldne so nastopile plesne skupine članic ZSKD in ZSŠDI ter mladinski in otroški pevski zbori, pri katerih velja omeniti nastop Malih lujerjev pod vodstvom Davida Clodiga. Ob tem je v zgodovinski kavarni Tommaseo potekal literarni pogovor med avtorjema detektivk Sergejem Verčem in Veitom Heinichenom. Vrstili so se tudi izjemno obiskani vodeni ogledi slovenskega Trsta (ogleda v italijanščini se je udeležilo nad 120 ljudi) in hitri tečaj slovenskega jezika.

Potek Slofesta so zaznamovale tri razstave: kolektivna razstava članov društva za umetnost Kons z naslovom Diptih – Dittico, razstava gigantografij izbora živečih tržaških slovenskih pesnikov in pisateljev ter razstava povečanih fotografij Maria Magajne, ki je bila na ogled v avli tržaške Trgovinske zbornice. Ta razstava je doživela tudi predstavitev v nedeljo, 22. septembra, zjutraj.

Pred otvoritvijo razstave je v Cerki Sv. Antona Novega potekala peta sv. Maša, ki jo je priredila Zveza cerkvenih pevskih zborov. Nedeljski dan je pa nasploh potekal v znamenju godb, ki so igrale v šotoru na glavnem prizorišču, ob tem je svoj prostor dobila tudi folklorna dejavnost s TFS Stu ledi. Veseli popoldanski intermezzo sta občinstvu ponudila člana tržaške kabaretne skupine Pupkin kabarett Alessandro Mizzi in Laura Bussani ob spremljavi ansambla I vortici de Divaccia.

Naj omenim še dva projekta, ki sta nastala namenoma za Slofest. Prvi je projekt Carminaccordion – izbor skladb Orffove opere Carmina burana v izvedbi zborov Jacobus Gallus, Bodeča Neža in Rdeča zvezda ob spremljavi harmonikarskega orkestra GM Synthesis 4. Drugi projekt pa je potekal pod naslovom Art-sprehod: z besedo in glasbo po krajih slovenske književnosti v Trstu, oblikovali so ga člani tržaških slovenskih gledaliških skupin in gojenci Glasbene matice. Umetniški vodja projekta Carminaccordion je bil Fulvio Jurinčič, režiser Art-sprehoda pa Danijel Malalan.

Slofest je oblikovalo čez 500 sodelujočih, ki so nastopali in na tak ali drugi način pripomogli k realizaciji dogodka v prostovoljni obliki. Zvrstilo se je čez 20 dogodkov. Cilji, ki so si jih organizatorji zastavili, so se uresničili. Prisotnost in navdušenje italijanskega dela Trsta je vlil Slovincem veliko motivacije in samozavesti ob dejstvu, da je kulturna ponudba Slovencev v Italiji kvalitetna, količinsko krepka in raznolika.

Trst je tudi slovensko mesto: Slofest je vsem prisotnim posredoval sporočilo, da Slovenci ne smemo zapuščati Trsta in da si moramo vztrajno prizadevati za to, da bomo prisotni v tržaškem mestnem središču. Ob tem pa se je popolnoma uveljavilo prepričanje, da je dialog možen in da se spleča vztrajati pri medsebojnem spoznavanju in zaupanju. Utrdila se je podoba Trsta kot mesta ob Jadranskem morju, v katerem se zrcali več jezikov, ljudi in kultur, ti pa mu skupaj dajejo tako enkratno podobo.

* citat iz pesmi Miroslava Košute "Ta Trst"

SEDEMDESETA OBLETNICA KOBARIŠKE REPUBLIKE

ZDRAVKO LIKAR

Primorska je bila po prvi svetovni vojni priključena k Italiji.

6. aprila 1941 sta Nemčija in Italija napadli Jugoslavijo in si jo razdelili. Kmalu se je začel širiti odpor proti okupaciji. V Sloveniji je nastala Osvobodilna fronta ter zelo kmalu tudi enote partizanske vojske. Upor se je razširil tudi na Primorsko. Na Primorskem je bil še prav posebej množičen odhod v partizane v prvih mesecih leta 1943 zaradi tega, ker so se na ta način mladeniči izognili vpoklicu v italijansko vojsko.

V Posočju so še pred kapitulacijo Italije delovali Gradnikova in Gregorčičeva brigada, ki sta prodrli tudi v Benečijo in Režijo. Poleg njih je v Posočju delovalo še nekaj partizanskih enot. 25. julija 1943 je bila odstavljena fašistična vlada v Rimu, fašizem je padel.

Od padca fašizma do kapitulacije Italije na Kobariškem ni bilo večje partizanske enote. Le po vaseh se je po spomladanskih aretacijah spet postavila na noge Osvobodilna fronta, saj so bili odbori zelo dejavni. Pred kapitulacijo Italije so bile v Posočju naslednje italijanske enote: 8. alpski in 11. bersaljerski polk ter obmejne enote. Poveljnik 24. armadnega korpusa v Vidmu general Licurgo Zannini je že 8. septembra ob 22. uri ukazal italijanskim enotam v Posočju, naj se umaknejo v Čedad. Ta ukaz je imel očitno namen preprečiti, da bi partizani dobili v roke italijansko orožje.

Kobariška republika

Partizansko vodstvo na Tolminskem je imelo že dalj časa zaupne pogovore s poveljnikom 3. alpinske pohodne brigade v Tolminu generalom Luigijem Masinijem. General je še pred kapitulacijo Italije partizansko vodstvo obveščal o italijanskih vojaških premikih in namerah. Tik pred kapitulacijo sta se general Masini in sekretar okrožnega komiteja KPS Peter Skalar domenila, da se bo italijanska vojska nemoteno umaknila iz Posočja v Furlanijo. In tako se je tudi zgodilo.

Cel dan 9. septembra so se skozi Kobarid od vzhoda proti Furlaniji umikale množice italijanskih vojakov. General Masini je še cel september ostal v Kobaridu na svobodnem ozemlju. Šele v začetku oktobra je odšel na območje Brescie in Bergama, kjer je postal poveljnik partizanskih enot »Fiamme Verdi«. Po vojni je postal prvi predsednik italijanske planinske organizacije CAI.

V dopoldanskih urah 10. septembra so prišle v Kobarid prve partizanske enote. Umikajoča se italijanska vojska je odpeljala s sabo v Čedad vse težko orožje. Po vojašnicah v Posočju je ostala le lažja oborožitev, oprema in strelivo.

Takoj po odhodu italijanske vojske je nastalo veliko osvobojeno ozemlje, tako imenovana Kobariška republika. Obsegala je območje od Gorice do Trente ter od Baške grape do Nadiških in Terskih dolin, to je več kot 2.500 km² z okoli 80.000 prebivalci. Center Kobariške republike je bil prav Kobarid zaradi svoje izredne lege in pomena na stičišču poti in dolin.

Nemška vojska ni imela na voljo dovolj sil, da bi zasedla to ozemlje. Le v Bovec in Tolmin so poslali manjši enoti, ki so ju kasneje okrepili. S hitro mobilizacijo in oblikovanjem novih partizanskih čet, ki so zasedle naselja in postavile zasede na cestah proti Kobaridu, se je oblikovalo strnjeno osvobojeno ozemlje. Nove čete so nastale na vsem obrobju tega ozemlja. Breginjska četa je zavarovala pot proti Čenti. Nimiško četo je v zahodni Benečiji organiziral Marko Redelonghi iz Zapotoka. Nadiška četa je nastala v vasi Štupca. V njej so bili Benečani iz Nadiških dolin in je

zaprla pot proti Čedadu. Četa je nastala tudi v Idrskem pri Kobaridu in je zaprla pot proti Tolminu. Na Bovškem je nastala Bovška četa in zaprla pot čez prelaz Predel. To so bile čete, ki so prve dni branile osvobojeno ozemlje in so bile kasneje jedro 2. Soške brigade.

Že 14. septembra 1943 pa je kobariški center vstaje ustanovil bataljon »Andreja Manfreda«, ki mu je poveljeval Franc Uršič – Joško iz Kobarida. Bataljon je štel 645 partizanov.

Ta enota je pod svoje poveljstvo zajela vse partizanske enote na Kobariškem, Bovškem ter v vzhodni in zahodni Benečiji.

Priliv v partizanske enote je bil izredno velik, zato je bilo oktobra ustanovljenih večje število čet in bataljonov ter 1. Soška brigada v Brdih, 2. Soška brigada v Kobaridu, Briško-beneški odred ter italijanski bataljon Garibaldi. Samostojne čete v Benečiji so bile v sestavi Briško-beneškega odreda in v sestavi 2. Soške brigade.

Z vsemi temi enotami v Kobariški republiki, ki so šteje več tisoč borcev, je poveljeval operativni štab Soških brigad. V Kobaridu je bila ustanovljena tudi 27. divizija Narodno-osvobodilne vojske Slovenije, ki ji je poveljeval Albert Jakopič-Kajtimir.

Zaradi izrednega pomena največjega osvobojenega ozemlja na Primorskem je oktobra 1943 v Kobarid prišel tudi del slovenskega partizanskega vodstva in sicer Dušan Kveder-Tomaž, Franc Leskovšek-Luka in dr. Joža Vilfan. Na njihovo pobudo je bila v Podbeli ustanovljena podoficirska vojaška šola. V vasi Kravar v Benečiji je bila ustanovljena 3. Soška brigada ter Vojno področje za Tolminsko.

V večini krajev na osvobojenem ozemlju so bili na splošnih volitvah izvoljeni narodno-osvobodilni odbori kot organi oblasti ter organizacije Osvobodilne fronte.

Na osvobojenem ozemlju je delovalo več bolnic, krojaške in čevljarke delavnice, mesnice, pekarnice. Oddelek za zveze je uredil poštno povezave na vsem ozemlju, kar je omogočilo hitro in učinkovito poveljevanje enotam.

Najbolj pomembno pa je, da so odprle vrata slovenske šole. Tudi v Benečiji. Slovenski jezik je bil za časa Italije prepovedan.

Tisoče internirancev, zapornikov in vojnih ujetnikov raznih narodnosti in iz raznih dežel so se po kapitulaciji iz Italije napotili v vse smeri. Mnogo jih je pribežalo tudi v Kobariško republiko.

Bivši borec "ruske čete" Gregor Žiljajev je v pisni izjavi 12. 12. 1982 zapisal:

»Kobarid je jeseni 1943 izgledal kot Babilon. Tu so se zbirali bivši jugoslovanski oficirji – vojni ujetniki, ki so utekli iz italijanskih ujetniških taborišč. Iz Italije so prihajali sovjetski državljani, ki so pobegnili iz ujetništva in internacije; prišli so tudi anglo-ameriški ujetniki, ki so utekli iz ujetniških taborišč.

... Ni enotnih uniform. Vsak je oblečen po svoje, kar je imel na sebi. Nekdo je bil v uniformi kraljeve vojske, nekdo v italijanski vojaški uniformi, redkeje v nemški. Mnogi so bili v civilni obleki. Vendar so vsi brez izjeme nosili titovke s peterokrako zvezdo.

V Kobaridu se je zbralo za celo četo sovjetskih mladeničev.« (Pisno izjavo hrani avtor).

Iz videmskih zaporov je bilo s posredovanjem vodstva Kobariške republike rešenih 56 zapornikov iz Kobarida in okolice, ki so bili aretirani pomladi 1943.

Organizirana je bila narodna zaščita, ki je postavljala straže na dostopih v vasi, njihove patrole so križarile po naseljih. V času Kobariške republike so bile na območju in obrobju osvobojenega ozemlja bitke proti prodirajoči nemški vojski v Breginju, na Predelu, pri Kamnem in pod Idrskim, pri šenkvirinskih mostovih, pri Štupci in drugod.

Sredi oktobra se je začel stopnjevati nemški pritisk na osvobojeno ozemlje. 13. oktobra so nemška letala bombardirala vasi Čezsočo, Žago in Svino.

Kobariška republika se je branila pred napadi 194. grenadirskega polka 71. divizije in 236. topniškega polka 162. turkeštanske divizije. Nemci so nekaj dni pred

splošnim napadom okrepili postojanke okoli svobodnega ozemlja. Glavni udarec so načrtovali iz bovške smeri. 26. oktobra se je začel napad. Pri Žagi je položaje branil 3. bataljon 18. brigade. Boji so bili srđiti. Bataljon se je moral umakniti do vasi Srpenica. Tu so boji potekali še naslednje tri dni. Nemci so tudi s topovi in letali obstreljevali položaje 18. brigade.

Nemški načrt za zavzetje Kobarida je bil zasnovan na ideji, da s silami, ki so že bile na položajih, vežejo enote 18. brigade, močne nove sile pa naj bi v več kolonah prodrle v mesto.

Zgodaj zjutraj 1. novembra so Nemci začeli napadati iz Bovške skozi podkrnske planine proti Drežnici, po dolini Soče in po grebenu Stola proti Kobaridu ter iz Tolmina čez Kolovrat in Livek proti dolini.

Partizanski odpor je bil krčevit, a so se morali zaradi hudega pritiska umakniti iz Kobarida. Tako je bilo konec Kobariske republike, ki je trajala 52 dni.

Zavladal je neznanski nemški teror. Streljali so talce, obešali ujete partizane, postrelili so nekdanje srbske taboriščnike. Požigali so vasi in senike.

Beneška Slovenija v času Kobariske republike

16. septembra 1943 je Vrhovni plenum Osvobodilne fronte slovenskega naroda izdal proglas, v katerem je zapisano, da izpolnjuje temeljno, iz naravnih in zgodovinskih pravic izhajajočo zahtevo slovenskega naroda ter proglašča priključitev Slovenskega Primorja svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji.

V proglasu je še zapisano, da je italijanski narodni manjšini na priključenem ozemlju zajamčena avtonomija. O izvedbi avtonomije bodo razpravljali pooblašćeni zastopniki slovenskega in italijanskega primorskega prebivalstva, kakor hitro bodo dovoljevale razmere.

S tem proglasom je najvišji organ Osvobodilne fronte razglasil priključitev vseh ozemelj, poseljenih s Slovenci. Torej ne samo tistih, ki so po Rapalski pogodbi leta 1920 pripadla Italiji, marveć tudi Benećije, Rezije in Kanalske doline. Vsaj tako je razumeti ta proglas, saj govori o italijanski narodni manjšini.

Beneška Slovenija in Rezija so bile po 8. septembru 1943 del svobodnega ozemlja Kobariske republike.

Na ozemlju Benečije je nastalo več partizanskih enot, ki so se s časom številčno precej okrepile. V Benečiji so bile aktivne tudi garibaldinske enote. Po nekaterih vaseh so bili ustanovljeni odbori Osvobodilne fronte. Partizanske enote so se spopadale z nemško vojsko, ki je od časa do časa prodrla iz Čedadada čez most pri Svetem Kvirinu. Prav pri Mostu je bilo v septembru in oktobru 1943 največ spopadov. 15. septembra 1943 je prišlo do prvega spopada z Nemci pri Štupci in 20. septembra zopet. Nadiška četa, v kateri so bili povečini Benečani, je tedaj prizadejala Nemcem velike izgube. 30. septembra so se v Srednjem sestali štabi Soške brigade, Briško-beneškega odreda in bataljona Andreja Manfreda ter vodstvo italijanskega partizanskega bataljona Garibaldi. Dogovorili so se o organizaciji, poveljevanju in oblikovanju novih partizanskih enot.

6. oktobra je Šentlenartska četa pri Dolenji Miersi skupaj z enoto Soške brigade bila hudo bitko. V boju je padel prvi beneški partizan Mario Jurman iz Hostnega.

Župnik Anton Kufolo je v svoj dnevnik 15. oktobra 1943 zapisal:

»Partizanov ni po dolini. Vsi so na meji pri svetem Kvirinu in na Karkošu – Stari gori. Neka brigada italijanskih Garibaldincev se je priklatila v dolino in je nasilno ljudem odnašala živeža, obleke in druge potrebščine po Špetru, Barnasu in Bjačah. Potegnila se je čez Vrh proti Mažerolam. Slab vtis je napravila, ker dosedaj slovenski partizani niso stikali po hišah ali ropali.«

Nemci so hoteli v Benečiji mobilizirati vse moške od 18. do 45. leta. 6. oktobra so v jutranjih urah obkolili Špeter, Dolenji Barnas, Ažlo in Dolenjo Mierso. Iz teh vasi so odpeljali v nemška taborišča mnogo ljudi. V občini Špeter je bilo med vojno odpeljanih 35 ljudi in v taboriščih jih je umrlo 11. Iz občine Podbonesec je bilo odpeljanih 55 ljudi, 16 jih je v taboriščih umrlo. Iz občine Sovodnje je bilo v taboriščih 6 ljudi; vsi so tam umrli.

Oktober 1943 so nemška letala bombardirala Podsrednje in Zamir.

Anton Kufolo v dnevniku 15. oktobra piše:

»Bombniki grmijo čez Mijo. Ljudje so se zatekli v podskale v strugi Nediže. Po vseh vaseh iščejo jame in zavetišča po potokih in po hribih. Topovi streljajo izza Čedada proti Mažerolam.«

16. oktobra zapiše:

»Dvema angleškima majorjema in petim častnikom sem danes dal kosilo. Reveži so prestrašeni, ker se bojijo vdora Nemcev. Le major Ballentine je še pogumen. Vznemirljive novice prihajajo iz Čedada. Nemcem vsaki dan prihajajo nova ojačanja. Ljudje so prepričani, da naši partizani ne bodo kos nemški vojski, ki razpolaga z brezštevno artilerijo, s tanki, oklopnimi vozovi, aeroplani. Ljudje se pripravljajo na nemški vdor. Pripravljajo skrivališča – skrivajo in pokopavajo obleko, živež. Vsi smo v skrbeh, zlasti fantje in mladi možje, ki si pripravljajo brloge v gozdovih in skalah.«

22. oktobra Kufolo zapiše:

»Čez noč so brez hrupa izginili vsi partizani. Pomaknili so se v Breginjski kot. Tudi mejo na svetem Kvirinu in Karkoš so popolnoma izpraznili. Sinoči so pognali v zrak vse mostove po cestah in potokih. Sedaj imajo Nemci prosto pot in gorje nam! V strahu čakamo odkod bodo prihrumeli Nemci.«

Okrožni komite Komunistične partije za Brda in Benečijo je 23. oktobra pisal štabu 27. divizije:

»V zvezi z zadnjimi vojaškimi rekvizicijami po Furlaniji in v krajih, kjer prebiva italijanska manjšina, se je napravila marsikatera taktična napaka. Mi smo položaj proučili, zbiramo točne podatke in poravnavamo škodo, kjer je to potrebno. Te korake smo bili prisiljeni podvzeti, ker se zavedamo, da so danes simpatije tega prebivalstva na naši strani. Kar bi z rekvizicijami na eni strani dobili, bi na drugi strani izgubili najmanj trikrat toliko, kar so ljudje pripravljeni sami od sebe prostovoljno dati.« (Arhiv RS, fasc. 273).

Pomemben partizanski voditelj dr. Jože Vilfan je 27. oktobra pisal štabu 27. divizije iz Prosnida naslednje:

»Položaj v Beneški Sloveniji se zdi veliko težji, vedno bolj delikaten. Predvsem ljudi demoralizira to, da tukaj do sedaj ni nobene stalne oblasti. Enkrat vidijo italijanske partizane, enkrat slovenske in potem rečejo: Do sedaj smo vedno bili pod Tipano in Tipana je bila pod Vidmom. Počakajmo, da bo zopet država, prava država in njej se bomo priključili.

Ljudje so torej pasivni, smatrajo, da je sedaj anarhija in da bo po vsej verjetnosti prišla zopet Italija. Splošno se tudi boje naše mobilizacije in da jih bomo mi odpeljali na Hrvaško, sami pa so se pripravljene boriti le v Furlaniji. Pri tem vas vprašam ali ne bi kazalo odložiti mobilizacijo.

Treba pa bo pomisliti tudi na organizacijo aprovizacije – premnogi nimajo kaj jesti!« (Arhiv RS, fasc. 273/I).

Štab 20. brigade je 28. oktobra pisal štabu 27. divizije:

»Prvi bataljon se nahaja v vasi Šentlenart, kjer vrši mobilizacijo. Ena četa je zavarovala kvirinski most in s patroljami kontrolira ozemlje proti Čedadu.

Drugi bataljon je v Kravarju, kjer v vsem okrožju vrši mobilizacijo.

Poleg tega mora naša brigada kontrolirati prevoz blaga iz Benečije v Čedad. Na terenu, kjer je naša brigada, je zelo malo živil. Civilno prebivalstvo je vezano na zamenjavo kovanja in jabolk za koruzno moko, riž in makarone. Skušali bomo dobiti zvezo s Furlanijo, kjer je dosti zalog moke in živine. Obvesti naj se takoj štab Garibaldijeve brigade, naj ne hodi s svojimi patrolami v dolino Nadiže po prehrano, ker je to sektor 20. brigade.« (Arhiv RS, fasc. 273/I).

Moj namen pri tem poglavju ni bil, da bi v celoti orisal dogajanje v Beneški Sloveniji v septembru in oktobru 1943. Pokazati sem hotel le drobce iz življenja Benečanov. Življenje ni bilo lahko. Nemci, italijanski in slovenski partizani so mobilizirali moške, dogajale so se krivice, pustošila je lakota. Bil je vojni čas, ko so prišle včasih na dan najnižje strasti in početje.

Kobariška republika je imela velik vojaški in politični pomen. Ustanovljene so bile nove velike partizanske enote. Moč partizanske vojske na Primorskem se je zelo povečala. Še večji od vojaškega je bil politični pomen. V Kobariški republici so bili izvoljeni narodnoosvobodilni odbori kot zametki ljudske oblasti ter odbori Osvobodilne fronte kot politični organi v boju proti fašizmu in nacizmu.

Še večji pomen pa pripisemo dejstvu, da je bilo v obseg Kobariške republike vključeno celotno območje na zahodnem slovenskem robu. V republiko so bili poleg Posočja in Brd vključene tudi Nadiške in Terske doline v Beneški Sloveniji. Prvič po dvajsetih letih fašizma so bile odprte slovenske šole. V Benečiji pa sploh prvič v zgodovini. Po padcu Kobariške republike je morala Benečija čakati še več kot 40 let, da je bila v Benečiji sredi osemdesetih let dvajsetega stoletja odprta prva privatna dvojezična šola.

Benečija je jeseni 1943 bilo ozemlje, naseljeno s Slovenci, za katerega se je bojevala tako italijanska kot slovenska stran. In v tem metežu se je znašel Benečan in čakal konec vojne. Bilo je treba preživeti še osemnajst krvavih mesecev, ko je vladal nepopisen teror in pomanjkanje. Šele majski dnevi leta 1945 so prinesli olajšanje.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenija, Ljubljana

Franc Črnugelj-Zorko: Na zahodnih mejah 1943, knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1986

Joško Ošnjak: Pod Matajurjem, tiskarna Jože Moškrič, Ljubljana 1970

Franjo Bavec-Branko: Bazoviška brigada, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1970

Franco Stefani: Senza pace 1915-1945, Cooperativa editoriale Il campo, Monfalcone 1985

Pavel Petričič: Pod senco trikolore, Zadruga Lipa, 1997

Kobarid, Kobariški muzej, 1997

Zdravko Likar: Franc Uršič-Joško, Kobariški muzej, 2000

Zdravko Likar: Narodni heroj Ivan Likar –Sočan, Fundacija Poti miru v Posočju, 2011

Anton Cuffolo: Moj dnevnik, Dom, 1986

Kobariška republika, Občina Tolmin, 1973

Pisne izjave: Joško Ošnjak, Franc Črnugelj-Zorko, Oton Medveš, Gregor Žiljavec

Osebnih arhivi: Franc Črnugelj-Zorko, Zdravko Likar, Marija Kenda-Majda

PREGON SLOVENSКИH DRUŽIN S KOROŠKE LETA 1942*

BRIGITTE ENTNER

V zgodnjih jutranjih urah 14. aprila 1942 se je pričela tako imenovana K-akcija, deportacija 227 slovenskih družin s Koroške. Akcija naj bi bila začetek "etnično čiste" Koroške. Pod geslom "Der Kärntner spricht Deutsch!" naj bi izginilo vse, kar je bilo do takrat slovenskega. Ti ukrepi so prizadeli vse enako: moške, ženske, otroke in starejše ne glede na njihovo starost ali socialni položaj. Najmlajši otrok je bil star komaj nekaj dni, najstarejši moški pa nad 80 let. Ljudje, ki se niso vključevali ali opredelili za narodno skupnost so bili enako prizadeti kot funkcionarji društev in združenj. Vseeno je bilo, če je družinski član že služil v Wehrmachtu (nemški vojski). Vsem skupaj je bil pri srcu slovenski jezik, a tega so govorili tudi drugi. Marsikateri pristaš nacionalsocializma in funkcionar NSDAP je komajda obvladal nemščino in je doma raje govoril slovensko, "po domače", kot so sramežljivo dejali.

Potem, ko so se na domačijah pojavili člani "Reservepolizeibataillon-a 171", so imeli prizadeti le izjemoma več kot eno uro časa, da so pripravili najvažnejše za na pot. Družine z malimi otroki, in teh je bilo veliko, so komaj uspele, da oblečejo otroke, kaj šele, da bi zmogle premišljeno pripraviti plenice, puder in perilo. Tudi zajtrka ni bilo. Hišni ključ z listkom so morali oddati komandantu, malo kasneje pa so bili prisiljeni s podpisom potrditi brezpogojno predajo svojega imetja v prid "Deutsche Ansiedlungsgesellschaft" (Nemška naselitvena družba).

15. aprila se je na skrivaj že odpeljal prvi transport iz celovškega kolodvora v Wassertrüdingen (taborišče Hesselberg), v Hagenbüchach in Bibart (taborišče Schwar-

zenberg), naslednji dan pa so sledili transporti v Frauenaurach in Glasow (taborišče Rehnitz). Medtem ko se je nahajal Rehnitz blizu mesta Stettin na današnjem Poljskem, so bila ostala taborišča na območju mesta Nürnberg. Le-tem so dodali še druga taborišča. Po uspešni intervenciji se je lahko 158 oseb iz zbirnega taborišča v Celovcu vrnilo zopet domov, medtem ko je bilo 917 oseb deportiranih v tako imenovani "Altreich". Več kot polovica teh oseb so bili otroci in mladostniki. V zastraženih taboriščih so jim prepovedali kakršnokoli kvalificirano šolanje kot tudi uporabo materinega jezika. Večina koroških Slovencev je le slabo govorila nemško, nekateri pa sploh ne. Vsi, ki so bili starejši od 15 let in so bili zmožni za delo – kasneje so spustili starostno mejo – so bili prisiljeni k delu v obrtnih obratih, v kmetijstvu, v gospodinjstvu ali pa v industriji z orožjem, kjer so bili prav tako zastraženi. Povod za aretacije ali celo za ujetništvo v koncentracijskih taboriščih so bili lahko že manjši prekrški. 63 oseb je bilo aretiranih v taboriščih oz. na njihovih delovnih mestih. 89 moških je bilo nasilno rekrutiranih, pa čeprav so jih oblasti deportirale ter oropale, češ, da so sovražniki naroda in države. Mnogo jih je padlo. Kot je dr. Mirt Zwitter ugotovil ob ustanovitvi Zveze slovenskih izseljencev dne 1. februarja 1946, je izgubilo svoje življenje 74 moških, žensk in otrok, bodisi zaradi nezadostne prehrane in medicinske oskrbe, pri delovnih nesrečah, bombnih napadih ali pa v zaporu, v koncentracijskem taborišču ali zaradi usmrtilve. Nekateri so še doživeli osvoboditev, vrnitve domov pa ne več. Tako so izpustili babico Jožeta Partla, Metko Hafner, iz taborišča v Ebentalerstrasse. Vendar se ni smela vrniti v svojo hišo, p.d. Černko, na Bistrici pri Pliberku. Na koncu je umrla pri svoji drugi hčerki na Rudi, njenega moža pa so deportirali v koncentracijsko taborišče, kjer ni preživel. V tekočem projektu, ki ga vodi Slovenski znanstveni inštitut (Celovec), je bilo evidentiranih 55 oseb, njihovo usodo pa smo lahko vsaj deloma rekonstruirali.

Nasilna deportacija je odločilno vplivala tudi na tiste, ki so ostali doma. Njihova brezpogojna lojalnost do države se je počeno zamajala. S tem pa je rastla pripravljenost k podpiranju organiziranega upora. Brez te pripravljenosti bi organiziran in oborožen upor partizanskega gibanja težko premostil tri leta. Vendar niti brutalne represalije NS-režima niso bile kos tej pripravljenosti. Zaradi zasledovanja in nasilja nacistov je izgubilo življenje več kot 550 koroških Slovencev in Slovenk (žrtve ev-

tanazije niso vključene v tem številu). Pri ljudskem štetju l.1939 je izreklo pripadnost slovenskemu narodu 7.715 ljudi. (Za slovenščino kot materin jezik se je skupno opredelilo 43.000 ljudi.)

Ta tragedija je pomemben dejavnik polpretekle koroške zgodovine. Vendar so Slovenci in Slovenke v marsičem prepuščeni sami. Če pogledamo in spremljamo nemško koroške medije v času od aprila do maja vidimo, da zasledovanje koroških Slovencev in Slovenk, ki ga je izvajal NS-režim, ni del javne koroške politike spominjanja, ravno tako tudi ni postal del kolektivnega spomina večinskega naroda. Že kmalu po vojni opazimo očitni molk ob spominih na strašne dogodke in posledice, ki so se zgodile v aprilu 1942. V njem se je izgubila vsa krivica, ki se je zgodila. V njem so zatonile žrtve, odgovorni, dobičkarji, in gledalci. Razlogi tega molka so bili raznoliki. Mnoge žrtve so molčale, ker niso hotele posredovati lastne travme svojim otrokom. Molčali so tudi zaradi tega, ker so morali shajati z istimi sosedi, ki so se delno okoristili zaradi njihovega izgnanstva ali pa so bili celo zanj odgovorni. Lonki Schellander, članica uporniškega gibanja, rojena v Zgornji vesci, je dejala v intervjuju: »To je že čudno, da po vojni sploh nismo več govorili o tem. In nihče si ni upal. Ne vem, koga smo se bali. Še sama ne vem več. Do danes.«

Dobičkarji so včasih molčali zaradi sramu. Molk pa jih je ščitil tudi pred odgovornostjo. Na Koroškem so molčali predvsem zato, ker se preganjanje koroških Slovencev in Slovenk ni ujemalo s parolo "agresorja iz juga, ki ogroža koroško enotnost", kot so oznanjali na nemškonacionalni strani. Če pa se je nasilno pregnanstvo kdaj obravnavalo, so ga zastopniki večinskega naroda radi omalovaževali. Travme kot posledico pregona in razlastitve, internacije in ponižanja niso hoteli upoštevati, prav tako niso govorili o številnih mrtvih, za katerimi so žalovali tisti, ki so bili nasilno izseljeni. Tovrstno dosledno molčanje je povzročilo, da so dogodki aprila 1942 in njihove posledice skoraj docela utonili v pozabo.

Vendar bi vse lahko krenilo v popolnoma drugo smer, potem ko sta britanska in jugoslovanska vojska zasedli Koroško. Na svoji prvi seji dne 8. maja 1945 je Koroška deželna vlada ugotovila, da se "izselitev slovenskega prebivalstva" prekliče in da se

bo poravnala nastala škoda. Kmalu zatem, 16. junija 1945, je takratni začasni deželni glavar Hans Piesch poudaril, da je "častna dolžnost demokracije", da prizna zahteve koroških Slovencev glede odškodnine izseljenim, da zagotovi oživitve kulturnih in gospodarskih združenj, ustanovitev slovenskega šolstva ter jezikovno svobodo pri uradih. Nadalje je poudaril: »Deželni odbor prizna velike zasluge, ki jih je pridobila koroška slovenska skupnost v boju proti nacistični vladavini poleg tega izraža svoje občudovanje jugoslovanskih narodov za njihov hraber boj za svobodo. Deželni odbor bo storil vse, da bodo avstrijski državljani s slovenskim maternim jezikom, deležni vseh pravic v demokratični Avstriji.«

Leta 1949 je bilo vprašanje meje rešeno, l. 1949 so bile tudi avstrijske volitve, pri katerih je imelo volilno pravico 800.000 bivših nacionalsocialistov. Na Koroškem se je politična klima dramatično spremenila – spet so v javnosti natolcevali in kriminalizirali koroške Slovence in Slovenke, njihove zahteve glede zaščite svojega jezika ter kulture pa so označevali kot pretirane; politično preganjane so obdolževali, da si lastijo posebne pravice.

Vsa teža spominov na grozote pregnanstva ter žrtve, ki so zahtevale zasledovanje in odpor, je bila zdaj le še na ramenih slovenske narodne skupnosti. Šele v 90-letih so s svojim delovanjem pričele iniciative civilne družbe kot npr. društvo "Erinnern" (Spominjati), ki so se zavzemale za žrtve nacionalsocializma in s tem tudi za zasledovane koroške Slovence in Slovenke, zagotovili so jim dostojanstven spomin, jih rešili pred pozabo. Vendar iskric, ki so prižgale te iniciative, niso mogle zanetiti velikega ognjemeta spominjanja. Tako tudi ne preseneča, da je bila Koroška javnost pri svečanosti dne 15. aprila 2012 navzoča le v majhnem številu. Vendar se je ob tej spominski maši zgodil pomemben preobrat: v svoji prisrčni pridigi je škof Alois Schwarz prosil koroške Slovence in Slovenke odpuščanja!

* Izpisek referata, ki ga je imela avtorica, zgodovinarica in sodelavka Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu, ob odprtju razstave "Die Deportation slowenischer Familien aus Kärnten/Pregon koroških Slovencev leta 1942" dne 4. junija 2012 v Koroškem deželnem arhivu (Kärntner Landesarchiv).

PISMA Z VOJSKE

VIDA ŠKVOR

V letu 2013 smo zabeležili več pomembnih obletnic na slovenski in beneški strani. Z nekaterimi smo se spomnili častitljivih osebnosti, npr. 150-letnico rojstva Ivana Trinka. Posočje je obeležilo spomin 70-letnice Kobariske Republike in padeč fašizma. Vojne obletnice nas nikoli ne pustijo neprizadete, mnogim obudijo osebne, žalostne spomine na izgubljene otroke, matere, sinove, hčere in očete, ki so dali življenje tudi v brezsmiselnih vojnah.

Robidišče je pred drugo svetovno vojno spadalo pod Italijo in prebivalci so, kot velik del Primorske, občutili fašistične prijeme v sleherni vasi, ko so prepovedali slovenski jezik v šolah, kar je za tako odmaknjene vasice, kjer niso otroci pogosto vedeli niti besede po italijansko, bilo zelo tragično. Po Gentilejevi reformi so tudi v Robidiščih takoj zamenjali slovenskega učitelja z italijanskim. Učitelj Skubin, doma z Vrsnega pri Kobaridu, ki je poučeval otroke v Pavelnovi šoli od leta 1919, je odšel v Soštanj v Jugoslavijo, kjer je kmalu umrl.

Med mladimi Robidiščani je v tem času bilo veliko nemira, vsi so se bali vpoklica v vojsko in kmalu se je prav to zgodilo. Skoraj od vsake hiše so bili vpoklicani sinovi tudi gospodarji. Doma so ostale le ženske in obnemogli starci.

Štefnova hiša je stala v Dolenjem koncu Robidišč. Danes je tam le kup ruševin. Žef Štefnov, ki je tudi odšlužil vojsko Lahom in se potem priključil partizanom, se je po vojni s svojo družino odselil v Avstralijo. Enkrat po potresu leta iz 1976, je obiskal

domače, a je žalostno obstal na kraju, kjer je bil некоč njegov dom, ničesar več ni bilo, le praznina v srcu. Že dolgo nima nobednih stikov s sorodniki.

V družini je bilo enajst otrok, najbolj pa so bili povezani, saj so si bili blizu tudi po starosti, prav Žef, Lojz, Rudi in Rozalija. Rozalija je bila poročena k Zahišču, z možem Lojzom nista imela otrok, zato je veliko skrbela za brata in za njegove otroke. V starosti je rada pripovedovala o svojem življenju, kako je bila za dekle pri Judinji v Rimu, kamor je odšla že leta 1934.

Raznežila se je ob pripovedi, kako je bilo tam lepo, saj je imela vedno dovolj za jesti. Bila je predvsem varuška njihovih otrok, ki so se nanjo močno navezali. Gospodinja, 'Judinja' ali 'Signora Moletta', tako jo je spoštljivo imenovala, je Rozalijo cenila in ji podarjala veliko oblačil, ki jih je le-ta pošiljala na Robidišče.

Judovska družina je v strahu, da jo odpeljejo v taborišče, pobegnila v Švico. Srečno so preživeli vojno, se vrnili v Rim in tudi na Rozalijo niso pozabili. Otroci so jo obiskovali in ji pomagali tudi materialno.

Ko so gospodje odšli v Švico se je Rozalija leta 1943 vrnila domov, a so jo že čez nekaj tednov skupaj z drugimi Robidiškimi ženami odpeljali v Italijo in kasneje v Ravensbrück. Moške so odpeljali v Mauthausen ali v Dachau. Njeni trije bratje so bili vpoklicani v italijansko vojsko in dokler je bila v Rimu jim je pošiljala kak priboljšek, tudi pisali so ji na naslov njene gospe v Rim. Štefnovi otroci so bili zelo povezani. Živel so v revščini, saj so imeli premalo zemlje, s katero bi starši lahko nahranili vedno lačna usta.

Ko je Rozalija ostarela je pogosto sedela na banči za starim šporgetom, kjer je skoraj vedno v velikem loncu brbotala *r'biška kuhinja*, to je miništra z olupljenim fižolom in krompirjem s svinjsko nogo ali pa muzetom. Rozalija ji je dodajala tudi rumeno korenje, kar ni bilo v navadi. V samotnih dnevih je večkrat razložila predse fotografije svojih treh bratrov, ali prebirala njihova pisma z vojske.

Brat Lojz se je vrnil na dom k očetu, se poročil in imel tri otroke. Žena pa mu je kmalu umrla.

CARTOLINA POSTALE

GEN 30

Draga Valtira!
 Dobra večer!
 Šešes tednov, naučim se in pričakujem
 da te mi uči se. Tvoja ova sva knjiga
 mi je zelo koristna in mi daje
 mnogo veselja in. Včeraj sem ti
 odročila tvojega prijatelja in tvojega
 prijatelja in tvojega prijatelja

Dom 23-2-11

Gen. ^{ms} Signoribus
 Florenci F. Rosatis Via
 Be. Boris di Bulgariis - 68
 Corso Falingio
 F. Malletti
 Roma

me ne, je bil transferiran in Gradsko 30 t. u.
 rdoj sva skupaj se imamo lepo jest sem
 hvalim za mi tava pa jesti kaj ki hore in dobro
 Hdoj sva me deponita, tobi, to draga se bomo
 tu kaj ostale nase pred veliki hode, tako
 magore se povrnemo rdoj me doze, jest sem bil
 volan me rdoj sem dober. Hdoj sva
 Pepa me skupaj tako sem zdi to tava in tudi
 kratek tava, pa gre dan po dne naprej.
 Stevi beridami sprejeti por drave in po tava
 od tava in dva h kratek Rudolf in
 Pepa

Iz zalepk in dopisnic, ki jih je Rozalija ohranila in brala objavljamo pet, napisanih v lepi slovenščini. Zapisal jih ji je brat Rudi, ki je bil za tiste čase zelo razleden *r'bisiki puob*. Znal je poprijeti za različna dela, lepo je tudi rezljal in pletel. Pomagal je ostarelemu očetu, ki je zgodaj ovdoval in še vedno gojil kravo ter koze. Za življenjsko sopotnico si je zbral Lavrenčičevo Ivanko, a z njo ni užival zakonskega stanu. Ko je pobegnil z italijanske vojske, je bil nekaj časa ujet, potem se je pridružil partizanom in šel na Trst, kjer je zgubil mlado življenje. Zamanj ga je čakala Ivanka, in z njo cvetoče senožeti in Ivanac, kjer so ravno cvetele narcize.

Ob Rudiju je dalo življenja v vojni za svobodo več mladih r'biščanju in mož. Tudi mnoge interniranke so ostale v tuji zemlji zaradi brezsmiselne krute vojne. Ta zapis in Rudijevo hrepenenje po domu, naj bo vsem v hvaležen spomin.

Pisma so brez popravkov prepisana z originala.

Torino, 23-2-1941

Draga sestra,

tvoje dve karti sem udobiu. Lepa hvala zanje in ne zameri, ki te nisem še odgovoril. Poprej sem mislo, da pojdem na licenco pa nič ne bom šu. Sporočam ti, da bratec Pepi je prišu v Torino k mene, je biu transferiran iz Gradiške 20 t.m. Zdaj sma skupaj, se imava lepo, jest sem v kuhinji pa mu dam za jesti kej ki hoče in dobro. Zdaj sma na depozitu, o draga, če boma tukaj ostala naša sreča velika bode, tako mogoče se povrnem kdaj na dom, jest sem biu bolan ma zdaj sem dober. Zdaj ki sma s Pepijam skupaj tako se mi zdi lohno in tudi kratek čas pa gre dan po dne naprej. S temi besedami sprejmi pozdrave in poljube od tvojih dveh bratecu Rodolfa in Pepja.

*

Torino, 29/2/42

Draga mi sestra!

Z velikim veseljem sem prejel tvojo kartico (zalepko). Sporočam ti jest se udobim še zmeraj tu v Torinu, zdrav sem enako ko ti ti želim tebe draga! Mene mi ne pošljejo nikamor od tu do konec vojne, za to sem zadovoljen še boljše zame. Naš Pepi tudi mislim ne bo šel več v fronto. On se udobi blizu Milana in dobro se ima manko lačen ni on. Ma Lojs mislim da se udobi že doma on je imel prošnjo k smo trije bratri zdolaj, to pa ni resnica, da smo ga vsi zapustili, jest mu zmeraj pišem, tudi od doma mislim, samo to smo ga kregali vsi, ki je hodu tje k pintarc, in kadar ni pomagalo nič smo ga pustili. Zdaj ga imamo enako vsi radi. Pozd. brat Rufolf.

*

Bagnolo Mella, 29-4-42

Draga sestra!

Podolгим molčanju pridem do par vrstic naj prvo te lepo pozdravljam zdrav sem hvala bogu kakor ti želim tudi tebe. Sporočam ti da mene so mi preložili k 7. regamentu bersaldirju?, sem blizu Brescie, tukaj imamo več discipline in manj za jesti. Torej slabo lih ni, se gre naprej mislim dolgo ne bo trajalo tudi to življenje. Zef je zmeraj blizu Milana, on stoji dobro, Lojz je delal prošnjo, da bo šel domov ki smo trije bratri pod armo in vece mu ni veljala več prošnja, zdaj bomo služili vsi trije Kralju, mogoče ko udobimo kmalo, tudi kmalo se bomo vrnili domou. Ali si udobila tisto kartolino sem ti voščiu za Velikonoč. Sprejmi mnogo pozdravov od brateca Rudolfa.

*

Bagnolo Mella, 20/5/42

Draga sestra!

Sprejel sem tvojo zalepko lepa in srčna hvala za njo. Dam ti znati da je bila Ivanka tu pri meni 7 dni potem je sprosil magiorja mje dau 6 dni licence, torej sma šla skupaj damou. Zefu našemu se je ponovila malarija, je doma na kovaličenci 40 dni. Lojz je zmeraj na starim mestu. Sem pa mislu da bomo šli hitro naprej, pa nič ne bomo šli še, mislim bomo šli spet na licenco agricolo. Torej malo apetita imamo, ma so pa dobri ljudje, ki se preskrbimo skuhamo pulento več krat, toko vidiš dan po dne naprej proti smrti, Še še pasamo naprej to kot k se prau ne pridmo na slabši. Pozdrave polj. brat Rudolf.

*

Osp. M. 10/1/43

Draga mi sestra!

Sporočam ti da se udobim zopet u špitalu sem žje 37 dni notri to prve sem imel zlatenco Italjansko (Ittero) do božiča me je ozdravila ta bolezen, potem mi je prijelo pa pod prsah. Sem bil ves oteku, zdaj hvala Bogu sem ozdravu ma zdaj bo treba jeti pa spet u linijo, ben Bog nam daj zdravlje, vse se bo prestalo. Nič ne piši damou, da sem u špitalu. Jest pišem Ivanki da sem zmeraj zdrav, saj veš da bi vedela, da sem bolan, bi umrla tam od same žalosti. Pomisli žje 70 dni ne udobim več pošte od nobednega jest ne vem kaj je to kar srce me boli, vsaj od žene da bi udobiu kaj. Sprejmi mnogo srčnih poz. in poljubov. Tvoj bratec Rudolf.

bers. Cenci Rodolfo

7. Reg. bersaglieri

X Btg. 4. Comp.

OB STOLETNICI ROJSTVA
DR. LEVA SVETKA ZORINA (1914-2005)

BRANKO MARUŠIČ

Tudi dr. Lev Svetek sodi v vrsto tistih slovenskih publicistov, književnikov in znanstvenikov, ki so od srede 19. stoletja dalje do danes obširneje pisali o Beneški Sloveniji in Reziji. Ob stoletnici rojstva, rojen je bil 15. februarja 1914 v Gorenjem Logatcu, je njegovemu delu, povezanemu z najbolj zahodnimi slovenskimi predeli Slovenije, namenjen ta priložnostni in spominski zapis.

Lev Svetek je v Ljubljani končal študij prava in se je pred začetkom italijanske okupacije Ljubljanske pokrajine pripravljaval na odvetniški poklic. Pridružil se je narodnoosvobodilnemu gibanju pod vodstvom Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Po kapitulaciji Italije (1943) je odšel v partizanske vrste in deloval najprej na Dolenjskem in v Gorskem Kotarju, in sicer kot pravnik v Ljubljanski brigadi. Januarja leta 1944 je bil poslan na Primorsko, kjer je bil vključen v pravno službo IX. korpusa. Na poti iz Gorskega Kotarja v Cerčno je 7. februarja v zaselku Križna gora nad Colom, ob doživetju podobe Primorske v vojni, napisal pesem *Vstajenje Primorske*, ki je v uglasbitvi Rada Simonitija (1968) danes prava himna primorskih Slovencev.

Ko je dr. Svetek kasneje deloval kot instruktor za pravne probleme v partizanskih vojaških enotah, se je pridružil osemčlanski igralski skupini IX. korpusa, ki je bila poleti in zgodaj jeseni leta 1944 na »propagandni turneji« pri partizanskih enotah in po različnih krajih zahodne Slovenije (Brda, Bovško, ožja Tolminska), »zlasti po tedaj še malo obdelanem, skoraj bi rekel deviškem ozemlju Slovenske Benečije« (besede Leva Svetka v zborniku *Po Benečiji in Reziji*, 1945). Med temi pohodi pa je

ob kulturno-prosvetnem delovanju v igralski skupini opravljal svojo temeljno nalogo pravnega instruktora ter bil tudi glavni govornik na mitingih, ki jih je skupina prirejala. Že zgodaj pomladi leta 1944 je dr. Svetek za igralce organiziral slovenske ure, za vajo v slovenskem jeziku (slovnica, branje, izgovorjava).

Kratkotrajno Svetkovo srečanje, zlasti z Beneško Slovenijo in tamkajšnjimi Slovenci – o delovanju igralske skupine IX. korpusa je pisal *Trinkov koledar* za leto 2009 (str. 80–83) – ga je navdahnilo, da je napisal več pesmi, posvečenih tem predelom slovenskega sveta in njenim prebivalcem. Odločil pa se je tudi, da bo svoja in svojih tovarišev triinpolmesečna doživetja strnil v reportažne zapise. Tako je nastala ciklostilirana knjižica *Po Benečiji in Reziji*, zbornik z 88 stranmi in petimi skicami poti, ki so jo na turneji prehodili. Izdal jo je propagandni odsek IX. korpusa, natisnana pa je bila v tehniki VT DK (Vojaška tehnika Devetega korpusa) »Andrej« februarja leta 1945, opremil pa jo je Rado Belič. Prvih dvajset izvodov (poklonjeni so bili E. Kardelju, F. Bevku, J. Vilfanu in drugim) je imelo dve prilogi s fotografijami udeležencev propagandnega pohoda. Večji del objavljenega gradiva je kot avtor podpisal Zorin, toda s svojim pravim imenom podpisal uvodni članek zbornika. Ta prispevek nosi datum 20. oktober 1944, kar pomeni, da je bil napisan kmalu potem, ko je skupina zapustila Beneško Slovenijo. Ob dr. Svetku so v zborniku s prispevki sodelovali še Danilo Turk Joco, Dušan Likar Ganjo in Janko Volčič. Knjižica v celoti prinaša 33 prispevkov, med njimi nosi eden podpis Leva Svetka, 19 prispevkov pa jih ima njegov psevdonimni podpis. Osem zapisov je prispeval Joco, štiri Dušan in en prispevek je napisal Janko. Zbornik je Svetek posvetil: »... spominu vseh onih junakov-partizanov, katerih trupla pokrivajo pobočja Matajurja, temačnih beneških grap in strmin, rezijanskih grebenov in ki so nam najtrdnejše poroštvo, da doživi skoro tudi ta zapostavljena, daljna slovenska zemlja tako dolgo pričakovano svobodo in vstajenje.«

Dr. Svetek je poleg uvoda na prvem mestu prispeval še spomin na osemnajstletnega Andreja Komela iz Bilj ob Vipavi. Bil je udeleženec pohoda in so ga Nemci ubili 1. novembra 1944 na Vitovljah pri Šempasu. Med preostalimi 17 Svetkovimi prispevki so opis Benečije in Rezije ter njunih značilnosti, zapis pogovora (nastal 24. junija

1944) z župnikom na Pečinah na Šentviški planoti Jožefom Jusičem (1871–1964), rojakom iz Ažle. Dr. Svetek je nato pisal o partizanski košnji na Šentviški planoti (Pečine, 27. junij 1944), o partizanskih pohodih na Krn (1. julij 1944) in Kanin (14. avgust 1944), opisal srečanje z domačini na Matajurju (19. julij 1944), razmišljal o spomeniku padlim v prvi svetovni vojni v Čeplesišču (22. julij 1944), o mitingih v Hlodiču (23. julij 1944), v vasi Soča (6. avgust 1944) in v Ahtnu (20. avgust 1944), vznemiril ga je samotni grob na Matajurju (30. september 1944), prva tako mejna reka Idrija (23. september 1944), jesen v Benečiji (3. september 1944) in slovo od Benečije (14. oktober 1944). Reportaža *Čudežno dekle v beneškem mlinu*, nastala v Topolovem, 21. julija 1944, je bila objavljena po vojni tudi v šolskem učbeniku. Reportažni del knjižice zaključujejo Zorinove pesmi: V zapuščenem beneškem mlinu (Bajti ob Idriji, 3. julija 1944), V beneški vasi (Topolovo, 21. julija 1944), Beneška starka (Čeplesišče, 21. julija 1944), Na beneškem pokopališču (Prosnid, 20. avgusta 1944), Ob vaškem vodnjaku (Čanebola, 22. avgusta 1944), V samostanu (Stara gora, 29. avgusta 1944), Znamenja na cesti (Srednje v Benečiji, 22. septembra 1944), Ob beneškem ognjišču (Brdca, 26. septembra 1944), Grob na Matajurju (Matajur, 30. septembra 1944).

Dr. Lev Svetek je po koncu vojne deloval krajši čas v Trstu. Sledilo je službovanje v Beogradu v vladi Demokratične federativne Jugoslavije, nato pa je postal na Ljubljanski univerzi docent za delovno pravo (1946–1949), doživel je Goli otok in bil med letoma 1950 in 1952 pravni svetnik pri ministrstvu za delo slovenske vlade. Bil je nato dolga leta vodstveni delavec v osrednjih slovenskih pokojninskih službah in uveljavljen strokovnjak za delovno pravo in socialno varnost. S tega področja je objavil več publikacij (*Pravice in dolžnosti*, 1985). Še vedno pa je tudi pesnikoval in pisal članke v katerih se je tudi zelo pogosto spominjal svojih partizanskih let ter doživetje Beneške Slovenije in Rezije: »S težkim srcem sem se poslovil od tebe, daljna Beneška Slovenija. Prehobil sem te bil skoraj vso, prehobil v soncu in dežju, v vetru in burji, prehobil vse tvoje ostre grebene in tvoje globoke grape. Spoznal sem te v različnih podobah: mrko, vase zaprto, pa zopet vriskajočo v prazničnem, prešernem razpoloženju. Spoznal sem te revno, zapuščeno, a videl sem tudi zlato valovanje tvojih žitnih polj in kipeče zorenje tvojih vinogradov. Spoznal sem tvoje ljudstvo kot

skromno, ponižno, a tudi kot ponosen, samozavesten slovenski rod« (Iz partizanskih romanj.V: *Gore in ljudje*, 1/1946, str.108). Potem se je tako še večkrat z napisano besedo spomnil svojih vojnih doživetij, spomine je združil v knjigi *Pri svojih na svojem (Spomini s poti po Reziji in Beneški Sloveniji v vojnem letu 1944)*, izšla je v Trstu leta 1987. Z veliko ljubeznijo se je spominjal poletja 1944 v Beneški Sloveniji in njegovi vtisi niso bili prav nič drugačni od tistih, o katerih je pisal med vojno in po njej. V zadnjih objavah pa je vendar bilo veliko obžalovanja in nostalgije, »kako nas je vse prevzel tisti veliki čas, ko nas je prekvasil in pripravil za velike napore, ki so nas čakali v bojih za osvoboditev tudi zadnjih delov slovenstva, vse do skrajnih meja slovenskega življa.«

Dr. Lev Svetek Zorin je umrl v Sežani 24. januarja 2005, tri tedne pred enaindevetdesetim rojstnim dnevom.

P. S.

Knjižica *Po Benečiji in Reziji* je bila med gradivom, ki ga je jugoslovanska delegacija na pariški mirovni konferenci (1946-1947) priložila kot dokazilo pri določanju nove državne meje med Italijo in Jugoslavijo. Lev Svetek Zorin je na posvetu ob 40-letnici IX. korpusa v Novi Gorici 17. in 18. novembra 1982 (*Primorska srečanja*, 7/1983, str. 293) predlagal njen ponatis. Predlog se takrat ni uresničil. Lahko pa bi se pa leta 2014, ko mineva sto let od rojstva dr. Leva Svetka Zorina, ponatis pa bi tudi počastil 70-letnico turneje kulturno-propagandne skupine IX. korpusa po Reziji in Benečiji.

SPOMIN DVEH PARTIZANOV NA SREČANJE Z MONSINJORJEM TRINKOM

JOŽE ŠUŠMELJ

V okviru IX. korpusa je delovala tudi kulturno-propagandna skupina, imenovali so jo tudi gledališka skupina, ki je s svojimi nastopi prepotovala skoraj vso Rezijo, Beneško Slovenijo, Goriška brda in Tolminsko. Poleg propagandnih namenov, pritegniti ljudi k narodno-osvobodilnemu gibanju, je imela skupina predvsem namen, da s kulturnimi nastopi, ki so vsebovali slovenske pesmi, recitacije in šaljive igre, približa ljudem slovenski jezik in jih narodno osvješča. Po vaseh so organizirali mitinge, na katerih je poleg političnih govorov bil poudarek predvsem na kulturnem programu. V obdobju od začetka julija 1944 do sredine oktobra 1944, je kulturna skupina imela v Beneški Sloveniji kar 61 mitingov.

Enega takih mitingov je v začetku julija 1944 v Klodiču skupaj s svojima sestrama organiziral Marjan Zdravljič, kasneje zdravnik v Novi Gorici. Na tem mitingu sta sodelovala Danilo Turk – Joco kot vodja »gledališke skupine« in Lev Svetek – Zorin. Ob tej priložnosti sta obiskala monsijnorja Ivana Trinka na Trčmunu. Namen njunega obiska je bil, da ga seznanita s cilji narodnoosvobodilnega gibanja in se z njim pogovorita o Beneških Slovencih. To srečanje sta vsak po svoje opisala.

V knjigi »Moje stoletje«¹ je Danilo Turk – Joco takole opisal srečanje z monsijnorjem Trinkom:

»Dan ko smo imeli miting v Klodiču, mi je ostal v spominu še po nečem. Z Zorinom sva šla v Trčmun na obisk k najuglednejšemu beneškemu Slovencu, k monsijnorju Trinku. Monsinor Trinko naju je že na hodniku sprejel besedami: "Pozdravljena, slovenska vojska!"

1. Danilo Turk – Joco: Moje stoletje, Prvi del 1912 – 1945, ZTT Trst, 1991, str. 195

Z Zorinom sva pozdravila po vojaško, kot je pač pritikalo najinemu stanu, partizanima, podporočnikoma, v vsej vojaški opremi, in zlikanima, kot bi pravkar prišla iz škatlice.

Monsinjur si je naju ogledal in menim, da sva naredila dober vtis. Povabil naju je v svojo delovno sobo. Pogovor je potekal po domače, kot da se že od davno poznamo. Dejal je, da je že marsikaj slišal o naši skupini. Dobro je bil seznanjen z našim delom. Kljub temu pa je želel, da bi tudi sama pripovedovala o naših doživetjih po Benečiji.

Predolgo pa se nisva mogla muditi pri tem čudovitem možu, ki sva ga oba z Zorinom ohranila v prelepem spominu in sva še danes zadovoljna in vesela, da sva ga lahko med vojno vihro obiskala.«

Bolj podrobno in natančno pa opisuje to srečanje dr. Lev Svetek – Zorin v knjigi »Pri svojih na svojem«². Zorin je zapisal, da je bilo srečanje s Trinkom v nedeljo, 4. julija. V soboto, 3. julija so se namreč ustavili v Čepletišču in tam zvedeli, da se v svoji rojstni vasi na Trčmunu, dobro uro hoda nad Čepletiščem, zadržuje monsijor Trinko. Zapis v knjigi o tem dogodku ima datum 4. julija 1944. Takole je zapisal:

»Drugo jutro – bila je krasna zgodnje julijska nedelja – sva se vzpenjala s tovarišem Jocom iz Čepletišč strmo navkreber proti Trčmunu, ki leži kakor orlovo gnezdo na strmem hribu, z razgledom na eni strani v sovodenjsko, na drugi strani pa v nadiško dolino. Prav na vrhu je kraljevala bela cerkev, malo niže okrog nje pa so bile raztrese-ne preproste beneške hiše. Malo ob strani, nekoliko odmaknjen, a sredi zelenja, glej, mali Trinkov dvorec, ki s svojo lično zunanostjo nekako odstopa od drugih revnih beneških domov!

Nameriva korake proti dvorcu in pozvoniva. “Bog daj, česa želita”, vpraša mlada, čedna Benečanka, ki je prišla odpret in je s precejšnjim nezaupanjem motrila najini brzostrelki, brez katerih tiste čase seveda ni bilo varno hoditi po vročih beneških tleh. “Rada bi govorila z monsijorjem Trinkom,” odgovoriva in se trudiva, da bi s čim večjo uglajenostjo napravila nanjo dober vtis. “Rada bi ga vprašala marsikaj o zgodovini Beneških in Rezjanskih pa Kanalskih Slovencev,” pristaviva, ker sva vedela za monsijorjevo slabo stran in za njegovo zagnanost za osveščanje njegovih še v

2. Dr. Lev Svetek: Pri svojih na svojem (Spomini s poti po Reziji in Beneški Sloveniji v vojnem letu 1944), ZTT Trst 1987

temi tipajočih rojakov. Res sva uspela nekoliko pomiriti preplašeno beneško "čečo" (dekle), da naju je pričela gledati nekoliko prijazneje.

"Malo počakajta, gospod so ravno pri molitvi!" Pospremila naju je v čedno opravljeno sprejemno sobo, in izginila.

Ogledala sva se po sobi. Oprema je izdajala okus človeka – svetovljana. Polne knjižne omare z obilico zemljevidov so pričevale, da se naš verjetno najstarejši pesnik, pisatelj, slikar in zgodovinar, kljub visokim letom, še vedno živo zanima za vsa vprašanja sodobnosti, zlasti še tista, ki so kakorkoli povezana z njegovim slovenskim narodom, še posebej z njegovo ožjo domovino – Beneško Slovenijo. Stopil sem k prvi knjižni omari. Knjige so bile večji del italijanske, vendar sem opazil tudi več slovenskih knjig, večinoma starih izdaj Goriške Matice, starejših slovenskih pesniških zbirk, med njimi je bila seveda nepogrešljiva pesniška zbirka goriškega slavčka Simona Gregorčiča, najljubšega spremljevalca Slovencev ob Soči in onstran nje. Pesmi Simona Gregorčiča smo odkrili pozneje celo na skrajnem zahodnem robu slovenske zemlje, v daljni Viskorši blizu Tilmenta; tudi tja je privrela živa, tekoča beseda tega nesrečnega slovenskega pesnika, sina slovenskih planin. Z zanimanjem sva s tovarišem ogledovala razne zemljevide Beneške Slovenije, ob tem pa sva z žalostjo mislila na najin edini, skoraj nečitljiv zemljevid teh krajev, ki nama ga je pred časom poklonil prijazni župnik iz Soče pri Bovcu, Herman Srebrnič.

Kar se odpro vrata in v sobo vstopi sam Trinko. Visok, še vedno vzravnán, snežno belih las, v talarju z rdečim ovratnikom, znakom kanoniškega dostojanstva. Na obrazu strog izraz, pomešan z rahlim nezaupanjem in napetim pričakovanjem. Vsa njegova pojava je dihala nekakšno asketsko resnóbnost in na prvi pogled si mogel spoznati, da imaš opravka z nevsakdanjim, visoko inteligentnim človekom.

"Pozdravljeni, gospod profesor," (beseda "tovariš" se nama ta hip ni zdela niti umešna niti primerna)! Predstavila sva se s svojima partizanskima imenoma in dodala še svoja civilna poklica: Joco, član Narodnega gledališča iz Maribora, in Zorin, odvetniški kandidat iz Ljubljane. Stroge črte Trinkovega obraza so se nekoliko ublažile in nekoliko dobrohotnejši je postal njegov pogled.

"Prihajava od daleč, z one strani Soče, z nalogo spoznati поблиže to ljudstvo in pomagati pri krepitvi narodne zavesti. Veva prav dobro, kliko ste vi, monsijor Trinko, vložili truda in dragocenega znanja, da bi ohranili narodno samóbitnost te daljne veje

slovenskega naroda, kliko ste se trudili z besedo in pesmijo, z zgodovinskimi deli in pedagoškimi prijemi ohraniti to zemljo slovensko. Prav zato sva prišla do vas, da bi nam s svojimi bogatimi izkustvi in praktičnimi nasveti pomagali pri našem delu, saj nihče ne pozna tako dobro srca in duše teh ljudi. Približuje se namreč ura, ko se bo dokončno odločila tudi usoda te tako dolgo tlačene deželice in ta ura mora najti pripravljene tako nas, ko smo za to šli v boj, kakor ljudstvo samo, ki ima sedaj usodno, zgodovinsko priložnost, doseči svojo nacionalno in socialno osvoboditev.”

Takoj smo se zblížali. V pogovoru se je pokazalo, da monsinjor Trinko ni bil docela pravilno informiran o našem gibanju, da ga je nekoliko motila strupena fašistična propaganda iz Vidma, nekoliko pa tudi nekaj napak, ki so jih zgrešili nekateri preveč vneti aktivisti na tem območju. Vendar je z vidnim zanimanjem in olajšanjem sprejemal najina pojasnila in se na koncu tudi sprijaznil z nujnostjo oborožene borbe, ki lahko prinese tudi Beneškim Slovincem, Rezijanom in Kanalskim Slovincem toliko zaželjeno svobodo. Še posebej pa je oživel, ko smo načeli vprašanje tolikanj mu ljube Beneške Slovenije, njenega političnega in gospodarskega položaja in ne nazadnje tudi njenih meja. Na zemljevidu nama je razlagal svoja romanja po tej odmaknjeni deželici, na katerih je natančno spoznal in dognal jezikovno in etnično mejo Beneških Slovincem. Z zemljevida sem si najprej izrisal staro avstrijsko-italijansko mejo, ki je veljala od leta 1866 do 1918, poleg pa sem po izvajanjih monsinjorja Trinka obeležil tudi jezikovno mejo Beneških Slovincem, natanko tako, kakor mi jo je narekoval monsinjor Trinko tistega vročega julijskega dne 1944 v svoji poletni rezidenci v odmaknjenem Trčmunu. Tudi ta zaris sem uspel rešiti iz vojne vihre kot zgovoren dokaz, koliko je bilo monsinjorju Trinku do tega, da bi se njegova rodna dežela spet združila s svojo matico Slovenijo v nekdanjih mejah, ki jih še obeležuje živi slovenski duh pa slovenska govornica naših Benečanov.

V neprisiljenem pogovoru o tem in onem, največ seveda o Beneški Sloveniji in Beneških Slovincem, je hitro tekkel čas, kmalu pa sva se morala posloviti. Skoraj z žalostjo v srcu sva segla v roko temu kremenitemu možu, zavednemu Slovincu, ki smo se mu še premalo oddolžili za vse, kar je storil za svojo rodno domovino, Beneško Slovenijo. Tudi on je na pragu svoje hiše še dolgo gledal za nama in zaklical, še preden sva izginila v vijugastih klancih: “Dobro se držite, fantje, in ne pozabite na mojo Benečijo!”.

V času tega srečanja je monsinjor Trinko imel že 81 let. Po nesreči leta 1942, ko ga je v Vidmu podrl vojak na kolesu, se je odpovedal službi in se vrnil v svoj rojstni kraj Trčmun. Sklepamo lahko, da sta avtorja zapisov obiskala monsinjorja z nalogo, da ga pritegneta k podpori narodnoosvobodilnemu gibanju v Beneški Sloveniji. Iz zapisov srečanja obeh avtorjev s Trinkom ugotovimo, da se zapis Danila Turka, ki ga je najbrž napisal po spominu pred izdajo svoje knjige, skoraj 50 let kasneje, razlikuje od Svetkovega. Svetek je srečanje s Trinkom zapisal že isti dan. Iz zapisa sklepamo, da monsinjor ni nasprotoval narodnoosvobodilnemu gibanju. V pogovoru je izrazil določene pomisleke, oziroma je bil kritičen do »nekaj napak, ki so jih zagrešili nekateri preveč vneti aktivisti na tem območju«. »Sprijaznil naj bi se z nujnostjo oborožene borbe«, kar lahko pomeni, da mu oboroženi boj Beneških Slovencev, ki je povzročal tudi nasilje sovražnika nad domačim prebivalstvom, ni bil najbolj pri sreju. Nekateri slovenski beneški duhovniki so namreč podpirali partizansko gibanje v borbi za nacionalne pravice beneških Slovencev, motila pa jih je revolucionarnost gibanja v zahtevah po spremembah družbenega reda, kar je izkoriščala tudi sovražni-kova propaganda. To je najbrž imel v mislih Svetek, ko je zapisal, da je monsinjorja »nekoliko motila strupena fašistična propaganda iz Vidma.« Naj omenimo, da je beneški duhovnik Avguštin Černetič stopil v partizanske vrste in postal verski referent 9. korpusa NOV.

Leta 1944 so na Primorskem slovesno praznovali stoletnico rojstva Simona Gregorčiča. To obletnico je obeležil v posebni izdaji 15. oktobra 1944, tudi Partizanski dnevnik. V njej je s pesmijo »Simonu Gregorčiču v spominsko knjigo« sodeloval tudi Ivan Trinko – Zamejski. V pesmi je Trinko izrazil pesniku »hvalo, slavo in čast« ter potožil, da je »v dolgoletno zakovan verigo«. Pripravljalni odbor se je odločil, da ne objavi imena avtorja, da mu ne bi povzročil maščevanja sovražnika. Pesem je ponatisnil Trinkov koledar za leto 1984.³

3. Slavica Plahuta: Kako je Ivan Trinko počastil 100 letnico pesnika Simona Gregorčiča, Trinkov koledar 1984, str. 70-73

VALENTINA PIELICH POR. NEGRO (TINA VAJTOVA)
ZNAMENITA REZIJANSKA PRAVLJIČARKA (1900-1984)

LELJA REHAR SANCIN

Ko razmišljamo o prispevkih žena v zakladnico slovenske kulture v njenem najširšem pomenu, moramo seči vse do skrajnega severozahodnega roba slovenskega naselitvenega prostora. To pomeni vse do Rezije, ki se nam je vedno zdela zelo daleč. Le malokdo je zašel v tiste odmaknjene in z revnimi vasicami posejane kraje, da bi opozoril svet na tamkajšnje zanimivo ljudstvo. Prvi je leta 1806 opozoril na Rezijane znameniti češki znanstvenik in jezikoslovec Josef Dobrovsky, ko je objavil jezikovne zapiske poljskega pisatelja in starinoslovca Jana Potočkega in A. Pišellija, ki sta veliko potovala in po čudnem naključju prišla tudi v Rezijo. O tem je deset let pozneje pisal Jernej Kopitar. Četrto stoletja potem sta na Rezijane spomnila Čeh Ismail Sreznjevskij in Stanko Vraz (s pravim imenom Jakob Frass), pesnik in zbiratelj ljudskih pesmi, ki je leta 1841 obiskal Ziljsko dolino in Žabniče v Kanalski dolini, kjer mu je v neki trgovski družini stara mati zapela rezijansko pesem. Ta pesem ga je tako navdušila, da se je odpravil preko visokih hribov v Rezijo, kjer je junija ostal šest dni in si tam zapisal nekaj pesmi, ki pa so ostale v glavnem neobjavljene. Zapisane niso niti v bogati Štrekljevi zbirki pripovednih *Narodnih pesmi* iz leta 1898.

Spet so minila desetletja, dokler ni prišel leta 1873 v Rezijo poljsko ruski jezikoslovec J. Baudouin de Courtenay in avgusta meseca zbral tam prvo sistematično gradivo ter z njim opozoril svet na tamkajšnjo arhaično govorico. Potem smo Slovenci čakali še sedemdeset let, da je leta 1944 v 17. številki slovenskega Etnologa izšla rezijanska pripovedna pesem o *Godcu pred peklom*, ki jo je v Terski dolini od ženic iz Učje slišal in zapisal (takrat še študent v Padovi) akademik dr. Milko Matičetov. Vojna je za nekaj let zaustavila njegove raziskave. Z veliko vnemo in strokovnim znanjem jih

je nadaljeval šele po vojni, ko je v Ljubljani dokončal univerzitetni študij. S svojim bogatim raziskovalnim opusom se je uveljavil tako doma kot po svetu. Po diplomu se je najprej zaposlil kot kustos v Etnografskem muzeju v Ljubljani, kjer se je že posvečal etnološkim raziskavam zapadnih Slovencev; leta 1952 pa je prišel na Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Nekaj let pozneje, ali točneje leta 1962, se je začel sistematično posvečati raziskovanju ustnega ljudskega izročila v Reziji. Kot pristen Kraševac in odličen poznavalec italijanskega jezika je navezal stike za sistematično terensko raziskovanje z etnomuzikološkim centrom iz Rima (Centro Nazionale Italiano Studi di Musica Popolare). Prvi popis o tem delu je bil objavljen v poročilu rimskega centra leta 1963.

V petih letih, od maja 1962 do septembra 1967, se je nabralo na magnetofonskem traku nad 400 pesmi in skoraj 2000 raznovrstnih pripovedi. Pri tem raziskovalnem delu so sodelovali vodja rimskega centra prof. Giorgio Nataletti, za tehnično pomoč Italo Teja iz Trsta, leta 1963 pa tonski tehnik Radia Trst Mario Bradaschia. To sodelovanje z italijanskimi strokovnjaki je še toliko bolj pomembno zaradi večkratnih občasnih polemik o rezijanščini, ki ji nekateri nestrokovnjaki iz političnih razlogov zanikajo slovenski izvor. Iz Ljubljane je poleg Matičetovega pri raziskavah sodelovalo več priznanih etnomuzikologov.

Rezijani svoje pesmi radi zapojejo, še bolj kot petje pa je med njimi razvito nevezano pripovedovanje. Najbolj zavzeto se je posvečal tej zvrsti dr. Milko Matičetov, ki je leta 1966 s podporo iz Kidričevega sklada kar štirikrat preživel po deset dni (februarja, avgusta, oktobra, novembra) na Solbici v Reziji. V tej po velikosti drugi rezijanski vasi, ki leži skoraj na koncu doline, je bilo takrat nekaj pripovedovalskih žarišč – gnezd. Ta zadnji izraz uporabljajo Rezijani za hiše ali skupine hiš, kjer se zbirajo manjše družbe. Zbere se torej krog ljudi, nekateri pripovedujejo, drugi pa sodelujejo kot zvesti poslušalci. Najbolj zanimiva in poučna so bila gnezda v solbaškem zaselku Ladina, kjer so pripovedovali Valentina Pielich, po domače Tina Vajtova (r. 1900) Domenico Quaglia – Meni Býderle(r. 1904), njegov brat Duríh (r. 1892), Marija Buttolo – Génava (r. 1922) in njen oče Géno; včasih pa še kdo drug. Kot nedosegljiva mojstra so omenjali dva že pokojna pravljíčarja, moškega in žensko. Med živečimi pa je dr. Matičetov postavil na prvo mesto Tino Vajtovo (fonetično Tyna Vajtava) saj je tisto leto od več sto pravljíc posnel kar 244 njenih »pravíc in vyžíc«. Kar štirikrat

je preseгла do tedaj najbolj plodovitega slovenskega pravljíčarja Antona Dremlja – Resnika iz Petrušne vasi na Dolenjskem, ki je umrl leta 1960. Posneli so 63 njegovih tekstov.

Matičétov si je ob svojih obiskih v Reziji pridobil izredno naklonjenost domačinov in se odlično naučil rezijanskega narečja. V poletnih dneh je pomagal pri poljskih opravilih in v živem stiku z ljudmi spoznaval poleg jezika tudi njihovo kulturo in izročilo. Po mnenju Pavla Merkušja, ki se je prav tako živo zanimal za Rezijo, je Matičétov »pravi Rezijan med Rezijani«. Med njegovimi največkrat poslušanimi pravljíčarji zaseda posebno mesto Tina Vajtova. Če je le mogel je posnel iste pravljíce večkrat ali vsaj dvakrat. V svojem referatu, ki ga je imel na VI. mednarodnem slavističnem kongresu leta 1968 v Pragi, je zapisal med drugim: »Ker sem si zmerom prizadeval za pravšno razpoloženje med pripovedovanjem, ker sem izbiral, če se je le dalo, večerne ure in zimski čas, so pravljíce zelo dolge in jih je zato transkribiranih zelo malo.«¹

In kdo je izjemna pravljíčarka Tina Vajtova, o kateri Matičétov meni, da take ne poznamo ne med Slovenci ne med Italijani in tudi drugod po Evropi ne?! Ta izjemna žena se je rodila kot Valentina Pielich 4. marca 1900 na Ladini, zaselku na vzhodnem robu Solbice. Njen oče je bil brusar Giosuè Pielich-Vajt, mati pa Žvana Siega, Mucova iz Osojan. Imela je sestro in dva brata. Njen oče je zmrznil na brusarskem popotovanju v Zlataru na Hrvaškem, starejši brat je utonil, mlajši pa se je ubil, ko je padel po stopnicah. Očeta je izgubila, ko je imela komaj štiri leta. Že kot otrok je hodila z matero in sestro po vaseh prodajat sukanec, trakove, glavnike, gumbé in naprstnike. Mati je z drugimi vaščankami odkupovala in potem prodajala ženske lase ter z zaslužkom preživljala družino. Doma je Tina opravila dva ali tri razrede osnovne šole, in še naprej hodila z materjo in drugimi vaščankami po kupčijskih poteh po Furlaniji, Istri, Pivki in Vipavi, kjer so se ji vtisnila v spomin prenočevanja po kmečkih hlevih in pripovedovanje najrazličnejših pravljíc. Matičétov jim pravi povedke. Spoznavala je na teh poteh tudi pesmice, pregovore in uganke, poleg opisa starih šeg in navad, raznih spominov in osebnih dogodivščin rezijanskih brusarjev in krošnjarjev. V dekliških letih »bi šla za eno pravljíco po nagih kolenih noter v Benetke«, je enkrat rekla Milku Matičétovemu. Pa še: »Za pravljíco bi skočila v ogenj

1. M. Matičétov: Pregled ustnega slovstva Slovencev v Reziji (Italija): (referat za VI. mednarodni slavistični kongres v Pragi 1968), Slavistična revija, letnik 16, Ljubljana 1968, str. 203-229

ali v vodo.« In pravljice so se nabirale in kopičile v njenem prožnem spominu. Leta 1921 se je Tina omožila. Njen mož je postal dve leti starejši brusar Žvan Negro. V zakonu se jima je rodilo osem otrok, od katerih pa so štirje že majhni umrli. Tri je izgubila pozneje, ko so že odrasli. Na koncu ji je ostala samo najmlajša Gelinda, ki se je poročila z Nerezijanom in se po poroki preselila v Pordenon. Ko je hči v prometni nesreči izgubila moža, se je ovdovela Tina preselila k njej v Pordenon, da ji je gospodinjala. Komaj 29 let stara Gelinda si je namreč morala poiskati službo v tovarni, ker je ostala sama z dvema majhnima otrokoma. Zadnjih deset let je Tina precej bolehala. Oživila pa je vsako poletje, ko se je vračala v svojo rodno Solbico. Leta 1984 je dokončno omagala in 21. februarja 1984 umrla v Pordenonu, kjer je tudi pokopana.

Kljub težkemu življenju ni nikdar obupavala. Moža je izgubila že leta 1953, ko je imela Gelinda komaj 16 let. Matičetov se spominja njene maksime: »Kaj bi človek jokal, saj je že tako dovolj hudo na svetu!« Prepričan je, da so ji tudi pravljice pomagale prenašati življenjske tegobe, ki jih ni bilo malo. Zelo rada je pripovedovala pravljice in bila ponosna na to, da so jo ljudje radi poslušali in jo vabili pripovedovat otrokom in odraslim. Ponosna je bila tudi na posnetke svojih povedk. Leta 1967 so jo blizu Učje posneli za ljubljansko televizijsko serijo *Pri naših pravljicarjih*. Ob tisti priložnosti se ji je želel Matičetov oddolžiti z obiskom Ljubljane. Skupaj z njeno hčerjo so se ustavili najprej v Postojni. Tina je upala, da bo morda našla pri znancih moževo krošnjo, ki jo je pustil tam ob izbruhu vojne, ko je šel zadnjič tam mimo. Krošnje niso našli, preveč let je minilo od takrat. Spotoma so se ustavili še v Cerknici, rojstnem kraju njenega pokojnega moža. Mati ga je tam rodila na eni izmed rezijanskih popotovanj. In na koncu je prišla Tina še v Ljubljano in si jo ogledala. Med njeno družino in družino Milka Matičetovega so se spletle prijateljske in pristrčne vezi, ki jih je pozneje pretrgala šele njena smrt.

Prve pravljice se je Tina Vajtova naučila že v otroških letih od svoje matere. Potem jih je nabirala celo življenje od prvih potovanj z materjo in drugimi Rezijankami. Kopičile so se v njej in ona jih je s svojo pripovedjo spreminjala in izpopolnjevala. Imela je izjemen pripovedni dar. Prvi sistematični zapisovalec rezijanskih pravljic Baudouin de Courtenay je ocenjeval rezijanske pravljice zelo kritično. V njih ni videl izvirnosti. Popolnoma drugače gleda na originalnost ljudskega slovstva Milko

Matičetov. »Izviran je v pravljici jezik, ki je bolj ali manj osebno obarvan in nosi stilni pečat tistega, ki pripoveduje... Izvirne so lahko drobne epizode, način, kako so razvrščene, razni 'tehnični' prijemi, dialog, okraski in vse, kar ni že dano od izročila. Izvirna je prilagojenost domačim ljudem, pokrajini, času, navadam, kulturi« je njegov pogled na izvirnost.²

Na Solbici je Matičetov posnel od avgusta 1966 do septembra 1967 kar 370 enot Tine Vajtove. Sam priznava, da ni vse zlato, kar je povedala, so pa vmes tudi pravi biseri, tako z literarnega kot etnografskega gledišča. Izjemne so kompozicije njenih pripovedi; z lahkoto namreč zapleta in razpleta tudi zahtevne vsebine. Njena izvirna zgodba v legendi o *Kristusu in Sempjerinu* pripoveduje, kako sta hodila skupaj po svetu. Sestavljena je iz osmih delov ali epizod; prva se razreši šele na koncu. Najdaljša posneta Tinina pravljica je *Požrtnek nu velákanek*. O njej je povedala, da so to tri pravce skupaj, vse skupaj pa je ena sama.

Prvo poročilo o Tini Vajtovi in njenih pravljicah je izšlo v Letopisu SAZU leta 1966. V zborniku *Traditiones* iz leta 1984, kjer je objavljen tudi spominski zapis o njeni smrti in pravljica *Man pravet smrt?* je tudi seznam do takrat objavljenih tekstov. Samo 27 besedil, skupaj s prevodi v nemškem, italijanskem, francoskem in hrvaškem jeziku. Najstarejša so v Trinkovem koledarju za leto 1968, takoj potem je izšla ena pravljica v Primorskem dnevniku (31. decembra 1967). Pet pravljic so v izvirniku predvajali 26. marca 1968 na ljubljanski televiziji. Nekaj krajših tekstov je izšlo v knjižni slovenščini v listih za otroke: v *Pionirju* (1967), *Cicibanu* (1968) in *Čebelici* (1974), eden pa leta 1968 v *Pahorjevem Zalivu*.

Zanimivo je, da najdemo pravljico Tine Vajtove tudi v prvi knjigi *Slovenskih ljudskih pesmi*³, kamor bi rekli, da pripovedovana pravljica ne spada. To je ena izmed variant pesmi *Kralj Matjaž rešen iz ječe*. Objavljena je v originalni obliki in v dobesednem knjižnem prevodu (str. 43-46). Matičetov jo je posnel 23. oktobra 1966 z naslovom *Ti ki šel tuw Turkijo*. Tina jo je slišala od svoje stare matere in sploh ni vedela, da so jo tudi peli. Pri pazljivem poslušanju pa je Matičetov odkril, da se sredi proznega besedila, posebno v dialogu, tu in tam še skrivajo verzi. Te skrite verze je v objavi nakazal z ležečim tiskom. Leta 1969 so v povzetku izšle tri pravljice v zborniku *Atti*

2. M. Matičetov, op. c.

3. Slovenske ljudske pesmi, Slovenska matica, Ljubljana 1970

del Congresso internazionale di linguistica e tradizioni popolari (Udine, 1960). Vse natisnjene objave pa nam najbolj zgovorno pokažejo, da mrtvih črk ne moremo primerjati z neposrednostjo zvočnega zapisa, ki je včasih prava umetnina.

Najbolj so pri Rezijanih priljubljene živalske pravljice. O teh je rekel že Baudouin de Courtenay, da so, kot bi bile rojene med samimi Rezijani. Med temi pravljicami srečamo celo vrsto različnih variant, ki so tesno povezane s posameznimi kraji, z družinami in njihovimi družinskimi člani. V opusu Tine Vajtove jih je samo kakih osem, od teh so tri objavljene v knjigi *Zverinice iz Rezije*⁴, ki je izšla v zbirki Zlata ptica. Pripravil jo je in v knjižni jezik pretil Milko Matičetov. V njej so: *Lisica na drenu*, *Muca, ki je imela vzeti peska* in *Volku ostrigli brke*. Ob poslušanju živalskih pravljic spoznavajo otroci sončne in senčne strani življenja. Živalska pravljica je zanje priprava za življenje. Radi pa ji prisluhnejo tudi odrasli. Matičetov razlikuje živalsko pravljico in basen. Razliko med njima vidi predvsem v obliki; pravljica ima namreč izrazito epski pripovedni slog.

Milko Matičetov je posnel vsega skupaj 400 enot Tine Vajtove, med njimi je tri četrto prozinskih pripovednih tekstov. V svojem repertoarju ima Tina vse pravljicične vrste in podvrste. Taki univerzalni pravljicarji, ki obvladajo vse žanje, so zelo redki. Skoraj polovica besedila je v dialogu. Tinino pripovedovanje je naravnost mojstrsko.

Vsak hip vpleta v svojo pripoved duhovite psihološke utrinke. Pri rezijanskih pravljicah so najbolj zanimivi tonski posnetki, česar seveda v knjigi ni. Dragoceno pripovedovanje Tine Vajtove je verodostojno zabeleženo samo na magnetofonskih trakovih, ki jih hrani Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU v Ljubljani. V knjigi lahko prikažemo le transkripcijo originalnega besedila, kar je zelo zahtevno in zamudno delo, ki ga je za rezijanske tekste pripravil Milko Matičetov le za omejeno število tonskih posnetkov. Glavnina še čaka skrbnega prepisovalca.

Ker je rezijanščina doma na skrajnem robu slovenskega naseljitvenega prostora, se tudi najbolj razlikuje od osrednjega slovenskega govora. Zanimivo je, da sama večkrat in lažje razumem natisnjeno besedilo kot pa govorjeno pripoved. V ponatisu se lahko oprem na korene posameznih besed, kar mi pri govorjenem zbeži iz spomina še preden dojamem pomen. V glavi mi doni le zanimiva melodičnost povedanega. Da

4. *Zverinice iz Rezije* (ur. M. Matičetov), ZTT in Mladinska knjiga, Trst-Ljubljana 1973

približamo vse bogastvo narečnega pripovedovanja širšemu krogu bralcev, moramo narečje prenesti v knjižni jezik. O takih predstavvah se nehote sprašujemo o utemeljenosti takega posega, saj je prav dobro znano, da je marsikaj, kar zveni v narečju prijetno, sočno in polno, presajeno v knjižni jezik samo bleda podoba živega pripovedovanja. Že sama transkripcija besedila, ki ostaja v narečju, jemlje zgodbi tisto neponovljivost, ki je značilna za živ improviziran govor pravljicarja ali pravljicarke. To velja za Tino Vajtovo prav gotovo še mnogo bolj kot za druge, in sicer zaradi njenega zelo pogostega pripovedovanja v dialogu, kar še poveča živo komunikativnost med pripovedovalcem in poslušalcem.

Rezijanščina je še bolj kot katero drugo narečje omejena na ozek pas, kjer prebivajo Rezijani. Če malo bolj pomislimo na našo narečno razdrobljenost, nam je kmalu jasno, da npr. pristne prekmurščine osrednji Slovenec ne razume nič bolje od rezijanščine. Samo knjižna ali splošno pogovorna slovenščina lahko prenese narečno ljudsko izročilo na celotni slovenski jezikovni prostor. V še večji meri velja to za otroku namenjeno povedko, še posebej če pomislimo na bogastvo rezijanskega ljudskega izročila; na pestrost snovi, na njeno izvirnost in na izredno bogat jezikovni izraz tako besedišča kot sintakse. Velika krivica bi bila, če bi slovenskega otroka oropali tega bogastva, ga pred njim zaradi jezikovne nedostopnosti skrili. Po jezikovni plati sicer pravljico s predstavitvijo v razumljivejši jezik osiromašimo, vse ostalo – snov, prikaz življenja, fantazija in čustva – torej ves miselni in materialni svet pa vendarle ostane, morda rahlo okrnjen, vendar dovolj živ, da se ob njem bogati tudi naša vednost o svetu, in hkrati vednost o skrajnem robu našega jezikovnega prostora, kamor ni nikdar segla učiteljeva spodbudna beseda v slovenskem jeziku, kjer otroci še nikdar v zgodovini niso pisali ne brali po slovensko, kjer ne poznajo naših črk s strešico, čeprav te glasove že od najnežnejših let vsak dan slišijo in ponavljajo. Če hočemo, da bo zavest o tej krivici prodrla v slovenski osrednji prostor, je knjižna oblika teh pravljic edina res zanesljiva in uspešna pot.

Tak prenos v knjižni jezik ni nujno strogo natančen, meni tudi Matičetov. Zgodbo lahko približamo človeku na različne načine. Zdi pa se mu »nepogrešljiv«. Meni pa tudi, da se pri umetniškem pripovedovanju pravljicarjev »ni mogoče zadovoljiti samo z ugibanjem, s približno razrešitvijo leksikalnih in sintaktičnih ugank, ob katerih bi morda užival le dobro podkovan filolog.« Zato je v *Rožicah iz Rezije* objavljenih

pesmih (leta 1972) rekel, da jih je v knjižni jezik presadil. Za prozne pripovedi v *Zverinica*h pa, da jih je udomačil.

Na žalost v *Zverinica*h ni nobene narečne povedke Tine Vajtove, zato se tu lahko seznanimo samo s koncem udomačene pripovedi o tem, kako so *Volku ostrigli brke*.

»O« — je rekel — »slabo, kar se da slabo!«
»He« — pravi — »jaz« — pravi — »jaz vem za zdravilo«
— je rekla naravnost, veselo — »ki bi vas ozdravilo!«
— ker se je bala: volk jo bo ovadil, da ni hotela priti.
»Ho« — je rekel — »magari, da bi me mogla ozdraviti!«
»Ma« — je rekla, pravi — »jaz« — pravi — »jaz upam,
da vam bo to pomagalo!«
»Kakšno zdravilo pa je?«
»Ma« — je rekla, pravi — »zdravilo bi bilo« — je rekla,
pravi — »če vam ga bo hotel dati!«
Pravi lev: »Kdo pa ga ima?«
Ona pravi: »Volk ga ima!«
»Kje pa ima to zdravilo?«
Pravi: »Ostriči mu brke in« — pravi — »s temi brki,
poklicati vse naše ljudi, ki so po gozdu, in vas žgečkati,
dokler ne boste ozdraveli!«
Tedaj volk: da to ne more biti, da bi mu ostrigli brke,
ker da je premlad.
Je rekla lisica: »Koliko let imaš pravzaprav ti?«
Je rekel: »Sedem.«
»Ravno prav« — pravi — »v sedmem letu brki« — pravi
— »so ravno pravšnji« — pravi — »da vam jih ostrižejo,
da bojo ž njimi žgečkali leva, ker tedaj« — pravi — »lev
bo ozdravel. Vendar« — pravi — »morajo priti vse zve-
rinice, vsi naši ljudje« — pravi — »da ga bojo žgečkali
z volkovimi brki po vsem životu. Tako« — pravi — »v
treh dneh je rešen!«
»Če gre samo za to, tedaj ostrizite mu jih!«
Tedaj so mu ostrigli brke. Je prišlo vkup vse, so začeli
žgečkati leva in, se ve, čez dva, tri dni lev je bil že po-
konci, vesel kot le kaj.

Ker priznava Matičetov samo podomačitve v Zverinica, ne prejšnjih, bo za prikaz rezijanskega narečja tu ponatisnjen samo delček iz Zaliva⁵.

Olóra na wzéla otročyća tuw nocé anu na a naslá dö jéro. Olóra jéro je bil oštót böj nikoj oná. An j šel po no valyke zláwje, léjta no táke, wsě pjumino ta nátre. Anu a je djál isáá sinyćaco tana isö zláwje, anu a je mu zdělal wromonét.

»Káko bej« — an di — »to te parjá isá kóvica, k se ti náredel, trda aleboj mihka?«

A je rékel, an di: »Isá kóvica na je mihka ke bö mihka na ne möre bet, mà« — an di — »me mátere krylo je bö mihko aneko isö zláwje!«

An šel ta, a je mu djál cüker nátor w bóćico.

»Kóba te parjá« — an di — »isě cüker, ke si te djál nuw bóćico?«

»An di: »Isö to mi parjá slátko nu dobrö, ke bújšo to na möre bet. Mà« — an di — »me mátere mlíko je bö no döbre!«

Olóra an šel po no žalízno küglo anu a je mu djál tana rěbra.

»Kóbaj te parjá tabé isá kügla?«

An di: »Isá kügla na je trda nu žalízna nu téška« — a rékel. — »Peró« — an di — »me mátere srce to je bö trdo aneku je isě pejz, ke ja man tana rěbril«

Olóra ko na čüla isé basiđe, na lěpo si wzéla otročyća, na di:

»Ja, ja a ne vbúwen! Či će vědet svit, da a věđe. Si a mēla ta-pod min srcon ja« — na reklá — »anu sinyću si jēmjen!«

Pordenone, 25 oktobra 1966

Magnetofonski zapis*)

Svoj portret rezijanske pravljicarke Tine Vajtove končujem z zaključno mislijo, ki jo je ob njeni smrti zapisal Milko Matičetov: »Naš dolg do Tine Vajtove bo poravnán šele takrat, ko bo njen pripovedni repertoar natisnjen v celoti – dosegljiv ne samo Rezijanom, ampak tudi bovškim in laškim sosedom – prišel v mednarodni literarni in znanstveni obtok. Šele tedaj se bomo prav zavedeli, koga smo izgubili.«

Nojevo pero (Rojstvo 20. stoletja v znamenju primorskih žena rojenih do leta 1900), ZTT, 2012, str. 325-334.

5. Zaliv (1968), št. 12-13, str 144-145

ŽUŽUFÈT

TINA VAJTOVA

Ob smrti Tine Vajtove (februarja 1984) je dr. akademik Milko Matičetov, v prispevku Jozafat in Barlaam v Reziji, objavil v Trinkovem koledarju za leto 1985 izvorno pripoved "te enkratne avtorice" z naslednjim predgovorom:

»Indijsko izročilo iz življenja Bude (Bodisatva–Bodasaf–Jodasaf–Jozafat) je s sirijskim in grškim posredovanjem prišlo z bližnjega vzhoda na zahod že ob zatonu antičnega sveta. Zaradi etičnega naboja je zgodba imela srečo tako v krščanskem in manihejskem kakor v judovskem in islamskem okolju. Po Evropi je že v srednjem veku začela krožiti kot priljubljen duhovni roman: v prozi, v verzih, v dramatični obliki, v rokopisih in v tisku, pa še slikarsko ali kiparsko upodobljena (nam najbliže v baziliki sv. Marka v Benetkah).

Na slovenskih tleh ni bilo nobenega sledu te vzhodnjaške zgodbe vse do 24. oktobra 1966, ko jo je nepričakovano povedala rezijanska pravljíčarka Tina Vajtova s Sòlbice (1900–1984). V prvem navdušenju nad odkritjem sem zgodbo objavil v nemškem prevodu (1968), v italijanščini (1970), v slovenskem povzetku po radiu Trst A (4. febr. 1970 – z nekaj izvirnimi vložki), samo rezijansko besedilo je obležalo med mojimi papirji. (...)«

Žužufèt

Onde nur je bil den kraj anu ise kraj prosèl rudi, da Buh mu dejte na' a sinu. Nu ko an je se nášinel isi sinèc, un si mislel – bojo be bile ti ke so dižneverni, ne, – un rekel, da un na krššuwa sina, da un a diwa nutor soteraneo, de nima vedet ni za bene ne za male ves te temp, ke an bo ta nutre.

Alora no nuć to je taliko proliwalo, to je taliko šcérálo, ármalo, delalo molò, alora wse nanbot an vidi: so se ožále dure anu je wlizel de muž. Però a ni bil mlad, an bo bil mel tu ne šešanta šetanta ani.

»Ojme« – an rekel – »du-baj was prnesel?«

An di: »Me prnesel Opubuh« – an rekel. – »Se kontent, da ja te krstem?«

»Ma« – an di – »ja na vin nank, da ko to je 'krstet'!«

»Be« – an di – »ja ću ti wze' jime anu ja ću bet twój non« – a rekel, an di – »ja men jime da Barlèm.« (*Barlèm, dršte na menc.*)

»Ben« – an di – »káko baj mate mi wze' jime?«

An di: »Ja ću ti wze' jime da Žužufèt! Però ti ti na smiš pándinet nini duši« – an di – »da ti se krščen!«

An di: »Na stujte se bat« – an rekel – »ki jes na praven nikomur!«

»Alora« – an di – mej jime da Žužufèt!« žö, an lepo mu zapisel, an di: »Maš jime da Žužufèt, però twój oća a naćè te krstet, twa mate šče manjì. Gwaj će ti ti boš rekel kiramu, da ti ti se krščen!« – an di. – »Ja si pršèl šikome ki je na taka slaba nuć, da nišćí ma ne vidi, nutor h tabè.« Alora a krstel.

Alora, isi sinèc an rudi rastel, šin ke a pršèl in età di venti ani, ne. *Alora ko vi pridate in venti ani, ne, vite vi, ste wže adulto no na roba e l'altra.*

Alora an je a parpajál won sino, a rekel:

»Njan ti ti se den lipi sinèc« – an rekel – »anu injàn« – an di – »ti ti maš tet, ću ti det italiku zamjè, daléc.« Ja vin kaliku kilòmetrow daléc so meli tet a kompanjèt ti mladi nu ti lipi, wse te di venti ani, te di dičanove, ventiuono, dardu ventičinkwe, ne di più. Ni so meli tet wse, taliku ke an je rekel zamjè. »Anu« – an di – »tadej« – an di – »mate, se obrátet nazet« – an di – »ti meš se ožanèt« je rekel.

»Žö« – an di, ma un ni vedel, da ko to je 'se ožanèt' un, anu nikár, perkè un bil rudi zažán.

Però isi nja'à non Berlèm onjatént an mu prnašel librine anu, búžačec, isi se wučel ta nutre.

Alora ne so šle, ne so šle pul poti to ke je jin rekel nja'à oča, wse s konjámí, wse ta-na konjèh, ano pa un, wse te mladi, te lipi nu te mladi. Alora ni widijo ta dolè na ni poti dno se prabrača ta na poti nu parkorjà, da to ma 'te w krej, nu rudi se prekučuwa, nu rudi se prekučuwa.

Alora so meli bet koj ti lipe, te wboate anu ti mladi za in višta, za videt isa'à principa anu isè te mlade.

»Orpo-di bio« – an rekel – »in vita mia« – an di – »ja nisi videl, ko-baj to je ta rič, ke je ta-do na pote. Ma« – an di – »ko dójdamo dolo, mamò por videt, da ko to je!«

Alora ko ni so paršlè dolo, ne, zes konjámí, isi te stari kumój ke an bil se pradjáal, vite, ta h poti, koj da ba a ne spaštáli.

»Ojme!« – a rekel Žužufèt (ma nišci ni vedel, da a ma jime Žužufèt), a rekel, an di: »Sémo náredli italiku poti« – an rekel, an di – »nisamo vidli nina'a« – an rekel – »ni mlada'a ni stara'a, makój wes« – je rekel – »kóbaj to pride račèt?«

»O« – an di – Žužufèt Žužufèt« a rekel – »ti ti ne znaš več tvi'a nuna Barlém« – a rekel – »ti ke ti parnášel librine nutur w soteráneo« – an rekel. – »Če ti na boš tel wmrit« – an rekel – »ster, boš wmor mlad ti. Ja« – an di – »si paršél ster!«

Alora an rekel tuw te mlade, isi sin, an bo bil pa jo kapèl, ke an bo bil študijèl ta-nutre. A rekel:

»Hamò nazed!«

Da, ne, ke ni majò ite šče italiku kilómetrow avanti.

»No« – je rekel – »nanće na'à kilómetra na narejan avanti« – je rekel. – »Mi mamò iti nazed ta iši.«

Però wse ledlo, da a mu zawpòl da 'Žužufèt'. Alore šle. So paršlè ta iše, a rekel:

»Oča« – an rekel, an di – »nisemo došlè to ke ste tel vi« – an rekel, an di – »to me ni bilo, me jela lawa a no dno no to drue.« An rekel, an di: »Ja si paršél nazed!« An di:

»Ja si si mislel wso pot« – an di – »ja wan prosin no gračjo.«

»Ko za dno« – an rekel – »ti me prosiš?«

An di: »Da vi mi dejte wáše'a, to ke mate vi, ki ste den kraj, no pert mle« – an rekel – »koj no pert, to me bašta« – an rekel – »rišolút, da to bodi mò!«

»Da alora niste nalézli nine šcerè, italiko ti mladeh, ti wboáteh, principavi wse?!«

A rekel, an di: »Itò« – an di – »mle to mi ni nikár, mle mate mi de' italiko zamjè, tadej« – an di – »ja ću vedet, da ko ja men delet.«

Bašta. »Ben« – an di – »ja ću ti det. Ko-ba maš delet ti?»

(*Ke an vedel, da mati na ni krščena nu pa oća ne.*) »Be« – an di – »Déjtami!»

Alora a je mu dal isé kos, ta-na jime nje'à.

Alora un šel ta, anu un je si krstel vse te jude, ke a je mel un. Wse an krstel nu a jin pridićel wsaki din, ke a je mel rudi librinow rat, anu šin ke to paršlò den din, a bo bil mel wže tu ne kwaranta ani anu an rudi si mislel, da un ba tel rade jte' dele' rimatorjo tuw ozd. Alora an jen rekel den din:

»Lèdejte« – an di – »ja prediçan nu vse, però den din ja ću wes pustet anu 'rin.«

Wse se djalu ojmèket, vse šlèpalu roke wkop, ka wse žò, ma da un nikár.

Alora a mážel spet čaket, da ni zábite no majo, anu an wstel anu a je šel, wzel wse librine tu ke a mel, anu se indiricél nuz de ozd. Anu an šel daléć daléć daléć daléć. An jidel kak kóren to ka je nalitel, kake to duji to ke rase ta-na kake árbulo, anu šel indavènt.

An vidi, je na maja bajtica, na maja maja bajtica. An rekel: »Izde« – an di – »ja ću provèt, de ni mi odéjte, ćun wlest.«

A pokjúkel itáko, ta nutre to raktò, da »Dubaj je?»

An rekel, an di: »Ja si, Žužufèt!»

»Žužufèt, Žužufèt« – an rekel – »Žužufèt« – a rekel. – »Injén, ke a ma te nejliwče lita, ke an se frájina nu a se ženi! Žužufèt« – an di – »če pryt zde w te ozd?!«

»Žò« – a rekel – »če vi se na verjete« – an rekel, an di – »odéjtame, ću wan pokaze' librine, te ki je me krstil muj non Barlèm.«

»Aaa« – an rekel, an di – »ja se na verjen. Dejmi skuza to okinčace tve librine, anu ko bon videl tve librine« – je rekel – »tadej« – an di »ja ću se verwet, da ti si krštiján!»

Alora an šel ta, an mu dal librine. Alora an wlizel nutor. Mu ožál anu wlizel. Però anjol mu parnašel jest s paraviža dolo. Alora an rekel, an di:

»Riš isket tvija nuna Barlama?»

»Da žo!«

A rekel, an di: »Tvoj non Barlèm« – an rekel, an di – »to me parjà da a ma štiri čantánarje lit« – a rekel – »anu« – an di – »moj brater, ki je rimèt« – an di – »a ma tri čantánarje, anu« – an di – »ja dwa!»

»Ben« – an di – »vi ba vedel vi, de ke je muj non Barlèm?«

»O« – a rekel – »ne« – an di. – »Meš iti dolu mimo bratro« – a rekel. – »Ko ti nalizeš mi'a bratra« – an rekel – »tadej« – an di – »forč« – an di – »un će ti vedet račet, da ke a je twoj non Barlèm.«

»Ma« – an di – »Ja 'rin isket mi'a nuna Barláma« – a rekel – »ke« – an di – »je me krstel nu a je mi dal librine, anu« – an di – »to ke je mi dal moj očà, ja si si krstel wse« – an rekel.

»Be« – an rekel – »tacè njen!«

Be, an spet se wzel no šel, spe' šel ne dvi nadeji rudi skuza ozd, šin ke an wledel spe' no bajtico s temi škorči te od te brine no or te árbulow, náret alla megljo po.

Alora pa itò pokjúkel...

Ti ta nutre, da »Du je?«

An di: »Ja si, Žužufèt!«

»Žö žö« – an rekel – »maš mi pravet, ti si sátana, si paršèl me tantèt. Žužufèt će prit injén, njen ke je tuw ti nejliwči liteh, ke a se frájina, ni majò citiro no majò brúkalnico, ni majò wse, armonike, wse sjorte« – an rekel – »nu bo se óženil« – an rekel – »an bo mel žanò nu otrokè. Aaa« – an rekel – »Ja se na verjen!«

»Žö« – a rekel – »vi mate mi rači, da ke je muj non Barlèm« – a rekel – »ti ki je me krstel?«

»Ben« – a rekel – »dej mi nutor librine. Če ti nisi sátana, dej mi librine!«

Ben, a mu dal nutor librine. Ko an videl, da librinave so a pošto, a rekel:

»Wlezi!«

Alore anjol ito nuć paršél, a parnésel obadvema kro', ne koj remito, pa Žožafáto. Alora to si právilo celo nuć.

»Vi be vedel vy, da ke je muj non?«

A rekel, an di: »Tvoj non Barlèm an ma štiri čantanárje lit« – a rekel – »anu« – an di – »Pijawa obadwa no mlakico« – an rekel. – »Osen dnuw ta mlake an osan dnuw na nazed anu pa itako. Se vidiwa wsake pètnejst dnuw« – an rekel – »se vidiwa, ke ódiva pit ta mlakice, an tadej un 're na názed anu ja 'rin na názed.«

»Be« – a rekel – »da to mi tej fis dvi nadeji, ne, za tet za a nalést?«

»Ben« – an rekel – »ja krèdinan« – an di – »da ti cí a nalést!«

Alora an šel. An 're, bužec, nu rudi 're, un rudi 're, da un a mel křwawe fin nó'e, ma

an rudi šel avanti, a si mislil: »Pošibilo, da ma me snest kej? Ko to ni me snedlo dardu inján, pa inján indavènt to me na snáde!«

Ano šel no an došèl pa do h mlakice. Ano lépo pa un se nápel. Anu ko an se nápel, šel spe indavènt. Rudi, šin ke a došel ta nuno Barlámo.

Alora, ko a paršèl ta...

»Du-baj je?« – an di:

»Ja si, Žužufèt!«

»Žö, žö« – an rekel – »sátana, tacè názed, biži w krej od mle, ti paraješ rudi me tantèt, načón ninaa, ta-pod mo strijo na wlaža nišcí, makoj Ospubu!«

An di: »Ste vi muj non? Odéjte me!«

»A, niente ke fare! Nikár! Taci názed!« Na tá anu na sè, no – »Ti si paršèl me tantèt!« – no – »Ti si paršèl me zmútet!« – nu no rić no to dru'ò.

Alora ko a inžištinel, bužec Žužufèt ta zwuna, a rekel:

»Če se na verjete, non« – a rekel – »ću wan det nutor librine anu bote videl ta nutre, da či to je risen žö aliboj ne, da ste paršèl me krstet nutor, ke ja se bil zažán nutor w rifižo, da nišcí ne smi me krstet!«

Alora žö, paršèl, anu, *karo mio*, lépo mu dal librine skuz, ke a bo bil mel kake majo okinčace, leta no tákice forč, no maje maje, s kako skúšico naret, taliko za videt din anu za videt, da je nuć.

Alora an wlizel nutor. A rekel:

»Alora to si ti, Žužufèt?«

»Žö« – an rekel – »moj očà an bil mi dal italiku zamjè anu ja« – an di – »z wašimi librini si si krstil wse me judi« – an rekel – »anu« – an di – »si pa in pridićèl, pow-sod« – a rekel – »ke« – an di – »nišcí ni tel, da ja podè, ma« – an di – »ja si mel wojo videt, pri' was nalést, da ke vi stojite, pa ja si delet dno majo remitórje za si šalvèt mo dušo.«

»Ben« – a rekel, an di – »stuj zde, ma« – an di – »ja men štiri ćantanárje lit prejtèt, ore po štiri anu patardùw« – an rekel – »šće patardúw« an di – »ja ću met pet ćantanàrju lit. Anu« – an di – »litos« – a rekel – »ja na strojin nikar rawno, perkè« – an di – »prid ja si stal dvi nadeji ta mlakice, ma injan« – an di – »to mi će den misec. Den misec na napred anu den misec to mi će na nazed. Be« – a rekel – »stuj zde par mle. Ja si bólen, an će boš mó'el ti...«

Ma però anjol je parnášel za jest dopo. Alora to stalo a je zbolél za wmrít.

»Ójme« – a rekel – »Žužufèt, Žužufèt« – a rekel. – »Ja, ja čon wmrít njen, će pri' anjol me punj« – an di – »maš se me bat?«

»O« – a rekel – »non non« – a rekel – »se was na bojin fis nikár« – a rekel. »Nine rěči jes se was ne bojin« – an di – »ja ću podjã' waš žwot dárdu šije« – a rekel – »nutur w zamjò anu« – an di – »wašo lawo ja ću lèdet šin ke ja bon žiw!«

Alora, betabúh, an šel ta, ko je wmor, anu (*mi parajajo mle solze*) an je a požál dárdu šije, anu nja' à lavico a je pustil won, però na je se svitila tej sunce. Anu an di – rudi lèdel: »Ben« – a rekel – »šin ke bon mó' el« – an di – »wašo lawo ću lèdet šin ke bon žiw.«

Anu, bužec, je lèdel pa wun, šin ke an bil žiw. Però paršlà zornáda pa njamò za wmrít.

Anu ko a je wmor, isi Žužufèt, žalè zwónavi, to ke an krstil un, to póčelo zwonèt sami zwónavi. Alora da –

»Ko-baj je? Da ko-baj je za na rič izdè, ke da zwonijo sami zwónave? Da izdè je na valika rić! Alora da vita koj, da ćemo videt nuz ozd!«

Alora šle. Tej ne so šle, pot se in svitila. *Víte*, so nalezli ta'a prva'a remita, a mel duečento ani; ni so nalezli ta'a druga'a, je mel tre; ni so nalezli Barlama, a je mel kwatro, Žužufèt. Tadej ni so posekali ves ite ozd, da to je se svitilo tej sunce.

Alora da wse mamò tet te din na sodnji din tuw to dolino del Žužufèt.

Tadej njen matí, ko na čula, nu nje' à oćà, tadej to se kfstilo obadwa anu wso nje deželo ni so kfstile.

Tej to bilo, però an šel wmrít nutor nje'a nuno Barlámo.

TAKO SE DIJE

PAOLA MISCORIA

Jete s tribuhen za kruhen.
Tu ke mačka rodi, use miše lovi.
Je jasno tej ribeno ueko.
Gre daž, ke ga Buh daje.
Gre daž tej rakle.
Bete mokra tej na suepa.
Ura teče nič ne reče.
Se udošite tu no kapjo uede.
Te vere znance so riedke tej te bile mouhe.
Ni gurše srenča za moža, ker žena dobro kuhate zna.
Nej te Buh pamet resvietle.
Se simper ueku tej svetega Sentoneha prase.
Te ke zna nosite težke brimana zna še te lahne.
Use ne gre tu no pejč.
Te zdrave ne virje temo bounemo.
Usacemo tičo plaža niga njizdo.
Use pride, use pasa, ma milost Boža za nimer dora.
Te ke pouno čekera, malo pensa.
Zludi ne lueže ženo tu žaki.
U trenčo Buh da srenčo.
Ker te se perrejma.
Če use tiče polovite.

Nej te bo špot an sran tu vere ueče.
Se ne muere miete babo pijano an karatel pouen.
Te ma sama tua šiba stouče.
Če plaža petelen, ma plažate še kokošar.
Use na den konac, ko lijania ma dua.
Me nise ne krop ne ueda.
Buh nas uare od hudeh jodi.
Čekerate tju dan.
Se simper na pote tej terpot.
Tok viter maše je use naše.
Lažnice majo kratke nožice.
Na sieden lit še zemja povie.
Vie no pageno več ko liber.
Te ke douo spi mo se slama za ret derži.
Te ke zuoda ustane no ueč polente mo ostane.
Nesrenča ne maj spi.
Jete po gobecah.
Bete tej pas an mačak.
Bete nazad tej rep prašče.
Bete debu tej den klop.
Usake kroh ma njega skuerjo.
Kak dan po sv. Urban.

PLESTIŠČA, KE SMO POZNALI

Nebiesa, vice, paku an Zuanočua oštarija

Giovanni Cormons – Nin Klouat

Den bot, je biu den Plestiščen ke, ker je umeru, je šu ou nebiesa.

Potoučje to na urata, pride uen Svete Pieter an mo dji: »Ku se peršu ti klje dilat?«

»Sen lih umeru, an sen peršu gor u nebiesah, be tu state kla, če je še kak Plestiščen.«

Svete Pietre mo je jau: »Klje ni majnega Plestiščena; provi boj zdol, tu vichah.«

Plestiščen gre počaso dou po štiglah, tu vica, an potoučje na urata.

Pride uen den Anjuac an mo dji: »Ke se ti?«

»Ja sen den Plestiščen, sen umeru an sen šu ou nebiesa, Svete Pieter me je jau za provate kla to per tebe, če je kak Plestiščen. Ja be tu state z njeme kla.«

»Kla ni majnega Plestiščena. Provi boj zdol, tu paku.«

Mož je šu dou pensoč: »Hudo bo! Use Plestiščene so tu paklo, ma čmo bete use kop an čmo začentate.«

Pride tu paku, potoučje to na urata.

Pride uen Hudič: »Ku se peršu ti klje dilat?«

»Sen biu ou nebiesah, Svete Pieter me je jau provi boj zdol. Zati dou vichah Anjuac me je jau, provi boj zdol. Be tu rado videte Plestiščene an jete klje noter z njeme.«

»Kla ni majnega Plestiščena.«

»Kako?«

»Klje jeh ni, provi boj zdol.«

»Ker sen hodu doltrine, me so naučele, de so nebiesa, vice an paku. Kuu je boj zdol?«

»Boj zdol je Žuanočua oštarija, ato češ obriste use Plestiščene.«

Se vji, de usin Plestiščenen plaža pite, jegrate an čentate!

Hči, ke ni tiela več čekerate po Plestišken

Ferruccio Sturma – Feručo Žef

Dou pod Mourene, je bla na hči, ke je šla po sviete, tje mez Romo, za dejklo, tej pouno med njeme kla tu uese.

Za no lieto poten, talje hči, je peršla damou an ni tiela več čekerate po plestišken, je čekerala ko par taljan.

Den dan, so šle tu sanožet grabet sieno. Na tlih so ble ne grabje na narbe luežene, zobe na uajer, talje hči je stopnila to na zobe, an nasad od grabij ji je dau rauno ou nus an ou čelo.

Ato se je sobeto naordala kuu se kličejo an je jala: »Oh preklete grabje!«

EVELINA, FRANCA IN GIANNA ŠE ZNAJO ZAPETI PROSNIJSKE PESMI

BARBARA IVANČIČ KUTIN*

Terensko delo v Prosnidu

V letu 2013 sem v okviru čezmejnega projekta ZBORZBIRK, Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom,¹ opravila precej terenskega raziskovalnega dela med Beneškimi Slovenci. Projekt predvideva popis predmetov v 35 zasebnih muzejskih zbirkah vzdolž slovensko-italijanske meje od Rateč do Brd, od tega 15 na slovenski in 19 na italijanski strani. Zbirke so zelo različne: največ je etnoloških (predmeti, ki so se uporabljali nekoč v hiši, hlevu, na poljih ipd.) in vojnih zbirk (predmeti iz prve svetovne vojne). Nekatere zbirke so mešane (vojno-etnološke), nekaj pa je tudi tematskih, npr. zbirka likalnikov, zbirka podob, zbirka mizarskega orodja ipd. Projekt poleg evidentiranja in popisa predmetov predvideva tudi dokumentiranje pripovedništva, to je zgodb o zbiranju in nastajanju posamezne zbirke, zanimivih zgodb o predmetih v zbirkah, hkrati s tem pa tudi dokumentiranje gradiva za folkloristične in dialektološke raziskave (dokumentiranje živega govora in pripovedovanja). To nalogo sva prevzeli jaz in kolegica dr. Danila Zuljan Kumar.

Tako sem vročega poletnega junijskega dne obiskala Prosnid in Tipano, kjer bodo v ZBORZBIRK vključene kar 3 zbirke. V Prosnidu me je že pričakal Alan Ccutti, mladi lastnik agroturizma »Brez mej« in predsednik turističnega društva Prosnid. Alan mi je najprej razložil o delovanju turističnega društva in njihovih aktivnostih

1. Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

ter predstavil načrte za pripravo krajevnega muzeja. Muzej bo dobil prostor v pritličju župnišča, kjer že imajo spravljena pustna oblačila, ki bodo del muzejske zbirke. Ostale predmete za muzej bodo prispevali domačini. Prinesli bodo stare stvari, ki jim zaprašene ležijo na podstrešjih in po kleteh; v muzeju pa bodo ti predmeti pričali o nekdanjem načinu življenja v Prosnidu. Nato mi je Alan razkazal še drugi vaški muzej, prav osupljivo lokalno znamenitost: to je črna kuhinja, ki se nahaja v pritličju ozke dvonadstropne vrstne hiše. V res dobesedno črni kuhinji je le malo predmetov: nizka mizica, polica z nekaj posode, v zadnjem delu prostora pa je nizko, manj kot meter dolgo in široko ognjišče, nad katerim še visi veriga s kotlom. Ognjišče nima ne nape ne dimnika; dim so odvajali skozi majhno zamreženo okence ali pa kar skozi odprta vrata. V prostoru nad črno kuhinjo je spalnica, v katero je mogoče priti le po zunanjih stopnicah, nad spalnico pa še podstrežje. Informacijo, da je bila hiša naseljena še konec 20. stoletja, sem še dvakrat preverila, saj se mi je to zdelo skoraj nemogoče. Toda bilo je res! Domačinka Evelina Melissa je pripovedovala, da je v hišici, brez kopalnice, stranišča in sploh brez vode in ob eni sami žarnici zadnja skromno živela Maria Miscoria – pravili so ji *te stara Marija ta s te črne hiše*. V kotlu nad ognjiščem si je kuhala polento vse do leta 1990, ko je šla v dom upokojencev v Tipano, kjer je leta 1992 umrla stara 100 let.

Pripovedovanje Eveline Melissa je bilo tako zanimivo, da sem jo prosila, če bi lahko v popoldanskih urah prišla še malo k njej. Še prej sva bila z Alanom namreč dogovorjena z g. Ivanom Corleone za ogled muzeja v Tipani. V Tipani sva se zadržala dalj časa, kot sva predvidevala, pa še poletna nevihta se je razbesnela nad dolino in je bilo treba pol ure prevedriti v stavbi tipanske občine. K Evelini sem tako prišla 2 uri pozneje, kot sem se napovedala. Toda Evelina me je še čakala. In ne sama! Pri njej sta bili še njena sestra Franca Melissa in prijateljica Gianna Platichis. Zbrale so se, da bi mi skupaj zapele dve ali tri stare prosnjske² pesmi. V času, ko so me čakale, so besedila zapisale, da bi si med petjem pomagale z listki. Toda med pogovorom in z nekaj spodbude so se spomnile še številnih drugih pesmi in jih enoglasno zapele. Povedale so tudi nekaj šaljivih rim in otroških pesmic ter eno molitvico. Vse sem zvočno

2. Pridevnik iz krajevnega imena Prosnid je prosnjski/ -a /-o, prebivalci (Merkù 1999: 61).

dokumentirala (prvo pesem *Rasti, rasti rožmarin* tudi z videokamero). Pevke seveda niso vadile, dokumentiranje je bilo zanje povsem nepričakovano, zato ne smemo biti preveč kritični, če petje na posnetkih ni povsod ubrano in da se pri besedilih včasih zatakne. Zvočni posnetki so kljub temu dragocen dokument, ki priča, da je slovensko pesemsko izročilo danes (l. 2013) v Prosnidu še živo. Iz gradiva je že izdelan »delovni« zvočni CD, namenjen predvsem raziskovalcem, ki se ukvarjajo s slovensko slovstveno folkloro in/ali slovenskimi narečji. CD bo shranjen tudi v bodočem, prosnjskem muzeju, za spomin, morda pa tudi za navdih in pomoč poznejšim rodovom in glasovom. Izvod so seveda že prejele tudi vse tri pevke. Evelina, Franca in Gianna, na tem mestu se Vam še enkrat iz srca zahvaljujem za prečudovit popoldne!

Transkripcije gradiva

Evelina Melissa (r. 1927), Franca Melissa (r. 1937) in Gianna Platischis (r. 1941) so dne 7. 6. 2013 v Prosnidu zapele 18 pesmi (nekateri pesmi samo po nekaj vrstic, fragmentarno). Za objavo v tukajšnjem prispevku sem izbrala le tiste, ki so delovale kot zaokrožena celota. Da bi bil zapis čim lažje razumljiv in bi hkrati ohranjal narečno podobo, so besedila v enostavnem fonetičnem zapisu z običajnimi znaki slovenske abecede, zvenci mehkonobni *ə* je zapisan z *g*, dodan pa je znak za polglasnik (*ʔ*) in dvoustični *v* (*w*). Zapis upošteva tudi morebitne dvoglasnike (*ie*, *uo*) in naglase, če so na drugem mestu, kot v slovenskem knjižnem jeziku.³ Kot Bovčanka z narečjem nisem imela posebnih težav, toda na nekaterih mestih vendarle nisem razumela besed zaradi prekrivanja glasov⁴ ali pa zaradi težko razločljive meje med posameznimi besedami (pri petju se besede pogosto izgovarjajo povezano).⁵ Pri razvozlanju težje

3. Iste besede niso vselej isto izgovorjene, še v isti pesmi prihaja do različnih izgovorov istih besed npr *dusa/duša*; *do(st) casa/do(st) časa*; *bom/ bon*, *neveski/nebeški*; *liepa/lipa* ... Ponekod sem dodala znak *˘*, ki označuje, da sta besedi izgovorjeni povezano, npr *t_˘jo bom dala* (= *ti jo bom dala*).

4. Pevke so na nekaterih mestih hkrati izgovorile različne besede ali pa so isto besedo izgovorile nesinhronizirano, zato je bilo zvok na posnetku težko določiti.

5. Tako sta se mi npr. pri glasovnih sklopih *-ko-ščī-ce-* porajala 2 pomena: 1) *ko ščīce*: v bovškem govoru pomeni beseda *ščīca* deklica, *ščīce* deklice, zato se je zdelo možno, da bi bil enak pomen tudi v prosnjskem govoru, med obema govoroma je namreč na ravni besedišča precej podobnosti; 2) *ko (d)ščīce* = dušce ta pomen se je zaradi konteksta zdel verjetnejši, čeprav fonema *d* na posnetku ni slišati. Toda pravi pomen, *koščīce*, se je razkril šele po preverjanju v literaturi (Merkù, 1976; Berra, 2013).

razumljivih delov besedil sem si pomagala s knjigo *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji* (Merkù, 1976) in z zgoščenkama *Plestišča, ke smo poznali* (ur. Elio Berra, 2013).⁶ Toda vseh enot, ki so bile dokumentirane v Prosnidu, v omenjenih objavah po hitrem pregledu nisem našla, po drugih virih pa žal nisem utegnila preverjati, zato se prav lahko zgodi, da je v zapisih kakšna napaka. Na nejasna mesta sem označevala s komentarji v sprotnih podčrtnih opombah.

Besedila so vsebinsko zelo raznolika: od pogrebnihi, ljubezenskih do nabožnih pesmi. Toda gradiva nisem razvrščala v skupine, pač pa sem jih pustila v takem vrstnem redu, kot so jih zapele pevke. Kot raziskovalko pripovednega izročila je moje zanimanje najbolj pritegnila balada *Po cesti pride mlad mladenič*, o ljubosumnem fantu, ki dekletu odseka glavo, ker je plesala z drugim fantom. Informatorke so od svojih *te starih* slišale, da se je dogodek – nihče več ne pomni kdaj – v teh krajih res zgodil. Užitek pri petju, ki ga pevke doživljajo v kontekstu prostočasnega druženja, gotovo lepo ponazarja veselo vriskanje na koncu, tudi če je bila pesem balada ali pogrebniha.

1. Rasti, rasti rožmarin

Rasti, rasti rožmarin,
ti deviski lip spomin,
opominjaj vedno me,
naj devisko bo sarce, bo sarce.

Kada je/s/t umrla bon
venec lip imela bon,

6. Pri zapisovanju besedil mi je bila poleg omenjenih objav v veliko pomoč moja mama, Dana Ivančič, ki zna na pamet preko 300 slovenskih folklornih pesmi. Mama, hvala! Za pregled sem prosila tudi uredništvo, za pomoč se lepo zahvaljujem gospe Luciji Trusgnach. Nekaj mest je ostalo nerazrešenih, kar je komentirano v podčrtnih opombah.

z rožmarina freskiva,
z nagilna rudejčiga, rudejčiga.

Bon na paro ložena,
bilo bon obličena,
venec bo pa lip zelen,
mi na glavo položen, položen.

(V)so zvonovi mi pojo,
mene pa pogreb neso,⁷
u grobu počivala bon,
več sestric imila bon, imila bon.

Tam koščice čakajo,
na trobento andželsko,
ž njimi z groba ustala bon,
šla u dolini sodni bon, sodni bon.⁸

Bo sodnik prikazu se
po praviči sodiu use,
dobre de(u) na desno stran,
hude de(u) na levo stran, na levo stran.

Ti pa mili Jezus (z)daj,
pridi mi na desni kraj,
pridi mi na desni kraj,
pridi gore u sveti raj, u sveti raj.

7. Z zvočnega posnetka ni mogoče natančno slišati, verjetno gre za eno izmed teh dveh variant: *Mene pa h pogreb neso / Mene pa pogrebc neso.*

8. Na posnetku je slišati kot: *šla u dolini sodbi bon, sodbi bon.*

2. Kar je črna zemlja vzela

Blago, mirno use počive,
v črni zemji Bog, o, spi.⁹

Kar je črna zemja dala,
črna zemja uzame spe.

O preljube te dušice,
daj jim bog neveški raj.

Kar je črna zemja dala,
črna zemja uzame spe.

O preljube te dušice,
daj jim Bog neveški raj.

Nase rejnce uzami s tabo,
daj jin Bog neveški raj.

Nase rejnce uzami s tabo,
daj jin Bog neveški raj.

9. Prvi dve vrstici na zvočnem posnetku nista razločni, morda tudi: *Blagor njim, use počive, v črni zemji (u) bogo spi/ (u) bog, o, spi.*

3. Le pa pridi ti moj fantič

Le pa pridi ti moj fantič,
le pa pridi ti moj fantič,
le pa pridi ti moj fantič,
gor na vokni najdeš ključ.
Le pa pridi ti moj fantič,
gor na vokni najdeš ključ.

Ti boš kambrico wodperju,
ti boš kambrico wodperju,
ti boš kambrico wodperju,
jest ti bon paržgala luč.
Ti boš kambrico wodperju,
jest ti bon paržgala luč.

Či ta luč ne bo gorila
či ta luč ne bo gorila
či ta luč ne bo gorila
saj bo sjala lunica.
Či ta luč ne bo gorila
saj bo sjala lunica.

Jest pa pojdi(n) na Gorejske,
jest pa pojdi(n) na Gorejske,
jest pa pojdi(n) na Gorejske,
Un čez hribe Štajerske.
Jest pa pojdi(n) na Gorejske,
un čez hribe Štajerske.

Gobeden druh ne pojde z mano
gobeden druh ne pojde z mano

gobeden druh ne pojde z mano
same dromne tičice.
Gobeden druh ne pojde z mano
same dromne tičice.

Da mi bojo pot kazale,
da mi bojo pot kazale,
da mi bojo pot kazale,
s perjam sinco dilale.
Da mi bojo pot kazale,
s perjam sinco dilale.

Kem pa pojde dusa tvoja,
kem pa pojde dusa tvoja,
kem pa pojde dusa tvoja,
če ti mene zapustiš?
Kem pa pojde dusa tvoja,
če ti mene zapustiš?

(U) černim paklu bo gorila,
(u) černim paklu bo gorila,
(u) černim paklu bo gorila,
bo gorila vekomaj.
(U) černim paklu bo gorila,
bo gorila vekomaj.

4. Ljubca moja, kje si ti hodila

Ljubca moja, kode si ti hodila,
ljubca moja, kode si ti hodila,
ljubca moja, kode si ti hodila,
kr te ni blo do(st) časa doma.

Fantič moj, po sviete sem hodila,
fantič moj, po sviete sem hodila,
fantič moj, po sviete sem hodila,
kr me ni blu do casa doma.

Ljubca moja, oj kaj mə sə prnesla,
ljubca moja, oj kaj mə sə prnesla,
ljubca moja, oj kaj mə sə prnesla,
ker te ni blo do(st) casa doma.

Fantič moj, no roščo sm prnesla,
fantič moj, no roščo sm prnesla,
fantič moj, no roščo sm prnesla,
kr me ni blo do(st) časa doma.

Ljubca moja, keda m_jo boš ti dala,
ljubca moja, keda m_jo boš ti dala,
ljubca moja, keda m_jo boš ti dala,
kr te ni blo do(st) časa doma.

Fantič moj, u seboto t_jo bom dala,
fantič moj, u seboto t_jo bom dala,
fantič moj, u seboto t_jo bom dala,
kr me ni blo do(st) časa doma.
Ju-huj!

5. Pridi mi zibat noco

Ne hodi mi predugo,
de sama spet ne bom,¹⁰
če tebe ni pri meni,
daj, daj obrni se.

Tra lala lala,
sunce budi se za goro,
tra lala lala,
da mō zapiveš pismico
trala lala lala
mene sarce takuo boli,
če dol ne boš,¹¹
tako bo hudo!
Pridi mi zibat nācoj!

6. Kadar boš ti bandrat šou

Kadar boš ti bandrat šou,
pridi mi povedat,
da ti bom pomagala
punčika zavezat.

Punčika vezala bon,
milo se jokala bon,
da te ne bojo videle več
maj več moje (v)oči.

10. Na posnetku ta verz ni razločen.

11. Na posnetku ta verz ni razločen.

Kadar boš nazaj pršu,
pridi mi povedaj,
da ti bom pomagala
punčika odvezat.

Punčika odvezala bon
veselo se smejala bon,
da te bojo videle spek,
oj, spek moje oči.

7. Mamica moja, močno sem bolna

Mamica moja,
močno sem bolna,
vi pa ne veste,
kaj mene mi je.

Hčerka ti moja,
jest te bom dobila
eno lepo kikejco,
da troštala te bon.

Ne, ne, ne, pa kikejce pa ne,
tu ni za me, za moje sarce.
Ne, ne, ne, pa kikejce pa ne,
to ni za me, za moje sarce.

Hčerka ti moja,
jest te bom dobila
eno liepo rožico,
da troštala te bon.

Ne, ne, ne, rožice pa ne,
tu ni za me, za moje sarce.
Ne, ne, ne, rožice pa ne,
to ni za me, za moje sarce.

*Mamica*¹² moja,
jest te bom dobila
enga lepga fantiča,
da troštala te bon!

Ja, ja, ja, fantiča pa ja,
to je za me, za moje sarce.
Ja, ja, ja, fantiča pa ja,
to je za me, za moje sarce.

8. Noč ponoč je slanica padla¹³

Noč ponoč je slanica padla
na zelene travnike,
je uso travco pomorila,
use te slatke rozice, use te slatke rozice.

Neč mi mar zə rošce zlate,
če jh slanica pomori,
men je mar zə dikle moje,
če me ona zapusti, če me ona zapusti.

12. Najbrž so se pevke zmotile. Logično bi bilo *hčerka*.

13. Prvi 2 kitici so pevke zapele z istim napevom, tretjo kitico pa z drugačnim.

Nə usred tə mojga serca
ena rožica cveti,
če ta ne bo zelita,
se gotowo posuši.
če ta ne bo zelita,
se gotowo posuši.

9. Ljubjanca, Ljubjanca, Ljubjanca liepa vas

Ljubjanca, Ljubjanca, Ljubjanca liepa vas.
te sred Ljubjance lipca zelena,
ukul tiste lipce stoliču je dvanajst,
in tem se fanti zbirajo,
kem pojmo drebi u was?
Te mladi govori:
»Jes pojdem sam h moji!«¹⁴

10. Anždel gospodu, oznanu Mariji

Andžel gospodu, oznanu Mariji,
de bo spočela od Svetega duha.
Češčena si Devica, toj ajngelski glas
bo zadnja ura bila, Marija prid po nas!
Češčena si Devica, toj ajngelski glas
bo zadnja ura bila, Marija prid po nas!

Poglej dikla sem gospodeva,
godi se po toji besidi!

14. Morda tudi »Jes pojdem tja h moji!«

Češčena si Devica, toj ajngelski glas
bo zadnja ura bila, Marija prid po nas!
Češčena si Devica, toj ajngelski glas
bo zadnja ura bila, Marija prid po nas!

Nabès je človèk postala,
med nam je prebivala.
Češčena si Devica, toj ajngelski glas
bo zadnja ura bila, Marija prid po nas!

11. Marija ljubezniva, ti moje si veselje!

Marija ljubezniva,
ti moje si veselje!
Use moje sarce želje,
saj uriedno te časti.
Saj uriedno te časti.

Ime presveto toje,
sarce se će soditi
in sabo ga nositi
sarce nikul na bo.
Sarce nikul na bo.

Marija sarce dvigne,
koj zarja zjutro ustaje
in sunce gor zahaje
Marija klice spe.
Marija klice spe.

Kadar bom umirala,
bom klicèla ime Marija,
naj mi tolazbo lije,
prou u žalostno sarce.
Prou u žalostno sarce.

Zato, k jo bom klicèla,
Marija vsaki sili,
ko se me usmili,
koj Mati ljubjena.
Koj Mati ljubjena.

Usmiljena Marija,
ti si na zviesta Mati,
zatu se nimam bati,
te klicat na pomuč.
Te klicat na pomuč.

12. Po cesti pride mlad mladenič

Po cesti pride mlad mladenič, Džovanin ima ime.
Po cesti pride mlad mladenič, Džovanin ima ime.

Po cesti srejče mlado dejklo in se pogovarje ž njo.
Po cesti srejče mlado dejklo in se pogovarje ž njo.

Ljuba mamka, van oznanin, z vašo hčerko plesat gren.
Ljuba mamka, van oznanin, z vašo hčerko plesat gren.

Kar so pršli na plasišče, ona z družim plesat gre.
Kar so pršli na plasišče, ona z družim plesat gre.

Kar so plesi dokončali, ona sojmo ljubu gre.

Kar so plesi dokončali, ona sojmo ljubu gre.

Ljubi moj mi na zameri, saj je samo sosed biu.

Ljubi moj mi na zameri, saj je samo sosed biu.

Jes ne potrebujem družga, pridi z mano na spansir.

Jes ne potrebujem družga, pridi z mano na spansir.

Kar so pršli u sred goščave, on potegne ostri meč.

Kar so pršli u sred goščave, on potegne ostri meč.

Ljuba moja, dol poklekni, zdaj bo toja glavca proč.

Ljuba moja, dol poklekni, zdaj bo toja glavca proč.

On pa nič se je ne usmili, jo zabode u desno stran.

On pa nič se je ne usmili, jo zabode u desno stran.

Ljuba mamka, van oznani, vaša hči mrtva leži.

Ljuba mamka, van oznani, vaša hči mrtva leži.

Ni hotela pleset z mano, zdej pa ona mertva je.

Ni hotela pleset z mano, zdej pa ona mertva je.

Juhoj!

13. Vse je veselo, kar živi

Vse je veselo, kar živi, kar živi,
vse je veselo, kar živi, kar živi,
vse je veselo, kar živi, kar živi,
moje sarce pa vendar ni.

Moje sarce bi se blo,
moje sarce bi se blo,
moje sarce bi se blo,
ma je prou močno ranjeno.

Poravni mi ga, oj, fantič moj,
poravni mi ga, oj, fantič moj,
poravni mi ga, oj, fantič moj,
ker me se jubu usak an tol.¹⁵

Wobjubu mə sə po prsten zlat,
wobjubu mə sə po prsten zlat,
wobjubu mə sə po prsten zlat,
da me popeje samo stan.¹⁶

Ho-ja, ljubca moja,
kem s ti pršlâ, serotica.
Oja, ljubca moja,
kem s ti pršlâ, serotica.
Juhuj!

15. Besedilo v tem verzju ni razločno, zato je možna napaka pri zapisu.

16. Na posnetku je slišati tako: *da me po-pe-je -sa-a-mo-stan*. Beseda *samostan* je glede na vsebino nelogična. V Merkujevih variantah: *zakon stan*.

14. Mici, mičica

O, Mici, Mičica, ti bom dala šuštarja!
Mamica, oj, mamica, šuštarja pa ne!
Šušter ima šile tri, me bo štoku use noči,
mamica, oj, mamica, šuštarja pa ne.

O, Mica moja, ti bom dala pauerja!
Mamica, oj, mamica, pauerja pa ja!
Pauer ima krave tri, jih bo muzu use noči.
Mamica, oj, mamica, pauerja pa ja.

VIRI IN LITERATURA:

Pogovor in petje v Prosnidu. Informatorke in pevke: Evelina Melissa (r. 1927), Franca Melissa (r. 1937) in Gianna Platischis (r. 1941). Prosnid, 7. 6. 2013. Dokumentirala Barbara Ivančič Kutin.

Merkù, Pavle, 1976: *Ljudsko Izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965-1974*. Založništvo tržaškega tiska = Editoriale Stampa Triestina, 1976 ; Ljubljana : Ljudska pravica.

Merkù Pavle, 1999: *Slovenska krajevna imena v Italiji: priročnik. Toponimi sloveni in Italia: manuale*. Trst: Mladika.

Berra, Elio (ur.), 2013: *Plestišča, ke smo poznali. Platischis da non dimenticare*. Tipana: Kulturno društvo in pevski zbor Naše vasi. Kulturno društvo Ivan Trinko.

* Barbara Ivančič Kutin, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU – Ljubljana

SVETA KJUČINCA AN SVETO NEBUO

ANDREINA TRUSGNACH – CEKOVA

Par starin judje so umieral doma, jih nieso uozil v špitaui. Kar človek je biu na smart, te domači so šli klicat vasnjane za kupe zmolit rožar, za pomat na kako vižo, an za prosit rešenje. Če kumi je mu, an tist k je biu na koncu življenja je molu tud on: malo al dost, kar se je upu.

Naša mama, Tonina Uogrinkna, neviesta Cekova, pozna no posebno molitu, ki ohrane tistega človeka, ki je na smart od vsega tarpljenja za 12 ur, an če ima iti v paku, al kamar cje naj.

Tala moliteu je »Sveta kjučinca« an so jo molil po Rožarje. Če se jo mole za se muora reč: »Muoj Buog, lahko nuoc, če tarduo zaspjen, če se na vic sprebudin, Bogu an Mater Božji mojo dušico parporočin«. Če se mole za družega, za tistega ki ima za umriet, se muora pa rec: »tojo« al pa »važo« »dušico parporočin«.

Sveta kjučinca

Muoj Buog, lahko nuoc, če tarduo zaspjen, če se na vic sprebudin, Bogu an Mater Božji mojo dušico parporočin.

Parvo uro se parporočin Bogu an Sinu Očetu.

Se tarduo zaklenen.

Drugo uro se parporočin Jezusu an Mariji.

Se tarduo zaklenen.

Trecjo uro se parporočin Sveti Trojic.

Se tarduo zaklenen.

Četarto uro se parporočin sojmu angelcu varuhu.

Se tarduo zaklenen.

Peto uro se parporočin teh pet karvavin ran Jezusovi Kristusovi.

Se tarduo zaklenen.

Šesto uro se parporočin sveti pokuor.

Se tarduo zaklenen.

Sedmo uro se parporočin Mariji sedan žalosti.

Se tarduo zaklenen.

Osmo uro se parporočin Svetemu Antonu taz Padove.

Se tarduo zaklenen.

Deveto uro se parporočin tin devet kori angelcih.

Se tarduo zaklenen.

Deseto uro se parporočin tin deset Božjih zapuovedi.

Se tarduo zaklenen.

Danajsto uro se parporočin Sveti Senturšul, ki je imiela danajst taužent čistih devic an prečistih devic.

Se tarduo zaklenen.

Dvanajsto uro se parporočin tin dvanajst jogran Jezusan Kristusan, ki so po sviete hodil, so živo viero učil. Venčni Gospuod Buog, potardite jo nam an usien viernin kristjanan.

Se tarduo zaklenen.

O muoj Jezus, na sodite vi mene po moji vriednost. Muoj Jezus sodite me vi mene po vaši, po te nebeški usmilnost.

Aman.

Kar naša mama je imiela devet-deset liet, nje mama jo je bla navadla telo lepo moli-teu. Sada jih ima 94 an pu.

Takuo ji je stala par sarc, tala Sveta Kjučinca, non Viziji, de še tist dan, ki je bla na smart, je prašala našo mamo, če se jo šele zmisle, če jo šele zna.

Tuole je ratalo 1956. lieta.

Že zjutra mama jo je bla šla gledat, zak nie bla pru nič dobra.

Tenčas nona jo je prašala za ji parnest Lučijo, ki je imiela nih pet miescu, de jo bo videla še inkrat an ji je poviedala, de ob desetih umarje. Pa ji nie jala, če zjutra al zvičer.

Takuo, doz Malega Garmika, jo je bla šla gledat štierkrat, an zvičer je bla šla za njo tud ranca kunjada Melja, zak naša mama se je no malo bala sama hodit ponoc, zak jo je strašlo vickrat.

»Bravo, bravo, pa si paršla« ji je jala nje mama, ki je bla tu pastieji tu izbi.

Pried so Rožar zmolil, anta ji je storla zmolit pa Sveto Kjučinco. Kumi jo je začela, nona jo je ustavla an postrojila: ji je jala za na rec »se tarduo zaklenen« pač pa »vas tarduo zaklenen«, za de bojo molil takuo, de bo ona ohranjena.

Sveto nebuo

V Uogrinknovi družin vic ku kajšnemu, v njega življenju se je bluo »Nebuo« parkazalo. Mam od naše mame je bluo ratalo kar je bla mlada, pa tuole je za se daržala, nie inkul obednemu nič poviedala. Tolo lepo skriunost je odkrila samuo kar tala gnada se je zgodila tud naši mam, kar je imiela parbližno 18 liet.

Okuole osme ure zvičer, je paršla taz fogolarja cju izbo, takuo k je bluo par Uogrinknen par starin. Tako luč je vidla gu luhtu, dol pruoet dolin, nauredič Cemurja ... taka velika an mocna luč jo je osvetila, de malomanj jo je bla omotila. Tala luč je bla takuo mocna, de je šla dol blizu okna za videt, ki ratava an je vidla, med Cemurjan an Škrutovin, gu luhtu, no tako rieč, de de ... Anta se je nebuo odparlo ... taka lepota, taka lepota, de nimar, kar nama tuole prave, se ji pru vide veseje skuoze njo, čelih ji le grede niečku dol dajo suze.

Gu luftu so ble ne urata na uelp, okoune gor na varh an doplih, ku k so imiel kajšni par starin tu kaki kliet.

Je tala svetlovà bla, anta so se lepuo odparle tele urata, takuo čez sred ... anta je bla na miza velika: an utar. Ta na sred je stala na velika Božja Maltra, an na to, an na to kri so bli po tri kandelierji, an luči od sveč so se magetale.

Tavajuč ta na miz je biu bieu an je imeu tierje pozlatjene.

An tierje so se tresle, ku kar je vietar.

Mama je tuole zagledala an je nardila »Ohhhhhhhh!«.

Na osan jih je bluo tu izbi, tisto vičer. Štier so vidli (mama an dvie nje sestre an še an ranik Petrušinu), štier pa nieso vidli ne luči, ne nič.

Tel čudež je pru pretresu, našo mamu... »Ohhhhhh!«, je dielala, takuo je bla vesela videt tuole nebuo ...

Nie stalo še pet minutu, ne.

Anta so se zaparle urata, tajšan žlah ... »Ščjak!« ... so dale, an tenčas je pa use kup zginilo.

Kar so tisto vičer vidli so ble nebesa, ja, zaries nebesa, pa tekrat so pravli nebuo.

Že tisto vičer je use tuole poviedala nje mam.

»Oh, moje diete«, ji je jala, »boš imiela an ti težko smart. Vieš, tek je videu nebuo an de na more umriet, ga muore diet, magar z uso pastiejo blizu okna, de vide cja uon, de vide luft, anta potle«, je jala, »subit umorje«.

Tenčas ji je poviedla, de an nji, kar je bla mlada, se ji je bluo nebuo parkazalo, pa nie bla poviedala obednemu nič.

Anta ji je tud jala »Kar bon umierala, an na bon mogla umriet, denita me blizu okna, magar paršukinta me na kako vižo s pastiejo cja h oknu, de bon videla cja uon luft«.

Kar je paršu zaries tist dan, so bli štieri možje atu, an usak od nega kraja so potisenli pastiejo blizu okna, anta nona je samuo jala: »Muoji nadužni otroc an toji, naj mi pridjo mene na pomuoc. Hvala bod Jezus Kristus!« Anta jo nie bluo vic.

An glih deseta ura je bla.

Tuole nebuo je bluo takuo lepuo, ma takuo lepuo, de naši mam ji je ostalo uciepjeno tu pamet, an se nie zabila še virgole, še marvice ne!

Odkar smo bli majhani, odkar smo bli otroc, nas je navadla, ki narest, kar bo umierala, če na bo mogla umriet: jo luožt cja pred okno, takuo, de bo mogla še, za zadnji krat, videt luft.

KAKO SMO ODKRIVALI REZIJO IN BENEČIJO

EDVARD ERZETIČ

Prvi poskus obiskati Benečijo je bil zame zelo skromen, da ne rečem skrajno začetniški. Zelo pozno sem prišel do spoznanja, da so Beneški Slovenci pravzaprav, za nas Brice, – sosedje, pa naj bo žica /meja/ ali ne. Res je, da sem že od leta 1956 stalno prebivajoč na Gorenjskem, vendar za to ni opravičila. No, bilo je enkrat v letu 1988, ko sem se odločil, da grem v Benečijo. V načrtu sem imel Landarsko jamo, Staro goro in Čedad. Dovolj bo za prvič, sem si rekel. Toda, kje pa sploh je ta Landarska jama? Na mejnem prehodu Robič sem kar carinika vprašal za Landar in kako bi prišel do nje? Ta mi brž pokaže na človeka, ki je bil v avtu na drugi strani, obrnjen proti Kobaridu in mi reče: »Tisti gospod v avtu vse ve in ga dobro poznam, kar k njemu stopite, vam bo vse povedal«. In res, malo sem pomahal z roko in se mu približal. Povem mu kam sem namenjen, nato mi kot iz topa razloži, kje moram zaviti in koliko kilometrov je do Lipe in Landarja. Skoraj bi rekel, da je to bil "gospuod nunac"? Zahvalil sem se mu in nadaljeval moje prvo potovanje po začrtani poti Benečije. Kot planinski vodnik s tridesetletnimi izkušnjami sem vodil planinke in planince na mnoge vrhove, doma in v tujini. Najbolj so šle v slast ture, ki so bile za Gorenjce nekakšna "eksotika", ture izven naših meja. Moram reči, da je bila Benečija – beneške gore in planine prava zlata jama. Vsako leto smo dali v programe tudi nam še malo znano področje, torej, Benečijo. Od začetka sem vodil le pri Planinskem društvu Kranj, ko pa sem se upokojil, sem deloval še pri društvih upokojencev Kranj, Žabnica in Škofja Loka. Dela je bilo več kot dovolj. Avtobuse smo v kratkem času napolnili. Tudi razpisi za turo so bili mikavni in zanimivi. Ko skušam narediti nekakšno bilanco obiskov beneških gora in krajev, skoraj ne mo-

rem verjeti, da se je vse to tudi res zgodilo. Od doma smo se odpravili več kot 35 krat, povprečna udeležba na turi ali izletu je bila 42 udeležencev, kar znese okoli 1500 duš. Po podatkih s katerimi razpolagam, smo se povzpeli na Matajur iz vseh mogočih koncev, kar 13 krat. Tu se moram najprej zahvaliti gospodu Germanu Cendou, ki nam je odpiral kočo tudi sredi tedna. Obenem mu čestitamo vsi planinci z Gorenjske, ker je postal "šindik" savonjskega kamuna. Na Stari gori smo bili 8 krat, Landar 7 krat, Ivanac 4 krat, Čampon 3 krat, Lopič 2 krat, Žrd 3 krat, Hum 3 krat, Kolovrat – Solarji 5 krat, Višarje 4 krat, Rezija 7 krat, Breški Jalovec 2 krat, izvir Nediže 1 krat. Čedad pa smo okupirali kot nekoč Langobardi. Pretaknili smo vse njegove kulturne in zgodovinske znamenitosti, v zadovoljstvo vseh udeležencev. Če je šlo vse po sreči, sem bil sam še najbolj srečen.

Večina tur je bila kombinacija planinskih in turističnih, saj so se skoraj vse končale v Čedadu ali kakšnem drugem zanimivem kraju. Klientela s katero sem imel opravka je bila namreč zelo zahtevna. Naj povem, da so upokojenci bolj "radovedni" kot so otroci iz vrtcev, zato sem se moral zares temeljito pripraviti, da sem ustregel njihovim željam. Dovolj zgodaj sem začel zbirati vse mogoče podatke, ki bi mi koristili pri organizaciji obiskov. Naročil sem se na "Novi Matajur" in "Dom", pozneje sem izvrtal še "Trinkov koledar", katerega mi ljubeznivo podari gospa Lucija, ki ji bom verjetno ostal večni dolžnik, sicer se za vse prav lepo zahvaljujem. Med gradivom, s katerim razpolagam je tudi knjiga "Od morja do Triglava" /dr. Turnšek/, "Hajdmo v Rezijo" /Ivan Trinko/, "Rod za mejo" /Špekonja/, "Po poteh Andreja iz Loke" in še precej turističnega materiala. V svoji knjižnici je že poseben prostor – Rezija in Benečija.

S strani moje klientele sem bil velikokrat pohvaljen. Zasluge pa niso samo moje. Poleg vseh lepot, ki jih je Bog bogato natresel v tej deželici, sem imel priliko spoznati čudovite ljudi z imeni in priimki. Pomagali in svetovali so mi še več kot zmorejo. Ure, preživete v njihovi družbi bodo ostale v lepem spominu. Ko to pišem imam prijetne občutke.

Na koncu naj zaključim z reklom znanega slovenskega planinca in alpinista Joža Čopa, ki pravi: »Hvala, k' smo prjatlili!«

DAN MÄK ROŽ

SILVANA PALETTI

Ta lipa, ki spi

Lalajo lilile,
da lejo, lejo ke na je
ta lipa, ki spi
war gore Muhcawe stuji
luna ji sviti
sni nu daž jo tohoni
makoj sunce jo vasali
lalajo lilile
da lejo lejo ke na je
Du baj vi, ée nan to stoji
vidit, čut, wžet nji smi
lalajo lilile
War gore Muhcawe stuji
ta lipa, ki spi
rizbudit sa ni smi
te lipi sen nji
lalajo lilile

Zemja na meji

Zemja na meji,
malo hiš ostajajo,
same, ristantane, zapuščane,
prazne, spadoč, marjoč.

Nu ste proste stožje,
nahi, suhi, černi, jarbulavi,
prosjo, prosjo nebe.

Megle, od ti ždrojow
ta-w jesene, se zdiguwajo,
nu wsne meje, šće, priškočuwajo,
nu biside, spaduwajo.

Vitar, daž, okul stari robi,
se mimbri rijwvi.
Toča, nu ste skraže tle,
močne skale, čipi, rižine.

Te vliki zwon, počaso, počaso,
Vimarijo, dardo zadnjimu,
Zbugan spusti.

Simo, tej babaci, zapuščani,
po ti pota, brez biside.
Na wrata naših hiš,
Gledamo daleč, wštinik,
Ni vidimo, ne konca, ne kruha,
Za naše otroke.

Rože Sant-Anine

Roži rožajo rožice
te rožice Sant-Anine
tuw ten visoken stožja
nu tuw te berde do zdola
Na Karnici te zwončič
na visoko daje te glasič
tuw ti stari Njivici
ma ta lipa cirkvičiča
so raciuni spete,
vlike gračje mete.
Tuw ti dulini na Wčjò
to mi ni puji hiwči več
ta par Tamora to mi ni roža
ta na ti Majà – za Jispico se gubi.
Wun čiz Wončino, taz Oltarje
so makoj jerube nu Wranavi.

Ti mladi nes

Mi mladi
karčimo, litimo
od sveta bižimo
ropotamo, šumimo
se glušimo.
Biside nas ni pašajo
w roka rož nimamo
na produ spimo, ližimo.
Sunci nas pari
vitar nas ni moholi.
Žiwjost, nan ni rumuni.
Murje ziba, gubi, naše sne
si mislit, koj bo, od sabe?!
Svit ni mara ne!
Mi mladi se mamimo, se zibamo
tuw sinca se obalimo
ropotamo, šumimo
tej lid se tupimo.
Počasno počasno se gubimo
od toga sveta, bižimo

Duša moja

Tvoj dih, lepi petje miru,
Duša moja ti.
objem veselja,
objem veselja.
Nebe odpreš,
lepi cvetje serca.

Svetlova, velika svetlova
Obzor, obzor, duša moja
tvoje raspetje.

Obzor, obzor, duša moja
tvoje lepi raspetje.

Vasajè

Sa na mori vedet,
ne met wse, wse ...
Sa ba tel bet
dan lipi kraj.
Hoo, vasajè, vasajè!
Zapihne vitar nikerja mi je
le, svit, ti daje wse, wse
Za kušat to ti mori bit,
Kar daržiš u roka srebro ...
Vasajè moriš met.
Vasajè, vasajè, vasajè ...
Zapihni vitar, nikerja mi je!
Ma ričij mi ti, koj je vasajè?
Dan kup bisid, ki liti po vasi.
Pit, jest, se radi met!
Zapihni vitar, nikerja mi je.
Koj je vasajè, ko na sveto,
za nurca wse mi je!
Mori bit, ko tow sercu
lipa bisida vasajè mi sviti
Vasajè, vasajè! Vasajè!

Ta vlika škula

Na kulina od me matere
ja si se nawučila rumunit
dan jazik, ki wšit mi stuji.
Stara podoba od meh judi
od meh lipih vasi,
ko morin ji rumunit
vasaje tuw sercu mi se budi
škoda, ba bilo, da se zgubi
Tuw gorà znananje ma
od Čanina, dow Marjano,
od Tulstaga warha taw Škarbino.
Ko po sveto gren,
ka ji pujin, rumunin
man to lipi domaće vasaje.

Moj moćni rob

War ti gur se pašajo mohle
ki mi pukriwajo lipe sne.
Tuw ti dolini je serce mo
tu ki je moj lipi rod
Ćanen to je moj moćni rob.
Mlakice wzirajo
lipe biside spirajo
Rože na skali cvetijo
citire vasajè mi budijo
od te duline
lipi petje u zvedrajw
tuw soncu tuw wkrižej lune
zapisane jimane so
tuw ti dulini je serce mo
Ćanen to je moj moćni rob.

KO POUNO NOČI JE SARCE

VILJEM ČERNO

Posej naš dan

Tve štampiénje
se vidijo
po naši krasi,
mi poznamo koj orkuoto
bozih.
Čakamo
po potah
zemje, lačne
dobre besiede.
Niemamo nič tou sarcu,
ko ne znamo
ukop zapieti,
pojesti kruha anu vina.
Posej naš dan
brez jutra
z njivanji
novih poti!

Se je stuorou

1.

Manko za dan dan
čujmo se veseli,
záke u se stuorou, Te, ki nosi
živienje še tiemu, ki marjé,
anu da besiedo tiemu,
ki besiede niema!
Hodi čez njive
anu pušća za sabo klasje
anu mórice.
Se je stuorou
med ilami burjeu,
med nitmi trave po senožetih,
med orami naše doline.
Bratri,
pojdimo mu napruoti
za potruositi njeá piesmo.

Besieda

7.

Tva besieda
je sieme trau
med njivami,
ki ne pusti
umrieti sarcu.
Je dišanje
sažganih tarnou
na poti
tou novo živienje!

Viljem Černo: Ko pouno noči je sarce / Ko polno je noči srce / Co plen di gnot al è il cûr / Quando pieno di notte è il cuore, 2013. © Viljem Černo, Bardo / Lusevera, It 2013. Objavljeno z avtorjevim soglasjem.

SAM PUSTU GUORIT MOJE SARCE

CLAUDIO TRUSGNACH

Kar sam biu otrok sam vidu an sam ču mojga tat an mojo mammo an naše domače, ki so pravli njih življenje tam na vasi, njih dielo tu min, njih tarpljenje. Donas, ki tarkaj od njih so zaspali an mene manjkajo lasje, za vse nje, an za se na ankul pozabit, sam pustu guorit moje sarce.

Šteram tamè

Gor na vasi,
tu tamnenem štermu
čista
skrita uoda
se smeje kar vide
tuoju obraz
pruot plavemu nebu.

Parjateljji moji
tle šteram mine
je takuo velik, glabok,

de vsi kupe
se notar zgubmo.

On
požgerja tu njega želodac
človieke močne an zdrave.
Potle
iz sebe meta,
kupe z bolečem karbonam,
puot an kri
ljudi
za zmieram
trudni an buni.

Vas

Le viem,
de me čakaš,
takuo ku naši stari
čakajo lepo uro.
Odkar sam te zapustu
sediš, mučeč,
an čakaš tisti dan,
kar
trudan hodit po poteh sveta,
se varnem h tebe
v počivališče telesa an sarca.

Zibiela življenja

Hribi vesoki an lepi,
zibiela moja.
Sta skrili
mojemu otroštvu
radoviednost
do vsega velikega sveta.
Pa sam uteku
an pohodu
šaroko stazo,
ki me je nesla
takuo deleč od vas.

Duo vie,
če an dan
moje noge
nazaj ušafajo tisto stazo
za se varnit
an se spočit
v sienci
vaših jasnih niedrih.

Pih vetra

Sapat, sapat
an nazaj
zmieram napit se ajarja
takuo gre življenje napri

Pa tle, vsak dan,
v teli glaboki jami
tala štija
nas pošija
v niedra zemlje
pljuča puniti
s tamo

Pa, kar pridemo
spet na luč
ku duj vietar
mi
bomo za zmieram pihal.

Jesen

Lietni čas
že
diela biele
moje lase.

Sin mojga sina
veseje moje
vieš, an dan, preca,
moje sarce puode nazaj
počivat
pod sienco orieha,
blizu vsieh mojih
pred mano zaspanih

An kar pred mano
staza se zaperja,
se pred tabo odperja
cvetoča an neskončna
pred tvojim nasmiehom.

Claudio Trusgnach: Ja, zaries, puobič takuo je bluo ankrat / Sì, davvero, bambino, così era un tempo / Oui en vérité Un jour, il en était ainsi, Slovenci po svetu / Unione emigranti sloveni del Friuli Venezia Giulia, 2013.

AN POTLE, ... SADA

MARINA CERNETIG

Kar an glas tiču se umori

Nebuo puno
puno nebeške svetlobe.

Lažnjiva tihota ajarja
skriva guč aereoplana,
ku an rožar zmoljen
po avemariji,
kar an glas tiču se umori.

Kar an glas tiču se umori,
pru ku nebuo,
neresnična tihota,
part našega neskritega sveta,
rata naša venčna blaženost.

Bomboni

Skorja od pulente
oku kotliča
z nuožan ostargana.

Čakanje
an potle hrustanje
tud tiste osmojene.

An potle ...
... sada
an otrok plačuje bombone.

Naviedič
se podtakne
tist duh skorje.

An se varne v tel cajt
kjer na ostane ku hrustanje malinhonije.
Sada.

Tihota

Tihota
je glas hiš,
je šum niča,
šepetanje ...

Ku na špica,
ki na travi
se zgubja v nič.

Glas hiš
je šum vsega,
rečenega an ne.

Ku na špica,
ki v zemji
nazaj rata vse.

V gorkuoti,
če je,
nič rata vse.

Nohate sniedene

Nohate sniedene
na rokah tarplienje.

*Tele je nesu v malin,
tele je parnesu,
tele je skuhu,
tele je počuhu
an tele je vse sniedu.*

Vse se doseže
kajšankrat tud po naši volji
Oče nas, ki si v nebesih
vsake viere an prepričanosti.

Vse pa se an ponuca.

GLASOVI VEČNOSTI

JOŽICA STRGAR

Ob 80-letnici Pavla Medveščka

Pavel Medvešček–Klančar je na svet parueku 8. augusta 1933 do na Gore-njem puolju par Anhovem (Občina Kanal ob Soči) tatu Jožefu, po domače Klančarju, an materi Pauli, po domače Mežnarjovi, poznani an ku ljudska pesnica.

More an bit, de sta mu že ocja an mat tu zibeljo diel šenk od rojenic – al krivapet, šenk od tisteh dobreh dujeh žen, ki so vebrale adnega človeka, de je na svietu za njega življenje dielu tiste, kar bedan drug nie biu kopac.

Grafik, risar, ilustrator, slikar, an še an še. An vsega njega umetniško pardielo je s kietno zvezano z ljudskim blagam, dielam an sarcam mikenega človeka – kumeta an usega, kar nas zmisle na cajte, ki so bli an ki jih nie vič.

V petdesetih lietah je ku mlad študian puobič začeu z no peno (svinčnikom) an notesan (blokan) hodit od hiše do hiše, od vasi do vasi, od Brd do Kolovrata, daj gor na Livške Ravne.

An je risu, pisu bogatijo po telin kraju Idarje, pisu štorije, pravce, navade, ričete. V sedandesetih lietah ga je pot za par dni parpeljaja an v Benečijo.

Doz Tarsta tisti od Belle Arti so zvestuo odguoril tistim goz Ljubljane an dal dovoljenje doktorju Sedeju, arhitektu Simčiču an grafiku Medveščku. Risal so an zapisuval krajinsko bogatijo Benečije od vasi do vasi, od hiše do hiše.

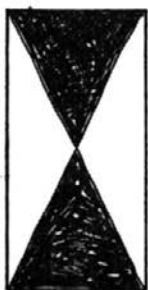
Je cajt, de bi se ušafala an pokazala ukupe vsa tala bogatija zbrana v Benečiji. Narbuj so mi padle tu oči planete, tiste go pod korcam na strieh, ki so ble bogatija vsakega gospodarja an hiše, ma le tle po Liško-Kombrieškem an Benečiji. Lieta 1982 so

AZLA

DOLENJ
MARSIN

DOLENJ
TARBIJ

GORENJA
DREKA

GORENJ
BARNAS

DOLENJA
DREKA

MAŠERA

MAŠERA

OBLICA

PETERNEL

OBLICA

KOZCA

STARMICA

GORENJA
DREKA

GORENJA
DREKA

bile objavljene v Goriškem letniku, zborniku Goriškega muzeja, ki jih je on lepo narisu.

Vas no malo požokam, de bota viedel, kere vasi sta takuo štimane, de mata tu telih bukvacah planete, ki nam jih je takuo ovarvu Paulo: Gorenji an Dolenji Tarbi, Ažla, Peternel, Starmica, Gorenji Barnas, Mašera, Oblica, Kozica, Marsin an narvic Gorenja an Dolenja Dreka.

»V tistih sedandesetih lietah, kar je bla v Benečiji dobro tama, je bluo no malo čudno iti tje tode«, prave Pavel Medvešček, »spal smo v Špietre an mislim, de smo bli tan tri dni. An vieš, ka mi na gre uon z glave, an je te parve, kar se zmislem od tiste poti? De je vse tri dni za nam po vasieh uozila na makina od letričistu z no luojtro go na strich. Niesmo videl, de bi ki strojil, samuo vse tri dni so bli za našo ritjo, koder smo hodil«.

Je bluo malomanj ku hodit tle tode za Idarjo. Tle par nas so te merkal vojaki – graničarji – ti vsak an tkaj cajta ki previzitiral an mi se zdi tud, de kake risbe od hiš an vzel. Ma peno, peno ne, zak buožci je malo ker, ki je viedu za ka se nuca. Vojakan se nie zdu nagobaran, le ta za ritjo so mu hodil koder je hodu.

Tle za konfinan, čudno, ma je bluo zmieran vse glih: bogatija, mizerja, pravce, navade, dobri aldje. An ta po Amerk nieso bli samuo naši emigranti ma je bla tle an “Amerika” na obieh bregieh Idarje an po Nadiških dolinah. Ta po Benečiji so njuh hlapci miel imena, tle tode so bli skriti tu druge organizacione od governa. Tuole pišem, de bota viedel, de se na pozabe.

Hodit tle za konfinan v tisteh cajteh nie biu hec. An pruu v tistih lietah nam je tel mož skranu bogatijo, ki se na more zmiert z metran an se na more spezat an če imaš vago za pezat žvino al pa kamjone.

Tala bogatija niema konfina, niema plačila, ma je na dota, ki jo za sabo puste bogati judje tu sarcu an dušiči, bogatemu narodu, ku smo Slovienj z obieh bregi Idarije an Nadiže.

Pavel je tu bukvah *Na rdečem oblaku vinograd rase* zapisu an pravce nevieste Tonihove go mez Livške Ravne, Tonine Štoruove doz Gorenje Dreke an še puno njuh – Benečank, ki so ble oženjene tle tode. Puno bukvi je napisu, an de bota viedel, jih ma še “samuo an par” tu diele.

Sta viedel, de so aldje včasah imiel njuh staro viero, ki je bla sonce, luna, kaman, zemja? Tud tuole ušafata v bogatiji njega bukvi. Go pod Kuščarji je bla na jama, kamor so hodil naši, an tud Benečani, strojit soje navade an prosit za daž, za zdravje, de na bo lakot an boliezni žvine an aldi. V jamo so se hodil z navadan zahvaljvat za vse tuole.

Uoz njega zapisanimi spomini na pravce starih aldi od Kuščarju je ratala an moja drama *Gujonovo sarce*: tiste besiede zapisane mi je jeh Paulo šenku.

San ga poprašala, če mu parnesem pokazat, kar napišem ma sta on an njega žena hnadu jala: »Ma te prosen, če ti nardiš, vema de bo pru!«

Je na pajkova mrieža, ki darži kupe sarca aldi, ki dobro mislijo an dielajo.

Tiela san uoščit telemu velikemu možu tu Trinkovem koledarju, zak me zmisle na našo Sveto goro z bielo brado, ki je ku klabuk gor na Matajurje.

Nie samuo vesok, ma je an velik ku človek z njega dielan an z vsien, kar je an še bo naredu. Umetnik, ki je ostu preprost an ki se ma le za adnega od vsieh nas. Napisala sam mu za uoščit v imenu vsieh nas, ki nam je zgodovina, bogatija življenja.

De ga lohno kličem Paulo, an poseban privilegij pa je, de se fida go na me: takuo liepega šenka niesan še maj ušafala.

Goriški muzej mu stroje monografijo od njega, vičpart domoznanskega diela, adno mu je Goriški muzej že šenku, kar je meu šestdeset liet.

Uoščil an mu strojil liep senjan so an tisti od Liških mašker du Kanal, njega vasnjani na Gorenjem polju, Kulturno društvo Svoboda Deskle an Krajevna skupnost Anhovo Deskle. An na Kogojevih dnevih, ki so bli posebe an dan samuo za anj, z njega razstavo du galeriji an z uoščilam od šindaka Andreja Maffija, zak je Pavel Medvešček tudi častni občan od kamuna du Kanale.

Se troštan, de za Dan emigranta ga pripeljem nazaj k njega Benečanam an de bo Paulo, ki je sada no malo tud Beneški, paršu kmalu nazaj v Benečijo z njega dielan an de na bo vič nobedne makine od letričistu an luojtrji go na nji, ma samuo sarčni parjatelj Benečani, ki jih bo tu sarcu nosu do konca svojega življenja.

NIT LJUBEZNI

CLAUDIA SALAMANT

Zima je spet na vratah. Vietar piha močnuo. Sam zmarznjena, se tresem ku šiba, gledam ključe od hiše, ki so se zamešal tu moji torbi, na videm ure za se ugriet ta pred ognjam, imam silo!

Ključe sam ušafala. Glih kadar jih utaknem tu vrata, oči me padejo na frišni cvet moje ardeče rože.

»Kuo je kuražan se rodit glih sada, ki je začeu tajšan mrzaz!« rečem na glas. Guorim sama sebe.

Grem v hišo, zakurem ogjnj, skuham an dobar čaj an se usednem. Moja pamet je ostala le ta uone: se bojim, da tist mlad an frišan cvet zaledi!

Led je tard, marzu, rieže, an te zaledi kri davje v sarce.

Pomislím no malo na telo lieto, ki gre h koncu. Samuo zadnje dva miesca se je zgodilo an kup nasreč blizu nas an deleč.

Blizu otoka Lampedusa se je utopilo nih 600 ljudi miesca otuberja. Na Filipinah močan vietar je znesu proč vse: hiše an ljudi, v Sardinji so bli pa velik daži, ki so zemljo an vasi potopil.

Oča je ubu sina, mož je ubu ženo ...

Televizija an časopisi nam dajejo vsak dan an kup gardih novic. Zdi se, da smo vsega vajeni: vse je normal. Smo se utardiel ku led.

Zdi se, da nič nas ne briga od družih, važno je, da midruz, naš otroc, naša družina, imamo zdravje, dielo, hišo lepo an gorko, an sude ...

An te druž?!?

Te druž morejo an umriet an tarpiet. So te druž!

Zdi se, da smo vsi zaledjeni, pa ni pru takuo, na srečo.

Nit ljubezni je šele živa, se nam store jokati an veseliti, nas veže an prostore, an veže med sabo ljudi.

Ostajajo še 'rdeči cveti', ki imajo kuražo misliti na potrebe drugih ljudi, an ne samuo na soje.

Počaso požgerjam gorak čaj, ki me ugreje želodec an v moji pamet se parkaže na duga an močna nit, ki veže osebe, osebe an prostore, osebe, prostore an zgodbe.

Kar naenkrat mi pride v pamet gospa Amalia an nje življenjska zgodba.

Gospa Amalia Owen živi v Avstraliji, v mestu Mareeba, pa ima korenine tle par nas; nje starši so živeli v Sloveniji, v vasi Grgarske Ravne.

Sam zapoznala Amalio lan poliete. Sam bla v moji rojstni vasi, gor par Salamante.

Je bla nedieja, ist an moja hči Amelia smo ble same v vasi. Je paršla na gospa z možan, je potarknila na vrata od hiše, se je predstavla an me je prašala, če je tela vas Salamant. Ist sam odguorila, da ja, da so pru Salamante.

Žena me je objela od veselja. Nje obraz se je razsvetiu, se je smejala an jokala le grede. Ist sam jo gledala z debelimi očmi. Kar se je no malo potalažla, mi je poviedla, da celo življenje je želiela prit v telo vas, zelo pomembna za njo an za nje družino. Salamant je majhana vas, nie lahko jo ušafat na zemljevide, na internetu ..., pa gospa Amalia se ni dala meru do kar jo ni ušafala!

Leta 1955 nje mama je bla noseča an se je imiela rodit pru ona: Amalia. Življenje je bluo tarduo po drugi svetovni vojni. No nuoč starši od Amalie, ki so bli "perseguitati politici" so se odločil, da utečejo iz Jugoslavije. So paršli na varh hriba Korada an so se spustil dol v dolino pruo rieke Idarji. So hodil ure an ure an malo je manjkalo do dneva. Kar so bli že blizu Idarje, sudati, ki so bli na meji, so jih zagledal an so jih začel strejati. Mlad puob an čeča so začel letat an brez tiet so se ušafal v vasi Salamant.

Na žena jih je čula, jim je odparla vrata, jim je dala za jest an druge suhe oblike. So se odpočil, potle so šli v Čedad. Iz Čedada so jih pejal v "Campo profughi" v Trst. Iz Trsta so jih pejal v Rieti, kjer se je rodila čičica: Amalia.

Mlada družina je potovala še dugo čajta: iz mesta Rieti v Nemčijo an potle na drugo stran sveta, v Avstralijo.

Sam poslušala zgodbo od Amalie z odpartimi ustami. Mi je povedala, da bi želela odkrit ime od družine, ki je pomagala nje staršem. Parva hiša na pot, ki peje od Idarje gor v vas je Čuoazarjova. Smo ugotovile, da pru tista družina, Čuoazarjova družina (Duriavig po priimku), je pomagala mami an tatu od Amalie, tisto nuoč.

Amalia je fotografala hišo, an cielo vas. Je pisala an klicala po telefone sinuove od Čuoazarjove družine za jih zahvalit v imenu mame an očeta.

Amalia mi je razložila, da nje mama je umarła pru lan, oča pa malo liet od tega. Nje mama ji je parporočila, da ona muore zahvalit tiste dobre ljudi, ki so pomagal nji an možu.

Amalia je bla pru vesela, se je čula v mieru, zato u ki je uresničila mamino željo. Lietos, poliete, Amalia se je spet vrnila iz Australije an je paršla nazaj v Salamante.

Močna nit jo veže na telo majhano vas. Je le tista nevidna nit, ki veže ljudi, misli, zgodbe, prostore.

Prostori predstavljajo trenutke življenja. So pun spominov, pun stvari, ki parnesejo na pamet še kar se je v njih zgodilo, kar smo doživiel: barve, luči, zvoke, duh. Nekateri prostori so pun čarovnije: te nesejo nazaj s cajtam, te storejo potovat v preteklost. Cajt za nekatere prostore ni nič spremeni u.

Ist par Salamante sam preživieła moje otroštvo, brez skarbi an v teli majhani vasi se čujem vesela, varjena, šigurna.

Al ni čudno, da tud gospa Amalia, ki prihaja z druge strani sveta an ki živi v velikem mestu, se čuje vesela an par mieru par Salamante, ku ist?

Močna nevidna nit ljubezni veže tudi njo na telo majhano vas.

Družina Amalie Owen, 1953

V SPOMIN

GOSPOD EMIL CENCIG

V nedeljo, 9. decembra 2012, je v domu za ostarele duhovnike v kraju S. Vito al Tagliamento umrl duhovnik Emil Cencig. Z njegovo smrtjo je Benečija zgubila veliko osebnost, duhovnika, odločnega in bojevitega zagovornika kulturnih, jezikovnih in socio-ekonomskih pravic Slovencev na Videnskem. Bil je zadnji od treh duhovnikov, ki so ustanovili časopis Dom.

Emil Cencig se je rodil v Črnem vrhu leta 1925, posvečen je bil za duhovnika leta 1949. Najprej je bil kaplan v Mažerolah in Prapotnem, nato ga je škof poslal v Čenebolo, od tu v Comeglians in Arbeč. Leta 1957 je začel s svojim dušnopastirskim in kulturnim delom v Gorenjem Tarbiju v občini Srednje, kjer je ostal skoraj petdeset let. Ko je zmanjkal duhovnik v Oblici je prevzel tudi tisto faro, ob koncu osemdesetih let si je naložil še breme štolbanske in dreške fare.

Veliko je skrbel, da bi njegovi farani in predvsem mladina ostali zvesti svojim koreninam in svojemu jeziku. V ta namen je prirejal tečaje slovenščine, popoldanski pouk, kulturne prireditve. Bil je član pogumne »troike«, ki je leta 1966 začela izdajati verski list Dom. Časopis se je rodil v štolbanskem župnjišču, pobudo zanj so dali duhovniki Laurencig, Birtig in Cencig, ki so ga dolgo let tudi urejali in sami razpošiljali. Tudi kasneje je Cencig sodeloval z Domom in bogatil njegovo vsebino.

Do svoje upokojitve je sodeloval tudi s Trinkovim koledarjem. V njem je svoje prispevke objavil od 1981. do 1985. leta, petnajst let (1991–2005) je skrbel za koledarski del, objavil je tudi poezije in iskrice domače modrosti.

Gospod Emil Cencig je skrbel za jezikovno in kulturno rast skupnosti, trpel je zaradi

težkih socio-ekonomskih razmer, v katerih so živeli beneški ljudje in predvsem zaradi izseljevanja in umiranja vasi. Med beneškimi duhovniki je bil prav on politično (v najplemenitejšem pomenu besede) najbolj angažiran in je pogosto nastopal v javnosti.

Cencig je bil večkrat član slovenskih delegacij, ki so pri političnih in inštitucionalnih predstavnikih zagovarjale pravice in interese slovenske manjšine v Benečiji. Njegova beseda je bila jasna in odločna, znal je biti tudi oster. Bil je govornik na vseh srečanjih sosednjih narodov na Kamenici. Sodeloval je s kulturnim društvom Ivan Trinko in prof. Černom, večkrat je v drugi polovici šestdesetih in v prvi polovici sedemdesetih let prejšnjega stoletja govoril v imenu slovenskih organizacij videnske pokrajine na Dnevu emigranta.

Prvič se je to zgodilo leta 1968, ko je za Dan emigranta nastopilo v župnjiški dvorani v Špetru Slovensko stalno gledališče iz Trsta, takrat prvič v Benečiji. »Želimo, da to prvo kulturno srečanje ne bo zadnje ampak, naj postane dober začetek približevanja med Slovenci tržaške in goriške pokrajine in Slovenci naše Benečije, da se vedno bolj razširi tudi med našimi ljudmi in spozna tista slovenska kultura, ki je tako cenjena po vsej Evropi«, je dejal Emil Cenčič, ki je bil slavnostni govornik.

Gospod Cencig je bil govornik na Dnevu emigranta leta 1969, 1970 in tudi 1971, ko so se ga udeležili vsi župani Nadiških dolin ter čedadski župan, senator in bivši podtajnik na obrambnem ministrstvu Guglielmo Pelizzo.

Emil Cencig jim je med drugim dejal: »Vsi čutimo, kako nam rana izseljevanja pije kri in odnaša življenjski sok ... Že 25 let nas prepričujejo, da je bila industrializacija našega področja nemogoča zaradi bližine meje. Sedaj pa so ustanovili medobčinski konzorcij za industrijsko cono in trdijo, da industrializacija težavno napreduje, ker da primanjkuje ljudi. Mi se s tem ne strinjamo in prosimo župane, naj se ne pustijo premamiti, da bi Benečija, kjer živi skromno in delavno ljudstvo, postala puščava. Obenem pa menimo, da se morajo uresničiti določila republiške Ustave in drugega Vatikanskega Koncila«.

Leta 1972 je Dan emigranta potekal v znamenju močnega protesta proti ukinitvi edine industrijske dejavnosti v Benečiji, opekarne na Cemurju. V svojem pozdravu je Emil Cencig prebral poziv štirih kulturnih društev Beneške Slovenije, slovenske duhovščine in združenja emigrantov, naj vsi podprejo boj delavcev na Cemurju. Ne-

kaj tednov kasneje, 30. januarja 1972, je bila na Cemurju množična protestna manifestacija, tudi s slovenskimi transparenti, proti zaprtju opekarne, brezposelnosti ter prisilni emigraciji naših ljudi.

»Zadnja svetovna uojška je pomedla proč fašizem ... zrastle je nova Italija, demokratična republika, in z njo je oživelo naše upanje, da use krivice, ki fašizem jih je biu napravo našim judem bojo uničane. Motili smo se. Tuo se ni zgodilo. Fašizem je padu, njega mračni duh pa je ostu» je grenko ugotavljal Cencig na Dnevu emigranta leta 1985, ko pa je tudi pozval vse: »Pogumno naprej, v prepričanju, da na koncu tudi za naš beneški narod in za vse naše slovenske brate in sestre, ki žive v Italiji zasije luč pravice«.

V njega spomin objavljamo enega izmed številnih prispevkov, ki jih je gospod Cencig posvetil naši deželici, v katerem izpričuje globoko ljubezen do vasi, kjer je skoraj petdeset let opravljal svoje pastoralno in kulturno delo.

ZGODOVINA IN ŽIVLJENJE BENEŠKIH VASI: GORENJ TARBI

EMIL CENCIG

Ciesta, ki peje dol s Škruotovega skuoze Gorenjo Mierso, Zamier, Sriednje in Preserje, parpeje u Gorenji Tarbi, vas ki je zazidana na vesoki (640 m.), šaroki in odparti planoti, ki leži pod hribom, ki se kliče Hum, vesok 905 m.

Gorenji Tarbi je središče, od katerega se odciiep puno ciest in poti, ki pejejo na use kraje. Po ašfaltani ciest, skuoze Varh, Dolenji Tarbi se parpejemo do Stare gore, zelo staro Marijino svetišče. Po starmi stazi se moremo spustiti dol u Idarijo in čez njo u Jugoslavijo. Po ašfaltani ciest, ki peje okuole Huma, pridemo do Štuoblanka (754 m.), ki je u Dreškem kamunu. Po drugi ciest moremo se spustiti, skuoze Podlak, dol h Hlodecju.

Druga ciesta peje iz Gorenjega Tarbija, skuoze Duge u Oblico in od tam dol u Zamier, al pa skuoze Kravar dol u Gorenjo Mierso.

Iz Gorenjega Tarbija se moremo podat, po strmi stazi, gor na bližnji Hum, hrib ki se loči od usieh drugih višin, iz katerega se uživa prekrasen in čudovit pogled čez use spodaj lezeče doline do vrhou alpskega predgorja in do raunine. Hum, če ga gledamo iz Gorenjega Tarbija, je podoban velikanski piramidi, ki je usa obliečena s travo po strmih sanožetah in s hostjo do vrha, do katerega se pride dol z Dolenjega Tarbija tu tri četrte ure hoje. Na pu Huma se odperja adna globoka jama, bazan, ki po praucah judi, bi muorla imiet konac dol u dolini, na Liesah. Pravijo, da par starim je bla padla tu tolo rupo adna čeča, ki je uce pasla in nje lasje so paršli na dan dol u rieki na Liesah.

Judje pravijo tudi, da na vrh Huma, par starim, so živiele Krivopete, te duje žene.

H Gorenjemu Tarbiju spadajo dvie vasici: Polica (575m.), u kateri, do druge sve-

toune uojske, je bla osnouna šuola, in Gniduca (582 m.), u kateri, po drugi svetouni uojski, je bla nomalo liet kasarna od financotu.

U Gorenjem Tarbiju, Gniduci in Polici, četudi so vesoke vasi in pozimi piha mrzu vietar, judje so sadil in gojil, u buj parložnih prostorih, vinjiko skor samuo bielega vina: Marvin, ki so ga klical tudi Štajerski Marvin, Rebulo, Drjenak, Sajbo, Cividin al Pokalco, Tociglo, Bielo Katanjo.

Potle s cajtam so začel sadit tudi vinjiko črnega vina: Tintorjo, Klinto, Bakò, Francusko, Kis, Pinjolet in Merikan. Nasadil so tudi sadno drieuje: hruške, jabuke, čiešpe, cimberje, oriche. Puno kovanja je bluo po tarbijskem svietu. Sejali so po puoju žito, kompierje, riepo, sierak, grah. Redil so tudi žvino in zazidal mlekarinco, za sieriti mlieko.

Donašnji dan, ku skor po usieh drugih vaseh naših Nediških dolin judje so zapustil obdelovanje puoja: vinjike so posahnile in judje so jih vesiekli; puoje se zarašča, kakor se zaraščajo z gozdijo tudi sanožeta. Mlekarinca je zaprta in razpada, tudi sadno sadje usiha.

Stari judje živijo s pezonam, mlajši so se podal dol u tovarne, fabrike od stolic, kandreji na Manzan; drugi so postal obrtniki, mištiernjaki, od zidarju do hidrauliku.

Tudi Gorenji Tarbi je biu huduo zadiet, po drugi svetouni uojski, od krvave rane emigraciona: samuo u Belgiji, lieta 1954, je bluo 58 tarbijskih puobu in moži, brez štiet ženi in otuok. Sada emigracion se je ustavila in judje so usi prenovil in oliepšal hiše in se troštajo, da hitro se zbuojša ekonomska kriza, ki je zadiela tudi Italijo in našo Benečijo in bojo mogli doma zadobit dielo in zaslužek blizu svojih družin.

Cierku

Na prostoru, kjer stoji donišnja tarbijska farna cierku, posvečena svetemu Janezu Krstniku, je stala prejšnja cierku posvečena devici Mariji in Presveti Trojici na jezeri, in judje so jo upoštevali za svetišče. Cierku je zadobila ime na jezeri zatuo ki judje trdijo, da cierku je zazidana na podzemliski jezeri. Staro izročilo pravi, da kar so začel kopat sviet, da bi zazidal prvo cierku, iz podzemliske jezere je začela teči uoda. Tudi donišnji dan, četudi cierku je zazidana na vrhu brežine, posebno kar dažuje, se izliva izpod nje uoda.

Tarbijska cierku, kakor se je mogluo prebierat na pergameni, ki se je hranila u Šentlenarskem farnem arhivu lieta 1549, je bla posvečena svetemu Janezu Evangelistu in je muorla bit zlo stara, kier tistega lieta je bla zelo pokvarjena in se je poderjala. Lieta 1882, kar je biu za kaplana pre Jožef Bernjak-Kalut taz Gniduce, so staro cierku predielal in poventčal. Lieta 1887 so zazidal nou turam, zatuo ki te star se je biu podaru. Za prenovit cierku in zazidat turam tarbijske družine so muorle hodit po piesak notarka cje u Sočo: tri ure hoje za iti in tri za se varnit. Druge velike diela za prenovit in utrdit cierku in turam so ble napravljene lieta 1973.

Velik utar ga je naredu videmski Arduino Zugolo uon z mramorja lieta 1912 in je nadomestiu stari leseni utar, ki je biu črvojedeni in zelo pokvarjen. Koštu je 6.000 franku in tarbijski emigranti, ki so dielal u Severni Ameriki u Indianapolis in u bližnjih miestah, in drugi emigranti sosiednjih vasi so veliko pomagali za plačat utar. Lesena podoba Marije tih Gnad, ki stoji na glaunem utarju, je bla kupjena u Valgardeni u butigi Stuflesserja lieta 1924 in je nadomestila staro pokvarjeno podobo, ki jo je biu napravu videmski artist Pizzini. U cierkvi sta druga stranska utarja: adan posvečen presvetemu Srcu Jezusovemu in drugi sveti Barbari, pomočnici rudarju, minoratorju. Tarbi je spadu ku kaplanija pod Šentlenarsko faro. Lieta 1942 je postau vikarija in lieta 1956 sama svoja fara in se popolnoma odtrgu od Šentlenarta.

Imenitni možje

JAKOB STELLINI

Narbuji imenitan človek, ki se je rodil u Gorenjem Tarbiju, je Jakob Stellini, somaški manih in profesor na Padovanski Univerzi, ki je živeu u osamnajstem stuolietju.

U Padovi na hramu, ki se drži farne cierkve svetega Križa, je uzidana mramorjova plošča (lapide), ki ima napis: »Jakopo Stellini / Supremo filosofo / qui alla vita / non alla gloria / morì il 17 marzo 1770«. (Jakob Stellini / narvenčji filozof / tle življenju / ne slavi / je umaru dne 17. marča 1770). Hram, na katerem je uzidana plošča, je biu dan krat, tristuo liet od tuod, samostan (konvent) od manihu, ki so se klicali 'Somaški', po imenu miestaca Somasco, u katerem jih je ustanoviu sveti Hieronim Emiliani (1486-1537) iz Benetk. U telem konventu je Jakob Stellini umaru. Somaški

manihni so se bli aršerili po usiem ozemlju Beneške Republike in tudi u Čedadu so imiel samostan.

Jakob Stellini se je rodiu u Gorenjem Tarbiju in biu krščen u cierkvi sv. Lienarta u Podutani, kakor se prebiera u krstnih bukvah šentlenarskega farnega arhiva (Liber baptizatorum, vol. II, pag. 292). Njega oča je biu Kocijan, njega mat Margerita Dugaro. Okrstu ga je famoštar Anton Quarin. Držali so ga na krst Mohor Stelin in Marina Petrusa. »Adi 18 julii 1688 Jakobus f.s leg.s et natalis Canciani Stelin et uxoris e.s Margarita de Tribil Superiori Baptisatus est per me Ant. Quarin. Patrinus fuit Hermagoras Stelin et Marina uxor Gregorij Petrosa ambo de Tribil S.«.

Jakobu oča je biu Kocijan, sin Petra Stellina, ki je biu krščen u Šentlenarski farni cierkvi dne 30. maja lieta 1645, kakor se prebiera u Šentlenarskih bukvah (Liber baptizatorum, vol. I, pag. 314): »Die 30 majj 1645 Cancianus filius legitimus Petri Stelini de Tarbali Superiori et eius jugalis Marinae. Patrinis: Joanne de Rauna et Ursula filia Gregorii de Hostne. Baptizatus est a R.do Vicario Cercigg«.

Mati je bla Margerita Dugar, hči Štiefna iz Dugega. Kocijan, oča Jakoba, se je oženu z Margerito dne 23. ženarja lieta 1674 u Šentlenarski cierkvi, kakor se prebiera u farnih bukvah poročenih (Liber matrimoniorum, vol. I, pag. 110): »Die 23 januarii 1674. Missis de more tribus dentiationibus juxta ritu S.C.T. nullo impedimento detecto et consensu mutuo habito Cancianum filium q. Petri Stellini de Terbil Superiori et Margaritam filiam Stephani Dugar de Duga ego R.dus Joa Suberle V.C. in Matri.m coniunxi testibus Valentino Vidic de S. Leo.do et Stephano Dugar de Duga«.

Kocijan, oča Jakoba, je umaru, star 80 liet, u hiši niešnega Franca Pontona u Premarjaze, previdan s svetimi zakramenti in biu tam podkopan dne 9. februarja lieta 1723 u britufe svetega Šilviestra. Kocijan in Margerita sta imiela 12 otuok: pet puobičju in sedam čičic. Jakob se je rodiu ku šesti sin.

Kocijan in Margerita sta ga pošjala u šuolo u Čedad k maniham Somaškam. Manihni, kar so zamerkal, da Jakob ima dobro glavo, so ga pošjal u beneške šuole. Takuo je lepou šu naprej s šuolo, da je u kratkem cajtu postau učitelj pesništva (maestro di arte poetica) in retorike u zavodu (collegio) za aristokratsko plemiško mladino (dei giovani aristocratici e nobili).

U tistem cajtu je zapisu, lieta 1740, znanstvene bukva (libro scientifico) »Specimen de ortu et progressu morum« (Esej o rojstvu in razvijanju šeg), s katerimi je zadobiu

tajšno čast, da ga je Beneški Senat imenovau za profesorja na Padovanski Univerzi. Se trdi, da je biu takuo učen, da nie bluo znanosti (scienza), katere Stellini bi almanko nomalo ne poznu. Zapisu je puno razprav, piesmi in govorov u grškem in latinskem jeziku. Njegove bukva so ble izdane u lietih 1778-1781; njegove piesmi lieta 1782. Častili so ga za narvenčnega filozofa in znanstvenika tistih cajtu.

Čedajci nieso mogli sparjet in požgriet, da Jakob Stellini, takuo velik učenjak, bi se biu rodio u Gorenjem Tarbiju in so obsodil Beneške judi, da po karvičnem se ga gledajo polastiti. Žej lieta 1871 dr. Anton Podreka je zapisu bukva »O domovini Jakoba Stelina in o njegovem moralnem sistemu« in dokazu, da Stellini se je rodio u Gorenjem Tarbiju in ne u Čedadu. Lieta 1949 Čedajci so spet napravli polemiko pruoti trditvi, da se je Jakob Stellini rodjio u Gorenjem Tarbiju, dne 18.7.1688, kar so obhajali 250-letnico rojstva velikega filozofa. Čedajci so trdili, da Jakob Stellini se je rodio u Čedadu dne 27. obrila lieta 1699, danajst liet buj pozno. Da bi podprli svojo trditev so najdli u krstnih bukvah Velike Cierkve u Čedadu, od lieta 1679 do lieta 1700, tel krstni list:

»Adi 27 Aprile 1699 Giacomo et Marco figlio leg. et nat. do Mr. Mattia Rodaro et Andriana sua moglie fu battezzato da me Ascanio Polami Custode. Furono Patrini l'III. sig. Galvano Maniàco et l'Illustrissima sig.ra Puppi«. (Ist, Ascanio Polami Varuh sam okrstu Jakoba in Marka sina Matija Rodaro in njega žene Andriane. Na krst sta ga držala: Galvano Maniàco in gospa Puppi). Takuo ki se vid, tle gre za Giacomo Rodaro in ne za Jakoba Stellini in na vaja, an če je morebit ries, da je družina Matije Rodaro imiela za hišni parluožak »Stellini«, »Ta par Stellinah«, »Stellinovi«. Čedajci pravijo, da priimek od družine je biu Rodaro, parluožak od hiše pa »Stellini«, in da hišni parluožak je s cajtam nadomestiu družinski priimak. Jakob se je nimar podpisa ku »Jakopo Stelin« in ankul ku »Giacomo Rodaro« in usi so pisal in pišejo o »Jakopo Stellini« in ankul o Giacomo Rodaro. Ankul se ne godi, da bi označili (che si indichi) človeka samuo s hišnim parluožkam in opustili priimak.

Na anagrafičnih bukvah cierkve svetega Lienarta blizu imena »Jakobus Stullin« je zapisano: »Somascus« – sepultus Paduae »doctus in omni scientia«. Razlika od priimka, ki na poročnem listu očet in matere Jakoba je »Stellini«, na krstnem listu od Jakoba »Stelin« in na anagrafičnem listu družine »Stullin« na smie nas motiti.

Narbuj stara oblika priimka je »Stellini«, za njo pride »Stelin« in šele lieta 1750 pa

»Stulin« al »Stullin«. Judje lahko popačijo in pokvarijo imena in priimke. Čedajci so imiel u preteklosti tarkaj imenitnih judi in odličnih možī, da ne potrebujejo še Tarbijskega beneškoslovenskega Stellina, da bi povečalj čast in ugled njih miesta.

Preteklost in bodočnost tarbijske fare

U cajtu prve svetoune uojske, sedanajstega lieta, Avstrijske sudajske oblasti so spremenile tarbijsko cierku u sudajski špita u in To Svete prenesli u Korantu skedinj, u katerem so molili sveto mašo in opravljali druge svete andohta. Pred cierkvjo, tu Pisinovi njivi Na Mlaki, so napravli sudajski brituf in začel podkopovati u anj mrtve sudade in potle tudi domače judi, ki so umerali u velikem številu zauojo znane »španske mrzlice« (febbre spagnuola), ki je neusmiljeno pobierala judi po družinah. Nou britof, dol Na Vrhu, kjer se odciop ciesta, ki peje u vas, so ga napravli pred drugo svetouno uojsko. Po drugi svetouni uojski, lieta 1950, so zazidal novo šuolo.

Tarbijski judje so sami, na svoje stroške in s prostovoljnem dielu, parpejali u vas gor zad Huma uodo, ki se kliče Mohorka. Potle videmski »Genio Civile« je speju tolo uodo po usieh drugih vaseh Srenjskega kamuna, od Dolenjega Tarbija do Sriednjega, Dugega, Oblice, Rauni in u vas Kravar, ki spada pod Šentlenarski kamun. Lieta 1982, kier uoda s Huma je parmankovala, so povečali akvedukt z uodo od »Akvedukta Friuli Centrale«, ki je parpeju u Nediške dolina uodo od Rivoli Bianchi di Osoppo. Tarbijska fara je ohranila šele živo kristjansko viero, posebno pobožnost Prvih Petkou miesca na čast Presvetega Srca Jezusovega in zvestobo do Cierkve, kateri je dala puno munij »sestri« (suore), od katerih sedam jih še živih. Tarbijska vas, četudi je tudi ona pretrpiela hudo rano emigraciona, je ostala živahna, in usi judje prenavljalo hiše in jih lieušajo. U Gorenjem Tarbiju sta dvie trgovini, butigi, bogato založene z usakim sort blagam, od jedil do oblačil, od usakosort posode do želiczja. So tudi dvie oštarije in adna u Policah. U vasi so usieh sort ročni mištiernjaki, od zidarju do marangonu, od kovaču do elektrikarju, hidrauliku.

Od kod pa ime Tarbi? Naši stari Slovenci, kar so paršli, par starim, u naše beneške kraje, da bi zadobili sanožeta za past žvino in siečiti travo, puoje za obdelovat, so začel hosta siečiti, izrivati koranine drevi: so začel »trebiti«. Sada besieda »trebiti«

ima drug pomien: vegrabjat sanožeta, spravljat stejo in druge odpadke drevi kupe in zažigat.

Ime vasice »Polica«, ki spada k Gorenjemu Tarbiju, pride od prostora, kjer je vasica zazidana. Vas stoji na »polici«, na majhani raunini pod hribom, ki se kliče »Kuk«. Ime druge vasice, ki tudi spada k fari Gorenjega Tarbija »Gniduca« pride od besiede »gniti« (marcire) in od besiede »ilovica« (argilla) kupe vložene: Gnjlouca, Gniduca, ki pride reč: Gniu sviet; kraj ki se znajde na gnilen terenu, na svietu, ki je opokast. In Gniduca je vsa zazidana na opoki, na svietu ki je opokast (marnoso).

BERNJAK ALI KALUT

Naše vasi se smejo po vsej pravici pohvaliti, da so zrastle iz njih veliki možje, ki dajejo čast svojemu malemu narodu.

Pesniki kot Trinko, pisatelji kot Musoni, modroslovec Stelin, jezikoslovec Avguštin Ošnjak, diplomat Faidutti in še drugi so sinovi naše zemlje in njih imena in dela so znana preko mej domačije. Imamo pa še tudi druge možje, bolj nizke vrste, neznane v tujem svetu, a našemu ljudstvu zelo drage zaradi njih dobrega srca in živahnega značaja. Naj naštejemo nekaj njih imen, morda jih bo ta ali oni prijatelj Trinkovega koledarja spoznal.

Dolgo vrsta jih je: Vodopivac z Doline, Gorenščak Matevž z Mierse, kateremu so sosedje Furlani pravili »mjersinski čarovnik«. Potem so še Gargorin z Jesenja, Klešnjak z Ošnjega, Pepejuhar s Podarskije, Filipin s Podvaršč, pre Anton Lahič z Dolenjega Brnasa, pre Jožef Bernjak ali Kalut z Gnidovce in še drugi.

Prav pri tem se bo letošnji koledar malo pomudil.

Rodil se je v Gnidovcu nad Idrijo leta 1823 v pobožni in premožni družini, v kateri sta zrastle dva duhovnika z enakim imenom. Eden je služboval v Gorenjem Tarbiju, drugi v Fojdi.

Naš pre Jožef, bolj znan pod imenom Kalut, je bil imenovan po novi maši leta 1851. za kaplana v Gornjem Tarbiju; tam je tudi umrl leta 1907. Ni bil samo dušni pastir, ampak tudi domači zdravnik. Poznal je vsa zelišča in je kahal iz njih zdravilne čaje. Pravijo, da je znal panati vse madrone, krče, naravnati izpahnjene noge in roke. V tistih časih, ko se oblast sploh ni zanimala za ljudstvo, je bil Jože Kalut pravi samaritan. Ljudje so ga imeli močno radi in mu niso prav nič zamerili, če je kaj »zaflavzal«

spred oltarja in jih ošteval. Še dandanašnji se ga radi spominjajo v dolgih zimskih večerih, ko se tišče v toplih izbah in veseli prenašajo njegove smešne zgodbe. Če hočete tudi vi vedeti, kaj si pripovedujejo o njem, pa preberite te zgodbe.

Kalutove pridige

On je bil veseljak in dobričina, vsem pa ni mogel vedno ugajati, ker je moral svoje ovce in koštrune, včasih tudi posvariti. Nekateri, zlasti taki, katerih se njegova pridiga ni prijela, so mrmrali, da predolgo vleče svoj govor v cerkvi. Pa se je že našla kaka babnica in mu šla obesit godrnjanje na nos. Kalut pa ni imel dlake na jeziku. Naslednjo nedeljo je faranom zapridigal: »Pravite, de sam predug an de mi ni nikul koncà, a? Le poslušajte tiste presnete golazni, de pojdetà an dan vsi hudiču u r... Amen.«

*

Imel je zelo rad repo. Sam jo je vsejal v vrtu; sam jo je ponavadi pobral in del kisat za »bravado« in »bizno«. Pa kaj se nekoč zgodi? Nekakšen falot mu jo vso pokrade. Kot ponavadi gre pre Jože po maši gledat na vrt, kako je z repo in vidi vso gredo pohojeno. Od vseh lepih rep je ostala samo ena. Ves razkačen izrije še to in se vrne v farovž.

Naslednji dan je bila nedelja. Gospod gre maševat in nese s sabo tudi tisto repo, lepo povito v robec. Po evangeliju se obrne k ljudstvu, popade tisto repo in brez drugih besedi zavpije: »Snuojka so mi odnesli riepo, samo tole so mi pustil! Uganite se ljudje, de jo varžem še to tatu tu šobe!« In treščil repo proti velikim vratom. Neki pobalin, ki je stal pri vratih, je hitro sklonil glavo in je frknil iz cerkve.

»Vidite ga, tisti je od repe!« je zavpil Kalut za njim.

*

Bilo je na drugo nedeljo po Veliki noči. Tarbjani so imeli navado iti s farani od Svetega Lenarta na Staro goro za obljubljeni božjo pot. Bodisi da se gospod Jože ni počutil dobro, bodisi da ni bil prave volje, pri maši jim je dal takšno oznanilo: »Danas je shod na Guoro. Jest na mo hodit, zak me glodajo šuolni. Vi pa bješta vsi, saj je obljuba. An lepuo molita an zahvalita Marijo, de hudič vas ni še nesu ...«

*

Ne mislite pa, da je bil samo gospod kaplan tako bistre glave. So bili tudi drugi ljudje duhoviti in živahni. Gospod Kalut je sicer pravil, da imajo »debele košpe an tanko možgenje.«

Živel je v tistih časih v Tarbiju velik pijanec, Miha po imenu. Nekega dne se srečata z gospodom kaplanom.

»Miha,« mu je dejal, »če se boš še opjanu takole, kmal prideš ob vse an te bo muoru kamun redit.«

»Čujete, gospuod,« mu je odgovoril Miha, »vi mi ne smiete tuole očitavat.«

»Zaki?« vpraša Kalut.

»Zatuo k vas kamun redi že vič ku štierdeset liet!«

Pravijo, da je bilo takrat prvič, da ni vedel Kalut, kaj bi odgovoril.

KRATEK ZAPIS V SPOMIN NA PAOLA MANZINIJA

RENZO RUCLI

Opravičujem se, če bom ob navajanju spominov na Paola Manzinija govoril tudi o sebi; a dejstvo je, da sem v mladih letih kulturno in politično rasel v okolju, v katerem je deloval Paolo.

Pri 17. letih sem leta 1967 končal poklicno šolo v Špetru in začel delati kot oblikovalec v biroju INGARCH v Čedadu.

Okolje biroja je bilo zanimivo že zaradi polic, polnih knjig o arhitekturi in umetnosti, zaradi velikih risb, ki so visele na stenah, a predvsem zaradi oseb, ki so bile tam:

- inženir Leopoldo Francovich iz Červinjana, "aristokratski" komunist, ki je bil v preteklosti že župan Červinjana in potem pokrajinski svetnik KPI, strasten zbiratelj umetnin, referenčna osebnost za južno Furlanijo;
- inženir Mario Mullig iz Dolenjega Barnasa, neodvisni levičar, načrtovalec strukturnih elementov in odličen računar, velik ljubitelj gora;
- računovodja Celso Dorbolò iz Dolenjega Barnasa, elegantni fašist, najstarejši član skupine, repatriiran iz Vzhodne Afrike po končani vojni; sledil je računovodstvu biroja;
- učitelj Cirillo Iussa iz Špetra, strasten demokristjan, kasneje župan v Špetru, odličen risar, ki je znal enkratno uporabljati ptičjo perspektivo;
- in nazadnje učitelj "arhitekt" Paolo Manzini, partizan in komunist, ključni dejavnik strateških projektnih izbir, edini, ki je bil ves čas prisoten v biroju, in edini s pravim talentom za ideacijo arhitekturnih oblik.

V biroju so se v kratkem času zvrstili številni mladi oblikovalci. Med njimi se spominjam Renza Travanuta, komunist (kasneje je postal tudi predsednik deželne upra-

ve), ki se je izoblikoval v partijski šoli in mu zaradi njegovih "lekcij o marksizmu" dolgujem svojo politično in ideološko kulturo.

Kljub politični heterogenosti sodelavcev je bilo ozračje v biroju sproščeno in celo spodbudno; najbolj vnete diskusije so bile na vrsti ob koncu delovnega urnika v gostilnah, ob običajnem kozarcu, na katerega smo bili vabljeni vsi. Med temi diskusijami je bilo slovensko vprašanje Nadiških dolin v ozadju; medtem ko je KPI postavila priznavanje slovenske manjšine za temelj svojega delovanja, so druge politične stranke zavzele jasno odklonilno stališče. Pripadniki levice so bili torej na strani Slovencev, pa čeprav brez kritične poglobitve vprašanja etnične identitete, ostali pa so jim nasprotovali. Tudi raba slovenskega jezika je bila omejena na par besed, še najbolj pogosto pri fašistu Celsu, ki je bil kljub ideološkemu izgledu v italijanskem okolju najmanj asimiliran.

To je bil scenarij, v katerem sem spoznal Paola.

Paolo Manzini je končal učiteljske v Špetru in se je potem vpisal na fakulteto za arhitekturo v Benetkah, kjer je opravil nekaj izpitov; toda njegovo znanje s področja arhitekture je izhajalo predvsem iz dolgoletnega dela v biroju znanega furlanskega arhitekta Marcella D'Oliiva, kjer je nekaj časa delal z Valentinom Simonittijem. Kasneje, ko je Simonitti zapustil biro, je Paolo postal najpomembnejši sodelavec D'Oliiva, ki je takrat že delal na mednarodni ravni (v Italiji, Afriki, na Srednjem Vzhodu). Sodobna arhitektura, predvsem njena organska smer, kateri je D'Oliivo pripadal, je bila bistvenega pomena za Paolovo delo. Za razliko od Simonittija, ki je izdelal bolj "naturalističen" organski koncept, je Paola fascinirala strukturna organska zamisel, ki je bila blizu D'Oliivu. Arhitektonska forma in struktura sta v njej globinsko povezani, materiali pa, predvsem vidni železobetonski, se kombinirajo z lesom, opeko in kamnom ter določajo plastičnost in otipljivost konstrukcij.

Biro INGARCH v Čedadu je imel torej neko temeljito in inovativno projektno in kulturno identiteto, ki je izhajala iz Paolovih izkušenj in načrtovalnih sposobnosti.

Med najbolj zanimivimi projekti v okolici Čedada in v Nadiških dolinah moramo omeniti stanovanjski hiši Marinig v Čedadu in Qualizza v Špetru, hotel Natisone v Lipi in majhno počitniško hišico nad vasjo Matajur (ta naj bi bila del turističnega naselja, ki pa se ni nikoli realiziral); v furlanski nižni stanovanjski blok v Červinjanu, Ljudski dom v Terzu pri Ogleju, pokopališče v Ronkah, šolo v Štarancanu. Na med-

narodni ravni gre izpostaviti načrta za širitev tovarne Meblo v Novi Gorici in za čudovit paviljon dežele FJK na mednarodni razstavi v Celovcu.

V biroju nismo razpravljali samo o arhitekturi, ampak tudi o drugih oblikah umetnosti; obiskovali so nas namreč številni umetniki, pa tudi sodelavci sami so se zanimali za umetnost. Ozračje, ki smo ga vdihovali, je bilo bolj umetniško kot proizvodno in torej kulturno zelo stimulatívno. Paolo je bil vedno eleganten, s pipo v ustih, izrisoval je načrte, organiziral in vodil delo; kljub kroničnemu zamujanju z naročili ni bilo čutiti kake napetosti; atmosfera je bila vedno vedra in lahkotna.

Politično pa se je Paolo Manzini "Pinko" oblikoval z odporništvom.

V vihnem in politično zmedenem povojnem obdobju je bilo v vasi Dolenj Barnas pravcato jedro lokalnih osebnosti, ki so se prepoznavale v dveh glavnih italijanskih partizanskih organizacijah, to so bili ozopovci in garibaldinci.

Paolo se je že zelo mlad pridružil formaciji Osoppo, ki ji je poveljeval sporni bivši kapetan italijanske vojske, Specogna. Udeležil se je nekaterih sabotaž med Ažlo in Muostom, nakar je čez čas zapustil brigado, ker se je ta vedno bolj spreminjala v desničarsko paravojaško strukturo.

V Barnasu je srečal "slavne" Kozake, ki so pobegnili iz nemške vojske; morda se je takrat ob odkritju jezikovne sorodnosti prvič zavedel svoje slovenske identitete v širšem slovanskem kontekstu.

Potem se je približal Komunistični partiji Italije, ki je bila bolj v sozvočju z njegovimi ideali, in leta 1953 se je skupaj s Paolom Petričičem vpisal v stranko. To so bila leta hude politične represije, predvsem protislovenske. Takrat je bil namreč v teku tudi proces proti Izidorju Predanu, "Doriču", ki je bil tudi sam komunist in goreč zagovornik slovenske identitete Nadiških dolin.

Paolo ni bil neposredno angažiran v slovenskih organizacijah, ki so se borile za priznanje slovenske manjšine, bil pa je vedno pripravljen podpreti njihove zahteve. Bil je aktiven član deželne sekcije VZPI-ja in več let predsednik špeterske enote; prizadeval si je za ohranjanje spomina na odporništvo med mladimi generacijami.

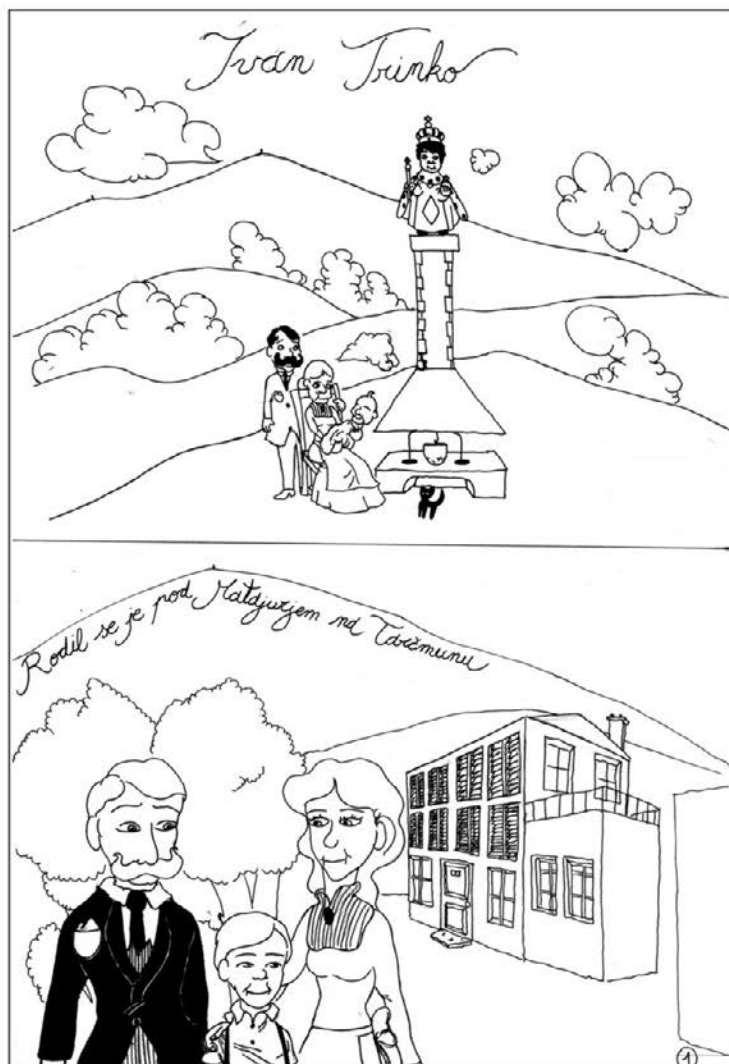
V zadnjih letih, potem ko je biro v Čedadu prenehal z delovanjem, se je vrnil k svoji stari umetniški strasti, h kiparstvu, ki je zaradi tridimenzionalne reprezentacije prostora bliže arhitekturi kot pa slikarstvo. V svojem raziskovalnem eksperimentiranju je uporabljal različne materiale, les, kovino, barvo, abstraktne oblike, ki so se skoraj

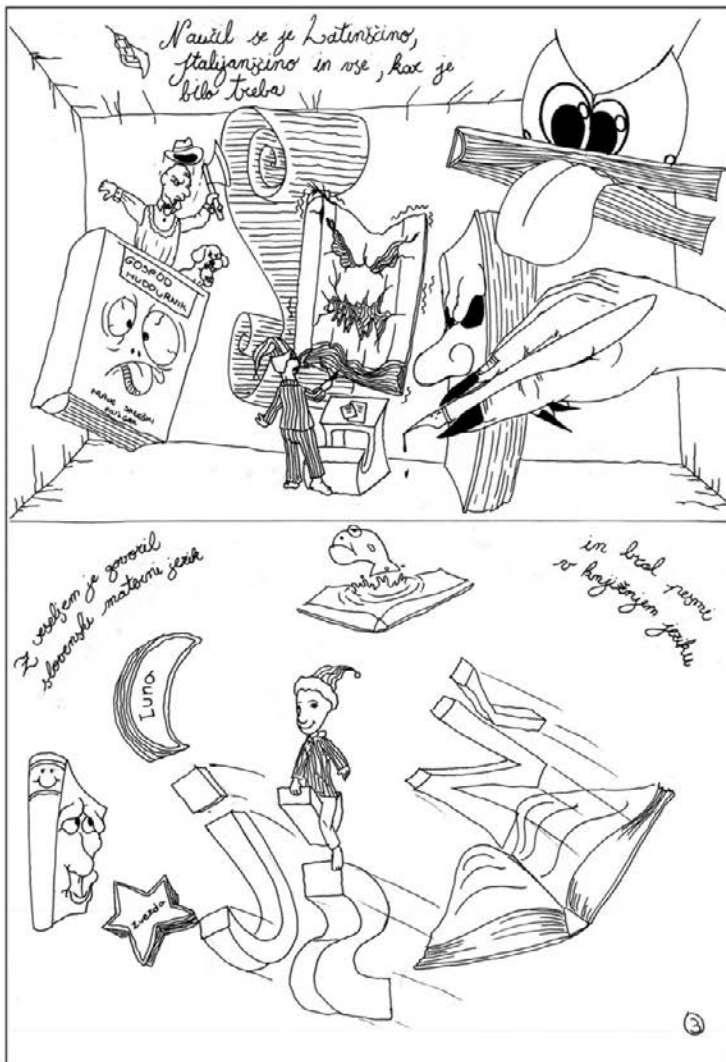
organsko razvile v napetosti vertikalnega prostora. V njegovi hiši v Špetru vzpostavljajo te skulpture dialog z naravnim okoljem; druga dela, ki se nahajajo v različnih krajih Nadiških dolin, so posvečena odporniškemu gibanju. In ravno realizacija in postavitve spomenika odporništvu na Lesah (Grmek), ki so ga odkrili marca 2013, je prava sinteza umetniškega ustvarjanja in političnega udejstvovanja tega svobodnega in angažiranega človeka. In takega želimo ohraniti v spominu.

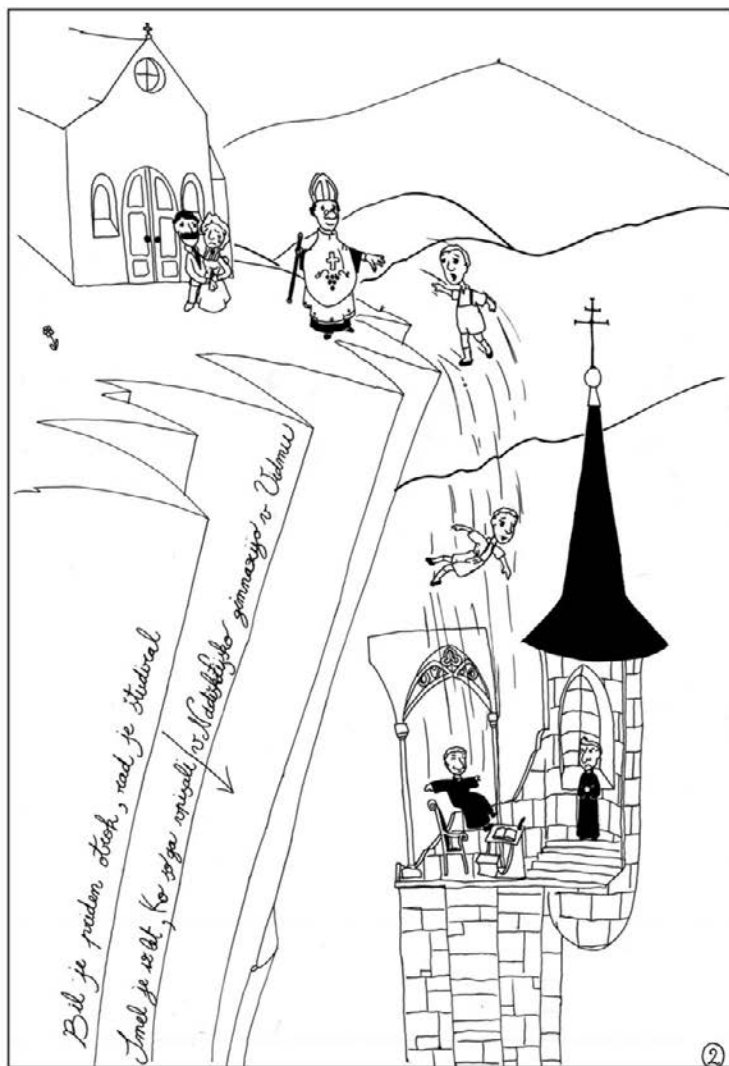
PO SLEDEH IVANA TRINKA

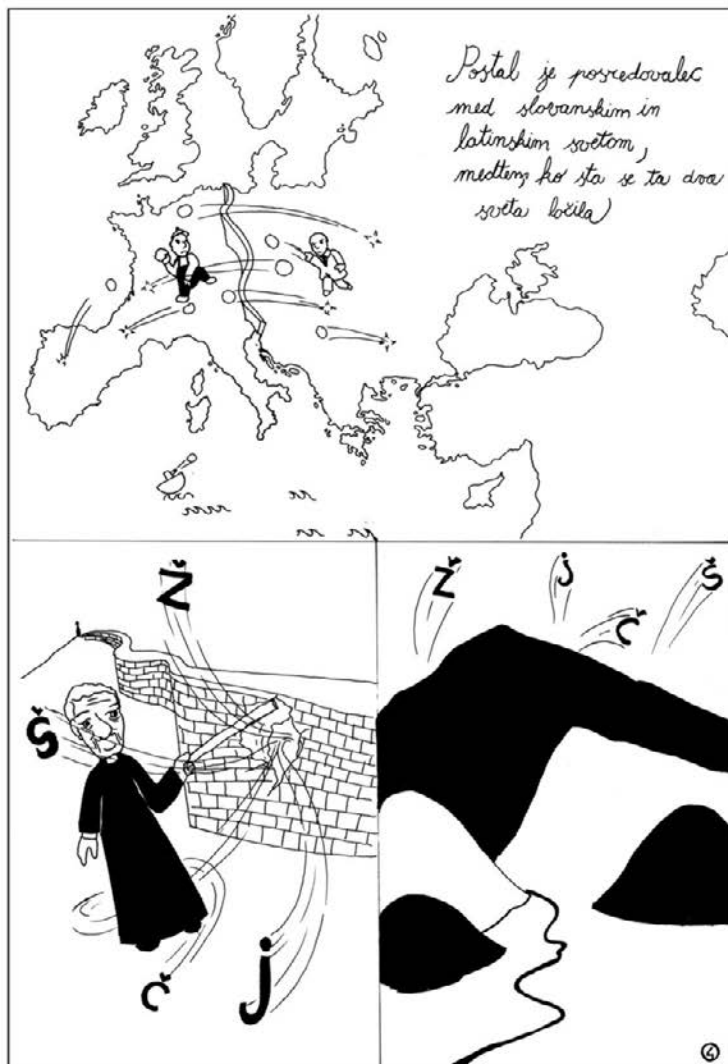
IVAN TRINKO, ŽIVLJENJE IN DELO

II. RAZRED DRŽAVNE VEČSTOPENJSKE ŠOLE
S SLOVENSKO-ITALIJANSKIM DVOJEZIČNIM POUKOM

Avtor stripa Matteo Blasutig.

Delo predstavljeno na natečaju "Po sledih Ivana Trinkca", mentorica Donatella Ruttar

IVAN TRINKO – PESNIK BENEČIJE

5. RAZRED DVOJEZIČNE OSNOVNE ŠOLE V ŠPETRU

Uvod in predstavitev

Kako je bilo, ko je Ivan Trinko bil še otrok? Kakšno je bilo takrat, pred več kot stoštiridesetimi leti, življenje na Tarčmunu, kjer je živela Pjernova družina v kateri se je rodil mali Ivan? Kako je preživel svoje dneve pozimi, spomladi, poleti in v jeseni? Kaj je rad počenjal, s kom in kako se je igral? Kako je ob veliki noči barval pirhe?

Takšna in podobna vprašanja smo si postavljali, ko smo odločili, da bomo napisali nekaj o Trinkovem otroštvu. Še prej smo prebrali kar nekaj njegovih pesmi (njegovo pesem Hrepenenje po domu – smo tudi ilustrirali) in v knjigah poiskali glavne podatke iz njegovega življenja, ki smo jih na kratko tudi zapisali. Prebrali smo kar nekaj Trinkovih pesmi. Še najbolj nam je bila všeč pesem Hrepenenje po domu v kateri Trinko izpove svojo ljubezen do domače vasi. Vsebino pesmi smo tudi ilustrirali. Izdelali smo tudi šest velikonočnih pirhov v tehniki (praskanje), ki je bila nekoč v navadi na Tarčmunu in okoliških vaseh. Nekaj več o tem smo napisali v spremnem besedilu, ki je poleg pirhov.

Potem pa smo se popolnoma posvetili njegovemu otroštvu, vse do trenutka, ko je kot majhen deček odšel z rodnega Tarčmuna v šolo v Čedad, saj smo tudi sami otroci in je bilo to za nas najlažje.

Nastale so tako »Buskalce« - utrinki iz Trinkovega otroštva. Mogoče se te naše Buskalce približujejo temu, kar je Ivan v svojem otroštvu v resnici doživel ali pa tudi ne.

Mi smo vsekakor veseli, da smo s tem nekaj več izvedeli in se marsikaj naučili o Ivanu Trinku »pesniku Benečije«.

Kratek oris

Ivan Trinko spada med najpomembnejše kulturnike v Benečiji. Rodil se je v mali vasici pod Matajurjem na Tarčmunu, 25. januarja leta 1863. Samo tri leta pozneje je bila Benečija priključena Italiji. Mali Ivan je tako moral vse šolanje opraviti v italijanskem jeziku, to je v jeziku, ki ga kot otrok ni poznal. Doma so namreč tako kot drugod po Benečiji govorili slovensko, slovensko narečje. Že kot otrok je bil izredno nadarjen. V osnovno šolo je hodil v Jelini. Začetno šolanje je dokončal v Čedadu leta 1875. Sedem let je potem obiskoval nadškofijsko gimnazijo. Leta 1882 je vstopil v bogoslovje. V duhovnika je bil posvečen štiri leta pozneje. Postal je profesor, slavist in prevajalec.

Kljub temu, da se je šolal v italijanščini, je kmalu prišel v stik s knjižno slovenščino. Začel je prebirati Prešerna in drugo slovensko literaturo. V njem se je prebujala narodna zavest. Zgodilo se je, da so njega in druge slovenske dijake sošolci zasramovali z besedo *schiaivo* ali *schiaaccio*. A Ivan je bil zelo samozavesten. Vedel je, da ni nič manj vreden od ostalih. Sam je povedal, da je nekoč nekemu zasmehovalcu celo primazal klofuto!

Vse svoje življenje je posvetil slovenski besedi, čeprav je pisal tudi v italijanščini. Pisal je pesmi, zapisoval stare slovenske pravljice. Veliko je prevajal. Pri srcu mu je bil slovenski človek. Benečija je že leta 1866 prišla pod Italijo. Beneški človek ni imel možnosti, da bi se šolal v materinem jeziku. Trinko si je prizadeval, da bi v beneških Slovencih okrepil in ohranil narodno zavest. Pisal je za svoje ljudi, ker je svoje ljudi imel rad in ker je ljubil beneško zemljo.

Le nekaj let pred svojo smrtjo je zapisal te besede, za katere je sam napisal, da so njegov testament:

Ljudstvo moje drago!

*Tebi sem živel! Tebe so spremljale moje skrbi
in zate je tuklo moje srce. S teboj sem delil lepe
in bridke dneve in tvoja usoda je bila moja usoda ...
Ljudstvo moje!*

*Kakor do zdaj tudi v bodoče ljubi svojo zemljo
in ohrani vero svojih očetov, da se nekoč vsi znajdemo v večni domovini ...*

Ljubezen do Benečije je izpovedal predvsem v pesmi, ki je zapisana tudi na njegovem grobu. Pesem pravi takole:

*O ti zemlja rodna,
zemlja bedna, mala,
ki te milost božja,
meni v last je dala.
Kakršna si koli,
moja si brez kraja,
dokler se s telesom
duša moja spaja.*

Umrli je na Tarčmunu, 26. junija leta 1954.

“BUSKALCE” IZ TRINKOVEGA OTROŠTVA

Ivan rad posluša pravljice

Ko je bil Ivan še otrok, je zelo rad poslušal pravljice, ki so jih stari ljudje v dolgih zimskih večerih pripovedovali otrokom za pečjo. Najbolj so se Ivanu vtisnile v spomin pravljice o krivapetah.

Zima je. Leto 1870. Zunaj sneži in piha mrzel zimski veter. Družina je ravnokar povečerjala. Vsi se po večerji usedejo okrog tople peči. To je za malega Ivana in njegovo mlajšo sestrico Katarino najlepši trenutek v dnevu. Že vesta namreč, da jima bo očka povedal pravljico.

Katarina zleze mamiči v naročje, Ivan pa se usede k očetu in reče: »Tata povej nam pravco o krivapetah!«

»Poslušajta otroc!«, je začel oče.

»Ankrat je nješna krivapeta šla če h študencu, je tiela videt svoj gobac v čisti uodi. Pogledala je tu uodo an je vidla nje lepe čarne lase an čarne oči. Je bla zlo mlada an liepa. Usednila se je na brieg an noge je čofotola tu marzli uodi. Ji je bluo takuo useč, de nie čula kadar po tiho se je parbližu Bepič s Tarčmuna. Bepič je biu an mlad, močan an liep puob. On je biu te narbuj dobar kovač ku kar jih je blo tle okuole. Kadar je vidu lepe čarne oči od čeče, se je naglo zajubu tu njo.

Tudi krivapeta se je zajubila v Bepiča. Bepič jo je hitro uprašo, če bi ga oženila, nie viedeu, de je bla krivapeta. Krivapeta mu je žalostno odguorila: “Ist bi se oženila s tabo, ma pogledi moje noge!”. Potegnila je nje noge uon z uode an Bepič je gledu nje

obarnjene stopala an je naglih zastopu, de je krivapeta.

Bepič je biu takuo zajubjen, de je jau: "Oženu se bom s tabo, an če si krivapeta" ...

Ona mu je odguorila: "Dobro, ma me ne smieš maj poklicat krivapeta!"

Je bla velika ojcet, vsi vaščani so bli vabjeni na praznik. So jedli an pili tri dni an tri noči. Bepič an njega žena sta se imiela zlo rada an rodil so se jim pet otuok. Se niesta maj kregala.

An dan je Bepič paršu damu zlo trudan, cieu dan je dielo podkove v kovačiji. Nie čaku družga ku se usednit za mizo an pojest kuhngo.

Ku je dau parvo žlico u usta se je hitro ujezo an jau: "Prekleta krivapeta, zasmodila si kuhngo."

Žena ga je žalostno pogledala an jala: "Obeču s' mi, de me na boš maj poklicu krivapeta, an pretargo si objubo. Me na boš vidu maj vič!"

Bepič ji nie viervu an je šu spat. Kadar se je zjutra zbudiu nie bluo vič ne žene ne otuok. Maj vič jih nie vidu an je umaru od žalosti. «

»Pravca je finila«, je rekel oče.

Mala Katarina je medtem zaspala v maminem naročju.

Ivan pa je bil še vedno zbujen in je rekel: »Tata povej še adno!«.

Oče je odgovoril: »Ne Ivan, je že pozno, jutre te bom poviedu, tisto o krivapetah, ki so ukradle puobiča an ki so ga zredile v jami.«

Ivan je ubogal in šel spat. V sobi je bilo mrzlo. Pokril se je z odejo čez glavo in še nekaj časa je razmišljal: »Zakaj imajo krivapete stopala obrnjena nazaj, kje so jame v katerih živijo ...«. Potem so se mu trudne oči kar same zaprle. Premagal ga je spanec. Sanjal je, da je lovil postrvi v tolmunu in da so ga tam ujele krivapete in ...

Velikonočni pirhi

Bila je pomlad in bil je lep sončen dan. Sneg se je že stalil in po senožetih okoli Tarčmuna so zvončki že odeveteli. Tu pa tam pa so še vedno cvetele trobentice.

Ivan in Katarina sta jih rada trgala in pihala vanje.

Ivanu, ki je bil leto dni starejši, je včasih uspelo, da je iz rumenega cveta izvabil nežen pisk. Potem ko je nekaj časa pihal vanj, je cvet kar pojedel. Imel je okus po medu in spominjal ga je na vonj po čebelicah, ki jih je sosed imel na robu vasi.

Rekel je Katarini: »Poglej Katarinca, takole moraš pihnuti pa bo piskulina zapiskala!«. A Katarinca je bila premajhna in ji ni uspelo. Ni se preveč jezila.

Stekla sta domov vsak s svojim šopkom trobentic in vijolic za mamico.

Mama je bila rožic vesela in je rekla: »Joj kako so lepe, hvala otroka! Sedaj pa pojedita v klet in naberita čebulne liste. Barvali bomo jajca in naredili velikonočne pirhe. Čez dva dni bo velika noč.«.

Bil je petek, 15. aprila leta 1870. Tistega leta je bila velika noč pozna.

Ivan in Katarina sta prinesla polno košarico čebulnih listov. Potem sta stekla v kurnik in tam pobrala vsa jajca. Bilo jih je pet.

Mama je medtem na ognjišče postavila lonec vode. Ivan in Katarina sta v vodo najprej postavila čebulne liste in na čebulne liste sta potem pazljivo položila jajca. Potem sta se usedla k peči in potrpežljivo čakala.

Medtem se je s polja vrnil oče. Posadil je nekaj krompirja in bil je utrujen.

»Anton, risali bomo pirhe«, mu je rekla žena Marija.

Jajca so se skuhala in voda se je ohladila. Mama je postavila lonec na mizo. Ivan in Katarina sta počasi vzela iz lonca jajce za jajcem in jih postavila v prtiček, ki je bil na mizi. Bila so lepo rjavo pobarvana.

Oče je vzel iz žepa oster nožiček in se usedel k peči. Ivan in Katarina sta bila takoj pri njem. Rekel je: »Umaknita se malo, da vaju ne urežem!« Potem je v roke vzel prvo jajce in z nožem začel praskati po njem. Kmalu je bil na jajcu narisana lep bel petelinček. Na drugo jajce je oče napraskal pšenični klas, potem še kokoš, lisico in lastovke, ki so se ravno v tistih dneh vračale na Trčmun.

Ivan in Katarina nista mogla verjeti svojim očem. Pirhi so bili čudoviti.

V nedeljo zjutraj sta Ivan in Katarina postavila pirhe v košek in jih nesla k žegnanju k maši. Cela družina je šla v cerkev.

Bil je 17. april leta 1870. Bila je velika noč.

Ivan zapusti rodni, ljubljeni Tarčmun

Bil je junij leta 1872. Na senožetih se je sušila komaj pokošena trava. Kosci so sedeli v bližnji senci in malicali. Bilo je jutro, a Ivan se je s prijatelji že podil po vasi, po senožetih pa vse tja do roba gozda. Šole je bilo namreč konec in časa je bilo sedaj dovolj za igro in zabavo.

Ivan je rad pomagal očetu. Grabil je seno, krmil živali, zlagal drva. Komaj je bil prost pa je hitro spet bil v družbi svojih najljubših prijateljev Bepiča in Tina. Tistega dne so Ivan, Bepič in Tin stikali okoli tarčmunske cerkve in iskali veвериčje gnezdo. Ko so se v nedeljo po maši lovili okrog cerkve je namreč Ivan na najvišjem kostanju zagledal veveriico. Takoj je poklical prijatelja in jima jo pokazal. Prepričani so bili, da ima nekje v bližini gnezdo in danes so se vrnili, da bi ga našli. Ivan je komaj splezal na kostanj, ko je spodaj v vasi zaslišal očetov glas: »Ivan! Iiiiivaaan!«

Ivan je v hipu skočil s kostanja in zdrvel dol v vas proti domu.

Na dvorišču ga je čakal oče. »Kaj je, oče?«, je vprašal Ivan.

Mislil je, da ga bo oče poslal na senožet grabit seno ali v drvarnico skladat drva. A oče je mirno rekel: »Pridi Ivan, rad bi govoril s tabo!«

Ivanu se je zdelo čudno, zakaj je oče tako skrivnosten. Usedla sta se pod košato lipo, ki je rasla v bližini. Ivan je z velikimi radovednimi očmi čakal, kaj bo rekel oče.

Oče je začel: »Tvoja učiteljica Roza me je poklicala, da bi se z mano pogovorila o tebi!«

Ivan se je prestrašil, mislil je, da je mogoče v zadnjih dneh pouka bilo v šoli kaj narobe, a nič takega se ni mogel spomniti.

Oče je nadaljeval: »Učiteljica Roza pravi, da si v šoli zelo priden in da bi bilo dobro, ko bi s prihodnjim šolskim letom šel v šolo v Čedad. Tudi kaplan misli tako.«

»V Čedad? Čedad je zelo daleč. Kako in kdaj se bom vračal domov?«, je v hipu pomislil Ivan.

A oče je že odločil in tudi mama se je naposled vdala, čeprav bi najraje svojega Ivančka zadržala doma ...

Pozabil je na veveričje gnezdo. Še kar nekaj časa je ostal na klopi pod lipo in razmišljal.

»Moja mala ljubljena vas Tarčmun! Moji ljubljeni prijatelji, brat Valentin, sestre! Moja mama Marija in moj oče Anton. Vse bom moral zapustiti!«

Tolažila ga je misel, da se bo domov vračal ob večjih praznikih in počitnicah.

Poletje je prehitro minilo. Ivan se je še naprej podil po senožetih s prijatelji, a ni mu bilo več tako lepo. Misli so mu kar naprej uhajale k jeseni in odhodu. Prišel je september in bližala se je jesen in začetek pouka. Bližal se je dan odhoda.

Bilo je zgodaj zjutraj. Kovček z oblekami in perilom je bil pripravljen. Ivan je z

očetom odhajal v Čedad. Vsi so že bili zbudjeni. Vstali so, da bi se poslovili od njega. Vsem je segel v roko. Mama ga je stisnila k sebi, poljubila in pobožala po mehkih laseh. Že sta bila z očetom na dvorišču. Odhajala sta.

Pomahal je mami, bratu in sestram. »Kmalu se bom vrnil«, je rekel potihom.

“Buskalce”

Bilo je ob svetem Ivanu leta 1866. Bil je topel junijski večer in sonce je že zašlo. Vasiščani so na zgornjem delu vasi pripravili kres, a bilo je še prezgodaj, da bi ga prižgali. Pjernovalna družina je sedela pred hišo. Starejši sestri sta iz cvetov pletli svetoivanske kranceljne – venčke, brat Valentin pa je bil nekje v vasi s prijatelji. Mama Marija in oče Anton sta se pogovarjala o tem, da krompir dobro raste in tudi pšenica lepo kaže. Letina bo dobra. A triletni Ivanček je bil še premajhen, da bi kaj razumel. S sestrico Katarino sta tekala po dvorišču in se smejala. Naenkrat pa je Ivan pritekel k mami. V zaprti dlani je nekaj skrival. Potem je počasi odprl ročico in rekel: »Mama pogledj, buskalca!« In tam je bila še ena, in še ena, in še ena ...

V knjižici, ki jo je napisal slovenski etnolog Milko Matičetov smo prebrali, da je Ivan Trinko leta 1906 slovenskemu muzeju v Ljubljani podaril petindvajset velikonočnih pirhov. Bili so Tarčmunski pirhi. Največ je bilo temnorjavih, ker so se kuhali v vodi s čebulnimi listi. Okrašeni so bili s podobami živali (petelin, lisica, lastovice ...), ki so jih na jajca napraskali z ostrim nožičkom. Nekaj se jih je še ohranilo.

Šest takih pirhov smo poskusili izdelati tudi sami. Iz jajc smo najprej izpihali beljak in rumenjak. Jajca smo skuhalo v vodi s čebulnimi listi in potem z nožičkom na njih izpraskali podobe živali.

Izdelali smo tako Tarčmunške pirhe!

OVČJI KAPLAN

IVAN TRINKO

»Ali pojdeš, Pepič?« je vprašala stara Urša kodrastega dečka, ki ga je srečala na poti v polje.

»Pojdem, pojdem; sklenili so, da pojdem.«

»No, še jaz sem vesela za te. Hvala Bogu! Pridno se uči in lepo se zadrži, da postaneš gospod, da boš molil.«

»Bom, bom. Boste videli, da bom.«

»Jaz te ne učakam; sem prestara. Boš pa molil za mojo dušo.«

»Gotovo! Tudi za vašo dušo bom molil.«

»No vidiš. Bog ti daj srečo! Veš, preden pojdeš, pridi; ti dam orehov, da boš grizel v mestu.«

Šla sta vsak po svoji poti.

Pepič je bil mlad dečko, dobre glave. Dovršil je z najlepšim uspehom domače šole. Učitelj je svetoval staršem, naj ga pošljejo naprej. Starši so zmajevali z glavo in se niso mogli odločiti. Šolanje traja veliko let in stane veliko denarja. Kje naj ga vzamejo?

Deček je bil sicer kakor nalašč za učenje: bistro glave, šibek, malce bledoličen; za kakega hribovskega hrusta, ki naj bi bil kos svojemu delu, se ni zdel primeren. Bil je tudi nekako samosvoj, sanjav in z glavo Bog ve kod. V študijah! - so mislili domači. Za navadne otroške norčije ni maral veliko; tudi s tovariši se ni rad družil. Pač pa je rad pohajal po travnikih, po goščah, ob potokih in kadar je bil bolj prost, je vodil ovce v senožet. Na paši je zidal cerkve in stolpe, doma je napravljaval oltarčke in se veselil, ako mu je kdo podaril kako pobožno podobico. V cerkvi je ob godu točno in priložno

stregel gospodu kaplanu in ta ga je bil tudi vesel ter ga večkrat vzal s seboj, kadar je šel kam po širni kaplaniji.

Vse je torej kazalo, da bi ne bilo napačno, ako bi postalo iz njega kaj boljšega, ako bi šel v šole in postal gospod.

Starši so se večkrat pomenkovali o tem. Tudi s priletnim stricem, ki je imel skrito v starodavni mošnji lepo številce zlatih »napuljonov«, so se resno posvetovali. Tajna želja vseh je bila, da bi poslali dečka v šole. Toda, toda ... Mn! Glavo ima, glavo; toda študije so dolge. Kdo ga učaka? In pa, ali se preštudira? Tudi vojaščina ga zna o svojem času pobrati in Bog ve, ali se bo povrnil v šolo? .. mn! ... In pa, če pojde vse drugo leto po poti, kaj bo, če ga nazadnje svet premoti, da pusti vse skupaj in postane kak nebodigatreba, kak potepuh, za križ sebi in drugim? ...

»Vesta kaj? Ako bo vsak tako mislil, potem nihče ne pošlje sina v šolo in še brez gospodov ostanemo,« je modroval stric.

Po večkratnem posvetovanju so vendar prišli na to, da bodo poslali dečka v šolo. Glavni korak je bil torej storjen.

Zatem je sledilo veliko dela in skrbi s pripravami. Najprej so se razgovorili z učiteljem in kaplanom, da pridejo na jasno z vprašanjem, kam naj dečka pošljejo. Radi bi ga bili dali takoj v semeniško gimnazijo v Videm. Toda ljudske šole so bile daleč za tem, da bi dajale dijakov, godnih za gimnazijo. Hočeš, nočeš, nujno je bilo poslati Pepiča dve, ali vsaj eno leto v Čedad, da se v meščanski šoli privadi kolikor toliko laščini in se nauči tudi drugih potrebnih predmetov. – Kaj se hoče! Ali tako ali nič! – je rekel kaplan.

Pepič je kmalu zvedel za sklep; bil ga je silno vesel. Ej, za gospoda bo! V mesto pojde! V Čedadu je bil že enkrat; tata ga je nekdaj peljal na velik semenj. Jej, kako je bilo lepo! Kako visoke in lepe hiše imajo doli! Kako je cerkev velika! Na trgu so uganjali komedije. Mož je predivo žrl in potem vlačil iz ust niti brez konca in kraja. »Pajazzo« se je na vse mogoče načine pretvarjal; vsi so se mu smejali in neki drugi mož je hodil visoko v zraku sem in tja po vrvi, ne da bi padel! Drugod je bilo polno majčkenih konjičev; leseni so bili v vrsti po dva in dva in dečki so jih jezдили; muzika je grozovito godla in vse se je hitro vrtelo okoli. Jej, kako bo lepo, ko se bo tudi on vozil na onih konjičih! ...

Na študije seveda in na druge resne reči ni veliko pomislil. Čemu? Saj to je itak glavna stvar in mora priti samo po sebi, čeprav človek ne misli.

Domači so najeli krojača, da mu pripravi novo obleko. Črevljar mu je izgotovil nove čevlje. Mati je poskrbela za perilo, za nogavice, za posteljo in za sto reči. Koliko skrbi! Glavo bi človek izgubil! Pa mamici jo je držala na pravem mestu misel, da bo imela študenta in, kadar Bog da, gospoda. Moj Bog, kdaj bo to! Mora pa biti, samo lepo naprej! ...

Oče je skrbel za denar in poizvedoval tu in tam, kjer so mu mogli povedati, kako naj napravi v mestu, da bo prav. V mestu je dobil stanovanje za sina pri neki Slovenki, kar ni bilo težko, kajti v Čedadu ne manjka slovenskih družin. Sporazumel se je za plačilo in za vse, kar je bilo treba. Dal je tudi pravočasno zapisati dečka v šolo in naposled je bilo vse gotovo.

Vaščanje so takoj zvedeli za novico. Zanimanje je bilo splošno in veliko, saj živ človek ni pomnil, da bi se bil kdo šolal iz majhne vasi.

Eni so bili čisto veseli; drugi so zmajevali z glavami in dvomili o dobrem uspehu; nekateri pa (neznatna manjšina) so komaj skrivali zavist, ki jim je vzknila v srcu.

Tovariši so nadlegovali Pepiča z vsakojakimi vprašanji. Pepič se je že ponosno držal, ker se mu je zdelo, da stoji više nego drugi. Odgovarjal je, kar se mu je zdelo prav, a zinil je tudi marsikatero neumnost. Poslušali so ga z odprtimi usti. Polagoma so se začutili v nekaki zadregi pred njim, on pa pred njimi. Saj je bil malodane gospod, oni pa vsakdanji paglavci!

Kaplan ga je učil in svaril, kako naj se obnaša, kako naj se varuje slabih tovarišev, kako naj se uči itd. Tudi starši so mu to priporočali. Njemu pa malo, da se ni začenjalo že vrteti v glavi od toliko različnih pogovorov, učil, opominov, skrbi in opravkov. Ponoči se mu je o vsem tem sanjalo; celo »pajazzo«, ljudje, ki so hodili po vrvi, in mož, ki je žrl predivo, so se mu vzbudili v razgreti domišljiji.

Zadnje dni je pohajal po znanih senožetih in se poslavljajal od priljubljenih krajev. Pri tem je začutil neznano tesnobo in zelo čudno mu je bilo pri srcu. Ali je res, da mora vse to zapustiti? Aj, kako je težko!

Naposled je prišel zadnji večer. Čez dan je obiskal in jemal slovo od sorodnikov in prijateljev. Vsak mu je kaj stisnil v roko. Še nikoli ni imel toliko denarja. Tudi jabolk in suhih češpelj je dobil in stara Urša mu je napolnila klobuk z orehi. Pa misel, da gre od doma, mu je grenila vsako veselje in še denar ga ni veliko zanimal.

Zvečer je bil že vznemirjen in nestrpen. Jest se mu ni ljubilo. Pregledoval je svoje

reči in vedno se mu je zdelo, da nekaj manjka in da je nekaj pozabil. Kaplan je prišel, da mu da poslednja učila in nasvete. V hiši je bilo nekam svečano. Oče je bil resen, mati v skrbeh; malčka brat in sestra sta buljila tja v dan, nevede prav za prav, kaj se godi; stric je zdaj pa zdaj kaj pomrmral, pa kdo ga je poslušal!

Povečerjali so kmalu in pomolili.

»Jutri bo treba zgodaj vstati; Čedad je daleč. Idi in dobro se naspi, da pojdeš zdravljen, da mi ne boš spal po poti,« opomni oče.

»Eh, kaj! Ne bom spal ne! Mama, ali vstanete tudi vi?«

»Bog pomagaj! Kajpak! Kdo vama zajutrek pripravi? In ali misliš, da te pustim iti tako?«

»Jej, kako bo! Čudno je iti od doma.«

»Ali ne greš rad?«

»No, grem; seveda grem; rad grem. Saj se vrnem, saj pravijo, da hodijo dijaki domov večkrat čez leto. In pa na jesen bom doma tri mesece.«

»Za božič pridem pote,« reče oče.

»Ojoj, torej za dva meseca? Kaj sta dva meseca! Takoj bo!«

»Priden bodi in lepo se uči, da prideš rajši. Vedi, da so stroški veliki; ako ne boš priden, te pripeljem domov, da boš rajši ovce pasel.«

»Pa jih ne bom. Še doma sem se pridno učil, kaj pa v Čedadu!«

Marsikaj so še izpregovorili. Nazadnje je rekel oče:

»Alò, spat! Mati, poskrbi, da ne bo jutri nič manjkalo; ti pa, Pepič, glej, da česa ne pozabiš.«

Deček se je poslovil od starega strica, ki ni maral tako zgodaj vstajati. Malčka sta že spala in ni ostajalo drugega, nego spraviti se v posteljo.

Dolgo se mu ni hotelo spat. Vse mu je rojilo po glavi. Sam ni vedel, ali bi bil vesel ali žalosten. Če je pomislil, da bo študent, da postane gospod, da gre v mesto, da je v mestu vse lepo, da bo tam doli videl še komedije in da bo imel tudi veliko slovenskih tovarišev, kakor so mu pravili, in bodo ne, kateri ž njim stanovali, da pride o malih in velikih počitnicah in tudi o drugih prilikah domov in ga bodo vsi gledali in občudovali itd. ... če je vse to in enako premislil, se mu je prav lepo zdelo in bil je zadovoljen.

Toda iti od doma med tuje ljudi in Bog ve med kakšne ljudi! Ne bo mame ne bo tate, ne bo domačih! Ne bo navadnih tovarišev, ne bo navadnih iger in zabav! Ne bo vese-

Ija na pašnikih ne domačih travnikov, ne bo gozdov in potokov! Ne bo znane cerkvice vrh hriba! Ne bo! ne bo! ... To ga je žalostilo; ležalo mu je na duši kakor kamen in ni mu dalo, da bi se brezskrbno radoval. - Pa se privadam - je mislil - in pa, saj ne grem za vedno! Tembolj se bom veselil o počitnicah. Tudi me pridejo obiskat ob sobotah, ko je tedenski semenj. Tudi daleč ni; od nas se Čedad prav lepo vidi, torej se mora tudi naša vas videti iz Čedada. In pa kdo mi bo branil, da ne pridem domov, če treba, še vsako nedeljo?

Tako se je tolažil in se pomiril in sprjaznil z mislijo, da mora iti, nakar je mirno zaspal.

Drugi dan so ga prebudili že ob treh. Težko mu je bilo, pa se je vendar spravil na noge. Umil se je in oblekel popolnoma nanovo od nog do glave, da je bil skoraj gosposki, kar ga je oživilo in razveselilo; samo škoda se mu je zdelo, da ga tovariši ne bodo videli, ko pojde. Oče je bil tudi že napravljen.

Mati je pripravila belo kavo in belega kruha. Oba sta slastno pojela. Potem so vsi skupaj pregledali, ali je vse v redu in gotovo. Mati je dajala poslednje nasvete in priporočila, dokler ni naposled prišel trenotek ločitve.

Veselost je pri dečku nakrat izginila. Stoprav sedaj se mu je ločitev jasno in kruto predstavila. Vzbudil se je kakor iz neke omotice. Milo se mu je storilo; nekaj mu je mlado dušo zgrabilo in srce stisnilo. Solze so mu zalile oči.

Materi se je nekam enako godilo.

»Z Bogom! ... priden bodi! ... ne zabi! ...« je sunkoma in ginjeno komaj izgovorila. Sina je prekrižala in zajokala. Pepič ni mogel odgovoriti.

»No, no! Kaj bosta!« je rekel oče, »saj ne gre v Ameriko ali Bog ve kam!«

Zadel je kovčeg in velel dečku, naj vzame dežnik in majhen zavitek. Postelja in druge potrebnosti so bile že na mestu.

»Alo, v božjem imenu!«

Mati je vsa v solzah poljubila dečka in popotnika sta stopila čez prag. Spremila ju je nekaj korakov, izrekla zadnji z Bogom in zrla za njima, dokler se nista izgubila v temi. Kotarjev pes je zalajal, češ, kdo se potepa tako zgodaj? Drugi so se mu odzvali in nastala je pasja muzika. Da bo lepše, so se vzbudile in zblejale tudi Končnikove ovce in zablile neke krave. Potnika pa sta zapustila majhno vas in se pobrala molče doli po poti.

»Ali si kaj pozabil?« je vprašal nakrat oče.

»Ne! ... Ne vem!« Potipal je po žepih. »Jej, nož sem pozabil v starih hlačah.«

»No, da si se le zmisliš! Hiti ponj; počakam te tukaj.«

Deček je rad zletel domov, da zopet vidi mamo.

»Mati božja! Kaj je?« je vzkliknila iznenadena, ko je stopil v hišo.

»Nič; nož sem pozabil. Čakajte, zgoraj v hlačnem žepu je.«

Mati je zletela ponj in mu ga prinesla.

Zopet: Z Bogom! Zopet: priden bodi, in deček je zletel že malce bolj boder in jasen in dotekel očeta.

Hladni zgodnji vetriček je tiho šumel v kostanjevju in skozi listje se je že svetila jutranja zora. V dolini je žuborela majhna reka in tu pa tam je zabrela kaka lučica.

Šla sta hitro; deček se je bil že raztresel in razvedril, da je začel kramljati o tem in onem. Oče mu je kratko odgovarjal, ker je imel svoje misli.

Prišla sta v dolino. Oče je že prejšnji dan poskrbel za voz. Ko sta se oglasila pri dotičnem vozniku, ni bilo treba drugega, nego napreči. Deček se je medtem ozrl nazaj in domača gora je stala veličastno pred njim, že precej razsvetljena od jutranjega svita. Zopet se mu je storilo milo in čudno pri srcu; vsa zgovornost mu je nakrat pošla. Ko so stopili v voz in so konji potegnili, se je velik kamen zavalil dečku na dušo. Šele zdaj si je bil v svesti, da gre za pravo od doma. Obrnil se je in zagledal vnovič goro; par solza mu je spolznilo po licu. Bilo mu je nekam tako kakor obsojenemu v prognanstvo. Ali se še kdaj povrne domov? Ah, mama! ... Ah, dom! ... Ah, domače trate! Ah, ovčice, pohlevne ovčice in brezskrbno pastirsko življenje! Nič več ne bo vsega tega! Žal mu je bilo za vse in kesal se je že, da se je dal premotiti. Oče in voznik sta se pomenkovala; deček pa se je tiho razjokal. Voz je drdral naprej ob reki, ki je šumela med vrhjem, a dečkove misli, dečkove želje in vsa dečkova duša je silila hrepeneče nazaj, nazaj v planinski raj! ...

Po dobrem polurnem teku so prišli do Mosta. Tu je že od starodavnih časov konec slovenskega ozemlja. Deček je to vedel. V strahu in obupu se je zadnjič ozrl na oddaljeno domačo goro. Zagledal je rojstno vas, ki se je kakor nalašč smehljala v zgodnjem solncu. Ni se mogel premagati in je zaplakal.

»No, viž muša! Kaj boš še jokal, mesto da se veselíš?« mu reče oče, »glej, Čedad se že vidi! Pol urice pa smo na mestu.«

Pepič je le ihtel. Čedad ga ni več zanimal; sovražil ga je!

Solnce se je že krasno vzpenjalo nad gore. Cesta, v katero so se bile strnile pri Mostu še druge, je bila oživljena. Vozovi so ječali pod natovorjenim blagom in šumno drobili nasuti grušč; koleseljni so drčali mimo in ljudi tudi ni manjkalo, ki so peš hiteli v mesto. Vse to je dečka polagoma raztreslo in umirilo.

Prišli so v Čedad in se napotili na stanovanje. Gospodinja, poštena Slovenka, je prijazno sprejela novega šolarčka in ga spremila z očetom v določeno sobo, kjer sta bila nastanjena že druga dva.

»No, vidiš!« mu je rekla, »tukaj boš in s tema dvema se boš dobro imel, saj sta tudi ona dva Slovenca.«

Prišla sta že prejšnji dan; sedaj sta bila zdolaj, najbrž v vrtu. Poklicala ju je, da se spoznajo. Pepič je buljil vanju in ni vedel kaj reči. Bil je kakor izgubljen in zbeگان. Nič ga ni zanimalo.

»Prvi dan so vsi taki,« pravi gospodinja, »pa bo že bolje. Jutri boš že vesel kakor ta dva; v šolo pojdeš in se kmalu privadiš.«

Oče ga je potem peljal po mestu, da mu nakupi to in ono, kar mu je bilo še treba. Nazadnje sta šla še skupaj kosit v neko gostilno.

Prišel je čas ločitve. Deček se je držal očeta kakor vtopljenec zadnje rešilne deske. Ko pojde oče nazaj domov, vtone vse skupaj. Slovo je bilo težko in mučno. Fantek ni zinil niti besedice, samo ihtel je in se tresel. Strašno mu je bilo. Sam, sam, sam! ... med tujimi ljudmi! Silno je zahrepenel po domu in se krčevito prijel za očetovo obleko.

»Domov grem, nazaj grem,« se mu je nazadnje izvilo iz prepolnih prsi.

»No, ne bodi muš! Molči! Kaj ti pada v glavo!« ga je tolažil oče. Težko ga je spravil na stanovanje, kjer ga je izročil in toplo priporočil gospodinji.

Pepič je bil neutolažljiv. Ni gospodinja ni tovariša ga nista mogla razvedriti. Tiščal se je v sobi in nič mislil; le topo je gledal pred se. Zvečer so ga spravili doli, pa ni mogel jesti. Zmolili so rožni venec, a on je molčal. Legel je celo brez večerne molitve in dolgo se je solzil pod odejo. Naposled je vendar zaspal.

Ko se je zjutraj zbudil in zagledal tovariša in neznano sobo, se je ustrašil. Tovariša sta se mu smejala. Molče se je oblekel in umil ter šel za njima v pritličje. Gospodinja ga je prijazno pozdravila. Kava je bila gotova. Popil jo je, a kruha se ni doteknil.

Potem so ga peljali v šolo, kjer se je med množico kričečih in razposajenih učencev počutil še bolj tujega in izgubljenega. Grozno breme mu je ležalo na duši; splašil se je in se malodušno tiščal na svojem mestu kakor ogrožen zajček.

Nekateri so se vsuli okoli njega in ga začeli nagovarjati in mu nagajati. Govorili so furlanski; on seveda ni razumel in ker so ga le preveč nadlegovali, je zajokal v veliko veselje razposajenih gojencev. Vstopil je učitelj in napravil red.

Po šoli se je doma utešil in umiril; tudi jedel je in odgovarjal na vprašanja in naposled se je malce tudi razgovarjal s tovarišema.

Po popoldanski šoli so ga peljali po mestu. Šli so tudi na znameniti »vragov most«, pod katerim teče v globini med belim prodrom prozorna Nadiža. Most je menda iz petnajstega stoletja; legenda ga je, radi drzne konstrukcije, pripisala vragu. Pepič je debelo gledal in se čudil prekrasnemu razgledu. Pred njim se je odpirala na široko med visokimi skalnatimi in obraščenimi stenami globoko udrta, prostorna in vijugasta struga in se izgubljala daleč v prostrano ravan, z belimi hišami in cerkvicami na obeh straneh. Pa lepše, in ne po krivem, se mu je zdelo, kadar se je obrnil v nasprotno smer proti domačim goram, ki so se krasno vrstile in smehljale v podvečernem solncu. Po vseh obronkih so se med zelenjem prikupljivo belile majhne vasice in osamele cerkvice. Nad vsem je kraljeval ogromni, gladko zakroženi Matajur in zadaj je v solnčnih žarkih blestel razkrhani Krn.

Pepič je kmalu razložil domačo goro in vas nad malce oddaljeno cerkvijo. Vsa notranjost se mu je zrahljala in po duši mu je zavalovilo. Silno hrepenenje po domu se mu je zopet vzbudilo v srcu. Gledal je in gledal, kakor da bi hotel razločiti, kaj se godi tam gori. Kaj delajo naši? - Kaj dela mama? - - - Kaj oče? - - - Videl je, kod je pasel ovce - - - ah, kako je bilo lepo! ... Globoko se je zamislil. Tovariši so mu razkladali, katera je ta ali ona vas, kako se imenuje ta ali ona gora. Pa Pepič jih ni poslušal; zatopljen je bil v domače kraje.

Vrnili so se domov, tovariša, navajena iz prejšnjega leta, povsem brezskrbna in ravnodušna; on pa nasičen s preobilico sladkih in grenkih občutkov ...

Drugi dan je bil sličen prvemu, tretji drugemu in naš junak se ni mogel vdati novemu načinu življenja. Ni mislil, da bo tako. V šolo je sicer hodil, toda silno raztresen je bil in nič ni razumel, kar je učitelj govoril. Poredni sošolci so mu nagajali, se norca delali iz njega in ga sirovo žalili. Pepič je molčal, a nestrpno mu je bilo. Kam je prišel! Kam

pride! ... Kaj jim je storil, hudobnežem? ... Zakaj so taki? Zakaj ga zasramujejo? ... Spomnil se je, da so ga doma vsi radi imeli.

Ah, dom! dom! ...

Kadar je bil prost, je tekel na most, da se nagleda domače gore in vasi. To je bilo njegovo edino razvedrilo in veselje. Vsa duša mu je takrat plula k svojcem.

Zvečer ni mogel takoj zaspati, kar se mu ni doma nikdar zgodilo. Mislil je in mislil. Zabilo se mu je v glavo, da se nikoli nič ne nauči v tem kraju. Čemu vse to? Čemu se učiti? Kaj treba? Bolje ne biti za gospoda, nego toliko trpeti! ...

Doma, doma! Kako je biti doma! Zakaj je zapustil dom? ...

Potem se je še posebno zamislil v mamo, v tato, v strica in v bratca. Še nikdar jih ni tako živo ljubil. Sto let je že, kar jih ni videl. Kaj delajo? Kdo ve, ali so zdravi? Če zboli mama ali pa tata? ... Poglobil se je v to misel; domišljija mu je strašno risala najhujše, da ni mogel spati. Ko je vendar zaspal, so ga pa sanje begale in vznemirjale. In tako je prišlo, da se mu je začelo v dušnih globočinah nekaj snovati in se plaho dvigati iz podzavestnih predelov; potem se je jasneje oblikovalo, razlikovalo in trdno zorelo v trden sklep. Misli in občutki so se mu strnili v določeno smer.

»Biti študent ni lepo, kakor sem mislil! Kakšno življenje je to? Stokrat lepše doma ovce pasti! ... Naj gre za gospoda, kdor hoče! Jaz ne grem ... Ven, ven iz mesta! Domov, domov! Domov za gotovo, in sicer v soboto! V soboto pride oče; ž njim se vrnem! ...«

Med lepe načrte mu je padla tudi nadležna misel: Kaj poreče oče? Ali me bo hotel peljati? In če me popelje, kaj porečejo doma?

Odpodil je pomislek. Naj rečejo, kar hočejo; pojdem, pa je! - A v vasi se ti bodo smejali! - Naj le! Počijo naj od smeha! Kaj meni mar? Pojdem, pojdem, v soboto pojdem! ...

Vesel je bil v pričakovanju sobote. Sobota je prišla, pa očeta ni bilo! Čudno!

To ga je hudo poparilo. Saj je rekel, da pride! Zakaj ni prišel? Kaj mu je? ... Gotovo je obolel? Če le ni umrl! Saj je že prej skoraj vsako soboto hodil v Čedad. Ah! Kaj je to?...

Razburjena domišljija mu je rodila neverjetne domneve. Postal je skrajno nemiren in zastrašen.

Tovariša nista vedela pravega vzroka njegove poparjenosti. Pomilovala sta ga vendar, ker sta bila dobra dečka. Sicer pa sta mislila, da mu preide; saj se je tudi njima prvič nekaj takega godilo. Samo tako dolgo ni trajalo. Tudi gospodinja je tako sodila. Vsi so skrbeli, da bi ga razvedrili.

Njih skrb in zanimanje mu je bilo v nadlego. Zato je drugače premislil. Potuhnil se je in se na videz pomiril. Začel se je kazati vdanega v usodo; kramljal je in celo posmejal se je o priliki.

Nedelja je prešla brez posebnosti. Popoldne je šel s tovariši k večericam in potem so pohajkovali; zvečer je bil videti precej vesel.

Drugi dan je šel redno v šolo, toda z duhom je bil popolnoma odsoten. Opoldne je pokosil kakor drugi. Na zunaj je bil videti popolnoma miren, a notri mu je v nevihti srce silno tolklo. Bližal se je trenotek, katerega je bil natančno določil.

Po kosilu se je nekaj obotavljal, potem je stopil gori v sobo in ko se je kmalu povrnil, je rekel, da gre malce v mesto. Šel je sam, seveda; vedel je, da ga tovariša ne bosta spremila, ker sta se pripravljala za popoldansko šolo. Krenil je proti »slovenskim« mestnim vratom. Prišedši tja, se je oprezno ozrl nazaj. Potem jo je odločno mahnil ven po cesti. Hitel je in hitel, malo da ni tekel. Ljudi je srečaval in pretekal po cesti, pa on se ni zmenil zanje ni oni zanj. Po četrtturnem teku je bil že v Šentjurju, zadnji furlanski vasi proti Slovencem. Hitel je in hitel. V drugih dvajsetih minutah je bil pri Mostu. Čutil se je na varnem. Oddahnil se je pošteno in zopet hitel naprej, naprej, naprej ...

Vse njegovo bitje je drvelo po cesti nagonski in nevzdržno, kakor drvi zastrašen zajec pred psi. Nič ni mislil, nič ni gledal, nič ni čutil; slep in gluhi je bil za vse. Le eno je vedel - da gre, le eno ga je skrbelo - da hiti.

Po dveurnem teku je bil že pod svojo goro in ker ni čutil trudnosti, jo je mahnil naravnost po hribu. Ko je bil že precej gori, se je ustavil, da bi se oddahnil. Ogleдал se je nazaj proti Čedadu in se nasmehnil. Zdelo se mu je, da je utekel iz ječe, in slastno je srkal svobodni domači zrak. Potem je zapustil navadno pot in se pobral po senožetih, posejanih s kostanjem, da jih zopet uživa. Prijetno mu je šumelo pod nogami listje, ki je pridno padalo z vrbovja.

Toda kmalu je bil zopet na poti in že blizu doma. To ga je nenadoma presenetilo. Ustavil se je in se nekako streznil. Prišel je k sebi in vendar začel misliti in preudarja-

ti svoj položaj. Prevzelo ga je vsega pereče vprašanje; kako ga sprejmejo in kaj mu porečejo doma. To ga je zbegalo in mu zagrenilo veselje.

»Kar je, je!« je sklenil, »in naj bo, kar bo hotelo biti.«

Ukinil je vsako premišljevanje in se spravil na zadnji konec poti. Skrbelo ga je vendar in nemirno je čakal, kako se sreča z očetom. Mama ga ni skrbelo, oče pa je nekateri-krat res muhast in se hudo jezi. Pa naj bo, kar bo! ...

Čez vas ni hotel iti; ni maral, da bi ga ljudje videli; pritihotapil se je k domu po stran-ski stezi, kar je bilo lahko, ker je hiša stala na kraju vasi.

Bilo je proti večeru in ljudje so bili večinoma še na delu zunaj; kar jih je bilo doma, so bili pa zaposleni okoli živine, dočim so se otroci Bog ve kod podili. Zato ni Pepiča nihče zapazil.

Pepič pa je že od daleč zagledal očeta, ki je drva cepil na tnalu pred hišo. Šele zdaj se je za pravo ustrašil. Zmanjkalo mu je srčnosti, da bi šel naprej. Pritajil se je za trenotek za nekim grmom, potem se je tiho splazil proti hlevu, ki je stal na strani nekoliko oddaljen od hiše. Nad hlevom je bila klanica in tam je sedel na prag.

»Tukaj počakam,« je pomislil v strahu, »mama pride kmalu, da nakrmi živino. Mama me ne bo! V hišo me popelje in me bo branila.«

Tako je čakal in v čakanju trepetal. Mame ni bilo hitro. Oče je medtem končal svoje delo in se nekam izgubil. Deček ni mogel več strpeti; nameraval se je že priplaziti do hiše. Kar zagleda mamo, ki je prihajala. Ni ga zapazila. Ko se ji je nenadoma pokazal, se je silno prestrašila, da ji je golida, ki jo je nesla, pala iz rok. Ob enem je vzkliknila in zavpila: »Mati božja presveta! Pepič, ali si ti? Kaj je? Kaj se je zgodilo?« Pepič je bridko zaplakal.

»Ali si bolan, otrok moj? Ali so te topli? Kaj ti je?« je silila vanj.

»Domov sem prišel; ne morem obstati doli! Ne morem! ...« je odgovoril.

Na materino vpitje je priletel oče. Novo presenečenje, novi vzkliki, nova vprašanja. Zbegani deček še sam ni vedel, kaj je odgovarjal. Oče ga je prijel za roko in ga siloma povlekel v hišo. Kaj in kako je bilo potem zvečer, je lahko misliti. Oče, razsrjeni oče je sipal točo na glavo nesrečnemu dečku. Mati, uboga mati, ga je branila in zagovarjala. Stric je molčal. Malčka nista razumela in sta le od strani pogledovala, kaj se godi ...

Zaključek vsega je bilo, da je oče drugi dan peljal dečka nazaj v šolo, češ, zdaj pa, ki veš kaka muzika te čaka doma, se ne boš več pred časom vračal ...

Toda sila kola lomi in dečkovo domotožje je bilo pravcata sila. Ni preteklo še par tednov in Pepič je bil zopet doma, topot s trdno voljo, da se na noben način ne vda in da rajši uteče z doma, nego se povrne v Čedad.

Po prvem očetovem izbruhu, po zopetnem in zopetnem očitaniu neubogljivosti in nehvaležnosti, po prošnjah, po pretepanju, po neuspešnem posredovanju gospoda kaplana, ga je oče srdit in užaljen naposled prepustil samemu sebi in ga zavrgel.

Nesrečni deček je vse molče in brezčutno prestal in bi se bil rajši pustil ubiti, nego se dal omajati v svojem sklepu. Mati je že očitno in odločno stala zanj ter ga branila. Celo stricu se je zasmilil, da je pomagal miriti očeta.

»Pusti ga,« je rekel, »in ne sili ga, če noče!« In je modro dostavil: »Bolje je, da je utekel sedaj, nego da ti uteče pozneje!«

V vasi se je o vsem tem veliko govorilo. To je bilo Pepiču še najbolj nevšečno, ker ga je bilo sram pred ljudmi in se ni maral kazati pred njimi. Doma pa vendar ni mogel vedno tičati; že takoj prve dni je moral peljati čez vas ovce na pašo. Nekateri so ga pomilovalno gledali; drugi so se mu smejali, a najbolj hudomušni in predrzni so ga kar tako krstili za »ovčjega kaplana«. Pepič je sicer to težko požrl, a vendar je molče prenesel, samo da je ostal doma. Naposled se mu vse to ni zdelo nič proti čedajskim bridkostim. Vedel je, da polagoma premine ...

Preminilo je brez sledu. In zdaj je »ovčji kaplan« že umen, priden in podjeten gorski gospodar in še zdaj rad pove, kadar prilika nanese, svojo šolsko zgodbo in se zadovoljno zasmije.

IZ NAŠEGA DELA

IZ NAŠEGA DELA
KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

6.1.2013

Čedad, gledališče Ristori
50. Dan emigranta

sodelovali: Bruna Dorbolò, Darja Hauptman, Zdravko Likar, Silva Seljak, JSKD, Vida Škvor

25.1.2013

Špeter, Slovenski kulturni dom
150-letnica rojstva Mons. Ivana Trinka
60-letnica rojstva Trinkovega koledarja
predstavitve Trinkovega koledarja 2013
razstava Trinkovih koledarjev
nastop učencev Glasbene Matice Špeter

22.2.2013

Kobarid, Dom Andreja Manfrede
predstavitve Trinkovega koledarja 2013
predstavitve knjige Od Idrije do Nediže
nastop Vokalne skupine Snežet

20.2.2013 – 23.2.2013

Kobarid 2013: Benečija v skupnem slovenskem kulturnem prostoru
organizacija: KD Stol Breginj, Občina Kobarid, Fundacija Poti miru v Posočju, JSKD OI Tolmin, Inštitut za slovensko kulturo, KD Ivan Trinko

24.3.2013

Breginj, osnovna šola
Večer z Zamejci – Skupni kulturni prostor ob Nadiži in Teru
predstavitve Trinkovega koledarja 2013
nastop učencev PŠ Breginj, Ženske vokalne skupine Breginj in Skupine Nepozabnice
organizacija: KD Stol Breginj, KD Ivan Trinko, Podružnična šola Breginj

20.2.2013

Špeter, Slovenski kulturni dom
Benečija-Posočje: en sam kulturni prostor
nastop MZ Matajur in Združenih zborov Posočja

5.4.2013

Špeter, Slovenski kulturni dom
Pravljice za te male an te velike
v okviru spremljevalnega programa Pripovedovskega festivala Pravljice danes

otvoritev razstave knjig beneških pravljic
otvoritev razstave ilustracij Giacinta Jussa iz
knjige Od Idrije do Nediže
predstavitve diplomskih nalog na temo pravljic
pripovedovanje beneških pravljicah
organizacija: Inštitut za slovensko kulturo,
Pripovedovalski inštitut, KD Ivan Trinko
sodelovali: Živa Gruden, Anja Štefan, Francesco Cendou, Giulia Crisetig, Ilaria Ciccone, Luisa Battistig, Renzo Gariup, Norina Scignaro, Ada Tomasetig

11.4.2013

Idrija, Mestna knjižnica Idrija
150-letnica Ivana Trinka Zamejskega
predstavitve pesnika,
recital Trinkove poezije
organizacija: Literarno društvo RIS, KD Po-
BeRe
sodelovanje: KD Ivan Trinko

16.4.2013

Ljubljana, Atrij ZRC SAZU
Pripovedovalski festival Pravljičice danes
Pravljičice za te male an te velike
predstavitve beneškega pripovednega izročila
razstava knjig beneških pravljic
predstavitve knjige Od Idrije do Nediže
organizacija: Inštitut za slovensko kulturo,
Pripovedovalski inštitut, Inštitut za slovensko
narodopisje ZRC SAZU, KD Ivan Trinko
sodelovali: Marija Stanonik, Barbara Ivančič
Kutin, Živa Gruden, Ada Tomasetig, Giovan-
ni Coren, Eleonora Comugnaro, Lucia Tru-
sgnach, Marina Cernetig

16.4.2013 – 23.4.2013

Ljubljana, Atrij ZRC SAZU
Pripovedovalski festival Pravljičice danes
razstava knjig beneških pravljic Pravljičice za
te male an te velike
organizacija: Inštitut za slovensko kulturo,
Pripovedovalski inštitut, Inštitut za slovensko
narodopisje ZRC SAZU, KD Ivan Trinko

24.4.2013

Čedad, Dvorana SOMSI
predstavitve knjige: Franc Uršič, Un partigia-
no sloveno della Soška dolina
organizacija: Circolo culturale Iskra, ANPI,
KD Ivan Trinko
sodelovali: Zdravko Likar, Adriano Qualizza-
Hvalica, Alessandra Kersevan

18.5.2013

Po sledih Ivana Trinka
počastitev 150-letnice rojstva mons. Ivana
Trinka
organizacija: KD Ivan Trinko, Občina Sovodnja
sodelovali: mešani pevski zbor Pod lipo; me-
šani pevski zbor Rečan

Tarčmun,
poklon ob Trinkovem grobu
odkritje spominske plošče na rojstni hiši
nastop MPZ Pod lipo

Sovodnja, Večnamenska občinska dvorana
pesem in glasba v spomin
recital MPZ Rečan »Brat daj roko Bratu«
razstava, predstavitve izdelkov in nagra-
jevanje natečaja Po sledih Ivana Trinka

21.5.2013 – 22.5.2013

Čedad, Gledališče Ristori

v okviru pobude Mittelteatro dei ragazzi per i ragazzi 2013

razstava izdelkov za natečaj Po sledih Ivana Trinka

organizacija razstave: KD Ivan Trinko

25.5.2013

Bologna, Knjigarna Modoshop

predstavitev knjige Zverinice prijateljice Matjaža Pikalo

koncert skupine Autodafé

organizacija: Knjigarna Modoshop

sodelovanje: KD Ivan Trinko

16.6.2013

Kambreško

XI. Kulturni dnevi pod Globočakom

predstavitev Trinkovega koledarja 2013

organizacija: TRD Globočak – Kambreško, občina Kanal ob Soči

16.6.2013

XIX mednarodni pohod prijateljstva Čeniebola-Robidišče-Podbela – VI Memorial Ado Cont

organizacija: Združenje Alpincev in skupine Chei dal Magonik iz Čeniebole, Kamp Nadiža iz Podbele, Fundacija »Poti miru v Posočju«

sodelovanje: KD Ivan Trinko, SKGZ Čedad
pokroviteljstvo: Občina Fojda, Občina Ahten, Občina Kobarid, Upravna Enota Tolmin

13.7.2013

Topolove – Postaja Topolove

predstavitev projekta Koderjana, predstavitev knjige Marka Sosiča Onkraj dreves-Al di là degli alberi

organizacija: Društvo Topoluove, Postaja Topolove

sodelovanje: KD Ivan Trinko, Zadruga Novi Matajur

24.8.2013

Plestišča (Tipana), pri stari šoli

predstavitev dvojne zgoščenke Plestišča, ke smo poznali

organizacija: KD Naše Vasi, KD Ivan Trinko

sodelovanje: Proloco di Platishis

19.9.2013

Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin, galerija

predstavitev zbirke pravljic in pripovedi Od Idrije do Nediže

otvoritev razstave ilustracij Giacinta Iussa iz knjige Od Idrije do Nediže

Organizacija: Knjižnica Cirila Kosmača, KD Ivan Trinko, Inštitut za slovensko kulturo, Društvo beneških likovnih umetnikov

19.9.2013 – 21.10.2013

Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin, galerija

razstava ilustracij Giacinta Iussa iz knjige Od Idrije do Nediže

26.9.2013

Videm, Palača Antonini, Konferenčna dvorana "Roberto Gusmani" Univerze v Vidmu
strokovni posvet Od zakona do identitete preko jezika? Dalla legge all'identità attraverso la lingua

v okviru Standardnega Projekta LEX

I. del: Jezikovne skupnosti se predstavljajo
II. del: Od zakona do identitete preko jezika?
sodelovali: Livio Semolič, Roberto Dapit,
Marianna Kotic, Roberto Bonifacio, Franco
Finco, Alfredo Sandrini, Iole Namor, Matej-
ka Grgič, Marco Stolfo, Ace Mermolja, Mau-
rizio Tremul
organizacija: KD Ivan Trinko (PP5 Projekta)
pokroviteljstvo: Università degli Studi di Udi-
ne / Univerza v Vidmu

1.10.2013 – 31.1.2014

Čedad, sedež KD Ivan Trinko
vsak torek in četrtek
Dvojezično okence v sodelovanju z Občino
Čedad

10.10.2013

Trst, Tržaška knjigarna
predstavitev Projekta Koderjana
predstavitev knjige Marka Sosiča Onkraj dre-
ves (zbirka Koderjana VII)
organizacija: Tržaška knjigarna
sodelovali: Miha Obit, Marko Sosič, Barbara
Korun

25.10.2013 – 17.11.2013

Čedad, Cerkev S. Maria dei Battuti
razstava Claudie Raza: Sledi na stezi čustev /
Lungo il sentiero dei sentimenti
organizacija: KD Ivan Trinko
sodelovanje: Beneška galerija, Inštitut za
slovensko kulturo, ZSKD, SKGZ, Občina
Čedad
pokroviteljstvo: Občina Čedad

25.10.2013

Otvoritev razstave Sledi na stezi čustev
nastop učencev Glasbene Matice Špeter

10.11.2013

voden obisk razstave Sledi na stezi čustev

13.11.2013, 20.11.2013

Film Video Monitor 2013 – 2 OLTRE
organizacija: KD Ivan Trinko, Kinoateljje,
Študijski center Nediža, Inštitut za slovensko
kulturo

13.11.2013

Čedad, Cerkev S. Maria dei Battuti
v okviru razstave
Claudia Raza: Sledi na stezi čustev /
Lungo il sentiero dei sentimenti
predstavitev dokumentarca
Oltre il filo / Onstran žice
sodeloval režiser Dorino Minigutti

20.11.2013

Špeter, Slovenski kulturni dom
predstavitev dokumentarca Oltre il guado
(Onstran reke)
sodeloval režiser Lorenzo Bianchini

21.11.2013

Ljubljana, Cankarjev dom - Knjižni sejem
predstavitev literarnega projekta Koderjana
in knjig zbirke Koderjana
sodeloval: Miha Obit

10.12.2013 – 3.1.2014

Nova Gorica, Knjižnica France Bevk
Beneške pravljice za te male an te velike

razstava knjig beneških pravljic
razstava ilustracij Giacinta Iussa iz knjige
Od Idrije do Nediže
predstavitev knjige Od Idrije do Nediže
Organizacija: Knjižnica France Bevk, KD Ivan
Trinko, Inštitut za slovensko kulturo

Gledališka sezona SSG v Benečiji

2012/2013

organizacija: SSG, Inštitut za slovensko kul-
turo, KD Ivan Trinko, KD Rečan, Fundacija
Poti Miru v Posočju
- 12.4.2013, Liesa, telovadnica: Burundanga

2013/2014

organizacija: SSG, Inštitut za slovensko kul-
turo, KD Ivan Trinko, KD Rečan
- 18.10.2013, Liesa, telovadnica: Ne sprehajaj
se no vendar čisto naga
- 25.10.2013, Liesa, telovadnica: Hozana te-
kočemu računu
- 9.12.2013, Špeter, Slovenski kulturni dom:
Pedenjped (za otroke)

Natečaj

Sulle tracce di Ivan Trinko / Po sledih Ivana
Trinka ob 150-letnici rojstva Ivana Trinka
namenjen učencem osnovnih in nižjih sre-
dnjih šol iz videnske pokrajine, ki se nahajajo
na ozemlju, v katerem se izvaja zaščitni za-
kon za slovensko manjšino 38/01
organizacija: KD Ivan Trinko, Občina Sovo-
dnja

Projekti

sodelovanje pri Standardnem projektu LEX -
Analiza, izvajanje in razvoj zaščite narodnih
skupnosti v Sloveniji in Italiji (2011-2014)
sofinanciran v okviru Programa čezmejnega
sodelovanja Slovenija - Italija 2007 - 2013 iz
sredstev Evropskega sklada za regionalni ra-
zvoj in nacionalnih sredstev.

Publikacije

Marko Sosič: Onkraj dreves / Al di là degli
alberi (Zbirka Koderjana, VII)
izdali: KD Ivan Trinko, Društvo Topoluove,
Zadruga Novi Matajur

Sledi na stezi čustev / Lungo il sentiero dei
sentimenti (katalog razstave)

Plestišča, ke smo poznali (dvojna zgoščenka)
izdali: KD Naše Vasi, KD Ivan Trinko

Viljem Černo: Ko pouno noči je sarce / Ko
polno je noči srce / Co plen di gnot al è il cûr
/ Quando pieno di notte è il cuore
(pesniška zbirka)
založili: Zadruga Goriška Mohorjeva; KD
Ivan Trinko

Pustita nam rože, III
izdali: KD Ivan Trinko, KD Rečan

Trinkov koledar za leto 2014

Društvena spletna stran www.kries.it
Spletni katalog knjižnice KD Ivan Trinko
je dostopen na naslovu:
<http://www.winknj.si/OPAC/10005>

**SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE
LETO 2012**

KSENIJA MAJOVSKI
(NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, TRST)

Slovenska bibliografija videnske pokrajine upošteva serijske in monografske publikacije, ki govorijo o Slovencih s tega območja, dela slovenskih avtorjev in založnikov iz videnske pokrajine ter dela v slovenščini ali v slovenskem narečju, ki so nastala na obravnavanem ozemlju. Kriterij izbora gradiva za bibliografijo je dokaj širok, saj smo k monografijam prišteli tudi stenske koledarje z besedilom, kartografsko gradivo, glasbene tiske ter gradivo razmnoženo kot tipkopis oz. računalniški izpis (npr. besedila uprizoritev Beneškega gledališča).

Popis je urejen po strokah univerzalne decimalne klasifikacije z dodatkom naslovnega in imenskega kazala. V bibliografijo smo vključili tudi starejše tiske (do 5 let nazaj), ki so izostali iz prejšnjih bibliografij zaradi težav pri pridobivanju gradiva. Odločili smo se, da objavimo njihov popis, saj bi sicer te enote izpadle. Označene so z zvezdico (*).

Bibliografija je izdelana z računalniškim programom COBISS, ki povezuje v omrežje 430 slovenskih knjižnic. Narodna in študijska knjižnica je vključena v to omrežje. Baza podatkov COBISS je dosegljiva v celoti ali pa tudi kot katalog posamezne vključene knjižnice prek spleta internet, in sicer tudi na naslovu spletne strani Narodne in študijske knjižnice <http://www.knjiznica.it>.

0 ZNANOST IN ZNANJE NA SPLOŠNO

1.

ZVEZA slovenskih kulturnih društev (Trst ; Gorica ; Videm)

Zveza slovenskih kulturnih društev v Italiji : vedno na strani kulture = Unione dei circoli culturali sloveni in Italia : sempre dalla parte della cultura = Union of the slovenian cultural associations : always on the side of culture / [uredila, redattrice, editor Rosana Sabadin ; besedila in prevodi, testi e traduzioni, text and translations Marisa Pelesson... [et al.] ; slike, foto, pictures Mirna Viola ... et al.]. - Gorica = Gorizia ; Trst = Trieste ; Videm = Udine : Zveza slovenskih kulturnih društev = Unione dei circoli culturali sloveni = Union of the slovenian cultural associations, 2012 (Divača : Mljač). - 27 str. : ilustr. ; 21 cm

2.000 izv. - Besedilo v slov., it. in angl.

COBISS.SI-ID 4966124

05 SERIJSKE PUBLIKACIJE

2.

ALL'OMBRA del Canin = Ta pod Canynowo sinco : bollettino parrocchiale di Resia . - Udine : Parrocchia di Resia, [196-]-

85 (2012), 1-3

Četrtnik. - Popis po Anno 66, No. 1 (1993). - Vzpor. nasl. se spreminja. - Večkrat spremenjeni šteje letnikov

COBISS.SI-ID 3369522

3.

BENEŠKI dnevnik. - 2005- . - Čedad = Cividale del Friuli : Cooperativa Most, 2005-2012

Letnik. - Nadaljevanje stenskega koledarja Beneški koledar

COBISS.SI-ID 54486785

4.

DAL "San Martino" : bollettino parrocchiale . - [Ljesa : župnija, 1962?]-

51 (2012), n. 1-3

Trikrat letno. - Popis po štev. 1, letn. 12 (1973)

COBISS.SI-ID 2758124

5.

DOM : kulturno verski list . - Cividale : Dom, 1966-

47 (2012), št. 1-22

Štirinajstdnevnik. - Dostopno tudi na: <http://www.dom.it>

ISSN 1124-6472

COBISS.SI-ID 30191873

6.

EMIGRANT : bollettino dell'Associazione emigranti sloveni Friuli-Venezia Giulia = glasilo Društva slovenskih izseljencev Beneške Slovenije . - Orbe : [Zveza Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Julijske Krajin], 1969-

29 (2012), n. 1/2, 3-4, 5/6

Občasno, nato dvomesečnik. - Od leta 1969 do 1974 izhajal v kraju Orbe (Švica), od l. 1981 izhaja v Čedadu (Italija). - Emigrant ni izhajal med leti 1975-1980. - Od l. 1982 se podnasl. spreminja. - Format se spreminja. -Pril. k št. 5/6: Koledar 2013

ISSN 2039-876X

COBISS.SI-ID 29808641

7.

GALEB : mladinska revija. - Letn. 1, št. 1 (1954/1955)- . - Čedad : Zadruga Novi Matajur, 1954-

58 (2011/2012), št. 5-8, 9/10

59 (2012/2013), št. 1-4

Mesečnik (10 št. letno). - . Do letn. 39 (1992/1993), št. 2 založnik: Trst : Založništvo tržaškega tiska

ISSN 1124-6480

COBISS.SI-ID 29761793

8.

GALEBOV šolski dnevnik : [priloga mladinske revije "Galeb"]. - 1983/1984- . - Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1983-

58 (2011/2012), št. 5-8, 9/10

59 (2012/2013), št. 1-4

Letnik. - . Izdajatelj: leto 1997/1998 - Sergio Schiberna editore; leto 1993/1994 - Gruppo Stampa Editoriale; od leta 1994/1995 dalje (razen leta 1997/98) - Zadruga Novi Matajur

COBISS.SI-ID 29761793

9.

MLADINAMIT : šolsko glasilo = giornolino scolastico. - 2010/2011, št. 1- . - Špeter :
Državna večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom, [2010]-

2011/2012

2012/2013

Občasno. - Besedilo v slov. in it.

COBISS.SI-ID 4378348

10.

NÄŠ glas = La nostra voce : semestrare del Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum". - Anno 5 [i. e. 1], no. 1 (dic. 2005)- . - Prato di Resia : Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum", 2005-

8 (2012), n. 1

Občasno

COBISS.SI-ID 231738112

11.

NOVI Matajur : tednik Slovencev videmske pokrajine. - Leto 1, št. 1 (1974)- . -
Čedad : ZTT, 1974-

2012, št. 1-49

Tednik. - Besedilo v slov., it. in beneškoslvenskem narečju. - Dostopno tudi na: <http://www.novimatajur.it>. - Je nadaljevanje: Matajur

ISSN 1124-6626

COBISS.SI-ID 29265409

12.

SLOVIT. - Anno 1, no. 1 (1999) - . - Cividale del Friuli : Most, 1999-

14 (2012), n. 1-3, 4/5, 6-7, 8/9-10/11 = 171-173, 194/175, 176-177, 179/179-180/181

Dostopno tudi na: <http://www.dom.it/category/slovit/>. - Mesečnik

ISSN 1826-6371

COBISS.SI-ID 100705024

13.

TRINKOV koledar za Beneške Slovence za leto - 1953- . - [S.I.] : samozal., [1952]-

2012

*Letnik. - Nasl. se spreminja: za leta 1968-1985: Trinkov koledar za navadno (ali prestopno) leto ...; za leta 1993-1998: Trinkov koledar za leto ...; za leto 1999 in dalje: Trinkov koledar ... - Založniki se spreminjajo: za leta 1954-1960: Rev[erendo] Val[entin] Reven in delavci Beneške Slovenije v Belgiji; za leta 1968-1981: samozal.; za leta 1982-1985: Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad; za leta 1992-1999: Zadruga Lipa, Špeter; za leto 2000 in dalje: Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. - Format se spreminja: za leta 1953-1985: 15 cm; za leto 1992 in dalje: 21 cm. - Koledar za leta 1986-1991 ni izšel
ISSN 1124-6790 = Trinkov koledar
COBISS.SI-ID 28988160*

14.

La VITA cattolica : settimanale del Friuli . - Udine : La Vita cattolica

90 (2012), n. 1-50

*Popis po št. 5, letn. 78 (2000). - Vsako prvo ali drugo št. v mesecu stran v slov. ali beneškoslovenskem narečju z nasl. Po slovensko
ISSN 1120-9399
COBISS.SI-ID 30742272*

15.

VITAINSIEME = Življenjkupe : bollettino delle parrocchie di s. Leonardo AB. (S. Leonardo) e di s. Paolo (Stregna). - Anno 1, n. 1 (dic. 2001)- . - San Leonardo : [Parrocchia], 2001-

*Trikrat letno. - Pretežno v it. - Letn. 2, št. 2 ima slov. naslov Življjetkupe, od letn. 2, št. 3 dalje slov. nasl. Živjetkupe. - Je nadaljevanje: Bollettino parrocchiale di San Leonardo
COBISS.SI-ID 2226156*

2 VERSTVO. BOGOSLOVJE

16.

SIGNORE, insegnaci a pregare : [libretto di preghiere] = Gospod, uči nas moliti : [mali molitvenik] / [a cura di, zbrau in urediu Giacomo Canalaz]. - Cosizza ; Topolò ; Liessa : Parrocchia Santa Maria del Buon Consiglio = Lieška fara, 2012. - 56 str. : ilustr. ; 15 cm

Ov. nasl. - Dodatek k nasl. v kolofonu

COBISS.SI-ID 5658348

32 POLITIKA. MANJŠINSKO VPRAŠANJE

17.

AMICI --- vicini : Italiani, Sloveni e Friulani si incontrano = Prijatelji --- sosedje : Italijani, Slovenci in Furlani se zblížujejo = Amîs --- vicins : Talijans, Slovenes e Furlans si cjatin / [autori dei testi introduttivi e dei testi sulla Comunità nazionale slovena in Italia Marianna Kosič, Zaira Vidali ; autori dei testi sulla Comunità Nazionale Italiana in Slovenia Roberto Bonifacio, Maurizio Tremul ; autori dei testi sulla Comunità friulana in Italia Elena De Sanctis, Feliciano Medeot ; traduzioni Tamara Lipovec, Paolo Roseano, Roberto Bonifacio]. - Trst = Trieste = Trieste : SLORI-Slovenski raziskovalni inštitut = Istituto sloveno di ricerche ; Videm = Udine = Udine : Societât Filologjiche furlane "Graziadio Isaia Ascoli" = Societât filologica friulana ["Graziadio Isaia Ascoli"] ; Koper = Cjaudistre = Capodistria : Unione italiana = Italijanska unija = Talijanska unija, 2012 (Pordenone : Sa.Ge. Print). - 23 str. : ilustr. ; 22 cm

2000 izv. - Nad nasl.: Eduka : educare alla diversità = vzgajati k različnosti. - Vzpor. besedilo v it., slov. in furl. - Izšlo v okviru projekta Eduka

COBISS.SI-ID 5238252

39 ETNOLOGIJA. ETNOGRAFIJA. FOLKLORA

18.

Gli ARROTINI della Val Resia = Ti rozajanski brúsarji : una pratica produttiva tradizionale e collettiva dalla fine del '700 a meta del '900 / [curatori del catalogo Pamela Pielich Šipokina, Sandro Quaglia Guket]. - [Resia] : C.A.M.A. [i. e.] Comitato associativo

monumento all'arrotino, [2012] (Tolmezzo : Moro Andrea). - 46 str. : ilustr. ; 21 cm

Urednika navedena pod eno od spremnih besed

COBISS.SI-ID 4692460

19.

DEVETICA božična po vaseh lieške fare / uredila, a cura di Aldo Clodig Tedolenjih, Margherita Trusgnach Tarbjanova ; [notografie, notografije David Klodič ; fotografie, fotografije Giacomo Canalaz Katinčin, Margherita Trusgnach Tarbjanova]. - Liesa ; Garmak : Kulturno društvo Rečan = Liessa ; Grimacco : Circolo culturale [Rečan], 2012 (Premariacco : Juliagraf). - 61 str. : ilustr., note ; 20 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju

COBISS.SI-ID 4772076

20.*

OD Idrije do Nediže : Benečija = Dal Judrio al Natisone : Slavia Friulana / a cura di Ada Tomasetig ; collaboratori Marina Cernetig, Lucia Trusgnach ; ricercatori Massimiliano de Pelca ... [et al.] ; illustrazioni Giacinto Iussa ; fotografie Graziano Podrecca ; traduzioni Ada Tomasetig, Graziano Podrecca ; consulenza linguistica Živa Gruden, Vittorino Michelutti. - Reana del Rojale : Chiandetti, 2011 (Reana del Rojale : Cartostampa Chiandetti). - 565 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Miti, fiabe e leggende del Friuli storico / Istituto di ricerca Achille Tellini ; 12)

Vzpor. besedilo v beneškoslovenskem narečju in prevod v it.

COBISS.SI-ID 5752812

21.

QUAGLIA, Sandro

Prušišjuni [Slikovno gradivo] = Processioni : naš kolindrin 2013 / baside, testi Sandro Quaglia. - [Ravanca] : Te rozajanski kultürski čirkolo "Rozajanski dum" = Circolo Culturale Resiano "Rozajanski Dum", [2012]. - 1 koledar (14 listov) : č-b ; 21 x 30 cm

Vzpor. besedilo v rezijanščini in it. - S fotografijami procesij in podatki o svetnikih

COBISS.SI-ID 5936108

22.

SOFIANOPULO, Marco, 1952-

"Rasti, rožmarin" [Glasbeni tisk] : antologia di 20 canti dalla tradizione popolare slovena raccolti con la collaborazione di Janko Ban ed elaborati per canto e chitarra / Marco Sofianopulo. - [Udine] : Pizzicato, 2012 (Udine : Designgraf). - 49 str. ; 30 cm. - (Archivio della Cappella Civica di Trieste ; quaderno 28)

Presentazione / Janko Ban: str. [4-5]. - Sodelovala Tamara Stanese. - Vsebuje: Rasti,

rožmarin ; Le sekaj, sekaj smrečico ; Bar'ča je zaplavala ; Barčica po morju plava ; Dekle je pralo srajčke dve ; Ena punca van 'z mesta gre ; Je lepa gorica ; Kdor pije alkohol ; Kej me beš teku zemjero ; Ljubca moja, zakaj s'mi taka ; Na Gorici na placu ; Naj pada dež ; Nevesta gospa ; Peščalka ; Si lejp ; Škrinja uerehova ; Veseli se oštarica Ljena ; Wanderčik moj ; Zaplula je barčica moja ; Zvezdo sem nekaj novega
COBISS.SI-ID 5946092

5 MATEMATIKA. PRIRODOSLOVNE VEDE

23.*

CICUTTINI, Ida

Grotta di San Giovanni d'Antro : Pulfero - Udine / Ida Cicuttini, Loretta Fasano, Mario Krivec ; [traduzione in lingua slovena Živa Gruden ; traduzione in lingua tedesca Gertrud Kühebacher ; traduzione in lingua inglese Tanya Ermacora ; fotografie di Mario Krivec]. - 1a ristampa. - Pulfero : Comune, 2010 (Povoletto : Grafiche Civaschi). - 48 str. : ilustr. ; 20 cm

Besedilo v it., slov., nem. in angl. - Potiskane notranje str. ov. - Bibliografija: str. 48
COBISS.SI-ID 512051479

71/72 PROSTORSKO UREJANJE. ARHITEKTURA

24.*

COLETTI, Armando

Kazuni : casere nell'Alta Val Torre : testimonianze di saperi e sapori / Coletto Armando, Dino Del Medico [e Giovanni Noacco] ; [fotografie dei kazuni Luciano Mattighello ; altre fotografie Noacco Giovanni ... [et al.] ; disegni dei fiori Lucia Vivarelli]. - Lusevera : Comune, cop. 2009 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 213 str. : ilustr. ; 23 cm

Besedilo v ital. in slov. terskem narečju. - Giovanni Noacco je napisal samo eno krajše poglavje
COBISS.SI-ID 6214636

25.

KOLENDAR 2013 [Slikovno gradivo] / foto Margherita Trusgnach Tarbjanova ; realizzazione Margherita Trusgnach Tarbjanova e Aldo Clodig Tedolenjih. - Liessa : Circolo culturale Rečan = Liesa : Kulturno društvo Rečan, [2012] ([Premariacco] : Juliagraf). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 45 x 23 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju. - Koledar s fotografijami starih hišnih vrat ter njihovi izdelavi v Benečiji
COBISS.SI-ID 5933036

26.*

KOLENDAR [Slikovno gradivo] : 2012 : kuo se poderja dielo naših te starih / realizzazione Margherita Trusgnach Tarbijanova e Aldo Clodig Tedolenjih. - Liessa : Circolo culturale Rečan = Liesa : Kulturno društvo Rečan, [2011] ([Premariacco] : Juliagraf). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 45 x 23 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju. - Koledar s fotografijami kmečkih objektov v Benečiji
COBISS.SI-ID 4597228

73/77 KIPARSTVO. RISANJE. SLIKARSTVO. GRAFIKA. FOTOGRAFIJA

27.

BONINI, Fabio

Drenchia : Jacum pitor = Dreka : Jakob malar / [foto, slike , testo, besedilo Fabio Bonini]. - Drenchia : comune = Dreški kamun ; [s. l.] : Društvo Kobilja glava, 2012 ([s. l.] : Juliagraf). - 1 list : ilustr. ; 68 x 48 cm, zložen na 17 x 24 cm

Besedilo v it. in beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 5660652

28.

COLONIA d'arte Alpe Adria (2 ; 2012 ; Lusevera)

Planet Bardo : esplorazioni artistiche in Alta Val Torre / 2a Colonia d'arte Alpe Adria, Lusevera, 2. - 28. 07. 2012 = 2. Umetniška kolonija Alpe Adria, Bardo, [22. - 28. 07. 2012]. - [Bardo : občina, 2012]. - [24] str. : ilustr. ; 15 cm

Ov. nasl. - Vzpor. besedilo v it. in slov.
COBISS.SI-ID 5923308

29.*

I FIORI a Iainich [Slikovno gradivo] : calendario 2012. - [Iainich] : Circolo culturale amici di Ianich - San Nicolò = Kulturno društvo Jaginski parjatelj - Svet Šinklauž, [2011]. - 1 koledar (8 listov) : barve ; 52 x 15 cm

Besedilo v ital. in beneškoslovenskem narečju. - Stenski koledar s fotografijami cvetja
COBISS.SI-ID 5933548

30.

I FIORI dei prati di Iainich [Slikovno gradivo] : calendario 2013. - [Iainich] : Circolo culturale amici di Ianich - San Nicolò = Kulturno društvo Jaginski parjatelj - Svet Šinklauž, [2012]. - 1 koledar (8 listov) : barve ; 52 x 15 cm

Besedilo v it. in beneškosllovenskem narečju. - Stenski koledar s fotografijami poljskega cvetja
COBISS.SI-ID 5936364

78 GLASBA

31.

TA rošajanska zitira / [contributi Giorgino Di Biasio (Nandöw), Lino Madotto (Repow), Mario Tolazzi (Marutin) ; fotografie Laura Beltrame]. - Ristampa. - Resia : Commissione comunale per le pari opportunità, 2012 (Pordenone : Redivo & Zanet). - [50] str. : ilustr. ; 22 cm

COBISS.SI-ID 5698028

81 JEZIKOSLOVJE

32.

SPECOGNA, Nino

Besednjak nediško-taljansko / Nino Špehonja. - [S. l. : s. n.], 2012 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 370 str. : ilustr. ; 24 cm

Izšlo na pobudo občinskih uprav iz Srednjega, Podutane, Špetra, Sovodnje, Tavorjane in Inštituta Slavia viva ter s prispevkom Gorske skupnosti Ter, Nediža in Brda --> v predgovoru
COBISS.SI-ID 767304

33.

SPECOGNA, Nino

Nediška gramatika / Nino Špehonja. - [S. l. : s. n., 2012]. - 279 str. : ilustr. ; 24 cm

Izšlo na pobudo občinskih uprav iz Srednjega, Podutane, Špetra, Sovodnje, Tavorjane in Inštituta Slavia viva ter s prispevkom Gorske skupnosti Ter, Nediža in Brda --> v predgovoru
COBISS.SI-ID 5801196

34.

SPECOGNA, Nino

Vocabolario italiano - nediško / Nino Špehonja. - [S. l. : s. n.], 2012 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 494 str. : ilustr. ; 24 cm

Izšlo na pobudo občinskih uprav iz Srednjega, Podutane, Špetra, Sovodnje, Tavorjane in Inštituta Slavia viva ter s prispevkom Gorske skupnosti Ter, Nediža in Brda --> v predgovoru
COBISS.SI-ID 5820908

35.

STEENWIJK, Han

Ortografia resiana = Tö jošt rozajanskë pisanjčë / Han Steenwijk. - Ristampa. - Padova : CLEUP, 2012 (Padova : C.L.E.U.P.). - VI, 73 str. ; 25 cm

Prefazione / Luigi Paletti, Giovanni M. Rotta, Han Steenwijk: str. III-IV
COBISS.SI-ID 5696748

82(100) KNJIŽEVNOST RAZNIH NARODOV

36.

NICOLAJ, Aldo, 1920-

Samice / po literarni predlogi Alda Nicolaja priredila Anna Iussa. - Špeter : [Beneško gledališče], 2012. - [28] f. ; 30 cm

Računalniški izpis. - Uprizorilo Beneško gledališče za 8. marec 2012
COBISS.SI-ID 5053164

37.

TOMASETIG, Gianni

Scherma e teatro : dialoghi con Luca / Gianni Tomasetig. - Roma : CISU, 2012 (Fonte Nuova (Roma) : Grafica 11). - 112 str. : ilustr. ; 21 cm

Bibliografija: str. 111-112
COBISS.SI-ID 5921516

821.163.6 SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

38.

CLODIG, Aldo

Krajica Vida : spevoigra = spettacolo musicale-teatrale / [tekst [libreta], testo [del libretto] Aldo Klodič ; [besedila drugih prispevkov, testi degli altri contributi] Ada Tomasetig ... [et al.] ; uredila, a cura di Marina Cernetig ; slike, immagini Hijacint Jussa ... et al.]. - Špeter : Inštitut za slovensko kulturo = San Pietro al Natisone : Istituto per la cultura slovena, 2012 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 31 str. : ilustr. ; 22 cm

Besedilo v slov., ena pesem tudi v it. - Avtorji navedeni v kolofonu
COBISS.SI-ID 2570747

39.

PIKALO, Matjaž

Amiche bestioline = Zverinice prijateljice / Matjaž Pikalo ; illustrazioni, ilustracije Cosimo Miorelli ; [cura e traduzione, urednik in prevajalec Michele Obit]. - [Cividale del Friuli : Cooperativa Novi Matajur = Čedad : Zadruga [Novi Matajur], 2012] (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 79 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana Koderjana = Zbirka [Koderjana] ; 6)

Vzporedno slov. besedio in it. prevod. - V kolofonu tudi: Stazione di Topolò-Postaja Topolove, XIX edizione-19. izvedba. - O avtorju: str. 72-73
COBISS.SI-ID 5185004

40.

PIKALO, Matjaž

Amiche bestioline = Zverinice prijateljice / Matjaž Pikalo ; illustrazioni, ilustracije Cosimo Miorelli ; [cura e traduzione, urednik in prevajalec Michele Obit]. - [Grimacco : Associazione Topolò ; Cividale del Friuli : Circolo di cultura Ivan Trinko = Garmak : Društvo Topoluove ; Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko, 2012] (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 79 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana Koderjana = Zbirka [Koderjana] ; 6)

Vzporedno slov. besedilo in it. prevod. - V kolofonu tudi: Stazione di Topolò-Postaja Topolove, XIX edizione-19. izvedba. - O avtorju: str. 72-73
COBISS.SI-ID 5184748

41.

SENJAM beneške piesmi (30 ; 2012 ; Liesa)

[Trideseti]

XXX. Senjam beneške piesmi = [XXX. Festival della canzone delle Valli del Natisone] / Kulturno društvo Rečan = Circolo culturale [Rečan]. - Liesa : Kulturno društvo Rečan = Liessa : Circolo culturale [Rečan], 2012 ([s. l.] : Juliagraf). - 17 str. ; 21 cm

Vzpor. stv. nasl. v kolofonu. - Besedilo v beneškoslovenskm narečju
COBISS.SI-ID 5657836

42.

SREČANJE med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2012 ; Liesa)

V nebu luna plava : literarni večer, Liesa (Garmak) = serata di poesia, Liessa (Grimacco), 08.09.2012 / [Srečanje med pesniki, pisatelji in drugi (!) ustvarjalci = Incontro tra scrittori, poeti ed altro] ; [avtorji] Andreina Trusgnach ... [et al.] ; [uredila Margherita Trusgnach-Tarbjanova]. - Liesa - Garmak : Kulturno društvo Rečan = Liessa - Grimacco : Circolo culturale [Rečan], 2012. - [24] str. ; 21 cm

Ime srečanja na ov. - Besedilo slov., v beneškoslovenskem narečju in it.
COBISS.SI-ID 5922284

43.

TOMASETIG, Ada

Škratac Duluka an druge pravce = Il folletto Duluka e altre fiabe / Ada Tomasetig ; illustrazioni di Lida Cudicio ; traduzione di Ilaria Banchig. - Cividale del Friuli = Čedad : Most : Združenje = Associazione don Eugenio Blanchini, 2012 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 38 str. : ilustr. ; 21 x 30 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju in vzpor. prevod v it.
COBISS.SI-ID 5797868

908 DOMOZNASTVO

44.

BONINI, Fabio

Drenchia : croci = Dreka : križi / [foto, slike Fabio Bonini ; testo, besedilo Gabriella Cicigoi]. - Drenchia : comune = Dreški kamun ; [s. l.] : Društvo Kobilja glava, 2012 ([s. l.] : Juliagraf). - 1 list : ilustr. ; 68 x 48 cm, zložen na 17 x 24 cm

Besedilo v it. in beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 5658604

45.

BONINI, Fabio

Drenchia : orti = Dreka : verti / [foto, slike Fabio Bonini ; testo, besedilo Lucia Trusgnach]. - Drenchia : comune = Dreški kamun ; [s. l.] : Društvo Kobilja glava, 2012 ([s. l.] : Juliagraf). - 1 list : ilustr. ; 68 x 48 cm, zložen na 17 x 24 cm

Besedilo v it. in beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 5660908

46.

CALENDARIO [Slikovno gradivo] = Koledar : 2013 / fotografije, slike Maurizio Buttazzoni. - Tipana : Comune = Tipajski komun ; Kobarid : občina = Caporetto : comune ; [Čedad] : Most, [2012] ([s. l.] : Selekt). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 48 x 33 cm

Vzpor. besedilo v it. in slov. - S krajinskimi fotografijami Terske doline in okolice Kobarida ter fotografijami divjih živali
COBISS.SI-ID 5936876

47.*

DVA tisoč dvanajst

2012 [Slikovno gradivo]. - Sant'Andrea di Cravero = Sv. Štandri : Circolo ricreativo e

culturale, [2011] (Salt di Povoletto (UD) : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : č-b ; 45 x 20 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju. - Koledar s starimi fotografijami vaščanov ter domačimi pregovori in reki
COBISS.SI-ID 4701932

48.

LIETO 2013 [Slikovno gradivo]. - Bardo : Center za kulturne raziskave = Lusevera : Centro di ricerche culturali ; Čedad : Združenje don E. Blanchini = Cividale del Friuli : Associazione [don E. Blanchini], [2012] (Salt di Povoletto : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 34 x 24 cm

Tersko narečje. - Koledar s fotografijami prebivalcev Terske doline in kratkimi zapisi v terskem narečju
COBISS.SI-ID 6070252

49.

PULFERO --- e le sue meraviglie / [foto D. Gorenzsch ... et al.]. - Pulfero : Comune, [med 2011 in 2012]. - 1 zgibanka (8 str.) : ilustr. ; 16 cm

Besedilo v it., angl. in slov.
COBISS.SI-ID 5655788

91 ZEMLJEPIS

50.*

BUCOVAZ, Daniel

Comune di Grimacco = Garmiški kamun / testi, pismo Bucovaz Daniel ; traduzione, preneseno po nedisko [!] Cendon Alida ; foto, fotografie Bucovaz Daniel ... [et al.]. - Grimacco : comune = Garmiski [!] kamun, 2011 (Feletto Umberto : Graf80). - 1 list : ilustr., zvd. ; 48 x 68 cm, zložen na 24 x 17 cm

Besedilo v it. in beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 6168300

929 BIOGRAFSKE IN SORODNE ŠTUDIJE

51.

COARELLI, Rossella

Livia che venne dai monti : ricordi di vita della prima diplomata nel Comune di Stregna / Rossella Coarelli. - Udine : La nuova base, 2012 (Talmassons : Litografia Ponte). - 79 str. : ilustr. ; 22 cm

COBISS.SI-ID 5652460

93/99 ZGODOVINA

52.

ZOPPI, Massimo

La Slavia veneta 1420-1797 : ob respectum gentium barbarorum = per timore delle barbare genti / Massimo Zoppi. - Cividale del Friuli = Čedad : Most, 2012 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 185 str. ; 24 cm

Bibliografija: str. 176-185

COBISS.SI-ID 4773868

NASLOVNO KAZALO

All'ombra del Canin 2
Amiche bestioline 39, 40
Amici --- vicini 17
Amis --- vicins 17
Gli arrotini della Val Resia 18

Beneški dnevnik 3
Besednjak nediško-taljansko 32

Calendario 46
Comune di Grimacco 50

Dal Judrio al Natisone 20
Dal "San Martino" 4
Devetica božična po vaseh lieške fare 19
Dom 5
Dreka 27, 44, 45
Drenchia 27, 44, 45
2012 47

Emigrant 6

I fiori a Iainich 29
I fiori dei prati di Iainich 30
Il folletto Duluka e altre fiabe 43

Galeb 7
Galebov šolski dnevnik 8
Garmiški kamun 50
Gospod, uči nas moliti 16
Grotta di San Giovanni d'Antro 23

Kazuni 24
Koledar 46
Kolendar 26
Kolendar 2013 25
Krajica Vida 38

Lieto 2013 48
Livia che venne dai monti 51

Mladinamit 9

- Náš glas 10
Nediška gramatika 33
La nostra voce 10
Novi Matajur 11
- Od Idrije do Nediže 20
Ortografia resiana 35
- Planet Bardo 28
Prijatelji --- sosedje 17
Processioni 21
Prušišjuni 21
Pulfero --- e le sue meraviglie 49
- “Rasti, rožmarin” 22
- Samice 36
Schermata e teatro 37
Signore, insegnaci a pregare 16
La Slavia veneta 1420-1797 52
Slovit 12
- Škratac Duluka an druge pravce 43
- Ta pod Canynowo sinco 2
Ta rošajanska zitira 31
Ti rozajanski brüsarji 18
Tö jošt rozajanskë pisanjë 35
XXX. Senjam beneške piesmi 41
Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto ... 13
- Union of the slovenian cultural associations 1
Unione dei circoli culturali sloveni in Italia 1
- V nebu luna plava 42
La Vita cattolica 14
Vitainsieme 15
Vocabolario italiano - nediško 34
- [XXX. Festival della canzone delle Valli del Natisone] 41
- Zverinice prijateljice 39, 40
Zveza slovenskih kulturnih društev v Italiji 1
Življenjekupe 15

IMENSKO KAZALO

- Ban, Janko (aranžer, prevajalec, glasbenik) 22
Banchig, Ilaria (prevajalec) 43
Beltrame, Laura (fotograf) 31
Bonifacio, Roberto (avtor, urednik, prevajalec) 17
Bonini, Fabio 27, 44, 45
Bucovaz, Daniel 50
Buttazzoni, Maurizio (fotograf) 46
- Canalaz, Giacomo (urednik, fotograf) 16, 19
Cendon, Alida (prevajalec) 50
Cernetig, Marina (avtor, urednik) 20, 38
Cicgoi, Gabriella (avtor) 44
Cicuttini, Ida 23
Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum" 10
Circolo ricreativo e culturale (Sv. Štandri) 47
Clodig, Aldo 19, 25, 26, 38
Coarelli, Rossella 51
Coletto, Armando 24
Colonia d'arte Alpe Adria (2 ; 2012 ; Lusevera) 28
Cudicio, Linda (ilustrator) 43
- De Pelca, Massimiliano (avtor) 20
De Sanctis, Elena (avtor, urednik) 17
Del Medico, Dino (avtor) 24
Di Biasio, Giorgino (avtor) 31
Državna večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom (Špeter) 9
- Ermacora, Tanya (prevajalec) 23
- Fasano, Loretta (avtor) 23
- Gastaldo, Luisa (avtor) 42
Gorenszach, D. (fotograf) 49
Gruden, Živa (prevajalec) 20, 23
- Iussa, Anna (priređitelj, prevajalec) 36
- Jussa, Hijacint (ilustrator) 20, 38
- Klodič, David (notograf) 19
Kosic, Marianna (avtor, urednik) 17

Krivec, Mario (avtor, fotograf) 23
Kühebacher, Gertrud (prevajalec) 23
Kulturno društvo Ivan Trinko (Čedad) 13
Kulturno društvo Rečan (Lesja) 41

Lipovec, Tamara (prevajalec) 17

Madotto, Lino (avtor) 31
Mattighello, Luciano (fotograf) 24
Medeot, Feliciano (avtor, urednik) 17
Michelutti, Vittorino (prevajalec) 20
Miorelli, Cosimo (ilustrator) 39, 40

Nicolaj, Aldo (1920-) 36
Noacco, Giovanni (avtor, fotograf) 24

Obit, Michele (prevajalec, urednik) 39, 40

Paletti, Luigi (avtor dodatnega besedila) 35
Pelesson, Marisa (avtor, prevajalec) 1
Pielich, Pamela (urednik) 18
Pikalo, Matjaž 39, 40
Podrecca, Graziano (fotograf, prevajalec) 20

Quaglia, Sandro 18, 21

Roseano, Paolo (prevajalec) 17
Rotta, Giovanni M. (avtor dodatnega besedila) 35
Rutar, Vojko (avtor) 42

Sabadin Celin, Rosana (urednik) 1
Senjam beneške piesmi (30 ; 2012 ; Lesja) 41
Sofianopulo, Marco (1952-) 22
Specogna, Nino 32, 33, 34
Srečanje med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2012 ; Liesa) 42
Stanese, Tamara (prevajalec, glasbenik) 22
Steenwijk, Han 35

Tolazzi, Mario (avtor) 31
Tomada, Francesco (avtor) 42
Tomasetig, Ada 20, 38, 43
Tomasetig, Gianni 37
Tremul, Maurizio (avtor) 17
Trusgnach, Andreina (avtor) 42

Trusgnach, Lucia (1953-, avtor) 45
Trusgnach, Lucia (1955-, avtor) 20
Trusgnach, Margherita (urednik, fotograf) 19, 25, 26, 42

Vidali, Zaira (avtor, urednik) 17
Viola, Mirna (fotograf) 1
Vivarelli, Lucia (ilustrator) 24

Zoppi, Massimo 52
Zveza Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske Krajine 6
Zveza slovenskih kulturnih društev (Trst) (Gorica) (Videm) 1

KAZALO

- 5 • TINA KOMEL
Pozdrav Ministrice
- 7 • **KOLENDAR 2014**
- 20 • LUCIA TRUSGNACH – CEKOVA
Leto 2014

ZGODOVINA, JEZIK, IZROČILO

- 25 • IOLE NAMOR
Leto 2013 je bilo Trinkovo leto
- 32 • RUDI PAVŠIČ
Razmislimo o razvoju Slovencev na Videnskem
- 34 • ACE MERMOLJA
Jezik-identiteta-zakon, kolikšna je povezava?
- 44 • MAURIZIO TREMUL
Italijanska narodna skupnost v luči vstopa tudi Hrvaške
v Evropsko unijo
- 51 • IOLE NAMOR
Delovanje SKGZ v Videnski pokrajini 1954-2004
- 72 • 1974 – 1. Narečni natečaj Moja vas
- 77 • MARTIN LISSIACH
»Ta Trst je kot vera, ki ne dogori.«
- 83 • ZDRAVKO LIKAR
Sedemdeseta obletnica Kobariške republike
- 92 • BRIGITTE ENTNER
Pregon slovenskih družin s Koroške leta 1942
- 96 • VIDA ŠKVOR
Pisma z vojske
- 103 • BRANKO MARUŠIČ
Ob stoletnici rojstva dr. Leva Svetka Zorina

- 107 • JOŽE ŠUŠMELJ
Spomin dveh partizanov na srečanje z monsinjorjem Trinkom
- 112 • LELJA REHAR SANCIN
Valentina Pielich por. Negro (Tina Vajtova)
- 121 • TINA VAJTOVA
Žužufët
- 128 • PAOLA MISCORIA
Tako se dije
- 130 • Plestišča, ke smo poznali
• Nebiesa, Vice, Paku an Zuanočua oštarija
• Hči, ke ni tiela več čekerate po plestišken
- 132 • BARBARA IVANČIČ KUTIN
Evelina, Franca in Gianna še znajo zapeti prosnjiske pesmi
- 150 • ANDREINA TRUSGNACH – CEKOVA
Sveta Kjučinca an Sveto nebua
- 154 • EDVARD ERZETIČ
Kako smo odkrivali Rezijo in Benečijo
- 156 • SILVANA PALETTI
Dan mäk rož
- 164 • VILJEM ČERNO
Ko pouno noči je sarce
- 167 • CLAUDIO TRUSGNACH
Sam pustu guorit moje sarce
- 172 • MARINA CERNETIG
An potle, ... sada
- 176 • JOŽICA STRGAR
Glasovi večnosti
- 180 • CLAUDIA SALAMANT
Nit ljubezni

V SPOMIN

- 185 • Gospod Emil Cencig
- 188 • **EMIL CENCIG**
Zgodovina in življenje beneških vasi: Gorenj Tarbi
- 195 • Bernjak ali Kalut
- 198 • **RENZO RUCLI**
Kratek zapis v spomin na Paola Manzinija

PO SLEDEH IVANA TRINKA

- 205 • **II. RAZRED DRŽAVNE VEČSTOPENJSKE ŠOLE S SLOVENSKO-ITALIJANSKIM DVOJEZIČNIM POUKOM**
Ivan Trinko, življenje in delo
- **5. RAZRED DVOJEZIČNE OSNOVNE ŠOLE V ŠPETRU**
- 209 • Ivan Trinko – pesnik Benečije
- 212 • “Buskalce” iz Trinkovega otroštva
- 217 • **IVAN TRINKO**
Ovčji kaplan

- 231 • **KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO**
Iz našega dela

- 237 • **SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE**
LETO 2012

FINITO DI STAMPARE NEL DICEMBRE 2013
PRESSO LA LITHOSTAMPA DI PASIAN DI PRATO

trinkov koledar 2014

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

ISSN 1124-6790